

# **JEROMONAH SERAFIM ROUZ**

## **DUŠA POSLE SMRTI**

PREDGOVOR

O NEKIM VIDOVIMA SAVREMENIH DOŽIVLJAJA ŽIVOTA POSLE SMRTI

PRAVOSLAVNO UČENJE O ANĐELIMA

JAVLJANJE ANĐELA I DEMONA U TRENUTKU SMRTI

VIĐENJA "NEBESA"

VAZDUŠNO CARSTVO DUHOVA

VAZDUŠNA MITARSTVA

IZLAZAK IZ TELA U OKULTNOJ LITERATURI

ISTINSKI HRIŠĆANSKI DOŽIVLJAJ NEBESA

SMISAO SAVREMENIH "POSMRTNIH" ISKUSTAVA

PRAVOSLAVNO UČENJE O SUDBINI DUŠE POSLE SMRTI

PRILOG I - Pravoslavno učenje Sv. Marka Efeskog o stanju duše posle smrti

PRILOG II - Molitva za nepravoslavne; Molitva pravoslavnih hrišćana za umrle  
van krila Crkve

PRILOG III - Odgovor kritičaru

ZAKLJUČAK

## PREDGOVOR

Ova knjiga ima dvostruki cilj: kao prvo, da s tačke gledišta pravoslavnog hrišćanskog učenja o zagrobnom životu pruži objašnjenje savremenih "posmrtnih" iskustava, koja su pobudila toliko interesovanje u nekim religioznim i naučnim krugovima, i kao drugo, da približi osnovne izvornike i tekstove koji sadrže pravoslavno učenje o zagrobnom životu.

Ako je danas ovo učenje tako loše shvaćeno, to je u mnogome posledica toga što su u naše "prosvećeno" doba ovi tekstovi zaboravljeni i sasvim "izašli iz mode". Mi smo pokušali da ove tekstove učinimo razumljivijim i dostupnijim savremenom čitaocu. Nema potrebe ni govoriti o tome koliko ovi tekstovi predstavljaju neuporedivo korisnije i dublje štivo nego što su to danas popularne knjige o iskustvima, "života posle smrti", u kojima, čak ako i nisu običan senzacionalizam, . svejedno ne može biti ništa drugo do spoljne efektnosti, zbog toga što u njima nema celovitog i istinitog učenja o zagrobnom životu.

Pravoslavno učenje izloženo u ovoj knjizi biće, bez sumnje podvrgnuto kritici nekih, kao isuviše "jednostavno" i "naivno" da bi u njega mogao da poveruje čovek HH veka. Zbog toga treba naglasiti da ono nije učenje samo nekoliko izolovanih ili netipičnih učitelja Pravoslavne Crkve, nego učenje koje je Hristova Pravoslavna Crkva postavila od svog početka, koje je izloženo u bezbrojnim svetoatačkim delima, u žitijima Svetih i bogoslužjenjima Pravoslavne Crkve, i koje Crkva neprekidno predaje, sve do naših dana.

"Jednostavnost" ovog učenja jeste jednostavnost same istine, koja, bilo da je iskazana u ovom ili onom učenju Crkve, predstavlja osvežavajući izvor jasnosti u pometnji koju su u savremenim umovima izazvale različite zablude i isprazne spekulacije poslednjih stoleća. U svakom poglavlju ove knjige ukazuje se na svetoatačke i hagiografske izvornike koji ovo učenje sadrže.

Kao osnovni izvor nadahnuća pri pisanju ove knjige poslužili su radovi episkopa Ignjatija Brjančaninova, koji je bio, verovatno, prvi značajniji ruski pravoslavni bogoslov koji se neposredno bavio upravo ovom problematikom, tako zaoštrenom u naše vreme: kako sačuvati autentično hrišćansko Predanje i učenje u svetu koji je postao u potpunosti tuđ Pravoslavlju i teži ka tome da ga ili opovrgne i odbaci, ili da ga protumači na takav način da ono postane saobraženo sa ovozemaljskim načinom života i življenja.

Jasno sagledavajući rimokatoličke i druge zapadne uticaje kojima je pokušavano da se "modernizuje" Pravoslavlje čak još i u njegovo vreme, preosvećeni Ignjatije pripremao se za zaštitu Pravoslavlja kako putem pomnog izučavanja pravoslavnih prvoizvornika, (čijim se učenjem napajao u nizu najboljih pravoslavnih manastira svoga vremena), tako i putem upoznavanja sa naukom i literaturom svoga doba (on se školovao na vojno-inžinjerskoj školi, a ne na duhovnoj akademiji).

Naoružan, na taj način, kako poznavanjem pravoslavnog bogoslovlja tako i (opšte-obrazovnih) nauka, on je posvetio svoj život zaštiti Pravoslavlja i razobličavanju savremenih zastranjivanja od njega. Nije preuveličavanje reći da u XIX vijeku niko u pravoslavnim zemljama, niko kao on, nije umeo tako da štiti Pravoslavlje od iskušenja i zabluda novog vremena. Jedini koji bi se mogao uporediti s njim bio je njegov zemljak episkop Teofan Zatvornik, koji je u suštini radio to isto, ali na manje "visokom" nivou.

Jedan tom sabranih dela ep. Ignjatija (knj. III) posvećen je isključivo crkvenom učenju o zagrobnom životu, koje je on štitio od rimokatoličkih i drugih savremenih iskrivljavanja. Upravo iz ovog toma, uglavnom, preuzeli smo za našu knjigu razmatranje takvih pitanja kao što su mitarstva duša - učenje koje, iz mnogih razloga, "grešni um" ne može da prihvati, no uporno istrajava na njihovom drugačijem tumačenju ili potpunom odbacivanju.

Preosvećeni Teofan, naravno, učio je to isto, pa smo se koristili i njegovim rečima, a u našem veku, drugi istaknuti ruski pravoslavni bogoslov, blaženopočivši arhiepiskop Jovan (Maksimović) toliko je jasno i čitko ponovio ovo učenje, da smo njegove reči iskoristili kao osnovu zaključnog poglavlja naše knjige.

To, što pravoslavno učenje o zagrobnom životu toliko jasno i shvatljivo izlažu savremeni učitelji Pravoslavlja sve do naših dana, od ogromne je koristi nama koji danas nastojimo da sačuvamo otačko Pravoslavlje ne prosto pravilnim navođenjem njihovih reči, već više od toga - putem istinski pravoslavnog tumačenja ovih reči.

U knjizi smo, osim pomenutih pravoslavnih izvora i tumačenja, dosta koristili i savremenu nepravoslavnu literaturu o "posmrtnim" javljanjima, a takođe i niz okultnih tekstova o tom pitanju. U tome smo sledili primer vladike Ignjatija - iznositi lažna učenja onoliko potpuno i nepristrasno, koliko je to neophodno radi razobličanja njihove neistinitosti; kako pravoslavni hrišćani ne bi njima bili sablažnjeni. Kao i on, i mi nalazimo da nepravoslavni tekstovi, kada se radi o činjeničnom opisu iskustava (a ne o shvatanjima ili tumačenjima), često pružaju potresne potvrde pravoslavnih istina.

Naš osnovni cilj u ovoj knjizi bio je da pružimo toliko detaljno suprotno gledište, koliko je to potrebno da bi se pokazala korenita razlika između pravoslavnog učenja i iskustva pravoslavnih Svetitelja, s jedne strane, i okultnoga učenja i savremenih iskustava, sa druge.

Da smo jednostavno izložili samo pravoslavno učenje, bez tog suprotstavljanja, ono bi bilo ubedljivo samo za malobrojne, ne računajući ove koji se tih ubeđenja već pridržavaju; ali danas će, možda, i poneko od onih koji su uvučeni u savremena (parapsihološka i dr. - prim. prev) iskustva, uvideti ogromnu razliku između njih i istinskih duhovnih iskustava.

Već i sama činjenica da je pretežan deo ove knjige posvećen razmatranju iskustava - kako hrišćanskih, tako i nehrišćanskih - govori o tome da se ovde ne radi samo o izlaganju crkvenog učenja o životu posle smrti, već da se takođe donosi i autorovo tumačenje različitih iskustava koja se ovde pominju. A što se samih protumačenja tiče, ona ostavljaju prostor za dopuštene razlike u mišljenjima među pravoslavnim hrišćanima. Mi smo se trudili, koliko nam je to

moguće, da ove interpretacije izložimo u uslovnoj formi, ne trudeći se da tačno "odredimo" neke strane tih iskustava onako kako se može odrediti opšte pravoslavno učenje Crkve o zagrobnom životu. Konkretno, sve što je u vezi sa okultnim iskustvima "izvan tela" i u "astralnoj ravni", mi smo jednostavno naveli u onom obliku u kome su ih izložili sami učesnici, i uporedili ih sa sličnim slučajevima u pravoslavnoj literaturi, ne pokušavajući da tačno odredimo prirodu tih iskustava.

Mi ih shvatamo kao realna iskustva u kojima se zaista odigrava kontakt sa demonskim silama, a ne prosto kao - halucinacije. Neka čitatelj sam prosudi koliko je takav pristup ispravan.

Trebalo bi da je jasno da ova knjiga ni u kom slučaju ne pretenduje na to da pruža u potpunosti iscrpno izlaganje pravoslavnog učenja o zagrobnom životu. Ona predstavlja samo uvod u njega, "Celovito učenje" o tom pitanju, u stvari i ne postoji, kao što nema ni "eksperata" u toj oblasti. Mi, koji živimo na zemlji, teško da možemo postaviti i početak shvatanju stvarnosti duhovnog sveta, dok sami tamo ne budemo prebivali. To je proces, koji započinje sada, u ovome životu, a završava u večnosti, gde ćemo " licem u lice" sozercavati ovo, što danas vidimo "kao u ogledalu, u zagonetki" (I Kor. 13; 12). Međutim, pravoslavni izvori na koje ukazujemo u ovoj knjizi, daju nam osnovni nacrt ovog učenja, koji je dovoljan - ne da steknemo tačno znanje o onome što je, na kraju krajeva, iznad nas, već da nas podstakne da otpočnemo borbu za dostizanje cilja hrišćanskog života - Carstva Nebeskog, i izbegnemo demonske klopke, koje neprijatelj našeg spasenja postavlja na putu hrišćanske borbe. Ovostrani svet stvarniji je i bliži, nego što mi to obično mislimo, a put ka njemu otvara se životom podvižničkim i molitvenim, koji nam je Crkva dala kao sredstvo spasenja. Ova knjiga posvećena je i namenjena onima, koji takav život žele da vode.

[sadržaj](#)

## O NEKIM VIDOVIMA SAVREMENIH DOŽIVLJAJA ŽIVOTA POSLE SMRTI

Potpuno neočekivano, pitanje zagrobnog života steklo je veliku popularnost na Zapadu. Tačnije, tokom poslednje dve godine pojavio se čitav niz knjiga koje pokušavaju da opišu iskustva "života posle smrti".

Napisali su ih ili čuveni naučnici i lekari, ili pisci koji su imali njihovu svesrdnu podršku. Jedan od njih, u svetu poznati lekar i "stručnjak" za probleme smrti i umiranja - dr Elizabeta Kibler-Ros, smatra da će ova istraživanja posmrtnih doživljaja "prosvetliti mnoge i potvrditi ono čemu su nas učili dve hiljade godina - da posle smrti ima života".

Ovakva shvatanja, razume se, predstavljaju oštar zaokret u odnosu na do sada preovlađujuće poglede u medicinskim i naučnim krugovima koji su se, uglavnom, prema smrti odnosili kao prema "tabu" temi, a svaku pomisao o nadživljavanju smrti odbacivali kao nešto što pripada sferi fantazije i sujeverja ili, u najboljem slučaju, kao stvar lične vere pojedinca o kojoj nema nikakvih objektivnih dokaza. Spoljašnji uzrok ove iznenadne promene mišljenja je jednostavan: to su nove metode reanimacije "klinički umrlih" (najčešće putem stimulacije zaustavljenog rada srca) koje su stekle široku primenu tokom poslednjih godina.

Zahvaljujući tome, mnogi ljudi koji su praktično bili "mrtvi" (kojima je prestao rad srca), vraćeni su u život, a mnogi od njih i otvoreno govore o tome, s obzirom da je to prestala da bude "tabu" tema, a time i iščezao strah da će ih proglasiti za "sulude".

Nas, međutim, najviše interesuje unutarjni razlog ove promene, kao i "ideologija" ovog novonastalog načina mišljenja; zbog čega je ova pojava odjednom postala toliko popularna, i pojmovima kojeg religijskog ili filozofskog učenja se ona najčešće tumači? Ona je već postala jedan od "znakova vremena", i simptom religioznog interesovanja naših dana. Kakav je u tom pogledu njen značaj? Ovim pitanjima vratićemo se posle detaljnog ispitivanja same ove pojave.

Međutim, u početku se moramo zapitati, na kojoj osnovi treba prosuđivati ovu pojavu? Oni koji je opisuju sami ne umeju da je jasno tumače, a često objašnjenje traži u okultnim ili spiritističkim tekstovima.

Neki religiozni ljudi (kao i neki naučnici) prosto ova iskustva odbacuju kao "halucinacije" jer ih doživljavaju kao pretnju svojim ustaljenim ubeđenjima. Ovo je slučaj sa nekim protestantima koji se pridržavaju shvatanja da se duša posle smrti nalazi u besvesnom stanju, ili onoga da ona odmah odlazi da "prebiva s Hristom".

Na sličan način i ubeđeni ateista odbacuju pomisao o tome da duša posle smrti uopšte produžava da postoji, ma kakvi dokazi da im se pružaju. Ali ova iskustva se ne mogu objasniti prostim poricanjem, ova moraju biti shvaćena kako treba, sama po sebi, kao i u čitavom kontekstu onoga što nam je poznato o sudbini duše posle smrti.

Nažalost, i neki pravoslavni hrišćani su takođe, pod uticajem modernih materijalističkih ideja (infiltriranih kroz protestantizam i rimokatolicizam) stekli prilično mutna i neodređena shvatanja o budućem životu.

Autor jedne od novih knjiga o posmrtnim iskustvima (Dejvid R. Uiler, "Putovanje na drugu stranu", Njujork, 1977); postavio je sebi za cilj da upozna shvatanja

različitih "sekti" o stanju duše posle smrti. Tako se obratio i svešteniku grčke pravoslavne arhiepiskopije u Americi, i kao odgovor dobio vrlo uopštene stavove o postojanju Nebesa i ada, ali mu je takođe rečeno i to da "Pravoslavlje nema bilo kakve određene ideje o tome šta je zapravo onaj svet". Autor je jedino mogao zaključiti da je "grčki pravoslavni pogled na zagrobni život nejasan" (str. 103).

Naravno da nije tako. Pravoslavno Hrišćanstvo ima vrlo jasno određeno učenje i poglede na zagrobni život, počev od samog trenutka smrti. Ovo učenje nalazi se u Svetom Pismu (koje se tumači u čitavom kontekstu hrišćanskog učenja), u spisima Svetih Otaca (naročito u onima koji su isključivo posvećeni životu posle smrti), i mnogim žitijima Svetih, kao i antologijama pojedinačnih iskustava ove vrste.

Čitava četvrta knjiga "Razgovora" svetog Grigorija Dvojeslova, pravoslavnog pape rimskog (+604), na primer, posvećena je ovoj temi. U naše vreme pojavila se na engleskom jeziku zbirka ovakvih iskustava, uzetih iz žitija svetih, kao i onih novijeg datuma (, Večne zagrobne tajne", Džordanvil, Njujork, 1968). A već sasvim nedavno, u prevodu na engleski objavljen je jedan izuzetan tekst, koji je krajem XIX veka napisao čovek koji se vratio u život posle 36 časova od smrti (K. Ikskul, "Mnogima neverovatan, ali istinit događaj, "Orthodox Life", jul-avgust, 1976).

Pravoslavni hrišćanin tako ima na raspolaganju pravo obilje tekstova, uz čiju pomoć se mogu razumeti neka "posmrtna" iskustva i proceniti u svetlu celovitog pravoslavnog učenja o životu posle smrti.

Knjiga koja je još više pobudila interesovanje savremenika o ovoj temi objavljena je u novembru 1975, a napisao ju je mladi psihijatar sa juga Sjedinjenih Država, dr Rejmond Mudi ("Život posle života").

On u to vreme nije ništa znao o drugim istraživanjima ili literaturi na ovu temu, ali kada je knjiga štampana postalo je jasno da ona izaziva živo interesovanje, i da je o ovom pitanju već mnogo napisano.

Ogroman uspeh knjige doktora Mudija (prodato je preko dva miliona primeraka) učinio je da iskustva klinički mrtvih postanu dostupna najširoj publici, ta se za četiri iduće godine pojavio niz knjiga i članaka o ovim iskustvima. Među najvažnijim su članci dr Elizabet Kibler-Ros, koji potvrđuju otkrića doktora Mudija, i naučna istraživanja dr Osisa i Heraldsona.

Sam dr Mudi napisao je i nastavak svoje knjige ("Razmišljanja o životu posle života", 1977), koja sadrži dopunski materijal i njegova dalja razmišljanja o ovoj temi. Otkrića koja se nalaze u ovim i drugim novim knjigama (a sve su one u osnovi saglasne u pogledu tumačenja ove pojave), razmatraćemo u ovoj knjizi. Za početak, obratićemo pažnju na prvu knjigu dr Mudija, koja veoma objektivno i sistematično pristupa čitavom problemu.

Dr Mudi je u proteklih deset godina sakupio lična svedočenja oko 150 osoba koje su doživele pravu smrt, ili stanja bliska smrti, kao i onih koje su mu saopštavale iskustva drugih dok su umirali. Iz ovih spisa on je izabrao svedočanstva pedesetak ljudi sa kojima je vodio detaljne razgovore. Autor teži objektivnosti u predstavljanju ovih svedočanstava, mada priznaje da knjiga "prirodno, odražava sredinu, shvatanja i predrasude samog pisca", koji je po svojim religioznim

uverenjima metodista prilično liberalnih pogleda. I zaista, objektivnosti ovog istraživanja to dosta šteti.

Kao prvo, autor ne daje ni jedno potpuno iskustvo "smrti" od početka do kraja, već daje samo odlomke (obično vrlo kratke) iz svakog od petnaest nepovezanih sastavnih delova koji obrazuju njegov "model" "potpunog" doživljaja smrti. U stvari, činjenica je da su doživljaji umirućih, kako su oni opisani u toj i drugim knjigama te vrste, često toliko različiti jedni od drugih u pojedinostima, da je pokušaj njihovog svrstavanja u okvire jednog "modela" najblaže rečeno preuranjen. "Model" dr Mudija povremeno izgleda veštački i iskonstruisan, što naravno ne utiče na faktografsku vrednost same građe koju navodi.

Kao drugo, dr Mudi je spojio ujedno dve potpuno različite pojave: stvarno iskustvo "kliničke smrti" i iskustvo "približavanja ka smrti". On priznaje da postoji razlika među njima, ali zaključuje da one obrazuju "kontinuitet", zbog čega ih treba izučavati zajedno. U slučajevima kada se iskustvo približavanja ka smrti završava smrću (bilo da osoba jeste ili nije potom ponovo oživljena), zaista se radi o "kontinuitetu" doživljaja. Međutim, neke od opisanih pojava (fenomen munjevitog sećanja na događaje iz života u trenutku kada preti opasnost od davljenja; iskustvo "ulaska u tunel" u slučajevima kada je osoba dobila anestetik tipa etera) često su se dešavale i ljudima koji nikada nisu doživeli "kliničku smrt", pa je moguće da pripadaju "modelu" nekog mnogo opštijeg iskustva, a samo slučajno prate iskustvo umiranja. Neke od knjiga koje se sada pojavljuju o ovoj oblasti još su neopreznije prilikom izbora materijala, pa se tako trpaju u isti koš iskustva boravka "izvan tela" sa iskustvima prave smrti i umiranja.

Kao treće, sama činjenica da autor ovim pojavama pristupa sa "naučnog" stanovišta, nemajući pritom nikakve jasne predstave o tome šta se u stvari dešava sa dušom posle smrti, izaziva kod njega najrazličitije zabune i nedoumice u pogledu ovih iskustava, koje se nikako ne daju otkloniti prostim gomilanjem slučajeva - oni koji o svojim iskustvima daju izjave, neizbežno ih dopunjuju sopstvenim tumačenjima. Sam autor priznaje da "naučno" ispitati ovu problematiku praktično nije moguće. I zaista, kada treba da je objasni, on se okreće sličnim iskustvima koja se pominju u okultnim spisima poput Svedenborgovih, ili "Tibetanske knjige mrtvih", napominjući da želi da baci pažljiviji pogled na "bogatu literaturu o natprirodnim i okultnim fenomenima" kako bi bolje razumeo predmet svog izučavanja.

Sve ovo ima za posledicu da ne možemo previše očekivati od ove i njoj sličnih knjiga. One nam neće dati zaokruženu i doslednu predstavu o tome šta se događa sa dušom posle smrti. Međutim, u ovoj knjizi i drugim novim knjigama navedeni su mnogobrojni činjenični opisi fenomena "kliničke smrti" koji zaslužuju ozbiljnu pažnju, naročito u svetlu činjenice da neki već interpretiraju ova iskustva na način neprijateljski tradicionalnom hrišćanskom gledanju na zagrobni život, kao da ona "opovrgavaju" postojanje kako Nebesa, tako i ada. Kako, dakle, treba da shvatimo ova iskustva?

Petnaest sastavnih komponenti uz pomoć kojih dr Mudi opisuje "potpuni" doživljaj smrti, mogu se, za potrebe našeg razmatranja, svesti na nekoliko osnovnih karakteristika iskustva o kome ćemo ovde govoriti, upoređujući ga sa onim što o toj temi postoji u pravoslavnoj literaturi.

## 1. Iskustvo boravka "izvan tela"

Prva stvar koja se dešava osobi koja je umrla, prema ovim izveštajima, jeste da ona napušta svoje telo i nastavlja da postoji potpuno odvojena od njega, ne gubeći pri tom svest. Često je sposobna da posmatra sve što je okružuje, uključujući i njeno mrtvo telo, kao i pokušaje reanimacije koji se na njemu vrše. Prebiva u stanju prijatne topline i lakoće, ne osećajući nikakav bol, kao da "lebdi". Potpuno je lišena mogućnosti da kontaktira sa svojom okolinom govorom ili dodirrom, zbog čega se često javlja osećanje velike "samoće". Misaoni proces obično postaje mnogo ubrzaniji nego što je to bio u telu. Evo nekoliko kratkih izvoda iz ovih opisa:

"Iako je dan bio veoma hladan, dok sam bio u tom mraku, jedino što sam osećao bila je toplina i najveća prijatnost koju sam ikada iskusio... Sećam se da sam mislio: "Mora da sam mrtav" (str. 27).

"Počeo sam da doživljam najdivnija osećanja. Osećao sam jedino mir, prijatnost, lakoću, samo - spokoj" (str. 27).

"Video sam kako me oživljavaju. Bilo je zaista čudno. Nisam bio veoma visoko, ali kao da sam stajao malo iznad njih. Pokušao sam da razgovaram sa njima, ali me niko nije čuo, niti je to iko mogao" (str. 37).

"Ljudi su sa svih strana dolazili na mesto sudara... Kada bi mi se sasvim približili, ja sam pokušavao da se sklonim, da im se pomerim s puta, ali oni su prosto prolazili kroz mene" (str. 37).

"Nisam bio u stanju da dodirnem bilo šta, niti da opštım sa ljudima oko sebe. Bio je to užasan osećaj samoće, osećaj potpune izolacije. Uvideo sam da sam potpuno sam" (str. 43).

Treba napomenuti da postoji začuđujući "objektivni dokaz" da se čovek zaista u tom trenutku nalazi izvan tela. Neki ljudi bili su u stanju da ponove razgovore ili detaljno opišu događaje koji su se odigrali u susednim sobama ili na još udaljenijim mestima u vreme dok su bili "mrtvi". Među ostalim primerima ove vrste, dr Kibler-Ros pominje jedan izuzetan slučaj slepe žene koja je "videla" i detaljno opisala sve što se događalo u sobi u kojoj je umrla, mada je, kad se vratila u život, bila opet slepa. Ovo je potresan dokaz da sposobnost vida ne daju oči (kao što mozak nije taj koji misli, jer, se posle smrti, umne sposobnosti izoštravaju), nego pre duša, koja, dok je telo živo, obavlja ove funkcije pomoću telesnih organa, a kada ono umre - duša to čini sebi svojstvenom sposobnošću (dr Elizabet Kibler-Ros, "Smrti nema").

Pravoslavnog hrišćanina ovde ništa ne treba da čudi, jer iskustvo koje je ovde opisano isto je ono koje je hrišćanima poznato kao razdvajanje duše od tela u trenutku smrti. Za naše vreme bezverja karakteristično je da ljudi veoma retko pribegavaju hrišćanskim pojmovima i teško shvataju da je ono, što se odvojilo od tela i doživljava sve to, u stvari njihova duša, nego su obično zbunjeni stanjem u kome su se našli.

Upravo takav čovek - kršten u Pravoslavlju, ali u duhu kraja XIX veka ravnodušan prema istinama sopstvene vere i koji čak nije ni verovao u zagrobni život - je i napisao povest o iskustvu života posle smrti naslovljenu "Mnogima



neverovatan, ali istinit događaj" (K. Ikskul, "Troicki cvetić", 1910). Ono što je on doživeo pre toliko godina danas je za nas od velike važnosti, a u kontekstu savremenih posmrtnih iskustava čak i delo promisla, jer predstavlja jedinstveni opis iskustva duše posle smrti koji seže mnogo dalje od kratkih fragmentarnih doživljaja kakvi se mogu naći u savremenim knjigama. Iskustvo ga je osetljiv čovek koji je, polazeći od uobičajene moderne nezainteresovanosti za veru, došao do prihvatanja istina pravoslavnog hrišćanstva, i to u tolikoj meri da je svoj život okončao kao monah.

Ova nevelika knjižica može nam danas poslužiti kao "probni kamen", kojim se mogu prosuđivati savremena iskustva. Nju je odobrio, kao tekst koji ne sadrži ništa protivno pravoslavnom učenju o zagrobnom životu, jedan od vodećih pravoslavnih pisaca-misionara sa početka veka, arhiepiskop Nikon Vologodski. Posle opisa poslednje agonije svoje fizičke smrti, i osećaja užasne težine koja ga je pritiskala ka zemlji, autor ovog opisa iznenada shvata da mu je laknulo: "Otvorio sam oči, i u mojoj svesti, do najsitnijih detalja, sa savršenom jasnoćom, urezalo se ono što sam tog trenutka gledao...

Video sam da stojim nasred sobe. S moje desne strane, nešto polukružno, okupilo se svo medicinsko osoblje... Začudila me je ova grupa. Na mestu oko koga su stajali bio je krevet. Šta je to što je privlačilo pažnju ovih ljudi, šta su to tako pažljivo gledali, kad mene tamo više nije bilo, već sam stajao nasred sobe? Primakao sam se i pogledao ono što su i oni gledali. Tamo, na krevetu, ležao sam ja.

Ne sećam se da sam osetio bilo kakav strah pri pogledu na svog dvojnika, jedino me je obuzela nedoumica: kako je to moguće? Osećao sam da sam ja ovde, a u isto vreme i tamo sam bio ja...

Hteo sam da dodirnem levu ruku desnom, ali ruka je prošla kroz telo kao kroz prazan prostor... Pozvao sam doktora, ali sredina u kojoj sam se nalazio nije primala niti prenosila zvuk mog glasa, i ja sam shvatio da sam potpuno odvojen od svega što me je okruživalo. Od te čudne samoće obuzeo me je paničan strah. Bilo je zaista nečeg užasnog u toj neizrecivoj samoći...

Osvrnuo sam se, i tada mi je po prvi put sinula misao: "Da li je moguće da se ono što mi se dogodilo na jeziku živih naziva - smrt?" Ovo sam pomislio zbog toga što je telo koje je ležalo na krevetu po svemu ličilo na mrtvaca...

Po našim shvatanjima, sa rečju "smrt" nerazdvojno je povezana predstava o nekakvom uništenju, prekidu života.

I kako sam mogao pomisliti da sam mrtav, kada ni jednog jedinog trenutka nisam izgubio svest, i kada sam se osećao živ kao i ranije, sposoban da čujem, gledam, shvatam, krećem se, mislim, govorim?

Da sam verovao u postojanje duše i bio religiozan, ovo odvajanje od svega što me okružuje, i ovu raspolućenost moje ličnosti shvatio bih mnogo brže, ali to nije bio slučaj, i ja sam se rukovodio samo onim što sam osećao. A osećanje života u meni bilo je toliko jasno, da je ova neobična pojava kod mene budila samo nedoumicu, pošto nikako nisam bio u stanju da povežem svoja osećanja sa uobičajenim pojmovima o smrti - da iako sam svestan sebe i mogu da osećam, treba da mislim da ne postojim...

Sećajući se i razmišljajući kasnije o svom tadašnjem stanju, zapazio sam samo to da su moje umne sposobnosti tada delovale s nekom zadivljujućom energijom i brzinom... " (str. 16-21).

U drevnoj hrišćanskoj literaturi ne opisuje se tako detaljno stanje duše u prvim trenucima posle smrti, jer je naglasak uvek stavljen na one mnogo snažnije doživljaje koji nastupaju kasnije. Verovatno da je samo u ova naša vremena, kada se "život" sa tolikom uverenošću poistovećuje sa "životom u telu", i moguće očekivati da se tako velika pažnja pridaje prvim trenucima, momentima kada se shvatanja savremenog čoveka izvrću naglavce, neočekivano za njih: smrt nije kraj, život se nastavlja, a duša otkriva jedno sasvim novo stanje!

U opisanom iskustvu svakako nema ničega što bi protivrećilo pravoslavnom učenju o stanju duše odmah posle smrti. Neki su, kritikujući ovaj slučaj, posumnjali da je taj čovek uopšte i bio mrtav ako su ga u roku od nekoliko minuta reanimirali. Ali to je već samo pitanje tehnike, o kome ćemo kasnije govoriti. Ostaje činjenica da se u ovih nekoliko prvih minuta (ponekad takođe i na samo minut pred smrt) često doživljava nešto što nije moguće objasniti prosto kao "halucinacije". Naš zadatak je da otkrijemo kako ova iskustva treba shvatiti.

## 2. Susreti sa drugima

U početnom stanju samoće posle smrti duša ostaje vrlo kratko vreme. Dr Mudi navodi nekoliko slučajeva ljudi koji su čak i pre no što je nastupila smrt, iznenada ugledali svoje već umrle rođake i prijatelje.

"Lekar je izgubio nadu da će me spasti i rekao je mojoj porodici da umirem... Shvatio sam da svi ti ljudi tamo, izgledalo je gotovo kao da čitava mnoštva njih lebde ispod tavanice. Sve su to bili ljudi koje sam u nekadašnjem životu poznavao, ali koji su umrli ranije. Prepoznao sam baku, devojčicu koju sam poznavao još iz škole, i mnoge druge rođake i prijatelje... Bio je to vrlo radostan događaj, osećao sam da su oni došli da me zaštite i prate".

Ovakvo iskustvo susreta sa umrlim prijateljima i rođacima u trenutku smrti ni u kom slučaju ne predstavlja novo otkriće, čak ni među savremenim naučnicima. Pre oko pedeset godina ovo je poslužilo za brošuru pioniru moderne "parapsihologije" ili psihičkih istraživanja, Viljemu Beretu ("Vizije na samrtnom odru", London, 1926. ). Posle pojavljivanja prve knjige dr Mudija, objavljen je i jedan rad nadahnut knjigom Bereta koji mnogo detaljnije opisuje ovo iskustvo. Pokazalo se da su autori ovog dela vršili studiozna istraživanja ovih slučajeva tokom mnogih godina. Treba ovde da kažemo nekoliko reči o rezultatima ove nove knjige (Karlis Osis i Erlendur Haroldson, "U času smrti", Njujork, 1977). Ova knjiga predstavlja prvu ozbiljniju "naučnu" publikaciju o doživljaju umiranja. Zasnovana je na rezultatima detaljnih upitnika i razgovora sa nasumce odabranom grupom lekara i medicinskih sestara iz istočnog dela Sjedinjenih Država i severne Indije (Indija je izabrana radi veće objektivnosti, to jest da bi se proverila razilaženja u doživljavanju smrti koja mogu biti posledica nacionalnosti,

psihologije i religije). Kao rezultat ovoga dobijen je materijal koji se sastoji od preko hiljadu vizija i javljanja koje su imali umirući ljudi, kao i nekolicina ljudi koji su vraćeni u život iz stanja kliničke smrti. Autori su došli do zaključka da se otkrića doktora Mudija uglavnom slažu sa njihovim nalazima. Ustanovili su da pojava umrlih prijatelja i rođaka (a u Indiji i mnogobrojna javljanja hindu "bogova") nastupaju umirućima ponekad jedan čas pre smrti, a najčešće oko dan ranije. U pola od tih slučajeva javljaju se vizije nekog nepoznatog, "rajskog" okruženja, koje izaziva i odgovarajuće osećaje (o iskustvu "raja" govorićemo kasnije).

Naročita vrednost ovog istraživanja je u tome što pravi preciznu razliku između nepovezanih, ovozemaljskih halucinacija, i jasno viđenih javljanja i vizija sa onoga sveta, a takođe i statistički analizira prisustvo takvih uzročnika kao što je korišćenje halucinogenih sredstava, visoke temperature, oboljenja ili povrede mozga, to jest onih faktora koji bi mogli izazvati obične halucinacije, a ne pravo doživljaj nečega što se događa izvan svesti samog bolesnika. Veoma je važno otkriće autora da najpovezanija i najčistija iskustva doživljaja onog sveta imaju pacijenti koji su najviše vezani za zemaljsku realnost i najmanje skloni halucinacijama. Na primer, oni kojima se javljaju umrli ili duhovi, obično sasvim vladaju svojim umnim sposobnostima i vide ova bića istovremeno sasvim svesni da se nalaze u bolničkom okruženju. Štaviše, ustanovljeno je da oni koji haluciniraju najčešće vide žive osobe, dok je za umiruće karakteristično da im se javljaju umrli. Autori, mada oprezni u izvođenju zaključaka, skloni su da "prihvate hipotezu o zagrobnom životu, kao najrazumljivije objašnjenje svih činjenica".

Tako i ova knjiga dopunjuje otkrića doktora Mudija i upečatljivo dokazuje iskustva susreta sa umrlima i duhovima na prelazu iz života u smrt. A da li su ta bića zaista ona za koja ih umirući smatraju - pitanje je o kome ćemo kasnije govoriti. Za ljude sumnjičave i bez vere, a to je karakteristična crta savremenih naučnika, ova otkrića su svakako zapanjujuća. Međutim, za pravoslavnog hrišćanina u tim otkrićima nema ničega čudnog - mi znamo da je smrt samo prelazak iz jednog oblika postojanja u drugi, i upoznati smo sa mnogobrojnim javljanjima i viđenjima koja su imali vernici na samrti, kako sveci, tako i obični grešnici. Sv. Grigorije Dvojeslov, opisujući mnoga od ovih iskustava u svojim "Razgovorima", opisuje i pojavu susreta sa drugima: "Ponekad se događa da na pragu smrti duša prepoznaje one s kojima joj predstoji da deli istu večnu obitelj, zbog jednake krivice ili nagrade". Posebno za one koji su živeli životom pravednika, sv. Grigorije napominje da se "često događa da se Svetitelji s Nebesa pojavljuju pravednicima u času smrti, kako bi ih ohrabрили. Praćeni nebeskim pokroviteljima, oni umiru bez bola i straha. On navodi primere kako su samrtnicima dolazili anđeli, mučenici, apostol Petar, Majka Božija i sam Hristos (IV, 13-18).

Dr Mudi navodi jedan primer susreta umirućeg, ne sa rođakom niti sa duhovima, nego sa potpuno nepoznatom osobom: "Jedna žena mi je rekla da ono što je videla tokom svog vantelesnog iskustva nije bilo samo njeno prozračno duhovno telo, nego i još jedno, koje je pripadalo nekoj drugoj, nedavno umrloj osobi. Nije znala ko je ta osoba bila" ("Život posle života", str. 45). Sv. Grigorije u "Razgovorima" spominje sličnu pojavu. On navodi nekoliko slučajeva kada je umirući zvao po imenu nekoga ko je u istom času umirao na nekom drugom

mestu. To nipošto nije posledica prozorljivosti (vidovitosti) koja se daruje Svetiteljima, jer sv. Grigorije opisuje i kako je jedan okoreli grešnik, očevidno određen za ad, naredio da se poruči nekom Stefanu - koga nije poznavao, a koji je trebalo da umre u isto vreme kad i on - da je "naša lađa spremna da nas odveze na Siciliju" (kao mesto sa mnogo vulkanske aktivnosti, Sicilija je metafora za pakao) ("Razgovori", IV, 36). Očigledno da je ovde u pitanju ono što se danas naziva "ekstrasenzornom percepcijom" (ESP), koja se u mnogim slučajevima izoštrava pred smrt, a svakako nastavlja i posle nje, kada je duša već sasvim izvan oblasti fizičkih čula.

Prema tome, ovo izolovano "otkriće" savremenih naučnih istraživanja samo potvrđuje ono što je čitaocima drevne hrišćanske literature već poznato o susretima u času smrti. Mada se nipošto ne može reći da se događaju svakome pred smrt, ovi susreti se ipak mogu nazvati opštim, jer se dešavaju bez obzira na nacionalnost, religijsku pripadnost ili svetost života.

Sa druge strane, iskustvo hrišćanskog Svetitelja, iako poseduje one opšte crte koje su karakteristične za svakoga, ima i jednu sasvim drugačiju crtu - crtu koja ne podleže objašnjenju savremenih psihologa i istraživača. Kod hrišćanskih Svetitelja u trenutku smrti često se pojavljuju naročiti znaci Božijeg blagovoljenja, a javljanja iz drugog sveta često su vidljiva i drugima koji se tu nalaze, a ne samo umirućem. Navedimo samo jedan primer takođe iz "Razgovora" sv. Grigorija Dvojeslova:

"Dok su u ponoć stajali kraj Romuline postelje, odjednom se s neba spusti svetlost i obasja čitavu keliju, sijajući takvim bleskom da se njihova srca ispuniše strahom i trepetom... Zatim se čulo komešanje mnoštva ljudi. Vrata kelije bila su širom otvorena i lupala su, kao da ih gura mnoštvo onih koji su navaljivali unutra. Mogli su ih čuti kako govore, osećali su njihovo prisustvo, ali od prevelikog straha i bleska svetlosti nisu ih mogli videti. Od straha su se ukočili, a blistava svetlost im je zasenila oči. Ali odmah zatim vazduh se ispuni prekrasnim miomirom, čija prijatnost umiri njihove duše preneražene sjajem svetlosti. Ali kako oni nisu mogli podneti takav sjaj, Romula stade ljubaznim glasom tešiti svoju duhovnu majku Redemptu koja je stajala kraj nje drhteći, i reče: "Ne boj se, majčice, ja još ne umirem. Miomir se zadrža tri dana, a četvrte noći Romula opet pozva svoju nastavnicu i zatraži da primi Sveto Pričešće. Ni Redempta ni njena druga učenica nisu napuštale postelju bolesnice, kad odjednom pred vratima njene kelije ugledaše dva hora koja su pevala... Sveta Romulina duša napustila je telo. Dok se ona uznosila na Nebo, horovi su pratili njenu dušu, uzdižući se sve više i više, dok najzad zvuci psalmopojanja i miomir, malo po malo, sasvim ne iščezoše" ("Razgovori", IV, 17). Pravoslavni hrišćani setiče se ovakvih slučajeva iz mnogih žitija svetih: sv. Sisoja, sv. Taise, Teofila Kijevskog i drugih.

Udubljujući se u ovo istraživanje smrti i umiranja, treba da imamo na umu veliku razliku između opšteg iskustva umirućih, koje sada budi toliko interesovanje, i blagodatnog doživljaja smrti pravoslavnih hrišćanskih pravednika. To će nam pomoći da bolje razumemo neke zagonetne strane smrti, koje se mogu sresti u pomenutoj savremenoj literaturi.

Shvatajući ovu razliku, moći ćemo, na primer, lakše da odredimo prirodu pojava koje se javljaju samrtnicima. Da li to zaista rođaci i prijatelji dolaze iz carstva

mrtvih da bi se javili umirućima? I razlikuju li se ova javljanja od predsmrtnih javljanja hrišćanskim pravednicima?

Da bismo odgovorili na ovo pitanje, setimo se da dr Osis i Heraldson saopštavaju da mnogi indusi na samrti vide "Bogove" svog indijskog panteona (Krišnu, Šivu, Kali, itd. ), a ne svoje rođake i prijatelje, kao što to obično biva u Americi.

Međutim, apostol Pavle jasno kaže da ti "bogovi" u stvari nisu ništa (I Kor. 8: 4-5), a sva realna iskustva s ovim "bogovima" izazivaju demoni (I Kor. 10: 20). Koga, dakle, umirući Indusi zapravo vide? Dr Osis i Heraldson smatraju da je poistovećenje bića sa kojima se odigrava susret u mnogome proizvod subjektivne interpretacije zasnovane na religijskim, kulturnim i ličnim pretpostavkama. Ova procena deluje razumno, i umesna je u mnogim slučajevima. Takođe je verovatno da i u američkim slučajevima pokojni rođaci nisu zaista prisutni kako se to umirućem čini. Sv. Grigorije Dvojeslov kaže samo da samrtnik "prepoznaje" ljude, dok se pred pravednikom "Svetitelji s Neba pojavljuju" - to je razlika koja ne ukazuje samo na različitost iskustava pravednika i običnih grešnika u trenutku smrti, već je takođe direktno povezana sa različitim stanjima u zagrobnom životu jednih i drugih. Svetitelji imaju veliku slobodu da se zauzimaju za žive i pritiču im u pomoć, dok umrli grešnici, osim u nekim izuzetnim slučajevima, nemaju kontakta sa živima.

Ovu razliku jasno je izložio blaženi Avgustin, latinski otac iz V veka, u traktatu napisanom na molbu svetog Pavlina Nolanskog na temu "staranje za umrle", gde pokušava da uskladi nesumnjivu činjenicu da su se sveti, kao mučenik Feliks Nolanski, jasno javljali vernicima, dok je isto tako nesumnjiva činjenica da se mrtvi, po opštem pravilu, ne javljaju živima.

Izloživši pravoslavno učenje zasnovano na Svetom Pismu o tome da se "duše umrlih nalaze na takvom mestu, odakle ne vide ono što se događa smrtnicima na ovome svetu" (gl. 13), i svoje lično mišljenje, da slučajevi tobožnjih javljanja umrlih živima predstavljaju ili "pojavu anđela" ili "lažne vizije" koje proizvode đavoli sa namerom da, na primer, kod ljudi stvore lažne predstave o zagrobnom životu (gl. 10) - blaženi Avgustin prelazi na razlikovanje između prividnih javljanja umrlih i istinitih javljanja svetaca.

"Ukoliko duše umrlih ne znaju šta živi rade, kako onda mučenici uopšte mogu da pružaju pomoć ljudima u nevolji? Jer, ne samo putem nevidljivih dobročinstava, nego se Feliks ispovednik javio naočigled mnogih kada su varvari opsedali grad Nolu.

Ti se (ep. Pavlin) pobožno raduješ ovom njegovom javljanju. Mi smo o tome čuli ne preko neproverenih glasina, nego od verodostojnih svedoka. Zaista, po Božijoj volji pojavljuju se čuda koja se razlikuju od običnih pojava ovoga sveta. To što je naš Gospod, kad je poželeo, odjednom pretvorio vodu u vino, ne može nam biti izgovor da ne shvatamo vrednost vode same po sebi. Ovo je redak, jedinstven slučaj ovakvog božanskog delovanja. Isto tako, činjenica da je Lazar ustao iz mrtvih ne znači da svaki mrtvac ustaje kad hoće, niti da se pokojnik može pozvati natrag u život od strane nekog živog, kao što budan može da probudi zaspalog. Jedno su događaji koji su posledica ljudskog delovanja, a drugo oni koji su znaci Božije sile. Neke stvari odvijaju se prirodno, neke čudesnim putem, mada Bog jednako prisustvuje u prirodnom toku stvari, kao što

priroda ide uporedo s čudesnim. Zbog toga ne treba misliti da se bilo ko od umrlih može mešati u poslove živih samo na osnovu toga što Mučenici dolaze da bi nekog iscelili i pomogli mu. Pre treba misliti ovako: Mučenici Božijom blagodaću pomažu živima na zemlji, a ostali mrtvi nemaju blagodat da se mešaju u poslove živih" ("Staranje za mrtve", gl. 16).

I zaista, uzmimo samo jedan primer. Sveti oci iz bliske prošlosti, kao starac Amvrosije Optinski, uče da bića sa kojima se opšti na spiritističkim seansama nisu duše umrlih, nego -demoni, a oni koji su dublje izučavali spiritističke pojave, ukoliko su uopšte imali ikakva hrišćanska merila rasuđivanja, dolazili su do istog zaključka. (Vidi, na primer, Sajmon A. Blekmur, "Spiritizam: činjenice i podvale"). Shodno tome, ne treba sumnjati da se Svetitelji zaista javljaju pravednicima na samrti, kako je opisano u mnogim žitijima svetih. Običnim grešnicima, s druge strane, najčešće se javljaju rođaci, prijatelji, ili "bogovi" nalik onima koje umirući očekuje da vidi. Pravu prirodu ovih drugih javljanja teško je odrediti. To svakako nisu prosto halucinacije, nego izgleda da su propratne pojave prilikom umiranja, nekakav znak za samrtnika da upravo ulazi u drugo carstvo u kome zakoni obične materijalne stvarnosti prestaju da važe. Nema ničega preterano neobičnog u vezi sa ovim iskustvom, koje izgleda istovetno bez obzira na vreme, mesto ili religiju.

"Susret sa drugima" obično se dešava neposredno pred smrt, ali ga ne treba brkati sa drugim susretom koji želimo da opišemo, susretom sa "svetlosnim bićem".

### 3. Svetlosno biće

Ove susrete dr Mudi opisuje kao "možda najneverovatniji zajednički element svih kazivanja koja sam proučio, i svakako element koji ima najdublje delovanje na pojedinca" ("Život posle života", str. 45). Većina ljudi opisuje ovo iskustvo kao pojavljivanje svetlosti čiji se blesak brzo pojačava, i svi ga doživljavaju kao neku ličnost ispunjenu toplinom i ljubavlju, prema kojoj umrloga vuče neka vrsta magnetne sile. Prepoznavanje ovog bića izgleda da zavisi od religioznih shvatanja pojedinaca - ono samo za sebe nema nikakav prepoznatljiv oblik. Neki ga nazivaju "Hristom", drugi "anđelom". Čini se da svi shvataju da je ono odnekud poslato da ih vodi. Evo nekih svedočanstava o ovom iskustvu:

"Čuo sam da su lekari rekli da sam mrtav, i tada osetih kao da sam se preturio, u stvari, kao da plovim... Sve je oko mene bilo crno, osim što sam u daljini mogao videti tu svetlost. Bila je to veoma, veoma jarka svetlost, ali u početku ne mnogo velika. Postajala je sve veća što sam joj se više približavao" (str. 48).

Drugi čovek je posle smrti osetio kako uplovljava "u kristalno čistu svetlost... Ne može se opisati, jer na zemlji nema takve svetlosti. Nisam zapravo video nikakvu određenu ličnost u toj svetlosti, ali ona ipak ima posebnu individualnost, svakako je ima. To je svetlost savršenog razumevanja i savršene ljubavi" (str. 48).

"Bio sam izvan tela, o tome nema sumnje, jer sam mogao videti svoje sopstveno telo tamo na operacionom stolu. Moja duša je izašla! Zbog ovoga sam se početka veoma loše osećao, ali zatim se pojavila ta zaista jarka svetlost. Najpre je bila nešto prigušenija, ali se zatim pretvorila u ogroman blesak... U početku,

kada se svetlost pojavila, nisam shvatao šta se dešava, ali onda mi je ona postavila pitanje, kao da me je pitala jesam li spreman da umrem" (str. 48). Gotovo uvek ovo svetlosno biće počinje da se obraća tek umrlom (više putem "prenosa misli" nego izgovorenim rečima). Ono što im "govori" je uvek isto. Oni koji su ovo iskustvo doživeli, prenose to kao pitanje: "Jesi li spreman da umreš?" ili "Šta si učinio u svom životu što bi mogao da mi pokažeš?". Ponekad, u vezi sa ovim bićem, umirući vidi neku vrstu "vraćanja filma" sa događajima iz svog života. Svi, međutim, ističu da ovo biće ni na koji način ne "sudi" njihove živote ili postupke, već ih prosto podstiče da se zamisle nad svojim životom.

Dr Osis i Haroldson su takođe zapazili neka iskustva ovakvih susreta u svojim istraživanjima, zabeleživši da je doživljaj svetlosti "tipična odlika posetilaca sa onog sveta", i smatraju, zajedno s dr Mudijem, da je bolje da bića viđena ili opažena u ovoj svetlosti nazivaju "svetlosnim konturama" nego da ih smatraju za neka duhovna bića ili božanstva, kako ih često doživljavaju umirući.

Ko su ili šta su ova "svetlosna bića"?

Mnogi ova bića nazivaju "anđelima", ukazujući na njihove pozitivne odlike: ona su "svetla", puna "ljubavi i razumevanja" i ulivaju ispitanicima pomisao o "odgovornosti" za svoj život. Ali, Anđeli kakve ih poznaje pravoslavno Hrišćanstvo mnogo su određeniji, kako po spoljašnjosti tako i po delatnosti, nego ova "svetlosna bića". Da bismo ovo razumeli, i shvatili šta bi ta "svetlosna bića" mogla biti, neophodno je da ovde izložimo pravoslavno hrišćansko učenje o Anđelima, a zatim da posebno ispitate prirodu anđela koji sprovode dušu u zagrobni život.

[sadržaj](#)

## PRAVOSLAVNO UČENJE O ANĐELIMA

Iz reči Samoga Hrista znamo da dušu u trenutku smrti susreću anđeli: "A kad umre siromah, odnesoše ga Anđeli u naručje Avraamovo" (Lk. 16, 22). Takođe iz Jevanđelja znamo u kakvom se obliku pojavljuju anđeli: "A lice njegovo (Anđelovo) beše kao munja, i odelo njegovo belo kao sneg" (Mt. 28, 3); "mladić obučen u belu haljinu" (Mk. 16, 5); "dva čoveka u blistavim haljinama" (Lk. 24, 4); "dva Anđela u belom" (Jn. 20, 12). Tokom čitave hrišćanske istorije Anđeli su se uvek javljali u obliku mladića obučenih u belo. Ikonografska tradicija predstavljanja Anđela je takođe kroz vekove bila u skladu s tim i uvek ih je predstavljala kao blistave mladiće (često sa dva krila, koja su naravno samo simbolični detalj, jer se obično prilikom javljanja Anđela ne vide). Sedmi vasiljenski sabor je 787. godine doneo odluku da se Anđeli mogu izobražavati samo na ovaj način, u obličju ljudskom. Zapadnjački "kupidoni" renesanse i potonjih perioda nastali su pod uticajem paganstva i nemaju ničega zajedničkog s istinskim Anđelima.

Savremeni rimokatolički (i protestantski) Zapad veoma se udaljio od biblijskog učenja i ranohrišćanskog predanja u pogledu predstavljanja Anđela, a još više u pogledu samog učenja o duhovnim bićima. Razumevanje ove greške od suštinskog je značaja za nas ako želimo da shvatimo kakvo je istinsko pravoslavno učenje o sudbini duše posle smrti.

Episkop Ignjatije Brjančaninov (umro 1867), jedan od velikih Otaca iz bliske prošlosti, zapazio je ovu grešku i posvetio čitav tom svojih sabranih dela izlaganju pravoslavnog učenja o ovom pitanju. Kritikujući gledište izraženo u klasičnom rimokatoličkom bogoslovskom delu iz 19. veka (Opat Berže "Bogoslovski rečnik"), Episkop Ignjatije posvećuje veliki deo tog toma (str. 185-302) borbi sa savremenom idejom (zasnovanom na Dekartovoj filosofiji) da sve što je van carstva materije pripada carstvu "čistog duha". Takva misao u suštini stavlja beskonačnog Boga u istu ravan sa raznim konačnim duhovima (anđelima, demonima, dušama umrlih). Ova misao je široko rasprostranjena naročito u današnje vreme (premda njeni zastupnici i ne vide sve njene posledice) i umnogome objašnjava zablude savremenog sveta u pogledu "duhovnih" stvari: veliko interesovanje vlada za sve što ne pripada materijalnom svetu, ali često se pri tome gotovo i ne pravi razlika između Božanskog, Anđelskog, demonskog i onoga što je posledica neobičnih ljudskih moći ili uobrazilje.

Opat Berže je učio da su Anđeli, demoni i duše umrlih "čisto duhovni"; to znači da oni ne podležu zakonima vremena i prostora i da mi o njihovom "obliku" ili "kretanju" možemo govoriti samo metaforično, pošto "oni moraju da se odenu u tanana tela kada im Bog dozvoli da deluju na druga tela" (Ep. Ignjatije, t. III, str. 193-5). Čak i jedno inače zaista dobro rimokatoličko delo iz 20. veka, posvećeno savremenom spiritizmu, ponavlja ovo pogrešno učenje, tvrdeći, na primer, da i anđeli i demoni "mogu (da bi postali vidljivi ljudima) pozajmiti za svoje telo bilo koju potrebnu materiju iz niže prirode, bilo žive ili nežive" (Blekmur "Činjenice i obmane u spiritizmu").

Sami spiritisti i okultisti preuzeli su ove ideje iz moderne filosofije. I jedan takav apologeta natprirodnog hrišćanstva kakav je C. S. Luis (anglikanac) ispravno



kritikuje savremenu "predstavu o Nebesima kao o nekakvom stanju uma", ali izgleda da je i on barem delimično prihvatio moderno shvatanje "da telo, njegovo mesto, kretanje i vreme sada za najviše domete duhovnog života kao da i ne postoje" (C. S. Luis, "Čudesna", Njujork, . 1967). Ovakva gledišta su rezultat preterano uprošćenog shvatanja duhovne realnosti do čega je došlo pod uticajem modernog materijalizma, a usled udaljavanja od istinskog hrišćanskog učenja i duhovnog iskustva.

Da bi se shvatilo pravoslavno učenje o Anđelima i drugim duhovima, treba najpre zaboraviti suviše uprošćenu savremenu dihotomiju između materije i duha: istina je složenija, i u isto vreme tako jednostavna da će onoga ko je još sposoban da veruje u nju verovatno mnogi smatrati "naivnim bukvalistom".

Episkop Ignjatije piše: "Kada Bog čoveku otvori (duhovne) oči, on je u stanju da vidi duhove u njihovom sopstvenom obliku (str. 227). Isto tako, "iz Svetog Pisma je potpuno jasno da duša čovekova ima oblik čoveka u njegovom telu, kao i drugi stvoreni duhovi" (str. 233). On citira mnogobrojne svetootačke tekstove da bi ovo dokazao. Obratimo se sada i mi svetootačkom učenju.

Sv. Vasilije Veliki u knjizi o Svetom Duhu tvrdi da "u nebeskim Silama njihovu prirodu čini vazdušasti duh, ako se može tako reći, ili neveštastveni oganj (nematerijalni). Zato su one ograničene mestom i postaju vidljive, javljajući se svetima u obličju svojih sopstvenih tela". Opet, "mi verujemo da se svaka (od nebeskih Sila) nalazi na određenom mestu. Jer Anđeo koji se pojavio pred Kornilijem nije bio u isto vreme i sa Filipom (Dela Ap. 10, 3; 8, 26); i Anđeo koji je razgovarao sa Zaharijem blizu "oltara kadionog" (Lk. 1, 11) nije se u isto vreme nalazio i na svom mestu na Nebesima (gl. 16, 23, t. II, str. 608, 602).

Slično uči i sveti Grigorije Bogoslov: "Drugostepene, posle Trojice, svetlosti, koje imaju carsku slavu, jesu blistavi, nevidivi Anđeli. Oni se slobodno kreću oko Prestola, jer su hitropokretni umovi, oganj i božanski duhovi koji se hitro kreću kroz vazduh" (Beseda 6 "O umnim bićima").

Tako su Anđeli, iako su "duhovi" i "plamen ognjeni" (Ps. 103, 5; Jevr. 1, 7), te prebivaju u oblasti gde zemaljski zakoni vremena i prostora ne važe, ipak ograničeni vremenom i prostorom i dejstvuju na tako "materijalan" način (ako tako smemo reći) da neki Oci bez kolebanja govore o "vazdušastim (eteričnim) telima Anđela.

Prepodobni Jovan Damaskin, sumirajući u 8. veku učenje sv. Otaca, svojih prethodnika, kaže: "Anđeo je biće obdareno umom, uvek u pokretu, koje poseduje slobodnu volju i služi Bogu, bestelesno, po blagodati, dobivši kao svoju prirodu besmrtnost, a tome biću oblik i svojstva zna samo Sazdatelj.

Bestelesnima i neveštastvenima se Anđeli nazivaju u poređenju sa nama, jer se u poređenju sa Bogom, koji je Jedini Neuporediv, oni pokazuju i grubi i veštastveni, budući da je samo Božanstvo odista neveštastveno i bestelesno". I dalje on kaže: "Oni su opisivi, jer kada se nalaze na Nebesima, tada nisu na zemlji, a kada ih Bog pošalje na zemlju, oni ne ostaju na Nebesima - ali oni nisu ograničeni zidovima i vratima niti rezama i pečatima, jer za njih zakoni prirode nisu prepreka. Slobodni od Zakona prirode su zato što se onima koji su dostojni i kojima Bog hoće da se oni pokažu, Anđeli ne pokazuju onakvi kakvi zaista jesu,

nego u onom izmenjenom obličju u kome ih ljudi mogu videti" ("Tačno izloženje pravoslavne vere", II, 3).

Govoreći da se Anđeli javljaju "ne onakvi kakvi zaista jesu" prepodobni Jovan Damaskin svakako ne protivreči svetom Vasiliju Velikom koji uči da se anđeli pojavljuju "u obličju svojih sopstvenih tela". Oba iskaza su tačna, što se može videti iz brojnih opisa javljanja Anđela u Starom Zavetu. Tako je arhanđel Rafail bio nekoliko nedelja saputnik Toviji i niko uopšte nije posumnjao da on nije čovek. A kada se na kraju Arhanđel razotkrio, rekao im je "Sve ove dane bio sam vidljiv za vas; no nisam ni jeo ni pio - to vam se samo pričinjavallo" (Tovija 12, 19). Tri Anđela koja su se javila Avraamu, takođe su izgledala kao ljudi i činilo se da jedu (Post. 18 i 19 gl. ). Na sličan način sveti Kiril Jerusalimski u svojim "Katihetskim besedama" poučava nas u vezi sa Anđelom koji se javio proroku Danilu: "Videvši anđela Gavrila, Danilo se prestravi i pade ničice, i premda beše prorok, ne osmeli se da mu odgovori dok anđeo ne uze na sebe obličje sina čovečijeg" ("Katihetske besede" IX, 1), Ipak, u knjizi Danilovoj (gl. 10) čitamo da je i prilikom prvog zaslepljujućeg pojavljivanja Anđeo imao ljudsko obličje, ali tako blistavo ("lice mu je bilo poput munje; oči - kao dva jarka plamena; ruke i noge - kao blistava bronza") da je to bilo neizdrživo za ljudske oči. Dakle, Anđeo je po spoljašnjem izgledu isti kao i čovek, ali pošto njegovo "telo" nije materijalno, i sam pogled na njegovu ognjeno-blistavu pojavu može da prenerazi bilo kog u još uvek telu prebivajućeg čoveka. Zato javljanja Anđela nužno moraju biti prilagođena ljudima koji ih posmatraju tako što će se pokazati manje blistavim i zastrašujućim nego što zaista jesu.

Što se tiče čovečije duše, blaženi Avgustin uči da kada duša napušta telo "sam čovek koji se nalazi u tom stanju, vidi sebe, iako samo u duhu, a ne u telu, toliko slično svome sopstvenom telu, da on uopšte ne može da primeti bilo kakvu razliku" ("Grad Božiji", knj. XXI, 10). Ova istina je nebrojeno puta potvrđena i kroz lična iskustva hiljada ljudi vraćenih iz smrti u život u ovo naše vreme.

No, kada govorimo o "telima" Anđela i drugih duhova, moramo paziti da im ne pripišemo ma kakve grube materijalne karakteristike. U svakom slučaju, kao što uči prepodobni Jovan Damaskin, "ovom biću oblik i svojstva zna samo Sazdatelj". Na zapadu je blaž. Avgustin pisao da je potpuno svejedno da li kažemo "vazdušasta tela" demona i drugih duhova, ili ih nazivamo "bestelesnim" ("Grad Božiji", XXI, 10).

Sam episkop Ignjatije je možda bio previše zainteresovan da objasni anđelska "tela" na osnovu naučnih saznanja 19. veka u oblasti gasova. To je izazvalo mali spor između njega i ep, Teofana Zatvornika, koji je smatrao neophodnim da naglasi prostu, nesloženu prirodu duhova (oni se, naravno, ne sastoje od molekula hemijskih elemenata kao što je slučaj sa gasovima). Ipak, u osnovnom pitanju, postojanju "tanane navlake" koje poseduju svi duhovi, on se slagao sa episkopom Ignjatijem (vidi o. Georgije Florovski "Putevi ruskog bogoslovlja", str. 394-5). Možda je slično nerazumevanje u pitanjima drugostepene važnosti ili u čisto terminološkim pitanjima dovelo u 5. veku na Zapadu do otpora sličnom učenju latinskog oca, svetog Fausta Lerinskog koji je takođe zastupao shvatanje o relativnoj "materijalnosti" duše, zasnovano na učenju Istočnih Otaca.

Ako prava svojstva Anđelske prirode zna jedino Bog, delovanje Anđela (bar u ovome svetu) može svako razumeti, jer o tome postoji mnoštvo svedočanstava, kako u Svetom Pismu i svetoatačkoj literaturi, tako i u Žitijima Svetih. Da bismo u potpunosti razumeli viđenja duhovnih bića koja doživljavaju umirući ljudi, mi moramo naročito znati kako se javljaju pali anđeli (demoni). Pravi Anđeli se uvek javljaju u svom istinskom obličju (samo ne tako zaslepljujućem kao što u stvari jeste) i deluju samo da bi ispunili volju i zapovesti Božije. Pali anđeli, iako se ponekad javljaju u svom pravom obličju (sv. Serafim Sarovski ih na osnovu sopstvenog iskustva opisuje kao "odvratne"), ipak obično uzimaju druga obličja i tvore mnoga "čudesa" vlašću koju dobijaju potčinjavajući se "knezu koji gospodari u vazduhu" (Ef. 2, 2). Njihovo mesto boravka je - vazduh, a osnovni zadatak da iskušavaju ili zastrašuju ljude, povlačeći ih za sobom u propast. Hrišćani se upravo protiv njih bore: "Naša borba nije protiv krvi i tela, nego protiv poglavarstava i vlasti gospodara tame ovog sveta, protiv duhova zlobe u podnebesju" (Ef. 6, 12).

U malo poznatom delu "Demonско proricanje", koje je napisao kao odgovor na molbu da objasni neka od mnogobrojnih demonskih javljanja u drevnom paganskom svetu on daje dobar opšti pogled na delovanje demona: "Priroda demona je takva da oni čulima opažanja svojstvenim vazdušastim telima umnogome prevazilaze čula opažanja zemaljskih tela. Takođe i u pogledu brzine, zahvaljujući izuzetnoj pokretljivosti njihovih vazdušastih tela, oni su neuporedivo hitriji ne samo od ljudi i životinja, nego i od ptica. Obdareni ovim dvema sposobnostima koje su karakteristične za vazdušasta tela, tj. Prefinjenim opažanjem i brzinom kretanja, oni predskazuju i najavljuju mnoge stvari o kojima su saznali mnogo ranije. A to kod ljudi izaziva divljenje, jer je njihovo zemaljsko opažanje mnogo sporije. Uz to, demoni su tokom svog dugog življenja u mnogim stvarima stekli bogato iskustvo, koje ljudi u svom kratkom životu ne mogu zadobiti. Uz pomoć ovih sposobnosti, koje su svojstvene prirodi vazdušastih tela, demoni ne samo da predskazuju mnoge događaje, nego i čine mnoga "čudesa" ("Demonско proricanje" gl. 3).

Mnoga demonska "čudesa" i javljanja opisana su u dugačkoj besedi svetoga Antonija Velikog koju je sv. Atanasije uključio u njegovo žitije. Tu se još spominju i "lagana tela" demona (gl. 11). Žitije sv. Kiprijana, bivšeg maga, takođe sadrži mnogobrojne opise demonskih "čudesa" i transformacija o kojima su kazivali neposredni učesnici tih događaja.

Klasičan opis demonског delovanja dat je u sedmoj i osmoj besedi svetoga Jovana Kasijana, velikog galskog Oca 5. veka, koji je prvi predao Zapadu puno učenje istočnog monaštva. Sv. Kasijan piše: "Ovo vazdušno prostranstvo između zemlje i Nebesa prepuno je zlih duhova koji lete po njemu, šireći nered sa pakosnim ciljem, ali radi naše koristi Božanski Promisao ih je sakrio i udaljio od naših pogleda. U suprotnom, zbog straha od njihovih napada ili jezivih oblika u koje mogu da se preinače i pretvore kad god to zažele, ljudi bi premrli od nepodnosivog užasa..."

A da nečistim duhovima upravljaju još moćnije zle sile, pored onih svedočanstava iz Svetog Pisma koje nalazimo u Jevanđelju kada Gospod odgovara na klevete

fariseja: "A ako ja pomoću Veelzevula izgonim demone..." (Mt. 12, 27), uče nas i viđenja i bogato iskustvo svetih ljudi.

"Kada je jedan od naše braće putovao kroz ovu pustinju, naišao je na jednu pećinu. Pošto je već pala noć, i hteo je da u njoj pročita večernje molitve. Dok je on po običaju pevao psalme, već beše prošla ponoć. Okončavši molitveno pravilo, on leže da bi odmorio izmoreno telo, i odjednom ugleda nebrojeno mnoštvo demona koji su se okupljali dolazeći sa svih strana; oni su prolazili u beskonačnoj povorci, idući jedni ispred, a drugi iza svog starešine. Najzad dođe njihov knez koji je bio i veći i strašnijeg izgleda od drugih demona. Pošto mu postaviše presto, on sede na uzvišeno sudijsko mesto i poče pažljivo da ispituje delovanje svakog demona ponaosob. One koji bi rekli da još nisu uspeli da navedu svoje protivnike u iskušenje on bi ih, uz pogrde i psovke, odgonio od sebe kao lene i nemarne, besno vičući na njih da su toliko truda i vremena utraćili nizašta. A one koji bi rekli da su uspeli da navedu svog protivnika u iskušenje, on bi otpuštao s velikim pohvalama, uz burno klicanje i odobravanje svih, kao najhrabrije ratnike koji treba svima da služe za primer. Onda istupi jedan demon, najgori od svih, i saopšti sa zluradošću, kao o blistavoj pobedi, vest da je najzad, nakon petnaest godina neprekidnog iskušavanja, savladao jednog čuvenog monaha (čije ime je rekao) i ove noći ga naveo na blud... Na to se svi demoni silno obradovaše, a on otide, obasut od svog kneza najvišim pohvalama i slovopojima. Sa prvim zracima sunca sve ovo mnoštvo demona iščeze pred njegovim očima". Kasnije je brat koji je posmatrao ovaj prizor saznao da je izveštaj o palom monahu bio tačan. ("Razgovori", gl. 8, 12, 16).

Slična iskustva pravoslavni hrišćani su imali sve do ovog stoleća. To svakako nisu ni snovi ni vizije, nego iskustva doživljena u budnom stanju, susret sa demonima u njihovom stvarnom obličju; naravno ovo tek nakon što su toj osobi prethodno otvorene duhovne oči da vidi bića koja su inače za ljudske oči nevidiva.

Sve doskora, možda, samo nekoliko "staromodnih" ili "naivnih" pravoslavnih hrišćana moglo bi da poveruje da su ova svedočanstva "živa istina", a čak i sada neki pravoslavni hrišćani teško mogu da ih prihvate - toliki je uticaj izvršilo moderno verovanje da su Anđeli i demoni "čisti duhovi" koji ne delaju na tako "vidiv" način. Tek pošto se demonska aktivnost poslednjih godi na izuzetno pojačala, ova kazivanja ponovo su počela da ljudima izgledaju, ako ništa drugo, ono bar - verovatna. Sada su takođe i brojna "posmrtna" iskustva mnogim običnim ljudima koji nisu imali dodira sa okultnim problemima otvorila oblast nevidive stvarnosti. Zato je postala neophodna potreba sadašnjeg vremena da se jasno i istinito objasni ova (nevidiva) oblast i bića koja ih nastanjuju. A, takvo objašnjenje može pružiti samo pravoslavno Hrišćanstvo, koje je sve do sada sačuvalo izvorno hrišćansko učenje.

Pogledajmo sada detaljnije kako se Anđeli (i demoni) pojavljuju u trenutku smrti.

[sadržaj](#)

## JAVLJANJE ANĐELA I DEMONA U TRENUTKU SMRTI

U trenutku smrti samrtniku obično dolaze dva anđela. Evo kako ih opisuje autor knjige "Mnogima neverovatan, ali istinit događaj": "Tek što je ona (stara negovateljica), izgovorila ove reči ("Nek mu je večni pokoj u Carstvu Nebeskom"), kad se pored mene pojaviše dva Anđela.

Po nečemu ja u jednom od njih prepoznah svog Anđela-čuvara, dok mi drugi beše nepoznat" (str. 22) (Kasnije mu je jedan blagočestivi putnik-bogomoljac objasnio da je to bio "Anđeo-susretnik". Sveta Teodora, čiji je put posle smrti kroz vazдушna mitarstva opisan u životu svetoga Vasilija Novog (X vek, 26. mart) kazuje: "Kada bejah na izmaku snage, ugledah dva blistava Anđela Božija nalik na divne mladiće neopisive lepote. Njihova lica behu sjajnija od sunca, pogled prepun ljubavi, kose im behu bele kao sneg, a oko njihovih glava se lio zlatan sjaj; odežde im behu poput munje i na grudima nošahu zlatne pojaseve složene u obliku krsta".

Galski episkop iz VI veka, sv. Salvije, ovako opisuje svoj doživljaj smrti: "Kada se pre četiri dana moja kelija zatresla i vi mene videli kako ležim mrtav, tada su me dva anđela odnela na sam vrh Nebesa" (sv. Grigorije Turonski "Istorija Franaka" VII, 1).

Ovi Anđeli imaju dužnost da prate dušu umrlog na njenom putu u zagrobni život. U njihovom izgledu i postupcima nema ničeg neodređenog: oni imaju ljudsko obličje i odmah po smrti prihvate "tanano telo" duše i uznose je naviše. "Svetli Anđeli odmah uzeše moju dušu u svoje ruke (sv. Teodora); "Uzevši me pod ruke, Anđeli me iznesoše pravo kroz zid bolničke zgrade... ("Neverovatan događaj..."); sv. Salvija su "uznela dva anđela". Moglo bi se navesti još sličnih primera.

Zato se za "svetlosno biće" iz savremenih slučajeva, koje zapodeva razgovor s dušom (a nema obličje i nikuda ne bodi dušu) i pokazuje joj "obrnuti film" njenog dotadašnjeg života, ne može tvrditi da je to Anđeo koji prati dušu u zagrobni život. Zaista, nije Anđeo svako biće koje se predstavlja kao Anđeo, jer se "i sam satana prikazuje kao Anđeo svetlosti" (II Kor. 11, 14). Zato se za bića koja nemaju čak ni izgled Anđela može sa sigurnošću reći da nisu Anđeli. Izgleda da u savremenim "posmrtnim" iskustvima, iz razloga koje ćemo kasnije pokušati da objasnimo, nema nesumnjivih susreta sa Anđelima.

Nije li onda moguće da je "svetlosno biće" zapravo demon koji se maskirao u bezobličnog "Anđela svetlosti" da bi zaveo umirućeg, u trenutku kada njegova duša napušta telo? Dr Mudi ("Život posle života", "Razmišljanja"), i drugi istraživači, ali samo zato da bi odbacili to kao mogućnost, njegova pojava ima navodno "pozitivan" uticaj na samrtnika. Naravno, ovi istraživači imaju krajnje naivna shvatanja zla. Dr Mudi misli da bi "satana verovatno naredio svojim slugama da idu putem mržnje i razaranja" ("Život posle života", str. 108), pokazujući na taj način potpuno nepoznavanje hrišćanske literature koja opisuje pravu prirodu demonskog delovanja koje se žrtvama uvek podmeće kao nešto "dobro".

Kakvo je pravoslavno učenje o demonskim iskušenjima u času smrti?

Sveti Vasilije Veliki u svom tumačenju psalma "Sačuvaj me od svih koji me gone i izbavi me, da mi neprijatelj ne iščupa dušu kao lav" (Ps. 7, 1-2) daje ovo objašnjenje:

"Mislim da sjajne Božije podvižnike, koji su se celoga života junački borili protiv nevidljivih neprijatelja i izmakli svim njihovim gonjenjima, na kraju života knez ovoga sveta preispituje i istražuje da bi pronašao na njima rane zadobijene u borbi ili kakav drugi ožiljak od greha, eda bi ih zarobio. Ali, ako se pokažu bez rana i ožiljaka greha, njih će Hristos kao nepobeđene i slobodne uvesti u Raj. Zato se Prorok moli i za ovaj i za budući život. Ovde kaže: "Sačuvaj me od svih koji me gone", a tamo u vreme suđenja: "Izbavi me da mi neprijatelj ne iščupa dušu kao lav". A ovo možeš saznati od samog Gospoda, koji pred svoje stradanje kaže: "Jer dolazi knez ovoga sveta, i u meni nema ništa" (Jn. 14, 30) (Sv. Vasilije Veliki "Omilije na psalme").

Zaista, ne podležu demonskom ispitivanju u času smrti samo hrišćanski podvižnici. Sveti Jovan Zlatousti u "Besedama na jevanđelistu Mateja" slikovito opisuje šta se zbiva sa običnim grešnicima u vreme smrti: "Zato ćeš čuti mnoga kazivanja o užasima i strašnim javljanjima čiji je i sam izgled nepodnosiv za samrtnike, zbog čega se oni grčevito tresu u postelji na kojoj leže i unezvereno gledaju okupljene ljude; tada duša nije voljna da napusti telo, i upinje se da ostane u njemu, užasnuta viđenjem dolazećih Anđela. Jer, ako nas od pogleda na strašne ljude podilazi jeza, kako li je tek teško gledati stroge Anđele i neumolive sile koje dolaze da odvedu dušu, odvojivši je od tela. Tada će ona silno ridati, ali uzalud" (Beseda 53).

Pravoslavna žitija Svetih puna su kazivanja o sličnim demonskim prizorima u momentu smrti koja obično imaju za cilj da preplaše umirućeg i navedu ga da očajava za svoje spasenje.

Na primer, sveti Grigorije Dvojeslov u svojim "Razgovorima" govori o jednom bogatašu koji je robovao mnogim strastima: "Kratko vreme pred svoju smrt, on ugleda odvratne duhove koji stajahu pored njega okrutno mu preteći da će ga odvući u dubine ada. Sva rodbina, plačući i uzdišući, skupila se oko njega. Mada oni nisu mogli da vide zle duhove i njihove strašne napade, oni su na osnovu reči samog bolesnika, kao i po tome kako je sav prebledeo i drhtao celim telom, mogli zaključiti da su zli duhovi bili tu prisutni. U samrtnom strahu pred ovim užasnim prizorom, on se u postelji stalno prevrtao s jedne na drugu stranu... I onda, skoro potpuno iscrpljen, onemoćao i bez nade na ma kakvo olakšanje, zavapi: "Dajte mi vremena do jutra! Pričekajte makar do ujutru!", i tu mu se život prekide" (IV, 40). Sveti Grigorije navodi i druge slične slučajeve, a to čini i Beda u svojoj "Istoriji Engleske crkve i naroda" (knj. V, gl. 13, 15).

Čak i u Americi u XIX veku ovakvi slučajevi nisu bili retkost. U nedavno štampanoj antologiji nalaze se brojni primeri predsmrtnih viđenja neraskajanih grešnika, svi iz XIX veka, sa ovakvim naslovima: "U plamenu sam, izbavite me!", "O, spasite me! Oni me vuku dole!", "Odlazim u ad!", "Đavo dolazi da odvuče moju dušu u ad!" (Džon Mejers, "Glasovi sa granice večnosti").

Dr Mudi, međutim, tako nešto ne saopštava. U stvari, sva iskustva umirućih u njegovoj knjizi su prijatna (osim značajnog izuzetka u slučaju samoubica), bilo da

su oni hrišćani ili nehrišćani, pobožni ili nepobožni. S druge strane, dr Osis i Haraldson su u svojim istraživanjima utvrdili nešto što se ne razlikuje mnogo od gore navedenih strašnih iskustava.

Ovi naučnici su, istražujući američke slučajeve, pronašli isto što i dr Mudi: javljanje onostranih posetilaca prihvata se kao nešto pozitivno, umirući se ne boji smrti, iskustvo je prijatno i izaziva spokojstvo ili ushićenje i često dovodi do prestanka bolova pred smrt.

Međutim, prilikom proučavanja slučajeve iz Indije, od onih bolesnika koji su imali neka viđenja, trećina je osećala strah, potištenost i nespokojstvo usled susreta sa "jamdutima" (induski vesnici smrti) ili drugim bićima. Ovi Indusi opirali su se susretu s vesnicima onostranog ili su pokušavali da ih izbegnu. Tako, jedan induski veroučitelj je na samrtnom govorniku rekao: "Neko stoji tamo sa zaprežnim kolima - to mora da je 'jamdut'. Sigurno će odvesti nekoga sa sobom. On preti da hoće mene da uzme! Molim vas, držite me. Neću da idem". Bolovi su se pojačali, i on ubrzo izdahnu ("U času smrti", str. 90). Jedan umirući Indus iznenada počeo da govori: "Evo, dolazi jamdut da me odvede. Skinite me sa postelje da me 'jamdut' ne bi pronašao". Pokazivao je rukom negde napolje i naviše: "Eno ga". Bolnička soba se nalazila u prizemlju. Napolju, uz zid bolnice nalazilo se veliko drvo na čijim granama je sedelo veliko jato vrana.

U isto vreme kad je bolesnik imao to viđenje, sve vrane odjednom, kao da je neko opalio iz puške, prhnuše, i uz silno kreštanje odleteše sa drveta. Svi smo bili iznenađeni ovim događajem, i istrčasmo kroz otvorena vrata napolje iz sobe, ali ne nađosmo ništa što je moglo uznemiriti vrane. Vrane su obično bile vrlo mirne, tako da nam se svima urezalo u pamćenje to što su one uz veliku buku odletele baš u trenutku kada je bolesnik imao viđenje. Kao da su i one doživele nešto strašno. Bolesnik je odmah pao u komu, i kroz nekoliko minuta izdahnuo" (str. 41-2). Neki "jamduti" imaju jeziv izgled i izazivaju još veći strah kod umirućih. To je najizrazitija razlika između američkog i indijskog iskustva umiranja u ovoj knjizi dr Osisa i Haraldsona, ali autori ne nalaze objašnjenje za tu razliku.

Prirodno se nameće pitanje: zašto u savremenim američkim iskustvima potpuno odsustvuje jedan element - strah izazvan užasnim onostranim viđenjima - koji je zajednički i za hrišćansko iskustvo u prošlosti, i za savremena iskustva u Indiji? Nama nije neophodno da tačno odredimo prirodu javljanja koja se ukazuju umirućima da bismo shvatili da ona u određenoj meri, kao što smo videli, zavise od toga šta umirući očekuje ili je pripremljen da vidi. Zato su hrišćani prošlih vremena, koji su imali živu veru u postojanje ada, mučeni grižom savesti na kraju života, često pred samu smrt viđali demone.

Savremeni Indusi, koji su svakako "primitivniji" od Amerikanaca u svojim verovanjima i shvatanjima, često vide bića koja odgovaraju njihovim još uvek veoma realnim strahovima u pogledu zagrobnog života, dok savremeni "prosvećeni" Amerikanci imaju viđenja u skladu sa svojim "ugodnim" načinom života i verovanjima, koja, uopšte uzev, ne uključuju neki realan strah od pakla niti svest o postojanju demona.

U stvari, demoni podmeću takva iskušenja koja su u saglasnosti sa duhovnim stanjem ili očekivanjima iskušavanog. Onima koji se boje ada, demoni se mogu pojaviti u užasnom obliku, kako bi umirućega bacili u očajanje, a onima pak koji

ne veruju da ad postoji (ili protestantima koji veruju da su pouzdano "spaseni", pa se ne moraju plašiti ada), demoni prirodno podmeću drukčija iskušenja koja ne pokazuju tako jasno njihove zle namere. No čak i hrišćanskom podvižniku, koji se već dosta napatio demoni se mogu javiti ne sa ciljem da ga uplaše, nego da ga prevare.

Dobar primer za to je demonsko iskušenje koje je u trenucima smrti pretrpela sveta Mavra, mučenica iz III veka. Pošto je devet dana bila raspeta na krstu sa svojim mužem, svetim mučenžom Timotejem, đavo je pokušao da je sablazni. U Žitiju ovih Svetih zabeleženo je kako je sama mučenica Mavra pričala o ovim iskušenjima svome mužu i saučesniku u stradanjima:

"Preni se, brate moj, i odagnaj od sebe san! Straži i razumi šta ja videh: kao u ushićenju videh gde preda mnom. stoji neki čovek; on je u ruci imao čašu punu mleka i meda, i reče mi: Uzmi ovo i popij. No ja ga upitah: Ko si ti? On mi odgovori: Ja sam Anđeo Božiji. Onda mu ja rekoh: Pomolimo se Bogu. I on mi reče: Ja se sažalih na tebe i dođoh, jer videh da si gladna i žedna, pošto od ovog trenutka nisi ništa okusila. Ja ga opet upitah: Ko te pobudi da mi ukažeš pažnju koja mi nije potrebna? I šta je tebi stalo do moga trpljenja i pošćenja? Zar ti ne znaš da Bog onima koji Mu se mole, daje i ono Što je nemoguće? Rekavši to, ja se stadoh moliti. I dok se molih, ja videh gde čovek sa čašom okrenu od mene lice svoje na zapad. I ja odmah shvatih da je to đavolsko priviđenje koje hoće da nas i na krstu iskuša. I nestade priviđenja. Zatim mi priđe neki drugi čovek, i učini mi se da me odvede na reku kojom teče mleko i med, i reče mi: Pij! A ja odgovorih: Već ti rekoh da neću piti ni vode niti ikakvo drugo zemaljsko piće, dok ne ispijem čašu smrti za Hrista, Gospoda mog, koju će On sam rastvoriti spasenjem i besmrćem večnog života. Kada ovo govorih, onaj čovek pijaše iz reke, i odjednom iščeze i on i reka s njim".

O trećem javljanju koje je imala sveta Mavra, javljanju pravog Anđela, govorićemo kasnije u ovoj knjizi. No i iz već rečenog jasno je kakvu opreznost treba istinski hrišćanin da ispoljava prema "otkrovenjima" koja dobija u trenutku smrti.

Dakle, čas smrti zaista je vreme demonskih iskušenja. Zbog toga, "duhovna iskustva" ljudi u tim momentima imaju (čak i kada izgleda da se ona zbivaju "posle" smrti - o čemu ćemo kasnije još govoriti) treba da budu podvrguta proveri na osnovu istih merila hrišćanskog učenja kao i sva druga "duhovna iskustva". Isto tako, i "duhove" koji se susreću u to vreme treba podvrći svestranoj proveri koju apostol Jovan izražava rečima: "Ispitujte duhove, da li su od Boga, jer mnogi lažni proroci iziđoše u svet" (II Jn. 4, 1).

## Iskustva spiritizma

Neki kritičari savremenih "posmrtnih iskustava" već su ukazali na sličnost koja postoji između "svetlosnih bića" i "duhova-vodiča" i "duhova-prijatelja" medijumskog spiritizma. Razmotrimo zato ukrajno onaj deo spiritističkog učenja gde se govori o "svetlosnim bićima" i njihovim porukama. Jedno klasično delo iz oblasti spiritizma (J. Artur Hil, "Istorija, pojave i učenje", Njujork 1919), ukazuje na činjenicu da je "spiritističko učenje uvek ili skoro uvek u saglasju sa visokim



moralnim normama; u stvarima vere, ono je uvek teističko, uvek smerno, ali bez mnogo interesovanja za takve intelektualne istančanosti koje su zanimale episkope na crkvenim saborima". Zatim se u knjizi navodi da je ljubav "ključ" i "središnja doktrina" spiritističkog učenja (str. 283); da duhovi daruju "predivno znanje" spiritistima, zbog čega ovi preduzimaju misionarsko delo širenja znanja o tome da život posle smrti zaista postoji ; da "savršeniji duhovi prevazilaze "ograničenja" ličnog i postaju više "uticaji" nego ličnosti, sve više se ispunjavajući "svetlošću" (str. 300-1). Zaista, spiritisti u svojim himnama bukvalno prizivaju "svetlosna bića":

"Sveti sveštenici svetlosti  
od smrtnih pogleda naših skriveni  
pošaljite svoje vesnike svetlosti  
da nam otvore unutarnji vid..."

Ovo je sasvim dovoljno da postanemo krajnje sumnjičavi prema "svetlosnim bićima" koja se sada javljaju ljudima, nažalost, potpuno nesvesnim prave prirode demonskog delovanja i njihove izuzetne lukavosti. Naše podozrenje se još više pojačava kada od dr Mudija čujemo kako neki ljudi to biće opisuju kao "zabavnu ličnost" sa "smislom za humor" koja umirućem pruža "dobar provod" i "razonodu" ("Život posle života", str. 49, 51). Takvo biće, sa svojom porukom o "ljubavi i razumevanju" izuzetno je nalik trivijalnim i često "dobročudnim" "duhovima" koji se javljaju na seansama, a koji su, van svake sumnje - demoni (u slučajevima da seansa nije tek obična prevara).

Ova činjenica je navela neke autore da sva "posmrtna" iskustva odbace kao demonsku obmanu. U jednoj knjizi, koju su napisali evangelistički protestanti, kaže se da "se javljaju nove i nepoznate opasnosti u vezi sa tom obmanom o životu posle smrti. Mislimo da čak i nejasno i neodređeno verovanje u izveštaje o ovakvim iskustvima može naneti ozbiljnu štetu ljudima koji veruju u Bibliju. Mnogi iskreni hrišćani već su kao zdravo za gotovo uzeli da "svetlosno biće" nije niko drugi do Isus Hristos, i oni, nažalost, vrlo lako mogu biti prevareni" (Džon Veldon i Zola Levit, "Ima li života posle smrti").

Pored toga što ukazuju na nesumnjivu činjenicu da se određeni broj istraživača "posmrtnih" iskustava zanima i za okultizam i čak ima određene veze sa medijumima, autori takođe u potvrdu svog stava navode neke upečatljiv paralele između savremenih "posmrtnih" iskustava iskustava medijuma i okultista iz bliske prošlosti.

U ovim zapažanjima svakako ima dosta istine. Nažalost, bez punoće hrišćanskog učenja o životu posle smrti, čak i najdobronamjerniji "u Bibliju verujući" ljudi zastranjuju, te zajedno sa iskustvima koja mogu biti proizvod demonskih iskušenja odbacuju i istinska posmrtna iskustva duše. Kao što ćemo videti, takvi ljudi su i sami prijemčivi za neistinita, obmaniva "posmrtna" iskustva.

Dr Osis i Heraldson, koji su i sami imali "neposredno iskustvo opštenja sa medijumima" zapažaju postojanje određenih sličnosti među posmrtnim i spiritističkim iskustvima. Ipak, oni ukazuju na bitnu, očiglednu razliku među njima: "Umesto da nastave da vode svetski način života (to opisuju medijumi), ljudi vraćeni iz smrti radije otpočinju da žive i da delaju na sasvim nov način" ("U času smrti").

U stvari, oblast "posmrtnog" iskustva izgleda da je u potpunosti različita od oblasti običnog spiritizma i medijumstva. No, to je još uvek oblast u kojoj su demonske obmane i sugestije ne samo moguće, nego ih i svakako treba očekivati, pogotovo u ove posljednje dane u kojima mi živimo. Svedoci smo sve novijih i prepredenijih duhovnih iskušenja čak i "velikih znakova i čudesa, da bi prevarili, ako je moguće, i izabrane" (Mt. 24, 24).

Zato treba da budemo veoma oprezni prema "svetlosnim bićima" koja se izgleda pojavljuju u trenutku smrti. Ona veoma podsećaju na demone koji se prerušavaju u "Anđele svetlosti" kako bi prevarili ne samo umirućeg, nego i one kojima će on kasnije, ako bude vraćen u život - a sa takvom mogućnošću su demoni vrlo dobro upoznati - pričati svoj doživljaj.

U svakom slučaju, mi treba o ovim i drugim "posmrtnim" pojavama da prosuđujemo na osnovu učenja koje proističe iz njih, bilo da to učenje iznosi neko "duhovno biće" koje se pojavljuje u momentu smrti, ili se ono prosto podrazumeva i može se izvesti iz tih pojava. Na ovo ćemo se vratiti pošto proučimo same te pojave.

Neki ljudi koji su "umrli" pa bili vraćeni u život -obično oni koji su već bili, ili su postali veoma "pobožni" - identifikovali su "svetlosno biće" ne kao Anđela, nego kao nevidljivo "prisustvo" samoga Hrista. Kod ovih ljudi ovo iskustvo je povezano sa još jednom pojavom koja je za pravoslavne hrišćane možda, na prvi pogled, i najzagonetnija u savremenim "posmrtnim" iskustvima, a to je - viđenje "Raja".

[sadržaj](#)

## VIĐENJA "NEBESA"

U "Životu posle života" dr Mudi napominje da ljudi koje je on ispitivao nisu, po svemu sudeći, doživeli ništa nalik na "mitološku predstavu zagrobnog života", i da čak izražavaju nevericu prema uobičajenom viđenju raja i pakla, kao i čitavom "modelu nagrade-kazne u budućem životu" (str. 70).

U "Razmišljanjima o "Životu posle života", međutim, on ističe da su se u njegovim poslednjim ispitivanjima pojavila mnogobrojna posmrtna iskustva "drugih sfera postojanja, koja bi se mogla nazvati "rajskim" (str. 15). Jedan čovek našao se u "seoskom predelu s potocima, travom i drvećem, brdima" (str. 16); jedna žena bila je na isto tako "prekrasnom mestu", a "u daljini... videla sam grad. Tamo su stajale zgrade, zasebne kuće. One su bile svetle i blistave. Ljudi su tamo bili srećni. Bilo je bistre, svetlucave vode, fontana... grad svetlosti - mislim da bi ga tako mogla nazvati" (str. 17).

U stvari, kako se može videti iz niza novih knjiga, ovo iskustvo predstavlja nešto sasvim uobičajeno. Već spomenuti protestantski autori veruju da je ovo iskustvo - u krajnjoj meri tamo gde je scenografija tipično biblijska - hrišćansko, i da ga zato treba razlikovati od mnoštva drugih "posmrtnih" iskustava koja su, po njihovom uverenju, demonske obmane. "Ljudi koji ne veruju, očigledno, doživljavaju lažno iskustvo ove vrste, kakva se u Bibliji pripisuju upravo dejstvu Satane, dok vernici doživljavaju doktrinarno ispravne doživljaje, koji mogu da proiđu direktno iz Pisma" (Levit i Veldon, "Ima li života posle smrti?", str. 16). Da li je ovo zaista

istina, ili su iskustva vernika i nevernika u stvari mnogo bliža nego što se to autorima čini?

Iskustvo koje ovi pisci citiraju kao autentično "hrišćansko" jeste doživljaj Beti Malc, objavljeno u knjizi koja opisuje njeno 28-minutno "vantelesno" iskustvo tokom "kliničke smrti". Pošto je umrla, odmah se našla "na divnom zelenom bregu uz koji se pela... Koračala sam po travi, najjarkije zelene boje koju sam ikad videla". Pratila ju je još jedna prilika "visoka, muška prilika u širokoj odeći. Upitala sam se da li je to Anđeo... Dok smo zajedno išli, nisam videla sunce, a svetlost je bila svuda unaokolo. S leve strane, raznobojno cveće u cvatu, drveće, grmlje... Došli smo do veličanstvenog srebrnog zdanja. Izgledalo je kao dvorac, ali bez kula. Dok smo se približavali, čula sam glasove. Bili su melodični, harmonični, slivali se u hor, i ja sam čula reč "Isus"... Anđeo je koraknuo napred i dlanom odgurnuo vrata koja dotad nisam primetila. Vrata su bila visoka oko četiri metra, od jednog komada bisera". Kada su se vrata otvorila, "unutra sam ugledala ulicu boje zlata prekrivenu prostirkom od stakla ili vode. Žuta boja koja se ovde pojavila bila je zaslepljujuća. Ne može se opisati. Nikoga nisam videla, ali sam osećala nečije prisustvo. Odjednom sam shvatila da je to Isus". Pošto je pozvana da prođe kroz vrata, setila se svoga oca koji se molio za nju, vrata su se zatvorila i ona se vratila natrag niz breg, spazivši sunce koje je izlazilo nad stenom posutom briljantima - što se uskoro pretvorilo u izlazak sunca nad gradom Ter Hot, u kome se u bolnici vratila u svoje telo. U bolnici su njenu priču doživeli kao "čudo". (Beti Malc, "Moj tren večnosti", ...)

Razlikuje li se zaista kvalitativno ovo iskustvo od većine onih koje opisuje dr Mudi? Je li ovo zaista hrišćansko viđenje Raja? (Gospođa Malc je protestantske veroispovesti, i njena vera se učvrstila posle ovog događaja). Pravoslavni hrišćanski čitalac, razume se, nije u to ubeđen onako kao pomenuti protestantski autori. Sasvim nezavisno od onoga što znamo o tome kako duša odlazi na Nebesa kroz šta treba da prođe da bi tamo dospela (o čemu ćemo govoriti kasnije) - ovo iskustvo ne čini nam se mnogo drugačijim od onih iskustava o kojima se danas piše, a koja su doživeli ljudi koji nisu religiozni.

Osim "hrišćanskih" ukrasa kojima je ona prirodno kao protestantska vernica, obojila svoj doživljaj (anđeo, himne, prisustvo Isusa), postoji nekoliko elemenata koji su zajednički sa iskustvima "neverujućih": osećaj ugodnosti i mira (koje ona opisuje kao jak kontrast u odnosu na mesece koje je provela bolujući, u mukama), "svetlosno biće" (koje i ostali takođe poistovećuju sa "Isusom"), pristup nekoj vrsti drugačije stvarnosti koja leži s one strane neke "granice". I, pomalo je neobično što je videla ovozemaljsko sunce kako izlazi iznad dijamantskih zidina, ukoliko je ovo zaista bio raj... Kako da tumačimo ovo iskustvo?

U nekima od novih knjiga postoje brojna iskustva slična ovome čije će nam detaljno ispitivanje pomoći da jasnije shvatimo šta je u pitanju.

Jedna od ovih knjiga predstavlja kompilaciju "hrišćanskih" (uglavnom protestantskih) iskustava umiranja i "posmrtnih" iskustava (Džon Majers, "Glasovi sa ruba večnosti", Njujork 1973). U jednom iskustvu koje se spominje u ovoj knjizi, "umrla" žena napustila je svoje telo i došla na mesto obasjano jarkom svetlošću, koja je dopirala kroz "prozor Raja".

"Ono što sam tamo videla učinilo je da mi sve zemaljske radosti izgledaju blede i beznačajne. Želela sam da se pridružim veseloj grupi dece koja su pevala i zabavljala se u voćnjaku jabuka... Na drveću su istovremeno bili i mirisni cvetovi i zreli crveni plodovi. Dok sam tamo sedela upijajući svu tu lepotu, postepeno sam postajala svesna Prisutnosti, prisutnosti radosti, sklada i saosećanja. Moje srce žudelo je da postane deo ove lepote". Kada se vratila u telo pošto je petnaest minuta bila "mrtva", "čitavog tog dana, kao i sledećeg, drugi svet mi se činio stvarnijim nego onaj u koji sam se vratila" (str. 228-231, preštampano iz "Gajdpost magazina" 1963). Ovaj doživljaj izazvao je prividnu "duhovnu" radost koja se može uporediti sa onim što je osetila gđa Malc, a takođe i uneo u život ove žene jednu novu religioznu dimenziju, mada je viđeni "raj" izgledao sasvim drukčije.

Upečatljivo "posmrtno" iskustvo imao je lekar iz Virdžinije, Džordž Riči. Kratka beleška o ovome objavljena je u "Gajdpost magazinu" 1963, a opširnija verzija u knjizi "Povratak iz sutrašnjice". U ovoj ispovesti, posle duge razdvojenosti od tela, koje je proglašeno mrtvim, mladi Džordž Riči vratio se u malu prostoriju u kojoj je njegovo telo ležalo, i tek je nakon toga shvatio da je "mrtav". Pri tom se soba ispunila svetlošću, koju je on osećao kao prisustvo Hrista, "prisustvo toliko utešno, toliko radosno i sveispunjavajuće, da sam želeo da se zauvek izgubim u tom čudesnom osećaju". Posle "vraćanja filma" svog života, kao odgovor na pitanje "Kako si iskoristio vreme koje si proveo na zemlji?" imao je tri vizije. Prve dve, kako se činilo, predstavljale su "sasvim drugačiji svet koji zauzima isti prostor" kao i ova zemlja, i imao mnogo zemaljskih detalja (ulice i sela, univerziteti, biblioteke, laboratorije). "Poslednji doživljaj bio je samo trenutačan. Sada kao da više nismo bili na zemlji, već neverovatno daleko, van ikakvog kontakta sa njom. I tamo, još uvek na velikoj udaljenosti, video sam grad, ali grad - ako se tako nešto može zamisliti - sagrađen od svetlosti... gde zidovi, kuće, ulice, kao da su zračili svetlošću, a u njihovom podnožju kretala su se isto tako zaslepljujuće blještava bića, kao i ono koje je stajalo kraj mene. Sve je to bilo samo magnošenje, jer već u sledećem trenutku zidovi sobice zatvorili su se nada mnom, zaslepljujuća svetlost je utihla, a mene je ophrvao čudan san". Riči do tada nije čitao ništa o životu posle smrti, a posle ovog događaja postao je veoma aktivan član protestantske crkve (Glasovi sa ruba večnosti, str. 56-61). Ovo potresno iskustvo dogodilo se 1943. godine i, kako se može videti, slučajevi "vaskrsavanja" nisu karakteristični samo za nekoliko poslednjih godina. Protestantски pastor Norman Vinsent Pil beleži neka slična iskustva, i daje svoj komentar: "Halucinacije, snovi, vizije - ja ne mislim tako. Proveo sam toliko godina razgovarajući sa ljudima koji su došli do ivice "nečega" i bacili pogled s one strane, i svi oni su jednodušno govorili o lepoti, svetlosti i miru, da bih o tome imao ikakve sumnje". (Norman Vinsent Pil, "Moć pozitivnog mišljenja", Njujork, 1953, str. 256).

U "Glasovima s ruba večnosti" mogu se naći mnogobrojni primeri iz devetnaestovekovnih zbirki samrtničkih vizija i predsmrtnih doživljaja iz devetnaestog veka. I mada ni jedan od tih primera nije toliko detaljan kao neki od savremenih slučajeva, ona nude mnogobrojne dokaze da vizije onostranih pojava kod umirućih nisu bile nimalo retke. U ovim slučajevima oni koji su sebe

smatrali hrišćanima, pripremljenim za smrt, imali su osećaj mira, radosti, svetla, videli Anđele i Raj, a neverujući (u mnogo religioznijoj Americi XIX veka) obično vide demone i pakao.

Utvrdivši činjenicu da ovi slučajevi postoje, moramo sada postaviti pitanje, kakva je njihova priroda? Da li je zaista viđenje Nebesa toliko često među onima koji su, mada umiru kao hrišćani (onoliko koliko im je to moguće), ipak izvan Hristove Crkve, Pravoslavne Crkve?

U našem procenjivanju vrednosti ovih iskustava, ponovo ćemo se vratiti problemu "susreta sa drugima".

Ispitajmo sada iskustva nehrišćana, da bismo videli da li se ona zaista bitno razlikuju od iskustava onih koji sebe smatraju hrišćanima. Ako nehrišćani takođe često vide "Nebesa", u predsmrtnim trenucima i posle smrti, onda ćemo ovo iskustvo morati da tumačimo kao nešto prirodno, što se može desiti bilo kome, a ne kao nešto što je specifično samo za hrišćane. Knjiga Osisa i Heraldsona nudi mnogobrojna svedočanstva o ovom pitanju.

Ovi istraživači izveštavaju o nekih 75 slučajeva "viđenja drugog sveta" od strane pacijenata na samrti. Neki od njih opisuju neverovatno lepe lugove i bašte; neki vide kapiju koja se otvara prema divnom pejzažu ili gradu; mnogi čuju muziku sa drugog sveta. Često su tu pomešani i veoma zemaljski prizori, kao u slučaju Amerikanke koja se u predivan vrt uputila u taksiju, Indijke koja je u svoj "Raj" ujahala na kravi (U času smrti, str. 163), ili Njujorčanina koji se obreo na jarko zelenoj poljani, duše ispunjene "ljubavlju i srećom", a u daljini je video zdanja Menhetna i zabavni park (Dejvid Uiler, "Putovanje na drugu stranu", str. 100-105).

Važno je primetiti da istraživanja Osisa i Heraldsona pokazuju da Indusi vide "Nebesa" isto toliko često kao i hrišćani, no ako ovi drugi vide "Isusa" i "anđele", prvi vide hindu hramove i bogove (str. 177).

Još je važnije to da dubina religioznosti pacijenta, očigledno, nema nikakvog uticaja na njegovu sposobnost da ima onostrane vizije: "duboko religiozni ljudi ne viđaju rajske dveri i vrtove ništa češće nego oni koji su manje religiozni, ili su sasvim nereligiozni". I zaista, jedan član indijske komunističke partije, ateist i materijalist, dok je umirao prenesen je "na predivno mesto, ne na ovoj zemlji... Čuo je muziku i pesmu iz daljine. Kad je shvatio da je živ, bilo mu je žao što je morao da napusti ovo divno mesto" (str. 179).

Jedan čovek pokušao je da izvrši samoubistvo i, dok je umirao, govorio je: "Ja sam na Nebesima. Ima tako mnogo kuća oko mene, toliko ulica s drvećem na kome rastu slatki plodovi i malim ptičicama koje pevaju" (str. 178). Većina onih koji su ovako nešto doživeli osećaju pri tom veliku radost, mir, sigurnost, i spremnost da prihvate smrt, jedva da neki od njih žele da se vrate u život (str. 182).

Prema tome, jasno je da moramo biti veoma obazrivi kada se radi o tumačenju "vizija Nebesa", koje imaju samrtnici i oni koji su "umrli". Kao i ranije, kada smo raspravljali o "susretu sa drugama" u drugom poglavlju, tako i sada moramo precizno istaći razliku između istinskih, blagodatnih viđenja onog sveta, i onih manje-više prirodnih iskustava, koja, mada odskaču iz uobičajenih okvira ljudskih

doživljaja, ipak nisu ni najmanje duhovna, i ne govore nam ništa o prirodi ni Nebesa, ni ada kakvi oni zaista jesu i kakvim ih vidi izvorno hrišćansko učenje. Najvažniji deo našeg istraživanja "posmrtnih" iskustava i umiranja, tek je pred nama, a to je procena i prosuđivanje ovih iskustava merilima izvornog hrišćanskog učenja o zagrobnom životu i objašnjenje njihovog smisla i značenja za naše vreme.

Već ovde možemo dati uvodnu ocenu doživljaja "Nebesa" o kome danas tako često izveštavaju - većina njih, verovatno i sva, nemaju ničeg zajedničkog sa hrišćanskim viđenjem Nebesa. Ova viđenja nisu duhovna, već zemaljska. Ona su toliko kratka, tako lako dostignuta, toliko svakodnevna i zemaljska u pogledu vizualnih predstava koje se u njima pojavljuju, da ne može biti nikakvog ozbiljnijeg poređenja među njima i istinskim hrišćanskim viđenjima Nebesa u prošlosti (od kojih ćemo neke spomenuti kasnije).

Čak i "najduhovniji" trenutak nekih od njih - osećaj "prisutnosti" Hrista - još jednom nas, više nego u bilo šta drugo, uverava u činjenicu duhovne nezrelosti onih koji ova iskustva doživljavaju. Umesto da izazivaju duboko strahopoštovanje, strah Božiji, i pokajanje, kakve je kod hrišćanskih Svetitelja budio osećaj istinske prisutnosti Božije (kao što je to bio slučaj sa apostolom Pavlom na putu za Damask (Dela 9: 3-9), današnja iskustva proizvode osećaje koji najviše podsećaju na "ugodnost" i "mir" savremenih pentakostalskih i spiritističkih pokreta.

Ne treba, međutim, prenebregavati činjenicu da su ovo zaista neobična iskustva i da se mnoga od njih ne mogu svesti na proste halucinacije. Izgleda da se pojavljuju van uobičajenih granica zemaljskog života u oblasti koja kao da je negde između života i smrti.

Gde se nalazi ova oblast? Ovo je pitanje na koje se sada vraćamo. Da bismo na njega odgovorili, najpre ćemo se obratiti izvornim hrišćanskim svedočenjima, a zatim - kao što to čine dr Mudi i mnogi drugi autori koji se bave ovom temom - tekstovima savremenih okultista i drugih koji tvrde da su pohodili ovu oblast. Ukoliko je ispravno shvaćen, ovaj drugi izvor na zadivljujući način pruža potvrdu hrišćanskih istina.

Za početak, postavimo pitanje: koja je to oblast u koju, prema hrišćanskom učenju, duša ulazi odmah posle smrti?

[sadržaj](#)

## VAZDUŠNO CARSTVO DUHOVA

Da bismo razumeli u kakvu to oblast duša ulazi nakon smrti, moramo imati celovit pogled na ljudsku prirodu. Moramo znati kakva je bila čovekova priroda pre pada, zatim kakve su promene nastupile posle pada, kao i kakve su čovekove sposobnosti za stupanje u vezu sa duhovnim bićima.

Možda je najkraći a najjasniji pravoslavni odgovor na ova pitanja dat u istoj onoj knjizi ep. Ignjatija Brjančaninova koju smo već citirali prilikom izlaganja pravoslavnog učenja o anđelima (III tom njegovih sabranih dela).

Episkop Ignjatije posvetio je jedno poglavlje te knjige razmatranju o "čulnom opažanju duhova" tj. anđelskih i demonskih javljanja ljudima. Ovde ćemo citirati ovo poglavlje u kome jedan od velikih pravoslavnih otaca modernih vremena trezvenoumno i precizno izlaže pravoslavno svetootačko učenje.

Prvobitna čovekova priroda

"Do pada, čovekovo telo bilo je besmrtno, slobodno od ma kakve nemoći ili bolesti, slobodno od sadašnje ogrubelosti i otežalosti, slobodno od grehovitih i telesnih osećanja koja su sada nešto prirodno za njega (sveti Makarije, 4. omilija). Njegova čula bila su neuporedivo istančanija, njihovo delovanje neuporedivo šire i sasvim nesputano. Obučen u takvo telo, s takvim čulima, čovek je bio sposoban za čulno opažanje duhova među koje je i sam dušom spadao; bio je sposoban za opštenje s njima, kao i za bogoviđenje i opštenje s Bogom, koje je prirodno za svete duhove. Sveto telo čovekovo nije bilo prepreka tome, nije odvajalo čoveka od sveta duhova. I obučen u telo, čovek je bio sposoban da živi u raj u kome sada mogu prebivati samo Sveti, i to samo dušama svojim, dok će se tela Svetih uzneti tamo tek po vaskrsenju.

Tada će ova tela ostaviti u grobovima ovu ogrubelost koju su primila posle pada; tada će ona postati duhovna, čak - duhovi, kako to veli sveti Makarije Veliki (6. omilija) i projaviće u sebi sva ona svojstva koja im behu data pri stvaranju. Tada će ljudi opet stati u red svetih duhova i otvoreno opštiti sa njima. Obrazac tela koje je ujedno bilo i telo i duh vidimo u telu Gospoda našeg Isusa Hrista, nakon Njegovog Vaskrsenja.

Čovekov pad

Čovekovim padom su se i njegova duša i telo izmenili. Zapravo, pad je za njih ujedno bio i smrt.

Ono što mi vidimo kao smrt i što tim imenom nazivamo ustvari je samo odvajanje duše od tela. Ali je ovo dvoje i pre toga već osmrćeno odstupanjem od Boga - Istinitog Života.

Mi se rađamo već ubijeni večnom smrću! Mi ne osećamo da smo mrtvi, jer je to svojstveno svim mrtvacima! Nemoći i bolesti našeg tela, njegova potčinjenost raznim neprijatnim uticajima ovog materijalnog sveta, njegova ogrubelost - posledice su pada. Usled pada naše telo dospelo je u isti red sa telima životinja;

ono bitiše animalnim životom, životom svoje pale prirode. Ono je kao nekakav zatvor, grob i tamnica duše.

Izrazi koje koristimo su snažni. Ali čak ni oni ne izražavaju dovoljno tačno pad našeg tela sa visine duhovnog stanja u nizine plotskoga. Čovek se mora očistiti brižljivim pokajanjem i bar u izvesnoj meri osetiti slobodu i uzvišenost duhovnog stanja, da bi mogao shvatiti u kako bednom stanju je naše telo, stanju osmrćenosti uzrokovanom otuđenjem od Boga. U tom stanju osmrćenosti, usled krajnje otežalosti i ogrubelosti, telesna čula nisu sposobna da opšte sa duhovima - ne vide ih, ne čuju i ne osećaju. Tako istupljena sekira više ne može da se koristi u odgovarajuću svrhu. Sveti duhovi izbegavaju da opšte sa ljudima jer ovi nisu dostojni tog opštenja, a pali duhovi, koji su nas povukli u svoj pad, pomešali su se s nama, i da bi nas lakše držali u zarobljeništvu, trude se da i sebe i svoje okove učine za nas neprimetnim.

Ako se ponekad i otkrivaju, čine to zato da učvrste svoju vlast nad nama. Svi mi koji smo robovi greha treba da znamo da nama nije svojstveno da opštimo sa svetim Anđelima, jer smo se padom otuđili od njih. Nama je, usled tog pada, svojstveno opštenje sa palim duhovima, u čiji red i spadamo dušom, zbog čega treba da znamo da duhovi koji se vidljivo javljaju ljudima (koji prebivaju u stanju pada i grehovnosti) - jesu demoni, a nikako ne sveti Anđeli. "Oskvrnjena duša", veli sveti Isak Sirijac, "ne ulazi u čisto Carstvo i ne pridružuje se duhovima svetih" (74. omilija).

"Mada se demoni obično javljaju ljudima preruseni u svetle Anđele, da bi ih što lakše prevarili; mada se ponekad trude da uvere ljude kako su oni duše ljudske, a ne demoni (ovaj vid prevare demoni danas naročito često koriste, jer je savremeni čovek naročito spreman da u to poveruje), mada oni ponekad predviđaju buduće događaje; mada i tajne otkrivaju - ipak im čovek ni najmanje ne sme verovati. Kod njih je istina pomešana sa lažju, a istinu povremeno koriste da bi im prevara lakše uspela. Jer se i sam satana pretvara u Anđela svetlosti i njegove sluge se pretvaraju da su sluge pravednosti, kaže apostol Pavle (II Kor. 11, 14, 15)", (t. III, str. 7-9).

"Opšte pravilo za sve ljude treba da bude da ni u kom slučaju ne veruju duhovima kada se oni javljaju u vidljivom obličju, da ne stupaju u razgovor s njima i da ne obraćaju nikakvu pažnju na njih, smatrajući njihovo javljanje za najveće i najopasnije iskušenje. U vreme tog iskušenja čovek treba da usmeri svoj um i srce k Bogu, moleći ga za izbavljenje od tog iskušenja. Želja da se vide duhovi, da se sazna nešto o njima i od njih jeste znak krajnjeg bezumlja i potpunog nepoznavanja moralnog i podvižničkog predanja Pravoslavne Crkve. Poznanje duhova se ne stiče onako kako to pretpostavljaju neiskusni i neoprezni istraživači, nego na potpuno drukčiji način. Otvoreno opštenje sa (palim) duhovima za neiskusnog predstavlja najveću nesreću, ili biva uzrok najvećim nesrećama".

"Bogonadahnuti pisac knjige Postanja veli da je posle pada prvih ljudi, Bog, izričući presudu pre izgnanja iz Raja načinio haljine od kože, i odenuo Adama i Evu u njih (Post. 3, 20). Kožne haljine, po tumačenju Svetih Otaca (sveti Jovan Damaskin, "Tačno izloženje pravoslavne vere" /knj. 3, gl. 1/) označava naše



grubo telo, koje se pri padu izmenilo izgubilo je svoju prvobitnu tananost i duhovnost i primilo sadašnju ogrubelost.

Premda je pravi uzrok tome bio pad, ipak se promena dogodila pod uticajem Svemogućeg Tvorca, po Njegovoj neizrecivoj milosti prema nama, radi naše velike dobrobiti. Među ostalim, po nas korisnim posledicama koje proističu iz stanja u kome se sada nalazi naše telo, ukazujemo na ovu: usled ogrubelosti našeg tela mi smo postali nesposobni da čulno opažamo duhove pod čiju smo vlast pali... Premudrost i dobrota Božija postavili su pregradu između ljudi izbačenih iz raja na zemlju i duhova koji su bili zbačeni s Nebesa na zemlju. Ova pregrada je gruba materijalnost čovečijeg tela. Tako i zemaljski vladari odvajaju tamničkim zidovima zločince od ostalog ljudskog društva da oni ne bi po svojoj volji nanosili tome društvu štetu i kvarili druge ljude (sveti Jovan Kasijan "Razgovori", 8, gl. 12).

Pali duhovi deluju na ljude podmećući im grešne pomisli i osećanja, ali veoma malo ljudi je u stanju da čulima opazi duhove" (episkop Ignjatije, str. 11-12)".

"Duša, obučena u telo, zatvorena i odvojena njime od sveta duhova, postepeno uzrasta, izučavajući Božije zakone, ili - što je isto - izučavajući Hrišćanstvo, i stiče sposobnost da razlikuje dobro od zla. Tada joj se daruje duhovno viđenje duhova i, ako je to u skladu s ciljem prema kome je Bog vodi -takođe i čulno viđenje; jer su za nju vražija obmana i prevara mnogo manja pretnja, dok su joj iskustvo i znanje o tome korisni .

"Odvajanjem duše od tela vidljivom smrću, mi opet ulazimo u red i društvo duhova. Iz ovoga je očito da je za uspešan ulazak u svet duhova neophodno blagovremeno usaglasiti sebe sa Božijim zakonima, radi čega je Bog i ostavio svakome čoveku određeno vreme stranstvovanja na zemlji. To se stranstvovanje naziva zemaljski život".

## Otvaranje čula

"Ljudi postaju sposobni da vide duhove tek nakon što im se čula izmene, a to se dešava neprimetno i na za čoveka neobjašnjiv način. On samo zapaža u sebi da iznenada počinje da viđa ono što ranije nije viđao i što drugi ne vide, i da čuje ono što ranije nije čuo.

Za ljude koji su lično iskusili takvu izmenu čula, ona je vrlo jednostavna i prirodna, iako je ne mogu objasniti ni sebi ni drugima, a za ljude koji to nisu iskusili, reč je o nečemu čudnom i neshvatljivom. Svima je, isto tako, poznato da ljudi mogu da utonu u san, ali kakva je san u stvari pojava i na koji to način, neprimetno za nas, mi prelazimo iz budnog stanja u stanje sna i samozaborava - za nas ostaje tajna".

"Izmena čula uz pomoć koje čovek stupa u čulno opštenje s bićima iz nevidivog sveta, u Svetom Pismu naziva se otvaranjem čula. Pismo kaže: "Tada Gospod otvori oči Valaamu i on ugleda Anđela Gospodnjeg gde stoji na putu s isukanim mačem u ruci" (Brojevi, 22, 31). Okružen neprijateljima, prorok Jelisej, da bi umirio svog prestrašenog slugu, pomoli se i reče: "Gospode, otvori mu oči da vidi. I Gospod otvori oči momku te vide: gora puna konja i ognjenih kola oko Jeliseja" (IV Car., 6, 17-18); (vidi takođe L. 24, 16-31)".

Iz navedenih mesta Svetog Pisma jasno proizilazi da telesni organi služe kao nekakve dveri i ulaz u unutarnju odaju gde se nalazi duša, i da se ove dveri otvaraju i zatvaraju po Gospodnjoj naredbi. Premudro i milosrdno ove dveri ostaju povazdan zatvorene kod palih ljudi, da naši zakleti neprijatelji, pali duhovi, ne bi nagrnuli kroz njih i pogubili nas. Ta mera je utoliko neophodnija jer smo se mi posle pada obreli u oblasti palih duhova, okruženi njima i porobljeni od njih. Nemajući mogućnosti da prodru k nama, oni nam se obznanjaju spolja, izazivajući razne grešne pomisli i maštanja, i uvlačeći time lakovernu dušu u opštenje s njima. Čoveku nije dopušteno da otklanja Božiji nadzor i da sopstvenim sredstvima (po Božijem dopuštenju, ali ne i po Njegovoj volji) otvara svoja čula i stupa u čulno opštenje s duhovima.

Ali, to se događa. Očigledno je da čovek sopstvenim snagama može uspeti da opšti samo sa palim duhovima. Nije svojstveno svetim Anđelima da učestvuju u nečemu što nije u saglasnosti sa Božijom voljom, u nečemu što Bogu nije ugodno... Šta ljude privlači da stupaju u otvoreno opštenje s duhovima? Lakomislene ljude i neznalice u stvarima hrišćanskog podviga mami na to njihova radoznalost, neznanje i neverje; nažalost, oni ne shvataju da stupanjem u takvo opštenje mogu sebi naneti silnu štetu (str. 13-15)".

"Misao da je čulno opažanje duhova od neke izuzetne važnosti - pogrešna je. Čulno opažanje bez duhovnog, ne omogućava pravilno razumevanje duhovnih bića; ono omogućava samo površno razumevanje duhova i vrlo lako nas može navesti da steknemo najpogrešnije pojmove o njima.

Upravo to se najčešće i dešava neiskusnim ljudima i onima koji su sujetni i samouvereni. Duhovno opažanje duhova daje se samo pravim hrišćanima, dok su za čulno opažanje duhova najsposobniji ljudi najporočnijeg života... Veoma malo ljudi poseduje ovu sposobnost kao urođeni dar, i vrlo malom broju ljudi se duhovi javljaju povodom nekih osobitih životnih okolnosti.

U ova poslednja dva slučaja, čoveku se ne može ništa zameriti, samo bi takav morao da sve napore da se izbavi iz takvog stanja, koje je veoma opasno. U naše vreme mnogi se upuštaju u opštenje sa palim duhovima posredstvom magnetizma (spiritizma), gde se pali duhovi obično javljaju u vidu svetlog anđela, i varaju i obmanjuju uz pomoć raznih zanimljivih priča u kojima mešaju laž sa istinom. Oni uvek uzrokuju krajnje duševno i čak umno rastrojstvo" (str. 19).

"Oni koji telesnim očima vide duhove, čak i svete anđele, ne bi trebalo ništa o sebi da umišljaju; ovakvo opažanje samo po sebi nije nikakav dokaz o dostojnosti takvog čoveka. Za ovo su sposobni ne samo poročni ljudi, nego i beslovesne životinje" (Brojevi 22, 31), (str. 21).

### Opasnost od kontakta sa duhovima

"Onome ko nema duhovni vid, viđenje duhova telesnim očima uvek nanosi štetu - nekad veću, nekad manju. Ovde na zemlji, istina je pomešana s lažju (sveti Isak Sirijac, 2. omilija), kao u zemlji u kojoj je dobro pomešano sa zlom, u zemlji progonstva palih anđela i palih ljudi" (str. 23).

"Onaj ko čulima opaža duhove može lako biti prevaren na sopstvenu štetu i pogibao. Ako on prilikom viđenja pokloni poverenje duhovima, ili se pokaže

lakovernim, neminovno će biti obmanut, neminovno će biti privučen, neminovno će biti zapečaćen neprepoznatim za neiskusne pečatom obmane, pečatom koji nanosi strašnu povredu njegovom duhu.

Što je još gore, često više nije moguće bilo šta popraviti, niti je moguće izbaviti iz ovog stanja. To se dogodilo mnogima. Dogodilo se to ne samo neznabošcima, čiji žreci su većinom otvoreno opštili s demonima; dogodilo se to ne samo mnogim hrišćanima koji su, neupućeni u tajne hrišćanstva, u određenim životnim okolnostima stupili u opštenje s duhovima; to se dogodilo i mnogim podvižnicima i monasima koji su čulno viđali duhove, a nisu prethodno stekli sposobnost da ih duhovno vide".

"Jedino učenje i praksa hrišćanskog podviga na pravilan i zakonit način uvodi čoveka u svet duhova. Svaki "drugi način je nezakonit i mora biti odbačen kao nepotreban i poguban. Istinskog Hristovog podvižnika sam Bog uvodi u viđenje duhova. Kad je Bog vodič, onda se prividi istine, u koje se laž odeva, razlučuju od same istine. Podvižniku se tada daje najpre duhovno viđenje duhova kojim on podrobno i precizno otkriva sva svojstva tih duhova. Tek nakon toga daruje se nekim podvižnicima čulno viđenje duhova kojim se upotpunjuje poznanje duhova stečeno duhovnim viđenjem". (str. 24).

#### Nekoliko praktičnih saveta

Iz besede svetog Antonija koju je u Antonijevom žitiju zabeležio njegov učenik sv. Atanasije Veliki (što smo ranije pominjali kao glavni izvor našeg znanja o delovanju demona), episkop Ignjatije preuzima neke praktične savete za hrišćanske podvižnike o tome kako se treba odnositi prema čulnom viđenju duhova. Ovo je od izuzetne važnosti za svakoga ko želi da vodi istinski hrišćanski život u današnje vreme kada je (iz razloga koji ćemo pokušati da objasnimo kasnije) čulno viđenje duhova postalo raširenije nego u ranija vremena. Sveti Antonije uči:

"Potrebno je, radi vaše bezbednosti, da znate i ovo: ako vam se javi ma kakvo viđenje, nemojte se uplašiti. Kakvo god da je viđenje, vi ga najpre odvažno zapitajte: "Ko si ti i odakle dolaziš?" Ako je javljanje Svetih, oni će te uspokojiti i tvoj strah obratiti u radost. Ako je javljanje đavolsko, ono će, naišavši na odlučnost u tvojoj duši, odmah početi da se koleba. Jer, to pitanje ukazuje na hrabru dušu. Postavivši to pitanje, Isus Navin se uverio u istinitost viđenja (Nav. 5, 13), a neprijatelj se nije sakrio ni od Danila (Dan. 10, 20) (str. 43-44)".

Navodeći kako je čak i svetog Simeona Stolpnika jedanput demon skoro prevario, pojavivši se pred njim u plamenoj kočiji (Žitija Svetih, 1. sept. ), ep. Ignjatije upozorava današnje pravoslavne hrišćane: "Ako su i Svetitelji bili u takvoj opasnosti da budu prevareni od zlih duhova, ta opasnost još više pretila nama.

Ako ni Svetitelji nisu mogli uvek da prepoznaju demone koji bi im se javljali u vidu Svetitelja ili Samoga Hrista, kako mi za sebe možemo misliti da ćemo ih nepogrešivo prepoznati? Jedini način da se izbavimo od ovih duhova jeste da odlučno odbijamo svako njihovo javljanje i svako opštenje s njima, smatrajući sebe nedostojnima za takva javljanja ili za takvo opštenje".

"Sveti nastavnici hrišćanskog podvižništva zapovedaju blagočestim podvižnicima da ne veruju nikakvom liku ili viđenju koji bi se iznenada pojavili, da ne stupaju u razgovor s njima, niti da obraćaju ma kakvu pažnju na njih. Oni zapovedaju da se za vreme ovakvih javljanja treba ograđivati znakom Časnog Krsta, zatvoriti oči, sa potpunom svešću da smo nedostojni i nesposobni da vidimo svete duhove, i moliti Boga da nas izbavi od svih zamki i obmana koje nam duhovi zlobe lukavo podmeću" (str. 45-46).

Dalje sveti Ignjatije citira prepodobnoga Grigorija Sinaita: "Nipošto ne prihvataj ono što čulima ili umom vidiš van ili unutar sebe, bio to lik Hrista, ili Anđela, ili nekog Svetitelja, bilo da um uобрази ili ugleda kakvu svetlost; jer samom umu je po prirodi svojstveno da mašta i on lako oblikuje likove po svojoj želji. Ovo je uobičajena pojava kod onih koji ne paze strogo na sebe, zbog čega sami sebi nanose štetu" (str. 47-49).

## Zaključak

Ep. Ignjatije ovako zaključuje učenje: "Jedini pravilan pristup u svet duhova pruža hrišćansko podvižništvo. Jedini pravilan prilaz čulnom viđenju duhova obezbeđuje hrišćansko uzrastanje i savršenstvo" (sgr. 53).

"U određeno, Bogom naznačeno i samo Njemu znano vreme, mi ćemo neminovno stupiti u svet duhova. A ni za koga od nas to vreme nije daleko! Neka bi nam sveblagi Bog darovao da još u toku ovog zemaljskog života prekinemo opštenje s palim duhovima i stupimo u opštenje sa svetim duhovima, kako bismo na osnovu toga, pošto svučemo telo, bili pribrojani svetim, a ne palim duhovima!" (str. 67).

Ovo učenje ep. Ignjatija (Brjančaninova), napisano pre više od sto godina, moglo bi isto tako biti napisano i danas - tako precizno opisuje duhovna iskušenja našeg doba, kada su "dveri opažanja" (da upotrebimo izraz Oldosa Hakslija, jednog od eksperimentatora u ovoj oblasti) u čoveku otvorene u meri nepojmljivoj za doba u kome je živio ep. Ignjatije.

Ovim njegovim rečima komentar gotovo da i nije potreban. Pažljiv čitalac ih je možda već počeo da primenjuje na "posmrtna" iskustva koja opisujemo u ovoj knjizi, i samim tim počeo da shvata zastrašujuću opasnost ovih iskustava po ljudsku dušu.

Onaj ko je upoznat sa ovim pravoslavnim učenjem, ne može bez užasa i zaprepašćenja da posmatra s kakvom lakoćom današnji nazovi hrišćani "ukazuju poverenje javljanjima i viđenjima koja postaju nešto uobičajeno.

Uzrok ovom poverenju je jasan: rimokatolicizam i protestantizam koji su već toliko vekova odvojeni od učenja i prakse pravoslavnog duhovnog života, izgubili su svaku sposobnost da se razaberu u carstvu duhova.

Njima je postala potpuno strana osnovna hrišćanska vrlina - nepoverenje prema sopstvenim "dobrim" mislima i osećanjima. Usled toga, "duhovna" iskustva i javljanja duhova namnožila su se kao nikad ranije u hrišćanskoj eri, pa je lakoverno čovečanstvo spremno da prihvati teoriju o "Novom Dobu" duhovnih čuda, ili "novo izlivanje Svetoga Duha" kao objašnjenje za ovu činjenicu.

Ovakvo duhovno osiromašenje čovečanstva koje sebe smatra za "hrišćansko", dok se u isto vreme priprema za eru demonskih "čudesna", jeste znak poslednjih vremena (Otkr. 16, 14).

Treba dodati da su pravoslavni hrišćani, iako teoretski poseduju - istinsko hrišćansko učenje, retko i sami imaju punu svest o njemu, pa često kao i nehrišćani bivaju lako obmanuti.

Vreme je da ovo učenje ponovo otkriju oni kojima ono po pravu rođenja pripada. Oni koji sada opisuju svoja "posmrtna" iskustva pokazuju da naivno veruju svojim iskustvima kao i toliki drugi koji su u prošlosti bili zavedeni njima. U celokupnoj savremenoj literaturi u vezi sa ovim pitanjem, u svega nekoliko slučajeva osoba se zaista i ozbiljno zapitala ne dolazi li makar deo njenog iskustva od đavola. Pravoslavni čitalac svakako će postaviti ovo pitanje i pokušati da ova iskustva razume u svetlu duhovnog učenja pravoslavnih otaca i svetitelja.

Sada ćemo krenuti dalje da bismo videli šta se konkretno zbiva sa dušom kada posle smrti napusti telo i uđe u carstvo duhova.

[sadržaj](#)

## VAZDUŠNA MITARSTVA

Mesto gde osobito obitavaju demoni u ovom palom svetu, i mesto gde se duše novoprestavljenih ljudi susreću sa demonima - jeste vazduh. Episkop Ignjatije dalje opisuje ovu oblast, koju treba dobro razumeti da bi nam savremena "posmrtna" iskustva postala potpuno jasna.

"Reč Božija i sadejstvujući Reči Duh, otkrivaju nam preko svojih izabраниh sasuda da je prostor između neba i zemlje, sve ovo vazdušno plavetnilo podnebesja, mesto gde obitavaju pali anđeli, zbačeni s Nebesa...

Sveti apostol Pavle naziva pale anđele duhovima zlobe u podnebesju (Ef. 6, 12), a njihovog poglavara - "knezom koji vlada u vazduhu" (Ef. 2, 2). Pali anđeli rasejani su u velikom broju po vascelom prozračnom beskraj koji vidimo nad nama. Oni neprestano uznemiravaju sva ljudska društva i svakog čoveka ponaosob - nema zlodela i prestupa gde oni nisu začetnici u učesnici.

Na sve moguće načine oni navode čoveka na greh i uče ga njemu. "Suparnik vaš đavo" - govori sveti apostol Petar, "kao lav ričući hodi i traži koga da proždere" (I Petr. 5, 8), kako za vreme našeg zemaljskog života, tako i po razlučenju duše od tela.

Kada duša hrišćanina, napuštajući svoj zemaljski hram, počne da uzlazi kroz vazdušno prostranstvo u svoju gornju otadžbinu, demoni je tada zaustavljaju, trudeći se da u njoj pronađu neku srodnost sa sobom - svoju grehovnost, svoj pad - te da je odvuku u ad pripremljen "đavolu i anđelima njegovim" (Mt. 25, 41). Oni to čine "po pravu koje su (prema duši) stekli" (ep. Ignjatije, Sabrana dela, tom III, str. 132-133).

Posle pada Adama, nastavlja ep. Ignjatije, kad je raj bio zatvoren za čoveka, i heruvim sa ognjenim mačem bio postavljen da ga čuva (Post. 3, 24), glavešina palih anđela - satana - zajedno s hordama njemu podčinjenih duhova "stajao je na putu od zemlje ka raju, i od tog doba, pa sve do spasonosnog stradanja i

životvorne smrti Hristove. nije propustio tim putem nijednu ljudsku dušu koja se razlučila od tela.

Dveri nebeske zauvek behu zatvorene za ljude. I pravednici i grešnici silazili su u ad. Vrata večnosti i neprohodni putevi otvorili su se tek pred Gospodom našim Isusom Hristom" (str. 134-135). Nakon što nas je Isus Hristos iskupio, "svi koji otvoreno odbacuju Iskupitelja, sačinjavaju satanino nasleđe: njihove duše, po razlučenju od tela, silaze pravo u ad. Ali i hrišćani koji su bili naklonjeni grehu, takođe nisu dostojni da se odmah iz zemaljskog života presele u blaženu večnost.

Sama pravednost zahteva da ove sklonosti ka grehu, sva izdajstva prema Iskupitelju, budu izvagana i ocenjena. Ovo suđenje i razabiranje je potrebno da bi se odredilo u kolikoj meri duša nekog hrišćanina naginje ka grehu, odnosno da bi se odredilo šta u njoj preovladava - večni život ili večna smrt. Nepristrasan Sud Božiji očekuje dušu svakog hrišćanina po njenom razlučenju od tela, kao što veli sveti apostol Pavle: "Ijudima je određeno jedan put umreti, a potom - sud" (Jevr. 9, 27).

Radi ispitivanja duša koje prolaze kroz vazdušno prostranstvo, tamne sile su ustanovile zasebna sudilišta i straže na osobit način. "U slojevima podnebesja, od zemlje do Nebesa stražare pukovi palih duhova. Svaki posebni odred zadužen je za određenu vrstu greha, za koju ispituje dušu koja prispe do tog odreda. Demonska sudilišta i straže u vazduhu nazivaju se u svetootačkim spisima - mitarstva, a duhovi koji imaju tu službu -mitari" (str. 136).

### Kako razumeti mitarstva

Valjda nijedan aspekt pravoslavne eshatologije nije bio u tolikoj meri pogrešno shvaćen kao što je to slučaj sa vazdušnim mitarstvima. Mnogi bogoslovi koji su završili školovanje u današnjim savremenim pravoslavnim učilištima, skloni su da u celini odbace mitarstva kao nekakav "kasniji dodatak" pravoslavnom učenju, ili kao "izmišljenu" oblast za koju nema potvrde ni u Svetom Pismu, ni u svetootačkim tekstovima, a ni u duhovnoj zbilji.

Takvi studenti su žrtve racionalističkog obrazovanja koje je lišeno tanane spoznaje da postoje različiti nivoi stvarnosti koji se često opisuju u pravoslavnoj literaturi, kao i različiti nivoi značenja onoga što se govori u Svetom Pismu i svetootačkim tekstovima.

Savremeno racionalističko preneglašavanje "bukvalnog" značenja tekstova i "realističkog" ili bolje reći prizemnog shvatanja događaja opisanih u Svetom Pismu i Žitijima Svetih, zamagljuje ili sasvim zamračuje duhovni smisao i duhovno iskustvo koji su često primarni u pravoslavnim tekstovima. Zato episkop Ignjatije koji je, s jedne strane, bio "prefinjeni" moderni intelektualac, a s druge, istinski i jednostavni sin Crkve - može predstavljati posrednika uz čiju bi se pomoć današnji pravoslavni intelektualci vratili iskonskom pravoslavnom predanju.

Pre nego što dalje izložimo učenje vladike Ignjatija o vazdušnim mitarstvima, podsetimo se upozorenja koja su dvojica pravoslavni mislilaca - jedan

savremeni i jedan drevni -uputila onima koji se odvažaju da proučavaju onostranu realnost.

U XIX veku, moskovski mitropolit Makarije, govoreći o stanju duše posle smrti, piše: "Treba imati u vidu da kao što je i inače prilikom opisivanja pojava duhovnog sveta nužno da te pojave, nama, obučenim u telo, budu prikazane na manje ili više čulan, antropomorfan način, tako je ovo naročito nužno i prilikom detaljnog izlaganja učenja o mitarstvima kroz koja duša prolazi po odvajanju od tela.

Zato moramo dobro zapamtiti ono što je Anđeo na samom početku svog kazivanja o mitarstvima rekao svetome Makariju Aleksandrijskom: "Zemne stvari primaj ovde kao sasvim slabo izobražene stvari nebeskih". Mitarstva ne treba zamišljati u grubom, čulnom obliku, nego - koliko je nama to moguće - u duhovnom. Takođe se ne treba vezivati za detalje koji su i u samoj Crkvi, kod raznih pisaca i u raznim kazivanjima, prikazani različito, premda je osnovna misao o mitarstvima uvek istovetna" (Mitropolit Makarije Moskovski, "Pravoslavno dogmatsko bogoslovlje").

Neke primere takvih detalja, koje ne bi trebalo tumačiti na "grub i čulan" način, navodi i sveti Grigorije Dvojeslov u četvrtoj knjizi svojih "Razgovora" koja je, kao što smo već videli, specijalno posvećena pitanju života posle smrti.

Tako, opisujući posmrtno viđenje nekog Reparata, koji je video grešnog sveštenika kako gori navrh neke ogromne lomače, sv. Grigorije piše:

"Naložena vatra koju je video Reparat ne znači da u adu gore drva. Pre će biti da je to zato da bi stekao upečatljivu sliku o adskom plamenu, kako bi i ljudi, slušajući njegov opis, naučili da se boje večnog plamena, na osnovu iskustva koje imaju sa veštastvenom vatrom" ("Razgovori", IV, 32).

Opisujući, opet, na drugom mestu kako je neki čovek bio vraćen iz smrti u život zato što se radilo o "grešci" - neko drugi sa istim imenom u stvari je pozvan u onaj svet (a to se dešava i u današnjim "posmrtnim" iskustvima) - sveti Grigorije dodaje: "Kada se tako što dogodi, pažljivo razmatranje stvari pokazuje da to nije bila greška, nego upozorenje. U svom bezgraničnom milosrđu dobri Bog dopušta nekim dušama da se ubrzo posle smrti vrate u svoja tela kako bi ih prizorom ada naučio strahu od večne kazne, budući da ih same reči nisu mogle u to uveriti" (IV, 37).

A to što su nekom čoveku u posmrtnom viđenju pokazana zlatna obitališta, sv. Grigorije ovako komentariše: "Naravno, niko ko ima zdrav razum neće shvatiti bukvalno ove izraze... A pošto se izdašna milostinja nagrađuje večnom slavom, onda izgleda sasvim moguće sagraditi večno obitalište od zlata" (IV, 37).

Kasnije ćemo reći nešto više o razlici između viđenja onog sveta i pravog "vantelesnog" boravka tamo (iskustva mitarstava kao i mnoga današnja "posmrtna" iskustva očigledno spadaju u ovu drugu kategoriju).

Zasad je dovoljno znati da moramo oprezno i trezveno pristupati svakom iskustvu vezanom za onaj svet. Ko god je upoznat sa pravoslavnim učenjem neće reći da "mitarstva" nisu nešto realno, neće reći da to nije istinsko iskustvo duše posle smrti.

Ali, moramo imati na umu: ovo iskustvo ne dešava se u našem grubom, materijalnom svetu; vreme i prostor, mada očigledno postoje, potpuno su različiti

od naših zemaljskih predstava o vremenu i prostoru; zemaljski jezik nemoćan je da opiše ovu realnost. Onaj ko je dobro proučio pravoslavnu literaturu sigurno će znati da razlikuje duhovnu realnost u opisima onostranog od nebitnih detalja koji ponekad mogu biti dati u vidu simbola ili slikovite predstave. Tako, recimo, u vazduhu ne postoje nikakve vidljive "zgrade" ili "carinarnice" gde bi se naplaćivala "carina". Takođe, kada se pominje svitak ili pisaći pribor kojim se beleže gresi, ili "vaga" na kojoj se odmeravaju vrline, ili "zlato" kojim se otplaćuju "dugovi" u svim tim slučajevima pravilno ćemo postupiti ako to shvatimo kao figurativne izraze, sredstva pomoću kojih se može dočarati duhovna realnost sa kojom se tada duša suočava.

Bilo da duša zbilja vidi sve ove predstave u to vreme (usled dugotrajne navike da duhovnu realnost sagledava samo kroz telesne oblike), ili je kasnije u stanju da se tog iskustva seti samo posredstvom tih slika, ili jednostavno ne može na drugi način da izrazi svoje iskustvo sve je to izgleda bilo sporedno i nevažno pitanje za svete Oce i pisce svetiteljskih žitija koji su ova iskustva zabeležili. Ono što je sigurno jeste da postoje ispitivanja koja sprovode demoni. Oni se pojavljuju u jezivom, ali ljudskom obličju, optužuju novoprestavljenog za počinjene grehe i bukvalno pokušavaju da ugrabe tanano telo duše, koje opet čvrsto drže anđeli. A sve se to događa u vazdušnom prostoru iznad nas i vidljivo je onima kojima su oči otvorene za gledanje duhovne realnosti.

Vratimo se sada na izlaganje episkopa Ignjatija o pravoslavnom učenju o mitarstvima.

### Svetootačko svedočenje o mitarstvima

Učenje o mitarstvima je učenje Crkve. Nema nikakve sumnje (podvukao ep. Ignjatije) da je sveti apostol Pavle na njih mislio kada je rekao da hrišćani vode rat protiv duhova zlobe u podnebesju (Ef. 6, 12). Ovo učenje nalazimo u najstarijem crkvenom predanju i u "crkvenim molitvama" (knj. III, str. 138). Episkop Ignjatije citira mnoge Svete Oce koji uče o mitarstvima. Ovde ćemo navesti tek neke od njih.

Sveti Atanasije Veliki, u svom čuvenom žitiju sv. Antonija Velikog, opisuje kako je jednom sv. Antonije "u deveti čas započeo molitvu pred obed, i odjednom, zahvaćen duhom, bi uznet od Anđela na visinu. Demonu u vazduhu protivili su se njegovom ushođenju: Anđeli su se prepirali s njima tražeći im da iznesu razloge protivljenja, pošto sv. Antonije nije imao nikakvog greha.

Demoni su nastojali da izlože grehe koje je on učinio od samog rođenja, no anđeli zatvoriše usta kleveticima, rekavši im da ne treba da uračunavaju njegova sagrešenja od dana rođenja, jer su ona već izbrisana Hristovom blagodaću, nego neka iznesu ako imaju - one grehe koje je počinio nakon što je stupio u monaštvo i posvetio se Bogu.

U svojim optužbama demoni su izricali mnogo drskih laži. Ali, pošto su njihove klevete bile bez dokaza, Antoniju beše oslobođen prolaz. Tada on dođe k sebi i vide da se nalazi na onom istom mestu gde je stao da se pomoli. Zaboravivši na hranu, on čitavu noć provede u plaču i uzdisanju, razmišljajući o tome kako je mnogo neprijatelja ljudskog roda, o borbi protiv tih legiona, o teškoćama koje



prate ulazak na Nebesa kroz vazdušno prostranstvo i o rečima ap. Pavla, koji je rekao. "Naš rat nije protiv tela i krvi, nego protiv poglavarstava i vlasti u vazduhu" (Ef. 2, 2; 6, 12). Znajući da vazdušne sile žele samo jedno - da nas liše slobodnog prolaza na Nebesa, da tome streme i da na tome usrdno i naporno rade, apostol Pavle upozorava: "zato uzmite sve oružje Božije da bi ste se mogli odupreti u zli dan" (Ef. 6, 13), "da se posrami protivnik, nemajući ništa loše reći protiv vas" (Tit. 2, 8) (str. 138-139).

Sveti Jovan Zlatoust, opisujući smrtni čas, uči: "Tada su nam potrebne mnoge molitve, mnogi pomagači, mnoštvo dobrih dela, veliko zastupništvo anđela dok prolazimo kroz vazdušno prostranstvo. Ako nam je na putu za stranu zemlju ili grad potreban putovođa, koliko su nam potrebni putovođe i pomagači da nas provedu pored nevidljivih vlasti i sila koje gospodare u vazduhu, a koje se još nazivaju i goniteljima, mitarima, poreznicima" (Beseda o trpljenju i blagodarenju i o tome da ne treba neutešno plakati za upokojenima, a koja se čita u Pravoslavnoj Crkvi u sedmu subotu po Pashi i pri sahrani upokojenog).

Sveti Makarije Veliki piše: "Kada čuješ da se pod nebesima nalaze reke zmajeva, čeljust lavova, sile tame i sažižući oganj koji u svaki deo tela prodire, zar ne znaš da će oni, ako ne primiš zalog Duha Svetog, uzeti dušu tvoju pri izlasku iz tela i sprečiti tvoj uzlazak na Nebesa" (Beseda 16, gl. 13).

Sveti Isaija Zatvornik, jedan od autora "Dobrotoljublja" (IV vek) uči da hrišćani treba "svakoga dana da imaju pred očima smrt i da vode brigu o tome kakav će biti njihov odlazak iz tela, i kako će proći pored sila tame koje će ih presresti u vazduhu" (Beseda 5, 22). Kada duša napusti telo, pristupaju joj Anđeli da je prate; a sile tame je presreću želeći da je zadrže i ispituju je, ne bi li našli u njoj nešto njihovo". (Beseda 17).

A sveti Isihije, prezviter Jerusalimski, (V vek) uči: "Doći će na nas čas smrti, naići će i nećemo ga moći izbeći. O, kada bi knez sveta i vazduha što nas susreće našao da su bezakonja naša mala i ništavna, i ne mogao nas s pravom optužiti za njih! (Reč o trezvenosti, "Dobrotoljublje", knj. II).

Sveti Grigorije Dvojeslov (+604) piše u svojim Besedama na Jevanđelje: "Trebalo bi duboko razmišljati o tome kako će strašan za nas biti čas smrti, kakav zaborav pređanje sreće, kakav strah i kakva bojazan od Sudije. Tada će zli dusi istraživati kakva su sve dela u duši pokojnika; tada će izneti pred nju grehe na koje su je oni - demoni - naveli, kako bi svoju saučesnicu odvukli u mučilište. Ali zašto mi pričamo samo o grešnoj duši, kada oni dolaze i umirućim izabranima, tražeći i u takvima ono što je njihovo (demonsko) ako su (kod ovih) imali kakvog uspeha. Među ljudima je bio samo jedan Koji je bez bojazni, pre svog stradanja, rekao: "Neću više mnogo govoriti s vama, jer dolazi knez ovoga sveta, i u meni nema ništa" (Jn. 14, 30) (Besede na Jevanđelje, 39, na Luku 19, 42-47; ep. Ignjatije III knj. str. 278).

Sveti Jefrem Sirijac (+373) ovako opisuje čas smrti i suda na mitarstvima: "Kada zastrašujuće čete dođu, kada božanski otmičari naredе duši da napusti telo, kada nas oni na silu odvedu, a zatim nas privedu neizbežnom sudilištu, onda bedni čovek, ugledavši ih... počne sav da drhti i cepti kao od zemljotresa... Božanski otmičari, uzevši dušu, ushode kroz vazduh, gde se nalaze starešine i knezovi - vladari sveta, koji pripadaju protivničkim silama. Oni su naši tužitelji,

strašni carinici, zapisničari, poreznici... Oni nas susreću, opisuju i nabrajaju grehe i dugove svakog čoveka - grehe mladosti i starosti, voljne i nevoljne, učinjene delom, rečju i pomišlju. Veliki je tamo strah, veliko drhtanje bedne duše, neopisiva nevolja koju ona tada trpi od bezbrojnog mnoštva neprijatelja što je opkoliše, koji je kleveću kako bi je sprečili da uziđe na Nebesa i naseli se u svetlosti živih, da uđe u zemlju života. No sveti Anđeli, uzevši dušu, odvođe je sa sobom (Sveti Jefrem Sirijac, t. III, str. 383-385).

I u bogoslužjenju Pravoslavne crkve se na mnogo mesta spominju mitarstva. Tako u "Oktoihu", delu svetoga Jovana Damaskina (VIII v.) čitamo: "U čas končine moje iz ruku demona izbavi me, Djevo, i od suda i prepirke, od strašnog ispitivanja i gorkih mitarstava kneza besovog (demonskog), izbavi me Bogomati, i večne osude" (glas 4., petak, tropar 8., kanon na jutrenju).

Ili: "Kada se duša moja od tela bude rastavljala, tada me zastupi Vladičice, i bestelesnih neprijatelja namisli razori, i njihove čeljusti slomi, da bih nesmetano prošao pored knezova tame koji obitavaju u vazduhu" (glas 2, jutrenje subote, stihire na stihovne).

Episkop Ignjatije navodi sedamnaest sličnih primera iz bogoslužbenih knjiga, ali ni taj spisak, naravno, nije konačan.

Najdublje izlaganje učenja o vazдушnim mitarstvima među ranim Ocima Crkve može se naći u "Besedi o ishodu duše" svetoga Kirila Aleksandrijskog (umro 444), koja je uvek uključivana u slovensko izdanje Psaltira priređenog za bogoslužbenu upotrebu.

Između ostalog, sveti Kiril kaže u "Besedi" i ovo: "Kakav strah i trepet čeka tebe, o dušo, u dan smrti! Videćeš užasne, divlje, okrutne, nemilosrdne i bestidne demone gde kao crni Etiopljani stoje pred tobom. I sam njihov izgled gori je od svakog mučenja. Gledajući ih, duša se smete, uznemiri i uzbuđi i gleda kako da što pre utekne od demona i pribegne Anđelima Božijim; ushodeći sa ovima kroz vazduh, duša nailazi na mitarstva koja nadziru prolaz od zemlje ka Nebu, zadržavajući dušu i sprečavajući njeno dalje uzlaženje. Na svakom mitarstvu se ispituje određeni greh; za svaki greh, za svaku strast postoje određeni carinici i istražitelji".

Mnogi drugi sveti Oci, pre i posle svetog Kirila govore o mitarstvima ili ih spominju. Navevši mnoge od njih, ranije pomenuti istoričar crkvene dogmatike zaključuje: "Takvo nadahnuto, svagda i svuda iznošeno učenje o mitarstvima, a osobito među učiteljima četvrtoga veka, neosporno dokazuje da su njima to učenje preneli učitelji iz prethodnih vekova, i da je ono zasnovano na apostolskom predanju" (Mitropolit Makarije Moskovski, "Pravoslavno-dogmatsko bogoslovlje", II tom, str. 535).

### Mitarstva u životima Svetih

Pravoslavna životija Svetih sadrže mnogobrojna, ponekad veoma upečatljiva i živa kazivanja o tome kako duša posle smrti prolazi kroz mitarstva. Najdetaljniji opis nalazi se u životiju svetoga Vasilija Novog (26. mart) u kome se navodi kazivanje blažene Teodore učeniku ovog svetitelja, Grigoriju, o tome kako je prolazila kroz mitarstva. U tom kazivanju pominje se dvadeset posebnih mitarstava i vrste

grehova koji se na svakom od njih ispituju. Ep. Ignjatije opširno citira ovo kazivanje (III tom, str. 151-158). Ono ne sadrži ništa što bi se suštinski razlikovalo od drugih pravoslavnih izvora o mitarstvima, pa ćemo umesto njega navesti neke druge izvore, koji, doduše, ne pružaju tako detaljan opis, ali se u glavnim crtama podudaraju sa kazivanjem blažene Teodore.

U pripovesti o vojniku Taksiotu (žitija Svetih, 28. mart), na primer, govori se kako se on vratio u život posle šest sati provedenih u grobu, nakon čega je ispričao sledeće: "Kada sam umirao, ugledao sam neke Etiopljane koji se pojaviše preda mnom. Izgledali su strašno, tako da se moja duša smutila. Zatim ugledah dvojicu veoma lepih mladića i moja duša im pohita u naručje. Onda polako počesmo, kao da letimo, da se uspinjemo naviše kroz vazduh, i naiđosmo na mitarstva koja su sprečavala uzlaženje i zadržavala dušu svakog čoveka. Na svakom mitarstvu ispitivala se posebna vrsta greha: na jednom laž, na drugom zavist, na trećem gordost, i za svaki greh postojali su posebni istražitelji u vazduhu. Video sam da Anđeli sva moja dobra dela drže u kovčežiću. Vadeći ih odatle, oni su ih sravnjivali sa mojim zlim delima. Tako prođosmo ova mitarstva. A kada se približismo nebeskim vratima, naiđosmo na mitarstvo bluda. Mitari koji su tu stražarili zaustaviše me i pokazaše mi sva moja telesna dela bluda, učinjena od detinjstva do tada. Anđeli koji su me vodili, rekoše mi:

"Sve telesne grehe koje si počinio u gradu, Bog ti je oprostio, jer si se pokajao za njih". Na ovo protivnici rekoše: "Ali, kada si otišao iz grada, na selu si učinio preljubu sa ženom jednog seljaka". Čuvši ovo, i ne našavši nikakvo dobro delo koje bi potrio ovaj greh, Anđeli me ostaviše i otidoše. Tada me zli duhovi zarobiše i, tukući me, povukoše me dole k zemlji. Zemlja se razmače i ja, vođen uskim i smradnim prolazima, siđoh u najdublje tamnice ada".

Vladika Ignjatije citira takođe i druge slučajeve prolaženja kroz mitarstva u žitijima sv. velikomučenika Evstratija (IV vek, 13. decembar); svetoga Nifona iz Konstance Kiparske, koji je video mnoge duše kako prolaze kroz mitarstva (IV v., 23. dec.); svetoga Simeona Emeskog, Hrista radi jurodivog (IV v., 21. jul); svetoga Jovana Milostivog, patrijarha aleksandrijskog (VII v., 19. decembra); svetoga Simeona Divnogorca (VII v., 13. mart); svetoga Makarija Velikog (19. januar).

Episkop Ignjatije nije bio upoznat sa mnogobrojnom ranom pravoslavnom zapadnom literaturom koja nikad nije bila prevedena na grčki ili ruski, a koja takođe obiluje opisima mitarstava. Izgleda da je naziv "mitarstva" ograničen samo na istočne izvore, ali realnost koja se opisuje u zapadnim izvorima, istovetna je.

Tako, na primer, sveti Kolumb (+597), osnivač ostrvskog manastira svetoga Jone u Škotskoj, mnogo puta u svom životu gledao je bitku koju u vazduhu vode demoni za dušu novoprestavljenog. Sveti Adamnan (+704), koji je napisao žitije svetoga Kolumba, govori o tome. Evo jednog takvog slučaja:

"Jednog dana je sveti Kolumba sazvaio svoje monahe i rekao im: "Pomozimo molitvama monasima igumana Komgela, koji se ovog časa utapaju u Telećem jezeru, jer oni se sada bore u vazduhu protiv neprijateljskih sila koje pokušavaju da odvuku dušu stranca koji se utapa zajedno s njima". Nakon molitve, on reče:

"Zablagodarimo Hristu, jer sveti Anđeli sretoše ove svete duše, oslobodiše stranca i pobedonosno ga izbaviše od demona".

Sveti Bonifatije, anglosaksonski "apostol Germana" (VIII vek), navodi u jednom svom pismu slučaj koji mu je lično ispričao monah iz manastira Venlok, koji je umro i posle nekoliko sati bio vraćen u život.

"Kada je izašao iz tela, poneli su ga Anđeli tako čiste lepote da on nije mogao da gleda u njih... "Oni su me uzneli", veli on, "visoko u vazduh...". Dalje je kazivao da je za to vreme dok je on bio van tela, tako mnogo duša napustilo svoja tela i sabralo se na mesto gde se on nalazio, da mu je izgledalo kao da se tu našao sav ljudski rod sa zemlje. Takođe je rekao da tamo beše gomila zlih duhova i slavni zbor viših anđela. Pričao je da su zli duhovi i sveti Anđeli vodili žestoku prepirku oko duša koje su napustile svoja tela. Demoni su iznosili optužbe protiv njih i otežavali breme njihovih grehova, a Anđeli su olakšavali to breme i navodili opravdanja u njihovu korist.

Čuo je da su svi njegovi gresi, od detinjstva pa do tada, koje on nije ispovedio, ili ih je zaboravio, ili ih nije smatrao za grehe, vapili protiv njega, svaki svojim glasom, gorko ga optužujući...

Sve što je učinio tokom svog života, a nemarno propustio da ispovedi, i mnogo toga što nije znao da je bilo greh, sada je vikalo na njega strašnim glasom. Isto tako su i zli duši, nabrajajući njegove poroke, optužujući ga i navodeći svedoke, označavajući čak i tačno vreme i mesto, iznosili dokaze za njegova zla dela... I tako, prebrojavši sve njegove grehe i stavivši ih na gomilu, ovi drevni neprijatelji proglašiše ga krivim i bespogovorno podvrgnutim njihovoj vlasti.

"S druge strane", reče on, "male i ništavne vrline koje sam imao, nedostojno i neubedljivo govorile su u moju korist... I oni anđelski duhovi, u svojoj bezgraničnoj ljubavi, branili su me i podržavali, a malo preuveličane vrline, izgledale su mi mnogo veće i divnije nego što sam ih ja ikada mogao projaviti svojim sopstvenim silama".

### Savremeni slučajevi prolaska kroz mitarstva

U ranije pominjanoj knjizi "Mnogima neverovatan, ali istinit događaj" možemo videti reagovanje tipičnog "prosvećenog" čoveka našeg vremena, koji posle "kliničke smrti" (koja je trajala 36 sati), nailazi na mitarstva.

"Uzevši me za ruke, Anđeli me, pravo kroz zid bolničke zgrade, izneše na ulicu. Već se smrkavalo, i tiho je vejavao krupan sneg. Ja sam ga video, ali nisam osećao ni hladnoću niti bilo kakvu razliku između sobne i spoljašnje temperature. Za moje izmenjeno telo takve stvari su očigledno bile bez značaja. Počeli smo brzo da se uspinjemo. I što smo se više peli, pred našim očima vidik se sve više širio; tako da je prostranstvo na kraju postalo zastrašujuće veliko, i mene obuze užas od spoznaje svoje ništavnosti pred tom beskonačnom pustinjom".

"Izgubio sam pojam o vremenu, tako da ne znam koliko dugo smo se kretali naviše. Najednom sam čuo neku nejasnu larmu, a onda ugledah gomilu nekih odvratnih bića koja se pojavise odnekud, i uz dernjavu i cerekanje počese brzo da nam se primiču.

"Demoni! - shvatih u trenu i sav se sledih od užasa kakav nikada ranije u životu nisam osetio. Zli duhovi! O, koliko ironije i najiskrenijeg smeha bi sve ovo izazvalo kod mene do pre samo nekoliko dana. I pre samo nekoliko sati, da mi je neko rekao - ne da je svojim očima video demone - nego da veruje u njihovo postojanje kao u nešto sasvim izvesno, reakcija bi bila ista.

Kao što je i priličilo "obrazovanom" čoveku na izmaku 19. veka, ja sam pod tim imenom podrazumevao nerazumne sklonosti i strasti u ljudskom biću; zato i sama reč nije za mene imala značenje imena, nego izraza kojim se označava neki "apstraktan pojam". A sada se odjednom taj "apstraktan pojam" pojavio preda mnom kao živo biće...!"

"Zli dusi su nas opkolili sa svih strana i zahtevali su, vičući i galameći, da im budem predat; pokušavali su da me nekako ščepaju i istrgnu iz ruku anđela, ali se očigledno nisu usuđivali to da učine. U svom tom stravičnom demonskom urlanju, odvratnom za slušanje, kao što je i izgled demona bio odvratan za gledanje, ponekad sam uspevao da razaznam pojedine reči i delove rečenica. On je naš, on se odrekao Boga - gotovo u jedan glas povikaše oni i sa takvom drskošću se baciše na nas da je na trenutak, od straha, u mome umu zamrla svaka misao.

To je laž! To je nepravda! - hteo sam da viknem, došavši k sebi, ali uslužno pamćenje zaveza mi jezik. Na neki meni nepoznat način iznenada sam se setio jednog sitnog i beznačajnog događaja koji se uz to desio tako davno u mladosti, da mi je izgledalo potpuno nemoguće da ga se ponovo setim..."

Ovde se autor priseća događaja iz njegovih školskih dana. Za vreme jedne "filozofske" rasprave, kakve već bivaju među studentima, jedan od njegovih drugova se zapitao: "Zašto moram da verujem? Moguće je da Bog i ne postoji, zar ne?" Na ovo je autor odgovorio: "Možda i ne postoji". A sada, nalazeći se na mitarstvima, on se priseća: "Taj izraz bio je u pravom smislu "prazna reč".

Nerazumni govor mog prijatelja, koji nisam naročito pažljivo ni slušao, nije mogao u meni izazvati sumnju u Božije postojanje. Sada se međutim ispostavilo da ta prazna reč nije jednostavno iščezla bez ikakvog traga morao sam da se pravdam, da se zaštitim od izrečene optužbe. Tako se obistinila jevanđelska poruka da ćemo za svaku praznu reč morati da damo odgovor, ako i ne po volji Boga, koji zna sve tajne čovekovog srca, ono po zlobi neprijatelja našeg spasenja.

"Ova optužba je izgleda bila najjači argument demona za moje pogubljenje. Kao da im je to dalo novu snagu i smelost da me napadaju još besnije, i oni su navaljivali, sprečavajući nas da idemo dalje.

"Setio sam se molitve i počeh da se molim, prizivajući u pomoć sve svete koje sam znao i čija imena su mi dolazila na um, ali to nije uplašilo moje neprijatelje. Bedni neznalica, hrišćanin samo po imenu, setio sam se ja tada možda po prvi put One koja se naziva Zastupnicom roda hrišćanskog (Presveta Bogorodica - prim. prev.).

Očigledno je moje obraćanje Njoj bilo plameno, očito je moja duša bila silno prestravljena, jer tek što sam se setio Njenog imena i izgovorio ga, nekakva bela izmaglica se pojavi i počeh da obavija odvrtni skup demona. Ta izmaglica je i sakrila demone od mojih očiju pre no što su oni uspeli da se uklone s tog mesta.

Njihova dreka i urlanje još dugo su se čuli, ali po tome kako su sve više slabili i postajali sve tiši, shvatio sam da su užasni progonitelji ostali za nama..."

### Doživljaj mитарstava pre smrti

Dakle, iz velikog mnoštva primera jasno se može videti kakav značajan i upečatljiv događaj za dušu predstavlja njen susret sa demonima na vazдушnim mитарstvima koji se zbiva, posle smrti.

Ovo iskustvo, međutim, nije nužno ograničeno samo na vreme neposredno nakon smrti. Ranije smo videli da je sveti Antonije Veliki video mитарstva kada je za vreme molitve istupio "van tela".

Sveti Jovan Lestvičnik opisuje slično iskustvo koje jedan monah imao pre nego što je umro: "Dan pre smrti on pade u zanos i otvorenih očiju gledaše čas na desnu, čas na levu stranu svoje postelje, kao da neko od njega traži da položi račune, i glasno, tako da su ga okupljeni mogli čuti, govoraše:

"Da, zaista, to je istina; ali zbog toga sam mnogo godina postio". Ponekad bi rekao: "Ne, ja to nisam uradio, lažete". Zatim opet: "Da, zbilja je tako, ali sam plakao i služio braći". Ponekad bi čak protivrečio: "Ne, vi me klevećete". Drugi put bi odgovarao: "Jeste, tako je, i ne znam šta da kažem na to, ali - Bog je milostiv". Vaistinu strašan i jeziv prizor beše ovo nevidljivo i nemilosrdno ispitivanje, i što je najužasnije, njega su optuživali i za ono što on ne beše počinio. Avaj! Bezmolvnik i pustinjač je za neka od svojih sagrešenja govorio: "Ne znam šta da kažem na to", iako je u monaštvu proveo oko četrdeset godina i imao dar suza... U nastavku ovog ispitivanja njegova se duša razluči od tela, tako da ostade neizvesno kako se suđenje završilo i kakva je presuda" (Jovan Lestvičnik, "Lestvica" 7: 50).

Zbilja, dolazak na mитарstva posle smrti je samo specifičan oblik i završni deo velike bitke koju svaka hrišćanska duša vodi tokom celog svog života. Episkop Ignjatije piše: "Kao što se vaskrsenje hrišćanske duše iz grehovne smrti obavlja za vreme njenog lutanja i potucanja po zemlji, isto se tako tajanstveno, ovde na zemlji, svršava i njeno ispitivanje od strane vazдушnih sila, njeno oslobađanje od tih sila ili padanje u njihovo ropstvo.

Na putovanju kroz vazduh (posle smrti), ova sloboda ili ropstvo se samo razotkrivaju" (III tom, str. 159). Neki Svetitelji, kao recimo Makarije Veliki - čiji je prolazak kroz mитарstva videlo nekoliko njegovih učenika - ushodili su pored demona "carinika" nesmetano, jer su se oni već borili s njima, i dobili tu bitku još za života. Evo odlomka iz tog žitija: "Kada se svetome Makariju približi čas smrti, heruvim, koji beše njegov Anđeo čuvar; dođe sa mnoštvom nebeske vojske po njegovu dušu. Sa Anđelskim činovima sišli su i horovi Apostola, Proroka, Mučenika, Episkopa, Prepodobnih, Pravednika.

Demoni se po grupama smestiše po svojim carinarnicama da posmatraju putovanje bogonosne duše. Ona poče da ushodi. Stojeći daleko od nje, tamni duhovi sa svojih mитарstava vikahu: "O, Makarije! Kakve si se slave udostojio!". Smireni muž im odgovori: "Ne! Još se bojim, jer ne znam da li sam što dobro učinio!". No, on se brzo uzdižaše u nebo. S drugih mитарstava opet vikahu

vazdušne sile: "Tako je! Umakao si nam, Makarije!". "Ne", odgovori on, "još mi valja bežati".

Kada je već pristupio nebeskim vratima, oni ridajući od zlobe i zavisti, povikaše: "Zbilja si nam utekao, Makarije!", a on im odgovori: "Silom Hrista moga šticećen, ja izbegoh vaše zamke". (Skitski paterik).

"Sa takvom velikom slobodom veliki ugodnici Božiji prolaze kroz zasede tamnih sila u vazduhu, zato što oni u svom zemaljskom životu vode s njima nepomirljivi rat i, pobedivši ih, stiču u dubini srca veliku slobodu od greha, postaju hram i svetište Duha Svetog, načinivši svoje umno stanište nepristupačnim za pale duhove" (Ep. Ignjatije, III tom, str. 158-159).

## Posebni sud

U pravoslavnom dogmatskom bogoslovlju prolazak kroz vazdušna mitarstva smatra se delom "posebnog" suda, posredstvom kojeg se odlučuje o sudbini duše do Strašnog Suda. I "posebni" i Strašni sud obavljaju Anđeli, koji se javljaju kao oruđe Božije Pravde: "Tako će biti na svršetku veka: izići će Anđeli i odlučiće zle od pravednih, i baciće ih u peć ognjenu; onde će biti plač i škrgut zuba" (Mt. 13, 49-50).

Pravoslavni hrišćani su srećni što imaju učenje o vazdušnim mitarstvima i "posebnom" sudu jasno izloženo u svetootačkim spisima i životinima svetih. No i svaki čovek koji duboko razmišlja makar samo i o Svetom Pismu, doći će do veoma sličnog učenja. Tako, recimo, protestant-evangelista Bili Greem piše u svojoj knjizi o anđelima: "U trenutku smrti duh napušta telo i kreće se kroz atmosferu. Ali, Pismo nas uči da se tamo krije đavo. On je "knez koji vlada u vazduhu" (Ef. 2, 2). Kada bi naše umne oči bile otvorene, verovatno bismo videli da je vazduh prepun demona, Hristovih neprijatelja. Ako je satana mogao tri nedelje zadržati Anđela koji beše poslat Danilu na zemlju, onda možemo zamisliti kakvo protivljenje demonsko očekuje hrišćanina nakon smrti... Momenat smrti jeste poslednja prilika za satanu da napadne istinskog hrišćanina. No Bog šalje svoje Anđele da nas u to vreme zaštite" (Bili Greem, "Anđeli - tajanstveni Božiji glasnici", Njujork, 1975).

## Mitarstva - probni kamen istinitosti posmrtnog iskustva

Sasvim je jasno da ovo o čemu smo u ovom poglavlju govorili nije "vraćanje filma" života koje se tako često pominje u savremenim "posmrtnim" iskustvima. Ta iskustva (koja se često dešavaju i pre smrti) nemaju u sebi ničeg božanskog, nikakvog suda. Ona su pre psihološki doživljaj, rekapitulacija životnog puta pod kontrolom ničeg drugog do sopstvene savesti.

Odsustvo suda, a prisustvo, kako mnogi izjavljaju, "smisla za humor" kod nevidljivog bića koje prisustvuje tom "vraćanju filma", jeste znak užasavajuće površnosti koju zapadni svet danas ispoljava u shvatanju života i smrti. A to objašnjava zašto čak i Indusi u "zaostaloj" Indiji imaju strašnije iskustvo smrti od većine ljudi zapadnog sveta: i bez istinite svetlosti Hrišćanstva, oni su ipak

sačuvali ozbiljniji odnos prema životu od većine ljudi koji žive u površnom "post-hrišćanskom" zapadnom svetu.

Prolaženje kroz mitarstva, svojevrsni probni kamen istinitosti posmrtnog iskustva, uopšte se ne spominje u savremenim slučajevima. Uzrok tome nije teško pronaći. Na osnovu mnogih znakova - odsustva Anđela koji bi trebalo da dođu po dušu, odsustva suda, površnosti mnogih iskaza, čak i kratkotrajnosti samog događaja (obično 5 do 10 minuta, za razliku od nekoliko sati, pa i dana, o kojima se govori u žitijima Svetih i drugim pravoslavnim izvorima) - jasno je da današnja iskustva, iako ponekad veoma čudnovata i neobjašnjiva za savremenu medicinsku nauku, nisu naročito duboka. A kada se i radi o istinskom iskustvu smrti, onda ono sadrži tek početak posmrtnog putovanja duše: to iskustvo se zbiva u predvorju smrti, pre nego što je Božja odluka o duši postala konačna (a znak za to je dolazak Anđela po dušu), tj. dok još postoji mogućnost za dušu da se prirodnim putem vrati u telo.

Trebalo bi ipak da damo valjano objašnjenje za slučajeve koji se zbivaju u današnje vreme. kakvi su to predivni pejzaži koji se često viđaju? Gde se nalazi taj "nebeski" grad? Kakva je to "vantelesna" oblast sa kojom se danas nesumnjivo dolazi u dodir, i to često?

Odgovor na ova pitanja može se naći u istraživanjima koja su opisana u literaturi koja se veoma razlikuje od gore spomenutih hrišćanskih izvora - literaturi koja je takođe zasnovana na ličnom iskustvu i koja je mnogo dublja u svojim zapažanjima i zaključcima koje odatle izvodi od današnjih "posmrtnih" iskustava. To je literatura na koju dr Mudi i drugi istraživači obraćaju pažnju i u kojoj nalaze zaista upečatljive paralele onim kliničkim slučajevima koji su podstakli savremeni interes za život posle smrti.

Učenje episkopa Teofana Zatvornika o vazdušnim mitarstvima

Episkop Ignjatije (Brjančaninov) je bio glavni zaštitnik pravoslavnog učenja o vazdušnim mitarstvima u Rusiji u 19. veku, kada su neverujući i modernisti već počeli da ismevaju to učenje, no i episkop Teofan Zatvornik bio je isto tako odlučan branitelj ovog učenja koje je on smatrao sastavnim delom pravoslavnog učenja o nevidljivom ratu ili duhovnoj borbi protiv demona. Ovde navodimo jednu njegovu besedu o mitarstvima uzetu iz tumačenja osamdesetog stiha 118.

psalma: Neka srce moje bude savršeno u naredbama Tvojim, da se ne postidim'. Prorok ne kazuje kako i gde da "se ne postidi". Najbliži slučaj "nepostidnosti" zbiva se u vreme kada započinje unutrašnja borba...

Drugi momenat nepostidjenja jeste vreme smrti i prolazak kroz mitarstva. Ma kako se našim besmislenom činila ideja o mitarstvima, ipak će i one morati da prođu kroz njih.

Šta traže ti mitari od onih koji tuda prolaze? Traže ne bi li kod ljudi pronašli nešto svoje. A šta je to?

To su strasti. Zato, kod onoga čije je srce čisto, i tuđe strastima, oni ne mogu naći ništa za šta bi se zakačili; štaviše, suprotne osobine će za njih biti kao udarac groma. Na ovo je neko, od onih visoko-obrazovanih, izrekao ovakvu misao - mitarstva se predstavljaju kao nešto strašno, ali, sasvim je moguće da demoni umesto nečega strašnog pokažu nešto što će obmanuti čoveka. Oni mogu



pokazati duši nešto što će je obmanuti, zavesti, prema svakoj vrsti strasti na koju duša nailazi. Ako su za vreme života na zemlji izgnane strasti iz srca i u njemu umesto njih zasađene suprotne dobrodetelji, onda, ma kakva obmana da se ukaže, duša, nemajući nikakvu simpatiju prema njoj, prolazi pored nje sa gnušanjem. A kada srce nije očišćeno, onda kakvoj je strasti ono najviše sklono, tome će se i duša tamo prikloniti. A demoni će je smatrati za druga i onda će već znati kuda s njom.

Znači, malo je verovatno da se duša u kojoj još postoji sklonost ka ma kakvoj strasti neće postideti na mitarstvima. Posramljenje je ovde u tome što se duša sama baca u pakao. No krajnje posramljenje je na Strašnom sudu, pred licem svevidećeg Sudije ("Stoosamnaesti psalam", tumačenje ep. Teofana, Moskva, 1891. g.).

[sadržaj](#)

## IZLAZAK IZ TELA U OKULTNOJ LITERATURI

Istraživači savremenih "posmrtnih iskustava" gotovo se uvek radi objašnjenja ovih slučajeva obraćaju onoj vrsti literature koja tvrdi da se zasniva na iskustvu "izlaska iz tela" - okultnoj literaturi iz najstarijih vremena, egipatskoj i tibetanskoj "Knjizi mrtvih", pa sve do okultnih učitelja i eksperimentatora naših dana.

Sa druge strane, jedva da neko od ovih učitelja obraća ozbiljnu pažnju na pravoslavno učenje o životu i smrti ili na biblijske i svetootačke izvornike na kojima se ono zasniva. Zbog čega je to tako?

Uzrok je vrlo jednostavan: hrišćansko učenje potiče od Božijeg otkrivenja čoveku o sudbini duše posle smrti i uglavnom naglašava konačno stanje duše na Nebesima ili u adu. Iako postoji bogata hrišćanska literatura koja opisuje šta se događa sa dušom posle smrti, a zasniva se na podacima iz prve ruke o "posmrtnom iskustvu" ili izlasku iz tela (kako je pokazano u poglavlju o mitarstvima), ova literatura najčešće zauzima drugostepeno mesto u poređenju sa glavnim hrišćanskim učenjem o konačnom stanju duše. Literatura, zasnovana na hrišćanskom iskustvu, korisna je, uglavnom, radi pojašnjenja i preglednijeg predstavljanja važnijih momenata hrišćanskog učenja.

U okultnoj literaturi situacija je upravo suprotna - glavni naglasak stavlja se na "vantelesno" iskustvo duše, a njeno konačno stanje obično se ostavlja nedorečenim ili se objašnjava ličnim mišljenjima i nagađanjima, uglavnom zasnovanim na ovom iskustvu.

Savremeni istraživači mnogo su tim svedočanstvima okultnih autora (koja se pokazuju kudikamo pogodnija za "naučno" ispitivanje), nego hrišćanskom učenju koje zahteva učešće vere i poverenja, a takođe i vođenje duhovnog života u saglasnosti sa ovim učenjem.

U ovom poglavlju pokušaćemo da ukažemo na neke od zamki koje se kriju u ovom zbližavanju (nauke i okultizma), koje se ni u kojoj meri ne pokazuje tako "objektivnim" kako se to nekima čini, i pokušati da damo ocenu okultnog "vantelesnog" iskustva s tačke gledišta pravoslavnog hrišćanstva. Radi toga, nužno je da se donekle upoznamo sa okultnom literaturom kojom se koriste savremeni istraživači za objašnjenje "posmrtnog" iskustva.

## Tibetanska i egipatska "Knjiga mrtvih"

Tibetanska "Knjiga mrtvih", jeste budistička knjiga iz VIII veka koja verovatno sadrži dobudistička predanja iz još ranijih vremena. Njen tibetanski naziv je "Oslobođenje putem slušanja na posmrtnoj ravni", a njen engleski izdavač opisuje je kao "mističku pouku za rukovođenje u onostranom svetu mnogih iluzija i sfera". Čitaju je kraj tela pokojnika kao korisnu za njegovu dušu, jer, kako kaže sam tekst: "u trenutku smrti dešavaju se razna priviđenja". To, kako zapaža izdavač, "nisu viđenja realnosti, već nešto drugo, kao... (sopstveni) intelektualni impulsi, koji su dobili personifikovanu formu".

Na sledećim stepenima 49-dnevnih "posmrtnih" iskušenja, opisanih u knjizi, javljaju se viđenja kako "mirnih" tako i "zloćudnih" božanstava, od kojih se sva, prema budističkom učenju, tumače kao iluzorna (nešto niže, prilikom tumačenja ove sfere, pokazaćemo zbog čega su ova viđenja, zaista, najvećim delom - iluzija). Kraj čitavog ovog procesa je konačan pad duše i "prevaploćenje" (=reinkarnacija, takođe će biti razmotrena niže), shvaćeno prema budističkom učenju kao zlo, koje je moguće izbeći uz pomoć budističke pripreme. Karl Jung, u svom Psihološkom komentaru ove knjige, primećuje da ova viđenja veoma nalikuju na opise zagrobnog sveta u savremenoj zapadnoj spiritističkoj literaturi - i jedna i druga ostavljaju neprijatan utisak zbog krajnje praznine i banalnosti saopštenja iz "sveta duhova".

Između "Tibetanske knjige mrtvih" i savremenih iskustava u pogledu dveju pretpostavki postoji začuđujuće slaganje, što i objašnjava interes doktora Mudija i drugih istraživača. Prvo, tamo opisani utisci o boravku "van tela", u prvim trenucima smrti, u suštini su oni isti kao i u savremenim slučajevima (a takođe i u pravoslavnoj literaturi): duša umrloga pojavljuje se kao "sjajno prozirno telo", koje je vidljivo drugim bićima iste takve prirode, ali ne i ljudima dok su u telu. U početku, ona ne shvata je li živa ili mrtva, vidi ljude okupljene oko tela, sluša jauke nastradalih i sposobna je da prima čulne utiske; njeni pokreti nisu ničim ograničeni i može da prolazi kroz čvrsta tela.

Drugo, "u trenutku smrti vidimo prvobitnu svetlost", koju mnogi istraživači poistovećuju sa "svetlosnim bićem" kakvo se opisuje u današnje vreme. Ne treba sumnjati da je ono što je opisano u "Tibetanskoj knjizi mrtvih" zaista zasnovano na "vantelesnom" iskustvu, ali ćemo u daljem izlaganju utvrditi da je istinsko posmrtno stanje samo jedno od mnogih ovakvih slučajeva, i dužni smo da upozorimo da ne treba prihvatiti bilo kakvo "vantelesno" iskustvo kao otkrovenje o tome šta se zaista događa posle smrti. Iskustva zapadnih medijuma, ako i jesu autentična, u svakom slučaju nisu istinska svedočanstva o umrlima, kako to oni tvrde.

Postoji izvesna srodnost između tibetanske "Knjige mrtvih" i od nje još starije egipatske "Knjige mrtvih". Ova druga opisuje kako posle smrti duša prolazi kroz mnoge preobražaje i sreće mnoge "bogove". Međutim, živa tradicija tumačenja ove knjige ne postoji, a bez toga savremeni čitalac može samo da nagađa o značenju nekih od ovih simbola. Prema ovoj knjizi, umrli redom dobija oblik laste, zlatnog sokola, zmije s ljudskim nogama, krokodila, čaplje, cveta lotosa itd. i

sreće se sa raznim "bogovima" i onostranim bićima ("četiri sveta majmuna", boginja begemot, razni bogovi s glavama pasa, šakala, majmuna, ptica, itd.). Iscepkana, nerazgovetna i zbrkana iskustva iz "zagrobnog carstva" opisana u ovoj knjizi drastično se razlikuju od jasnoće i jednostavnosti hrišćanskog iskustva. Iako se ova knjiga, može biti, takođe zasniva ka realnom iskustvu izlaska iz tela, ona je, slično tibetanskoj "Knjizi mrtvih", puna iluzornih vizija i, bez sumnje, ne može se koristiti kao istinski opis stanja duše posle smrti.

## Spisi Emanuela Svedenborga

Drugi od okultnih tekstova koje izučavaju savremeni istraživači, pruža više nade da bude shvaćen, jer pripada novom vremenu, zapadnom načinu mišljenja i pretenduje na to da bude hrišćanski.

Spisi švedskog mistika Emanuela Svedenborga (1688-1772) opisuju onostrane vizije koje su počele da mu se javljaju u srednjim godinama života. Do onog časa kada su počele te vizije, on je bio tipičan evropski intelektualac XVIII veka: poliglota, naučnik, istraživač, pronalazač, čovek koji je aktivno učestvovao u društvenom životu kao nadzornik Švedskog višeg kolegijuma i član Gornjeg Doma parlamenta -ukratko, "univerzalni" čovek ranog perioda razvitka nauke, kada je još uvek jednome čoveku bilo moguće da ovlada gotovo svim savremenim znanjima.

Napisao je gotovo 158 naučnih radova, a neki od njih (na primer, četvorotomni anatomski traktat "Mozak") su daleko ispred svoga vremena.

Zatim, u svojoj 56-oj godini, on je počeo da obraća pažnju na nevidljivi svet, i tokom poslednjih 25 godina života sačinio ogroman broj religioznih dela u kojima se opisuje Nebo, ad, Anđeli i duhovi - i sve to na osnovu sopstvenog iskustva. Njegovi opisi nevidljivih sfera razočaravajuće su prizemni, i uglavnom slični opisima koji se mogu naći u većem delu okultne literature. Kada čovek umire, onda, prema Svedenborgovoj priči, ulazi u "svet duhova" koji se nalazi na pola puta između Nebesa i ada. Ovaj svet, mada je duhovan i nematerijalan, toliko liči na materijalnu realnost da u početku čovek nije svestan da je umro. Njegovo "telo" i osećanja su onakvi kao i na zemlji.

U trenutku smrti doživljava se vizija svetlosti - nečeg jarkog i maglovitog, i odvija se "pregled" sopstvenog života, sa svim njegovim dobrim i zlim delima. Čovek se sreće sa drugovima i poznanicima iz ovog sveta i izvesno vreme produžava postojanje na sasvim sličan način kao i na zemlji, s tom razlikom što je tamo sve mnogo više okrenuto unutarjem: čoveka privlače one stvari i ljudi koje je voleo, a stvarnost se realizuje mišlju - treba samo pomisliti o nekome, i ta osoba se pojavljuje kao da je pozvana. Kada se čovek donekle privikne na boravak u svetu duhova, njegovi drugovi govore mu o Nebu i paklu, i odvođe ga u razne gradove, vrtove i parkove.

U tom međuvremenu u "svetu duhova" čovek se nalazi radi obučavanja, koje traje od nekoliko dana do godine, i "priprema" se za Nebo. Ali i samo "Nebo", kako ga Svedenborg opisuje, ne razlikuje se mnogo od "sveta duhova", a i jedno i drugo veoma liče na zemlju.

Tamo postoje dvorišta i sale, kao na zemlji, parkovi i vrtovi, kuće i spavaonice "anđela", kao i mnogo odeće za njih. Tamo postoje vlade i zakoni, i sudovi, ali sve, naravno, mnogo "duhovnije" nego na zemlji. Tamo postoje crkvena zdanja i službe, duhovnici govore propovedi i negoduju ukoliko se neko od slušalaca sa njima ne slaže. Tamo postoje brakovi, škole, obuka i vaspitanje dece, društveni život - ukratko, gotovo sve što se sreće na zemlji, a može da se smatra "duhovnim".

Sam Svedenborg je govorio o Nebu nastanjenom mnoštvom anđela (svi oni su, kako je on smatrao, bili duše umrlih), a takođe i čudnovatim stanovnicima Jupitera, Merkura i drugih planeta. On je na "nebu" diskutovao sa Martinom Luterom i obratio ga u svoju veru, ali nije mogao da razuveri Kalvina u njegovoj veri u "predestinaciju". Opis pakla takođe podseća na neko mesto na zemlji, a njegove stanovnike karakteriše egoizam i ružni postupci.

Lako se može razumeti zbog čega je od većine svojih savremenika Svedenborg bio odbačen kao umno poremećen i zbog čega su gotovo do naših dana njegova viđenja retko shvatana ozbiljno. I pored toga, uvek je bilo ljudi koji su tvrdili da je bez obzira na svu čudnovatost njegovih vizija, on zaista bio u kontaktu sa nevidljivom stvarnošću: njegov mlađi savremenik, nemački filozof Emanuel Kant, jedan od osnivača savremene filozofije, odnosio se prema njemu veoma ozbiljno i verovao u nekoliko primera Svedenborgove "vidovitosti", koji su bili čuveni u čitavoj Evropi, a američki filozof R. Emerson u svome opširnom eseju o njemu u knjizi "Izabranici čovečanstva", nazivao ga je "jednim od giganta literature koga neće proceniti ni čitavi koledži prosečnih naučnika".

Oživljavanje interesovanja za okultizam u naše vreme izbacilo ga je u prvi plan kao "mistika" i "vidovnjaka" nesputanog doktrinarnim hrišćanstvom, a naročito istraživači "posmrtnih" iskustava nalaze interesantne paralele među svojim otkrićima i njegovim opisom prvih trenutaka posle smrti.

Ne može se mnogo sumnjati u to da je Svedenborg zaista bio u kontaktu sa duhovima, i da je od njih dobio svoje "otkrovenje". Proučavanje načina na koji je on dobio ova "otkrovenja", pokazaće nam u kakvoj to sferi ovi duhovi zaista prebivaju.

Istorijat Svedenborgovih kontakata sa duhovima, detaljno opisan u njegovom obimnom "Duhovnom dnevniku" i "Dnevniku snoviđenja" (2300 stranica), jasno razotkriva karakteristike stupanja u dodir sa podnebesnim demonima, kako to opisuje episkop Ignjatije. Svedenborg je od detinjstva praktikovao jednu vrstu meditacije, koja uključuje opuštanje i snažnu koncentraciju.

Vremenom je počeo da u vreme meditacije vidi plamen, koji je on naivno prihvatao i objašnjavao kao znamenje "odobrenja" njegovih misli. To ga je i pripremio za početak opštenja sa svetom duhova. Kasnije je u snu počeo da viđa Hrista, i to kako ga primaju u zajednicu "besmrtnika", a postepeno je oko sebe počeo da oseća i prisustvo duhova. Na kraju, duhovi su počeli da mu se javljaju i u budnom stanju. To se prvi put desilo tokom njegovog putovanja za London. Sedeći, jedne večeri, odjednom je ugledao crnilo i gmizavce koji su mu puzali po telu, a zatim i čoveka koji je sedeo u uglu sobe i rekao mu samo: "Ne jedi toliko" i iščezao u mraku. Mada ga je ovo javljanje preplašilo, on ga je ipak smatrao nečim "dobrim", zbog toga što je dobio "moralni savet".

Zatim, kako sam priča: "Iste noći čovek mu se ponovo javio, ali sada se više nisam plašio. Potom je rekao da je on Gospod Bog, Stvoritelj sveta i Iskupitelj, i da je izabrao mene da objasnim ljudima duhovni smisao Pisma, i da će mi On sam objasniti šta treba da napišem o tom predmetu. Iste noći bili su mi otkriveni - tako da sam se u potpunosti uverio u njihovu realnost - svetovi duhova. Nebo i pakao... Posle toga Gospod je otvarao, veoma često i danju, moje telesne oči, tako da sam usred dana mogao da gledam u drugi svet, i u potpuno budnom stanju opštim sa anđelima i duhovima".

Iz ovog opisa sasvim je jasno da je Svedenborg bio otvoren za opštenje sa vazdušnim carstvom palih duhova i da su sva "otkrivenja" koja su potom usledila proisticala iz tog istog izvora. "Nebo" i "ad" koje je on video, takođe su bili delovi vazdušnog carstva, a "otkrivenja" koja je on zapisao jesu opis njegovih iluzija, koje pali duhovi često, radi sopstvenih ciljeva, podmeću lakovernima. Osvrt na još neka dela okultne literature pokazaće nam i druge strane ovog carstva.

### "Astralna ravan" teozofije

Teozofija XIX i XX veka, koja zapravo predstavlja mešavinu istočnjačkih i zapadnjačkih okultnih ideja, detaljno govori o vazdušnom carstvu za koje smatra da se sastoji iz niza "astralnih ravni" ("Astralni" znači "zvezdani". To je izmišljeni termin koji označava "nadzemaljsku" realnost).

Prema jednoj teoriji ovog učenja "astralne" ravni "predstavljaju mesto prebivanja svih natprirodnih bića, obitavalište bogova i demona, pustoš u kojoj prebivaju misaone forme, oblast nastanjena duhovima vazduha i drugih stihija, kao i različita nebesa i paklovi s mnoštvima anđela i demona...". Za to pripremljene osobe, smatra se, mogu uz pomoć obreda da se "uzdižu na ove ravni i u potpunosti se upoznaju sa ovim oblastima".

Prema ovom učenju, u "astralnu ravan" (ili ravni, u zavisnosti od toga kako se posmatra to carstvo - kao celo ili razdeljeno na različite "slojeve" (ulazi se posle smrti i, kao i u učenju Svedenborga, nema iznenadne promene stanja i nema suda - čovek produžava da živi, kao i pre, samo van tela, i počinje da "prolazi kroz sve podnivoje astralne ravni na svome putu ka nebeskom carstvu". Svaki podnivo je sve finiji i sve više "okrenut unutaršnjem", a prolaženje kroz njih, za razliku od straha i nespokojstva koje bude hrišćanska "mitarstva", jeste period zadovoljstva i radosti: "Radost prebivanja na astralnoj ravni je tako velika, da se fizički život u poređenju s tim uopšte ne čini kao život, . . . Devet od deset osoba osećaju veliku odbojnost prema povratku u svoje telo" (A. Pael, "Astralno telo", 1972).

Kao izum Ruskinje - medijuma, Jelene Blavacke, teozofija je krajem XIX veka bila pokušaj da se sistematično objašnjenje medijumskih kontakata s "mrtvima", koji su se u zapadnom svetu množili od vremena razbuktavanja spiritističkih javljanja u Americi 1848. godine.

Sve do danas njeno učenje o "astralnoj ravni" (mada često i nazvanoj po imenu) predstavlja merilo kojim se koriste medijumi i drugi ljubitelji okultnog radi objašnjenja pojava iz sveta duhova. Iako su teozofske knjige o "astralnoj ravni" prepune one "neprijatne praznine i banalnosti", koje, po Jungovom mišljenju,

karakterišu svu spiritističku literaturu, i pored toga, iza te trivijalnosti stoji filozofija realnosti onostranog sveta, koja kod savremenih istraživača nailazi na odziv. Savremeni humanistički pogled na svet sa veoma mnogo simpatije gleda na takav onostrani svet koji je prijatan, a ne mučan, koji dopušta lagani "rast" i "evoluciju", a ne konačnost suda, koji daje "još jednu šansu" da bi se pripremilo za višu realnost, a ne određuje večni udeo prema vladanju tokom zemaljskog života. Teozofsko učenje pruža baš ono što i traži savremena duša, i tvrdi da je zasnovano na iskustvu.

Da bi se dali pravoslavni hrišćanski odgovor na ovo učenje moramo pažljivo osmotriti šta se to zaista zbiva na "astralnoj ravni". Ali, gde da gledamo? Saopštenja medijuma žalosno su poznata po svojoj rasplinutosti i neodređenosti, a u nekim slučajevima, kontakt sa "svetom duhova" kroz medijume previše je sumnjiv i varljiv da bi poslužio kao ubedljiv dokaz o prirodi toga sveta. S druge strane, savremena "posmrtna" iskustva suviše su kratka i neubedljiva da bi poslužila istoj svrsi.

Međutim, postoji iskustvo "astralne ravni", koje je moguće podrobnije istražiti. Na jeziku teozofije to se zove "astralnom projekcijom" ili "projekcijom astralnog tela". Usavršavajući određene medijumske metode, moguće je ne samo stupiti u kontakt s bestelesnim duhovima, kako to čine obični medijumi (kada njihove seanse nisu lažne), nego i zaista ući u njihovu oblast postojanja i "putovati" među njima. Može neko biti i veoma skeptičan slušajući o takvim slučajevima koji su se desili u davna vremena, ali, pokazalo se da su ovakva iskustva postala gotovo uobičajena u naše vreme - i to ne samo među okultistima -a već postoji i brojna literatura koja iz prve ruke pripoveda o iskustvima dodira sa ovom sferom.

### "Astralna projekcija"

Pravoslavnim hrišćanima je dobro poznato da čovek uistinu može da bude uzdignut iznad granica svoje telesne prirode i stupi u nevidljive svetove. Sam apostol Pavle nije znao je li bio "u telu... ili izvan tela, kada bi uznesen na treće nebo" (II Kor., 12: 2), a za nas nema potrebe da premišljamo o tome na koji način telo može postati toliko prefinjeno da bi ušlo na Nebo (ukoliko se njegov doživljaj zaista zbio "u telu"), ili u kakvo je "tanano telo" mogla biti obučena duša za vreme prebivanja "van tela". Nama je dovoljno da znamo da duša (u izvesnom "telu") po Božjoj milosti zaista može biti uzneta i Sagledati (sazercavati) raj, a takođe i vazdušno carstvo podnebesnih duhova.

U pravoslavnoj literaturi takvo se stanje često opisuje kao nalaženje izvan "tela", kao što je to bilo sa svetim Antonijem, koji je, kako je to ranije opisano, video "mitarstva" stojeći na molitvi.

Episkop Ignjatije (Brjančaninov) podseća nas na dvojicu podvižnika XIX veka, čije su duše u vreme molitve napuštale tela - starca Vasiliska Sibirskog, čiji je učenik bio poznati Zosima, i starca shimnika Ignjatija (Isaiju), ličnog druga ep. Ignjatija (t. III, str. 75).

Najupečatljiviji slučaj izlaska "iz tela" u pravoslavnim žitijima verovatno je slučaj sv. Andreja Hrista radi jurodivog Konstantinopoljskog (X v.), koji je za vreme dok mu je telo vidljivo ležalo na snegom zavejanoj gradskoj ulici, bio uznesen u duhu

i sazrcavao raj i treće nebo, a zatim jedan deo viđenog ispričao svome učeniku, koji je i zapisao šta se desilo (Žitija Svetih, 2. okt.).

Tako nešto daje se po Božjoj milosti i sasvim nezavisno od čovečije želje ili volje. Ali "astralna projekcija" - to je "vantelesno iskustvo" koje je moguće postići i izazvati uz pomoć određenih tehnika. Ona predstavlja jedan vid onoga što je Vladika Ignjatije opisao kao "otvaranje čula", i jasno je da (s obzirom da je kontakt s duhovima, osim neposrednog delovanja Božjeg, ljudima zabranjen), tim sredstvima dostignuto carstvo nisu Nebesa, već samo podnebesno vazdušno prostranstvo nastanjeno palim duhovima.

Teozofski tekstovi, koji detaljno opisuju ovo iskustvo, do te mere su ispunjeni okultnim shvatanjima i tumačenjima, da je iz njih gotovo nemoguće shvatiti šta zapravo predstavlja iskustvo toga carstva. Isto tako, u XX veku pojavljuje se literatura druge vrste posvećena istom pitanju. Paralelno sa širenjem istraživanja i eksperimentisanja u oblasti "parapsihologije", pojavili su se ljudi koji su objavili da su sposobni za "astralnu projekciju" (koja im se dogodila slučajno ili kao posledica eksperimenta) i napisali knjige u kojima opisuju svoje iskustvo, a neki istraživači sakupili su i proučili priče o iskustvu prebivanja "izvan tela" i pisali o tome naučnim, a ne okultnim jezikom. Razmotrimo ovde neke od tih knjiga.

"Zemaljska" strana "izlaska iz tela" dobro je opisana u knjizi direktora Instituta za psihofizička istraživanja u Oksfordu (Engleska) Selija Grina "Izlazak iz tela" (Njujork, 1975). Kao odgovor na obraćanje putem britanske štampe i radija, oktobra 1966. G., Institut je dobio oko 400 odgovora od ljudi koji su tvrdili da su oni lično izlazili iz tela. Takva reakcija svedoči o tome da slična iskustva u današnje vreme ni u kom slučaju nisu retkost, i da oni koji su takva iskustva imali sada mnogo spremnije nego ranije govore o tome, ne plašeći se da će ih proglasiti za "čaknute". Isto važi i za "posmrtna" iskustva, kako primećuju dr Mudi i drugi istraživači. Pomenutih 400 ljudi dobili su po dva upitnika, a knjiga je rezultat upoređivanja i analize odgovora.

Gotovo sva iskustva opisana u toj knjizi bila su nevoljna, izazvana različitim fizičkim okolnostima: stresovima, umorom, bolešću, nesrećnim slučajevima, anestezijom, snom.

Gotovo sva su se odvijala u blizini tela (a ne u "carstvu duhova"), a ono što su videli veoma nalikuje na priče ljudi koji su imali posmrtno iskustvo: čovek vidi svoje sopstveno telo "spolja", vlada svim čulima (čak i ako je u telu bio gluv ili slep), nije u stanju da stupi u dodir sa svojim okruženjem i komunicira s njim, "plovi" vazduhom osećajući ogromno zadovoljstvo i lakoću, um deluje bistrije nego obično. Neki su opisivali i susret sa umrlim srodnicima ili su putovali na mesta koja, kako se činilo, nisu pripadala običnoj realnosti.

Jedan "istraživač" "vantelesnog" iskustva, engleski geolog Robert Krukel sakupio je veliki broj sličnih primera kako kod okultista i medijuma s jedne strane, tako i kod sasvim običnih ljudi, s druge. On ovako sumira ovo iskustvo: "Telokopija" ili "dvojniki" bio je "rođen" iz fizičkog tela i smešten zajedno s njim. Kada se "dvojniki" odvojio od tela, dogodilo se "pomračenje" svesti (umnogome slično tome kada prebacivanje iz jedne brzine u drugu u automobilu izaziva kratak prekid u prenosu snage)... Česti su slučajevi pregleda proteklog

života u nizu slika, a napušteno "fizičko" telo oslobođeni "dvojnici" obično je mogao da posmatra...".

Suprotno onome što bi se moglo očekivati, niko nije govorio o tome da je prilikom izlaska iz tela osećao bol ili strah - sve je izgledalo savršeno prirodno... Svest, koja je funkcionisala kroz tog odvojenog "dvojnika", bila je šira nego u običnom životu... Ponekad su se javljale sposobnosti telepatije, vidovitosti i predskazivanja.

Često su se pojavljivali "umrli" prijatelji. Mnogi od onih koji su davali izjave, izražavali su veliku odbojnost prema ponovnom ulasku u telo i povratku zemaljskom životu... Ovaj, sve do sada nepoznati, opšti tok događaja pri izlasku iz tela nije moguće u potpunosti objasniti, polazeći od hipoteze da su svi takvi slučajevi samo snovi i da su svi opisani "dvojnici" bili prosto halucinacije. Ali, s druge strane, moguće ih je lako objasniti ukoliko se prihvati da su ti slučajevi istiniti i da su viđeni "dvojnici" bili objektivna (mada ultrafizička) tela" (Robert Krukel, "Izlazak iz tela", 1970).

U suštini ovaj opis ostvaruje tačku po tačku "modele" posmrtnih iskustava koje je opisao dr Mudi ("Život posle života"). Podudarnosti su takve da su moguće samo onda kada se opisuje jedno isto iskustvo. Ako je tako, onda je, najzad, moguće odrediti iskustvo koje opisuju dr Mudi i drugi istraživači i koje evo već nekoliko godina izaziva veliki interes i brojne diskusije na Zapadu. To nije istinsko "posmrtno" iskustvo, već pre "vantelesno" iskustvo koje predstavlja samo predvorje drugog, mnogo šireg iskustva, pa bilo to iskustvo same smrti ili "astralnog putovanja" (o čemu vidi niže). Iako bi se "vantelesno" stanje moglo nazvati "prvim trenutkom" smrti - ukoliko smrt zaista nastupi - bila bi gruba greška izvoditi odatle bilo kakve zaključke o stanju posle smrti, osim gole činjenice da je duša posle smrti živa i da je očuvala svest, a to, u svakom slučaju, teško da poriče bilo ko od onih koji zaista veruju u besmrtnost duše. Dalje, ukoliko "vantelesno" stanje uopšte nije obavezno povezano sa smrću, dužni smo da budemo veoma obazrivi pri izboru svedočanstava koja se nude iz mnogobrojnih iskustava u ovoj oblasti, upravo, dužni smo da zapitamo, imaju li vizije "Nebesa" (ili "ada") koje sada obuzimaju mnoge, bilo šta zajedničko sa hrišćanskim shvatanjem Nebesa i ada, ili su one samo interpretacija nekog prosto prirodnog (ili demonskog) iskustva u "vantelesnom" carstvu.

Dr Krukel, koji se do sada pokazao kao najtemeljniji istraživač u ovoj oblasti, pristupajući s jednakom pažnjom i oprežnošću svakoj sitnici, što je osobina i njegovih ranijih radova o biljnim fosilima u Velikoj Britaniji, sakupio je veliki materijal o iskustvu "raja" i "ada".

On smatra da su to prirodna i u suštini univerzalna iskustva, i razlikuje ih na sledeći način: "Oni koji su svoja tela napustili prirodnim putem bili su skloni tome da vide nešto jarko i spokojno ("Raj"), nešto tipa prekrasne Zemlje, a (oni koji su bili) istrgnuti silom... bili su skloni da zapadaju u relativno mračno, konfuzno i slično snu okruženje, što odgovara drevnom "adu". Prvi su sretali mnogobrojne pomoćnike (uključujući već pomenute ranije "umrle" rođake i prijatelje), a drugi su se ponekad susretali s nekakvim bestelesnim "preprekama".



Ljudi koji poseduju ono što dr Krukel naziva "medijumskom telesnom konstitucijom" obavezno prvo prolaze kroz tamnu, maglovitu oblast "ada", a zatim ulaze u predeo blještave svetlosti koja se čini nalik Raju.

Taj "Raj" opisuju različito (i medijumi i nemedijumi) kao "najdivniji od ikada viđenih pejzaža", "predeo prekrasne lepote - prostran vrt sličan parku, a svetlost je tamo takva kakva nikada nije viđena ni na moru ni na kopnu", "divan pejzaž" sa "ljudima u beloј odeći", "svetlost je postala silna", "čitava je zemlja sijala". Da bi objasnio ova iskustva, dr Krukel postavlja hipotezu da postoji "totalna zemlja" koja se sastoji, na nižem nivou, od one fizičke zemlje koja je nama poznata iz svakodnevnog života, okružena sveprožimajućom nefizičkom sferom na čijim se nižim i višim granicama nalaze sfere "ada" i "raja".

Ovo je zapravo grub opis onoga što se pravoslavnom terminologijom naziva vazdušnim podnebesnim carstvom palih duhova, ili "astralna ravan" u teozofiji. Međutim, pravoslavni opisi ove sfere ne prave razliku između "višeg" i "nižeg", već naglasak stavljaju na demonske obmane koje čine sastavni deo toga carstva. Budući da je svetovni istraživač, dr Krukel ne zna ništa o tom aspektu vazdušnog carstva, već sa svoje "naučne" tačke gledišta potvrđuje neobično važnu činjenicu za shvatanje "posmrtnih" i "vantelesnih" iskustava:

"Nebesa" i "ad", viđeni u tim stanjima čine samo deo (ili pojave) vazdušnog carstva duhova, i nemaju ničeg zajedničkog istinskim Nebesima i adom hrišćanskog učenja koji predstavljaju mesta večnog prebivanja ljudskih duša (i vaskrslih tela), a takođe i bestelesnih duhova. Ljudima u "vantelesnom" stanju nije dopušteno da dospeju na prava Nebesa ili u ad, koji se dušama otkrivaju samo po naročitoj volji Božjoj.

Ako neki "hrišćani" i počnu da u trenutku "smrti" istog časa gledaju, vide "nebeski grad" s "dijamantskim vratima" i "Anđele", to samo ukazuje na to da ono što su ugledali u vazdušnom carstvu u nekoj meri zavisi od njihovih prethodnih iskustava i očekivanja, slično tome kada umirući Indusi vide svoje induske hramove i "bogove".

Istinsko hrišćansko iskustvo Nebesa i ada, kao što ćemo videti u narednom poglavlju, pripada sasvim drugoj dimenziji.

### "Astralno putovanje"

Gotovo sva novija "posmrtna" iskustva bila su izuzetno kratkotrajna - da su trajala duže rezultirala bi stvarnom smrću. Međutim, u "vantelesnom" stanju, koje nije povezano sa uslovima bliskim smrti, moguće je i dugotrajnije iskustvo. Ako se ovo iskustvo dovoljno produži, moguće je napustiti svoje neposredno okruženje i ući sasvim novi predeo - ne samo zbog toga da se baci letimičan pogled na "vrt" ili "mesto svetlosti" ili "nebeski grad", već i zato da bi se stekao trajniji "doživljaj" u vazdušnom carstvu.

"Astralna ravan" je, očigledno, veoma bliska svakome, i izvesne kritične situacije (medijumske tehnike) mogu da "isprovociraju" kontakt s njom. U jednoj od svojih knjiga, dr Karl Jung opisuje iskustvo jednog od svojih pacijenata, žene koja je "izlazila iz tela" tokom teškog porođaja. Ona je videla lekare i sestre koji su je okruživali, ali je osećala da se iza nje prostire predivan predeo za koji se činilo da

predstavlja granicu druge dimenzije. Osećala je da bi, ukoliko bi tamo pošla, napustila ovaj život, ali se umesto toga vratila u svoje telo.

Dr Mudi je opisao niz sličnih stanja, koje on naziva "graničnim" ili "krajnjim" iskustvom (Život posle života, str. 54-57).

Oni koji namerno izazivaju stanje "astralne projekcije" često mogu da uđu u tu "drugu dimenziju". Poslednjih godina opis "izleta" jednog čoveka u tu dimenziju postigao je izvesnu slavu, što mu je omogućilo da organizuje institut za eksperimente sa "vantelesnim" stanjem. Jedan od istraživača na tom institutu bila je i dr. Elizabet Kibler-Ros, koja se slaže sa Monroovim zaključcima o srodnosti "vantelesnog" i "posmrtnog" iskustva. Ovde ćemo ukratko izložiti otkrića ovog eksperimentatora, opisana u knjizi "Putovanja izvan tela" (Njujork, 1977).

Robert Monro je uspešni američki biznismen (predsednik direktorskog saveta jedne multimilionske kompanije), a u pogledu religije - agnostik. Njegova "vantelesna" iskustva počinju 1958. G. kada je, još pre nego što se kod njega pojavio ma kakav interes za okultnu literaturu, počeo da sprovodi sopstvene eksperimente uz pomoć metoda za pamćenje u snu. Ove tehnike obuhvatale su opuštanje i koncentraciju slično nekim vidovima meditacije. Pošto je otpočeo sa ovim eksperimentima, kod njega se pojavilo neko neobično stanje kada mu se činilo da ga je pogodio snop svetlosti, što je izazvalo privremenu paralizu. Pošto se ovaj osećaj ponovio nekoliko puta, on je počeo da sam "lebdi" izvan tela, a zatim i da izaziva i razvija ovo stanje.

U početku svojih okultnih "putovanja" on otkriva one iste osnovne preduslove koji su Svedenborgu otvorili put za njegove doživljaje u svetu duhova - pasivnu meditaciju, osećaj "svetlosti", opšti odnos poverenja i otvorenosti prema novim i neobičnim doživljajima, i sve to u kombinaciji sa "praktičnim" pogledom na život i odsustvom bilo kakvih opštih hrišćanskih znanja i iskustava.

U početku je Monro "putovao" na poznata mesta na zemlji - u početku bliža, zatim udaljenija, pri čemu mu je ponekad uspevalo da dođe i do konkretnih činjenica koje su dokazivale njegove eksperimente. Zatim je počeo da kontaktira sa "duholikim" prilikama. Prvi kontakt sa njima bio je deo medijumskog eksperimenta ("indijski pravednik" koga je poslao medijum, zaista je došao po njega! - str. 52). Najzad, počeo je da ulazi u čudnovate predele koji su izgledali kao da ne pripadaju zemlji.

Zapisujući svoja iskustva (što je činio odmah po povratku u telo), grupisao ih je prema pripadnosti "lokacijama". Njih je bilo tri: "Lokacija I" je "ovde-sada"; normalno okruženje ovoga sveta. "Lokacija P" je "nematerijalna sredina, po izgledu ogromnih razmera, i sa osobinama sličnim "astralnoj ravni". To mesto predstavlja prirodnu sredinu "drugog tela", (kako Monro naziva biće koje je putovalo tim carstvom) ono "prožima" fizički svet i u njemu vlada zakon misli: "ono što misliš, to i jesi" i "slično privlači slično", a da bi se putovalo, treba samo pomisliti na željeno odredište.

Monro je posetio različita mesta toga carstva i video, na primer, u jednoj uzanoj dolini grupu ljudi u dugačkim belim odeždama koji su sebe nazivali "armijom na vežbi" koja čeka naređenja.

"Lokacija III" prividno izgleda kao zemaljska stvarnost, mada je sasvim drukčija od ičega viđenog na zemlji, sa čudnim anahroničnim svojstvima, a teozofi bi ovde verovatno prepoznali neki "grublji" deo "astralne ravni".

Pošto je uglavnom savladao strah koji ga je obuzimao kada je tek bio dospao u ove nepoznate oblasti, Monro je počeo da ih istražuje i opisuje mnogobrojna inteligentna bića koja je tamo susreo.

Prilikom nekih "putovanja" sretao je i svoje "umrle" prijatelje i razgovarao sa njima, ali je mnogo češće sretao čudna bezlična bića koja su mu ponekad "pomagala", ali jednako često ne bi uopšte reagovala kad ih je zvao, ili davala nejasne "mistične" poruke slične saopštenjima medijuma. Bila su u stanju da se rukuju s njim, ali isto tako i da zariju kuku u njegovu pruženu šaku. U nekima od ovih stvorenja on je prepoznavao "prepreke", zverolika bića gumastih tela koja su lako menjala oblik u pse, slepe miševе ili njegovu sopstvenu decu, i druga bića koja su mu se rugala i mučila ga, smejući se kada je on prizivao (ne, naravno, sa verom, već kao još jedan "eksperiment") ime Isusa Hrista.

Sam nemajući vere, Monro se otvorio za "religiozne" uticaje bića iz tog sveta. Dane su mu "proročanske" vizije budućih događaja, koji su se ponekad zaista odigravali onako kako ih je on video. Jednom, dok je bio na samoj granici izlaska iz tela, pred njim se pojavio beli zrak svetlosti. Monro je upitao zrak da mu odgovori na pitanja o ovom svetu, a glas zraka mu je odgovorio: "Moli svog oca da ti kaže veliku tajnu". Sledeći put, Monro se tako i molio: "Oče, rukovodi mnome. Oče, reci mi veliku tajnu". Iz svega ovoga jasno je da je Monro, ostajući po svojim religioznim pogledima "realista" i "agnostik", dragovoljno predao sebe u ruke bićima iz okultnih sfera (drugim rečima, demonima).

Baš kao i dr Mudi i drugi istraživači ove oblasti, Monro piše "za dvanaest godina svojih parapsiholoških aktivnosti nisam našao svedočanstava koja bi potvrđivala biblijska shvatanja o Bogu i zagrobnom životu na mestu zvanom "Nebesa". Isto tako, slično Svedenborgu, teozofima i istraživačima kakav je dr Krukel, on u "nematerijalnoj" oblasti koju je izučavao nalazi "sve one osobine koje obično pripisujemo Nebesima i adu, a koje predstavljaju samo deo 'Lokacije II'". U oblasti, kako je izgledalo, "najbližoj" materijalnom svetu, on je naišao na tamnosivi prostor nastanjen "džangrizavim bićima koja su se dosađivala". To, po njegovom mišljenju, može biti "predvorje pakla", ili tačnije, oblasti "ada" kako ga je nazvao dr Krukel.

Najsimplotičniji, međutim, jeste Monroov doživljaj "raja". On je tri puta putovao na mesto "čistog mira", lebdeći u toplim, mekim oblacima kroz koje su prosijavali raznobojni zraci svetlosti; vibrirao je u saglasju s muzikom horova koji su pevali pesme bez reči; oko njega su bila bezimena bića u istom stanju sa kojima nije imao ličnog kontakta.

Ovo mesto osećao je kao svoj poslednji "dom", i žalio za njim nekoliko dana pošto se doživljaj okončao. Ovaj "astralni raj", razume se, predstavlja osnovni izvor teozofskog učenja o "prijatnosti" drugog sveta. Međutim, ovaj "raj" nema ničeg zajedničkog sa hrišćanskim učenjem o Carstvu Nebeskom koje je daleko od ove vazdušne oblasti i koje je, u svojoj punoći ljubavi i ličnosti i svesnom osećaju prisutnosti Božje postalo sasvim udaljeno od nevernika naših vremena, jer oni ne traže ništa više od "nirvane" mekih oblaka i raznobojnih zraka!

Takav "raj" lako mogu da pruže i pali duhovi, ali na istinska Nebesa Božja mogu uzneti samo hrišćanski podvig i Božja blagodat.

Ponekad se Monro sretao sa "bogom" svoga "raja". To se, prema njegovim rečima, može dogoditi na bilo kojoj tački "lokacije II". "U toku uobičajenih aktivnosti, na bilo kom mestu, razleže se otegnuti signal, gotovo nalik na zvuk srednjovekovnih fanfara. Signal svi dočekuju spokojno, a kada se začuje, svi prekidaju razgovor i ono čime su se bavili. To je znak da On (ili Oni) obilazi svoje carstvo.

Nema padanja ničice ili na kolena. Zapravo, držanje je uglavnom stvar slučaja. To je događaj na koji su već svi navikli, a pokornost je najvažnija od svega. Tu nema izuzetaka.

Na zvuk signala, sve živo leže... okrenuvši glavu na stranu da ne bi videli njega dok prolazi. Svrha toga je, izgleda, da se formira živi put po kome će On proći... Nema ni najmanjeg pokreta, čak ni pomisli, dok On prolazi...

Nekoliko puta kada sam iskusio ovo, i ja sam legao sa drugima. U tom trenutku i sama pomisao da se drugačije, učini izgleda nemoguća. Dok on prolazi, razleže se zaglušujuća divlja muzika i oseća zračenje nesavladive žive sile koja vam protutnji iznad glave, a onda nestaje u daljini... Ovaj događaj je isto toliko slučajan kao na primer zaustavljanje pred semaforom na raskrsnici ili čekanje na prelazu preko pruge: ravnodušni ste, a istovremeno osećate podsvesno poštovanje pred moći oličenoj u vozu koji prolazi. Ovaj događaj isto je tako bezličan".

"Je li to Bog? Ili Božiji Sin? Ili Njegov predstavnik?"

Teško bi bilo pronaći u čitavoj okultnoj literaturi živopisniji opis poklonjenja satani u carstvu kojim on vlada, carstvu bezličnih robova. Na drugom mestu, Monro opisuje svoju sopstvenu vezu sa knezom carstva u koje je prodro. Jedne noći, dve godine pošto su počeli njegovi "izlasci iz tela", osetio je da se kupa u onoj istoj svetlosti koja je pratila početak ovih iskustava, i osetio prisustvo veoma snažne razumne ličnosne sile koja ga je učinila bezvoljnim i nemoćnim. "U meni se stvorilo čvrsto ubeđenje da sam vezan neraskidivim uzama odanosti za ovu razumnu silu i da sam dužan ovde na zemlji da obavim određenu misiju".

U drugom sličnom iskustvu sa ovom nevidljivom silom ili "bićem" nekoliko nedelja kasnije, ono (ili oni) kao da je ušlo i "istraživalo" njegovu svest, a zatim "kao da su iščezli na nebu, dok sam ih ja preklinjući dozivao".

Tada sam se uverio da njihove intelektualne sposobnosti daleko prevazilaze moje razumevanje. To je bezlični, hladni razum, bez imalo emocija ljubavi i saosećanja koje mi toliko poštujemo... Seo sam i zaplakao, gorko ridajući kako nikad ranije nisam plakao, jer sam bespogovorno i bez ikakve nade da će u budućnosti biti drukčije, shvatio da Bog moga detinjstva crkve, religije širom sveta nije bio onakav kakvog smo obožavali, i da ću do kraja života patiti zbog gubitka ove iluzije".

Čovek bi teško mogao i zamisliti bolji opis susreta s đavolom, sa kojim se danas, ništa ne podozrevajući, susreću mnogi naši savremenici, nesposobni da mu se odupru usled svoje otuđenosti od istinskog hrišćanstva.

Vrednost Monroovog svedočanstva o prirodi i bićima "astralne ravni" je velika. Iako je on sam duboko uronio u to i, praktično, predao svoju dušu u ruke palim

dusima, on je svoja iskustva opisao jasnim, neokulturnim jezikom i sa relativno normalne ljudske tačke gledišta, što njegovu knjigu čini izuzetno ubedljivim upozorenjem protiv "eksperimentisanja" u ovoj oblasti.

Onaj ko poznaje pravoslavno hrišćansko učenje o podnebesnom (vazdušnom) svetu, kao i o istinskim Nebesima i adu koji se nalaze van ove oblasti, samo će se još dublje ubediti u realnost palih duhova i njihovog carstva, a takođe i u veliku opasnost od stupanja u kontakt sa njima čak i posredstvom nekih prividno "naučnih" pristupa. Nama pravoslavlim hrišćanima nije nužno da znamo koji deo ovih iskustava je bio "realan", a koji je samo posledica predstava i iluzija koje su mu priredili pali dusi - obmana je u tolikoj meri prisutna u vazdušnom carstvu da nema nikakvog smisla pokušavati odrediti njene tačne oblike ispoljavanja.

Sa "astralnom ravni" moguće je takođe stupiti u kontakt (iako ne obavezno u "vantelesnom" stanju) upotrebom nekih droga. Nedavni opiti sa davanjem LSD-a osobama na samrti, rezultirala su veoma ubedljivim stanjima "na granici smrti", sa "brzim pregledom" čitavog života, vizijama blještave svetlosti, susretima sa "mrtvima", neljudskim "duhovnim bićima", dobijanjem spiritualnih pouka o istinama "kosmičke religije", reinkarnaciji, i tome slično.

Dr Kibler-Ros taksfe je učestvovala u ovim eksperimentima.

Dobro je poznato da "šamani" primitivnih plemena stupaju u kontakt s vazdušnim svetom palih duhova u "vantelesnom" stanju, i, pošto su jednom "inicirani" ("posvećeni") u ova iskustva, mogu da posećuju "svet duhova" i komuniciraju s njegovim stanovnicima.

Isto to doživljavali su i "posvećenici" idolopokloničkih misterija antičkog sveta. U životu svetoga Kiprijana i Justine (2. okt.) imamo o tom carstvu svedočanstvo iz prve ruke, od bivšeg čarobnjaka: "Na planini Olimp Kiprijan izuči đavolju nauku do savršenstva, jer upoznade razna demonska utvarenja, nauči da izaziva promene u vazduhu... I vide on tamo bezbrojne vojske demona sa knezom tame, kome jedni demoni predstajahu, drugi služahu, treći klicahu, veličajući svog kneza, a neke on slaše po celom svetu da varaju ljude. Vide on tamo sve neznabožačke bogove i boginje i raznovrsne utvare i priviđenja, koje je tokom strogog četrdesetodnevnog posta naučio da priziva...

Tako on postade mag, vračar, upropastitelj duša ljudskih, veliki prijatelj i verni sluga kneza paklenog, sa kojim je razgovarao licem u lice i od koga se udostojio velike časti. O tome on sam govoraše ovako: "Verujte mi, ja videh samog kneza paklenog; jer ga žrtvama umolih, i celivah, i razgovarah sa njim i sa doglavnicima njegovim... I obeća mi da će me po izlasku mom iz tela postaviti za kneza, i da će me za života na zemlji u svemu pomagati... Lice njegovo beše kao poljski cvet; na glavi je imao raskošni venac (ne stvarni, nego prividni) od zlata i blistavog kamenja, koji obasjavaše celo ono polje; i odelo njegovo beše čudesno. Kad bi se pak okrenuo na jednu ili drugu stranu, sve se ono mesto potresalo; i kraj njegovog prestola stajahu u velikoj pokornosti mnogobrojni zli dusi raznih činova; tada i ja predadoh njemu celoga sebe, pokoravajući se svakoj njegovoj zapovesti".

Sveti Kiprijan ne kaže određeno da li je on ova iskustva imao "van tela", a sasvim je moguće da iskusniji vračevi i adepti nemaju potrebe da napuštaju telo da bi stupili u dodir sa vazdušnim carstvom. Svedenborg, čak i kada opisuje svoja

"vantelesna" iskustva, tvrdi da se većina njegovih kontakata sa duhovima, naprotiv, odvijala u telu, ali sa otvorenim "vratima opažanja". Karakteristike ovoga carstva i "doživljaja" u njemu iste su, bez obzira da li se nečije "avanture" odvijaju "u" telu ili "izvan" njega.

Jedan od čuvenih paganskih vračeva antike (II vek), opisujući svoju inicijaciju u Izidine misterije, daje klasičan primer "vantelesnog" iskustva i kontakta sa vazdušnim carstvom, koji bi mogao poslužiti i kao opis nekih današnjih "vantelesnih" i "posmrtnih" iskustava: "Otkriću (o svojoj inicijaciji) onoliko koliko po zakonu smem otkriti neposvećenima, ali samo pod uslovom da mi poveruješ. Prošao sam kroz sama vrata smrti, i stupio jednom nogom na Prozerpinin prag, i ponovo se vratio, prošavši kroz sve stihije (elemente). U ponoć videh sunce u zenitu; stadoh pred bogove podzemlja i bogove gornjeg sveta, blizu njih, klanjajući im se. Eto, sada si čuo šta mi se dogodilo ali ti, mada si slušao, i dalje ostaješ u neznanju".

### Zaključci o "izvantelesnoj" oblasti

Sve što je dosad ovde rečeno o "vantelesnim" iskustvima, dovoljno je da se današnja "posmrtna" iskustva sagledaju u njihovom pravom svetlu. Sumirajmo naše rezultate:

Ova iskustva su, jednostavno, "vantelesna" stanja, nešto što je dobro poznato u okultnoj literaturi, a odnedavno se sa povećano učestalošću događa i među običnim ljudima koji nemaju veze sa okultizmom.

Ova iskustva, međutim, ništa nam zaista ne govore o onome što se događa sa dušom posle smrti, osim da ona preživljava smrt i ostaje svesna.

Oblast u koju duša dospeva onog časa kad napusti telo i počne da gubi kontakt sa onim što poznajemo kao "materijalnu realnost" (bilo to posle smrti ili samo u "vantelesnom" iskustvu), nisu ni Nebesa ni ad, već nevidljiva sfera bliska zemlji, koja zovu na različite načine: "onaj svet", ili "Bardo ravan" (Tibetanska knjiga mrtvih), ili "svet duhova" (Svedenborg i spiritisti), ili "astralna ravan" (teozofi i većina okultista), "lokacija II" (Monro), ili, pravoslavnim jezikom rečeno, vazdušni svet podnebesja u kome obitavaju pali duhovi koji se usrdno trude da obmanu ljude, pokore ih i vrgnu u pogibao.

To nije onaj "drugi svet" koji čoveka očekuje posle smrti, već samo nevidljivi deo ovoga sveta kroz koji čovek mora proći da bi dostigao istinski "drugi" svet - Nebeski ili adski.

Za one koji su zaista umrli i koje anđeli sprovode iz zemaljskog života, ovo je oblast gde počinje Pojedinačni ("posebni") Sud i u kojoj duhovi podnebesja otkrivaju svoju pravu prirodu i mržnju prema čovečijem rodu, a za sve ostale to je oblast demonskih obmana u rukama istih tih duhova.

Bića koja se susreću u ovoj oblasti su uvek (ili skoro uvek) - demoni, bilo da su ona prizvana uz pomoć medijuma i drugim okultnim tehnikama, ili spadaju u "vantelesna" iskustva. To nisu Anđeli, jer anđeli borave na Nebesima i samo prolaze kroz ovu oblast kao Božji vesnici.

To nisu duše umrlih, jer one borave na Nebesima ili u adu i jedino odmah posle smrti prolaze kroz ovu oblast na putu za Sud za ono što su učinili u svom životu. Čak i oni najiskusniji adeпти u "vantelesnim" iskustvima, ne mogu dugo ostati u ovoj oblasti zbog opasnosti da se trajno odvoje od svog tela (smrt), i čak i u okultnoj literaturi teško je naći opise međusobnih susreta takvih ljudi.

Ne sme se verovati nikakvim eksperimentima u ovoj oblasti, i naravno, nipošto ih ne treba ocenjivati po njihovom "spoljašnjem" vidu. Čak i oni koji su čvrsto utemeljeni u pravoslavnom hrišćanskom učenju mogu lako biti obmanuti od strane palih duhova putem raznih "vizija".

Oni koji stupaju u ovu oblast bez ikakvih znanja i prihvataju s poverenjem tu dobijena "otkrovenja", nisu ništa drugo do žalosne žrtve palih duhova.

Neko bi mogao da pita: "A šta je sa osećajima "spokojstva" i "zadovoljstva" koji prate gotovo sva "vantelesna" stanja? Šta je sa vizijom "svetlosti" koju vide mnogi?

Jesu li to takođe obmane?"

U izvesnom smislu ovakva stanja mogla bi biti "prirodnim" za dušu kada je ona odvojena od tela. U ovom palom svetu naša fizička tela jesu tela patnje, propadanja i smrti.

Odvojivši se od tela, duša se odmah nađe u mnogo "prirodnijem" sebi svojstvenom stanju, bliže onom stanju koje joj je Bogom predodređeno; jer vaskrslo "duhovno" telo u kome će čovek boraviti u Carstvu Nebeskom, ima mnogo više sličnosti sa dušom, nego sa nama poznatim zemaljskim telom.

Čak i ono telo u kome je isprva stvoren Adam, imalo je drugačiju prirodu od Adamovog tela kakvo je ono bilo posle pada, budući mnogo prefinjenije i nepodložno stradanju i porođajnim bolovima.

U tom smislu "spokojstvo" i "uživanje" koji se osećaju prilikom prebivanja van tela moguće je shvatiti kao istinito, a ne lažno. Obmana se, međutim, dešava onoga časa kad ova prirodna stanja počnu da se tumače kao nešto "duhovno" - kao da je "spokojstvo" istinski mir pomirenja s Bogom, a "uživanje" stvarna duhovna radost na Nebesima.

A upravo tako mnogi objašnjavaju svoja "vantelesna" i "posmrtna" iskustva, zbog toga što nemaju istinsko duhovno iskustvo i trezvenost. Da je to zabluda, jasno se vidi iz činjenice da i najokoreliji bezbožnici doživljavaju isto iskustvo "uživanja" kada umru.

To smo već imali prilike da vidimo u jednom od prethodnih poglavlja u slučaju indusa, ateiste i samoubice. Drugi upečatljiv primer pruža nam britanski romansijer, agnostik, Somereset Mom, koji je, tokom kratkog iskustva "smrti", nedugo pre svoje stvarne smrti u 80-oj godini, iskusio isprva sve jaču i jaču svetlost, a zatim osetio "izuzetni osećaj oslobođenja", kako on to opisuje svojim rečima (vidi Alen Spreget, "Delo o besmrtnosti", Njujork, 1974). Ovaj doživljaj nije ni najmanje duhovni, već samo jedno "prirodno" iskustvo života koji se okončao u bezverju.

Zbog toga se smrt, kao čulan ili "prirodni" doživljaj, može učiniti i sasvim prijatnom. Ovo uživanje bi isto tako mogao doživeti i onaj čija je savest čista pred Bogom, kao i onaj ko uopšte nema duboke vere u Boga i večni život i zbog toga ne shvata koliko je mnogo mogao ožalostiti Boga tokom svog života. Kako je

dobro rekao jedan pisac: "lošu smrt doživljavaju samo oni koji su, iako su znali da Bog postoji, proživeli svoje živote kao da Njega nema" (Dejvid Vinter, "Ono što dolazi: šta se dešava posle smrti?", Veton, 1977, str. 90) - to jest oni koje muči sopstvena savest toliko da ta muka prevladuje nad "zadovoljstvom" fizičke smrti.

Razlika među vernicima i neverniciima ne pojavljuje se u samom trenutku smrti, već kasnije, na "posebnom" Sudu. "Uživanje" u smrti može biti i zaista realno, ali ono nema nikakve veze sa večnom sudbinom duše koja, i pored toga, može biti osuđena na muke.

Ovo je još jasnije kada je u pitanju vizija "svetlosti". Ona bi mogla biti nešto sasvim prirodno - odraz istinskog stanja svetlosti za koje je čovek bio sazdan. Ako i jeste tako, ipak predstavlja ozbiljnu grešku pridavati tome neki "duhovni" smisao, kako to po pravilu čine duhovno neiskusni ljudi. Pravoslavna asketska literatura prepuna je upozorenja da ne treba verovati bilo kakvim vrstama "svetlosti" koje se javljaju čoveku; a kada takvu "svetlost" čovek počne da prihvata kao "anđela" ili čak "Hrista", jasno je da je pao u prelest, pretvarajući sopstvena uobraženja u "stvarnost", čak i pre nego što su pali dusi počeli da ga obmanjuju.

Duša odvojena od tela takođe prirodno poseduje izoštrenije osećanje stvarnosti, i doživljava ono što se danas naziva "ekstrasenzornom ili vančulnom percepcijom" (ESP).

Poznata je činjenica, zapažena kako u pravoslavnoj literaturi, tako i kod savremenih naučnih istraživača, da duša posle "smrti" (najčešće neposredno pred samu smrt) vidi ono što ne mogu da vide oni koji stoje odmah kraj nje, zna da neko umire daleko od mesta gde se ona nalazi, itd.

Odras ovoga može se naći u doživljaju koji dr Mudi naziva "viđenjem znanja", kada duša kao da ima "prosvetljenje" i vidi pred sobom "sva znanja" ("Razmišljanja o životu posle smrti", str. 9-14). Sveti Bonifatije ovako opisuje ono što je doživeo "monah iz Venloka" odmah posle smrti: "Osećao se kao čovek koji je budan i gleda, ali su njegove oči prekrivene telesnim velom, a onda, odjedanput, veo je skinut, i sve što je prethodno bilo nevidljivo, skriveno, nepoznato, postalo je jasno. Tako se i njemu, kada je zavesa tela bila odbačena, pokazala čitava vasiona pred njegovim očima, tako da je odjednom video sve krajeve sveta, sva mora, sve ljude" (Emerton, "Pisma svetoga Bonifatija"). Neke duše su, očigledno, prirodno osetljivije za ovakva stanja, dok se još nalaze u telu. Sveti Grigorije Dvojeslov zapaža da "ponekad i same duše njima svojstvenom istančanošću mogu da predvide budućnost", za razliku od onih koji predviđaju budućnost Božjim otkrivenjem (Razgovori, IV, 26).

Ali, takvi "medijumi" neizbežno padaju u prelest kada počnu da tumače i razvijaju ovaj talenat, koji pravilno mogu koristiti samo ljudi velike svetosti i, naravno, pravoslavne vere.

Dobar primer "ESP" - zamki predstavlja slučaj američkog "medijuma" Edgara Kejsa. Jednom prilikom on je ustanovio da poseduje sposobnost da postavi tačnu medicinsku dijagnozu u stanju transa, a potom počeo da veruje svim saopštenjima koja je dobijao u tom stanju, pa je završio tako što je stao da se izdaje za proroka (ponekad sa spektakularnim omaškama, kao što je to bio slučaj



sa predviđanjem kataklizme na zapadnoj obali Amerike koju je najavio za 1969. a nije se desila), nudi astrološka tumačenja, otkriva "prošle živote" ljudi na "Atlantidi", u drevnom Egiptu, itd.

"Prirodni" doživljaji duše kada je ona u stanju naročite osetljivosti ili je odvojena od tela - bili to osećaji "spokojstva", uživanja, svetlosti ili "ESP" -predstavljaju dakle samo "grubi materijal" proširene svesti duše, i pružaju, (moramo to ponoviti) veoma malo potvrda o stanju duše posle smrti, a najčešće vode neproverenim tumačenjima prirode "drugog sveta" kao i neposrednom kontaktu sa palim duhovima čije je ovo carstvo. Sva ova iskustva pripadaju "astralnoj" oblasti i nemaju u sebi ničeg duhovnog ili nebeskog; čak i u slučaju da je određeno iskustvo samo po sebi istinito, njegovim tumačenjima ne treba verovati. Po samoj prirodi stvari, pravo znanje o vazdušnoj oblasti duhova i njenim manifestacijama nije moguće steći isključivo iskustvom. Pretenzija okultista svih vrsta da su njihova znanja istinita zato što su zasnovana na "iskustvu" upravo i predstavlja fatalnu grešku svih nosilaca okultnih "znanja".

Naprotiv, iskustvo ove oblasti, upravo zbog toga što je stečeno u vazdušnom carstvu i najčešće izazvano od strane demona čiji je krajnji cilj da zavedu i pogube ljudske duše, po samoj svojoj prirodi povezano je sa obmanom, da se i ne govori o tome da, budući stranac u toj sferi, čovek u njoj nikada ne može u potpunosti da se pravilno orijentiše i bude uveren u njenu realnost kao što je uveren u realnost materijalnog sveta.

Budistička doktrina (kako je izložena u "Tibetanskoj knjizi mrtvih") svakako je ispravna kada govori o iluzornoj prirodi i lažnim predstavama na "bardo ravni", ali greši kada iz ovoga izvodi zaključak, samo na osnovu iskustva, da nigde iza ovih pojavnih formi i ne postoji objektivna realnost.

Istinsku realnost ovog nevidljivog sveta nije moguće shvatiti, ukoliko ona ne bude otkrivena uz pomoć izvora koji je izvan i iznad nje.

Iz istih razloga, savremeni prilaz ovoj oblasti uz pomoć pojedinačnih (ili "naučnih") eksperimenata neizbežno dovodi do nepravilnih, lažnih zaključaka. Gotovo svi današnji istraživači prihvataju okultno učenje o ovoj oblasti ili su mu, u krajnjoj meri, veoma naklonjeni, baš zbog toga što se zasniva na opitu (eksperimentu) na kome se takođe bazira i nauka.

Međutim, "opit" ili u materijalnom svetu nešto je sasvim drugo nego "opit" u vazdušnoj oblasti. Sirovi materijal sa kojim eksperimentišu i koji izučavaju, u prvom slučaju je "moralno" neutralan, pa može biti objektivno izučen i proveren, ali u drugom slučaju taj "materijal" je skriven, teško ga je uloviti, a u mnogim slučajevima on ima svoju sopstvenu volju - volju da obmanjuje istraživača. Zbog toga ozbiljni istraživači kakvi su dr Mudi, dr Krukel, dr Osis i Robertson, i dr Kibler-Ros gotovo neizbežno završavaju tako da bivaju korišćeni za širenje okultnih ideja koje "na prirodan način" dobijaju iz vazdušnog carstva.

Jedino ako shvatimo (što je danas prava retkost) da postoji objavljena istina koja je iznad svakog iskustva, možemo u pravom svetlu sagledati ovo okultno carstvo, prepoznati njegovu istinsku prirodu i napraviti razliku među ovim nižim carstvom i višim, Nebeskim Carstvom.

Bilo je neophodno posvetiti ovo dugo poglavlje "vantelesnim" iskustvima, da bi se što je moguće jasnije odredila priroda onoga što danas doživljavaju ne samo

medijumi i okultisti, nego i mnogi obični ljudi. (U zaključnom delu ove knjige pokušaćemo da objasnimo zbog čega su ovakva iskustva postala tako uobičajena u današnje vreme).

Sasvim je jasno da su ova iskustva istinita, i da ih nije moguće odbaciti kao "halucinacije". Međutim, isto je tako jasno da ovo iskustvo nije duhovno, a pokušaji onih koji su ga istraživali da ga protumače kao "duhovno iskustvo" koje "otkriva" istinsku prirodu zagrobnog života i krajnjeg stanja duše samo još više smućuje savremenog čoveka, pokazujući kako su i sami ti istraživači daleko od istinitog duhovnog znanja i iskustva.

Da bismo ovo bolje uvideli, ispitaćemo sada nekoliko slučajeva istinitih iskustava drugog sveta - večnog Nebeskog sveta koji se čoveku otvara samo po volji Božjoj i nema ničeg zajedničkog sa vazдушnim carstvom (o kome smo do sada govorili) i koje predstavlja deo ovoga sveta, sveta kome će doći kraj.

Napomena o "reinkarnaciji" (prevaploćenu)

Među okultnim idejama o kojima se danas naširoko raspravlja i koje ponekad prihvataju oni koji su imali "vantelesna" ili "posmrtna" iskustva, pa čak i neki naučnici, jeste i ideja o reinkarnaciji (prevaploćenju). Prema ovoj ideji, duša se posle smrti ne podvrgava "posebnom" sudu (a potom upućuje na Nebesa ili u ad, da čeka vaskrsenje tela i Opšti Sud), nego se (posle kraćeg ili dužeg boravka na "astralnoj ravni") vraća natrag na zemlju i preuzima novo telo, bilo čoveka, bilo životinje.

Ova ideja je bila veoma rasprostranjena na Zapadu u staro pagansko doba, pre no što ju je zamenilo hrišćansko učenje, ali njeno širenje u današnje vreme povezano je uglavnom sa uticajem hinduizma i budizma, kod kojih je ona opšta pojava.

Danas se ova ideja obično "humanizuje", u tom smislu što ljudi smatraju da su njihovi "prethodni životi" bili u ljudskom obliku, iako je kako među induistima i budistima, tako i među starim Grcima i Rimljanima, vladalo ubeđenje da je veoma teško postići ljudsku "reinkarnaciju", i da većinu mogućih "inkarnacija" čine životinje, insekti, pa čak i biljke.

Oni koji u ovu ideju veruju govore da ona objašnjava mnoge "nepravde" zemaljskog života, a takođe i bezrazložne fobije - ako je neko rođen slep, ili siromašan, on je samo ono što je u "prethodnom životu" zaslužio (ili, kako to induisti i budisti kažu, zbog njegove "loše karme"), a ako se neko plaši vode, to je zbog toga što se u "prethodnom životu" udavio.

Oni koji veruju u reinkarnaciju nemaju nikakvo zaokruženo učenje o poreklu i naznačenju duše, niti bilo kakve ubedljive dokaze u prilog svoje teorije. Ono što kod nje najviše privlači jeste, međutim, površnog karaktera: prividno ostvarivanje "pravde" na zemlji, objašnjenje nekih psihičkih zagonetki, i obezbeđivanje nekakvog surogata "besmrtnosti" za one koji ne prihvataju hrišćansko stanovište. Pri dubljem razmišljanju, međutim, teorija o reinkarnaciji ne nudi nikakvo stvarno objašnjenje nepravde: ako neko strada u ovom životu zbog greha i pogrešaka u ranijem životu koga se i ne seća, i za koji (ukoliko je prethodno bio životinja) ne može ni da snosi odgovornost, i ako čak (prema učenju budizma) ne postoji ni

"ja" koje opstaje od jedne do druge "inkarnacije", pa su njegovi pređašnji gresi bili bukvalno nečiji tuđi gresi - onda se ovde uopšte ne može govoriti ni o kakvoj "pravdi", već samo o slepom stradanju od zla, čiji je uzrok nemoguće utvrditi. Hrišćansko učenje o padu Adama kao izvoru sveg zla u svetu nudi mnogo bolje objašnjenje nepravdi u svetu, a hrišćansko otkrovenje o savršenoj pravdi Božjoj i Njegovom sudu na večni život na Nebesima ili na odlazak u ad, čini nepotrebnom trivijalnu ideju o traženju "pravde" kroz niz "reinkarnacija" (prevaploćenja) u ovom svetu.

Ideja o reinkarnaciji (prevaploćenju) stekla je tokom poslednjih decenija veliku popularnost na Zapadu, pa se pojavilo i mnoštvo slučajeva koji su navodili na pomisao o "sećanju na prethodne živote". Mnogi su, takođe, iskusiši boravak "van tela", poverovali da ova iskustva opravdavaju ili potvrđuju ideju o reinkarnaciji.

Kako da tumačimo ove slučajeve?

Treba napomenuti da je tek neznatan broj ovih slučajeva praćen i "dokazima" koji nisu proizvoljni i slučajni ili nisu, jednostavno, plod mašte: dete je rođeno sa belegom na vratu, a zatim se "priseća" da su ga u "prethodnom životu" obesili kao konjokradicu; čovek ima strah od visine, a zatim se "seća" da je u "prošlom životu" poginuo od pada, i tome sličnih.

Prirodna ljudska sklonost ka fantaziranju čini ove slučajeve beskorisnim kao "dokaze" teorije o reinkarnaciji.

Međutim, ovi "prethodni životi" često su otkrivani i uz pomoć hipnotičke metode poznate kao "regresivna hipnoza", jer su se ljudi, uz pomoć ovog metoda sećali i onih davno zaboravljenih događaja iz najranijeg detinjstva.

Hipnotizer vraća pacijenta "natrag" u detinjstvo, a zatim pita: "A šta je bilo pre toga?". U takvim slučajevima čovek se često "seti" svoje smrti ili čak čitavog "drugog života".

Kakva su ovo "sećanja"?

Iskusni hipnotizeri i sami priznaju zamke "regresivne hipnoze". Kalifornijski lekar dr Artur Hastings, specijalista za psihologiju komunikacije, primećuje da je ono najočiglednije što se dešava pod hipnozom to da su pacijenti izuzetno otvoreni za sve vrste podsvesnih, verbalnih ili neverbalnih sugestija hipnotizera, i da su mu veoma pokorni. Ako im zatražite da se vrate u prethodni život, a oni ga nemaju, izmisliće ga za vas! Ako im sugerišete da su videli NLO, oni kao da su videli NLO".

Čikaški hipnotizer dr Lari Geret, koji je sam sproveo oko 500 hipnotičkih seansi regresije, zapaža da ove regresije često nisu tačne čak ni onda kada je reč o sećanju na prošle događaje iz ovog života.

"Veoma često ljudi izmišljaju stvari, bilo da su to njihova nadanja, fantazije, snovi i tome slično... Ma ko od onih koji se bave hipnozom i sprovode regresiju u bilo kom vidu, otkriće da ljudi poseduju tako živu imaginaciju, da će izmisliti bilo šta samo da bi udovoljili hipnotizeru" (Alen Hinek i Žak Vale: "Granica stvarnosti", 1975).

Drugi istraživač tog problema piše: "Ovaj metod obiluje mnogim rizicima, od kojih je glavni sklonost podsvesti ka dramatičnim fantazijama. Ono što se pojavljuje

tokom hipnoze mogao bi zapravo biti samo san o prethodnom životu, koga bi pacijent želeo da je proživeo, ili veruje, ispravno ili ne, da ga je zaista proživeo... Jedan psiholog naredio je nekolicini hipnotisanih osoba da se sete prethodnog života, i oni su se, svi, bez izuzetka, setili. Neke od ovih priča obilovale su živopisnim detaljima i činile se ubedljivim... Međutim, kada ih je psiholog ponovo hipnotisao, oni su u stanju transa mogli da izvedu svaki element svoje priče o prošlom životu iz nekakvog normalnog izvora - čoveka koga su poznavali u detinjstvu, scene iz pročitane romana ili filma koji su gledali pre nekoliko godina, i tako dalje" (Alen Spraget: "Slučaj za besmrtnost", 1974).

Ali šta sa onim, nedavno na sva zvona objavljenim, slučajevima kada postoje "objektivni dokazi o prethodnom životu", kada se čovek "priseća" detalja vremena i mesta koje on sam verovatno ne bi mogao poznavati i koji se, pomoću istorijskih dokumenata, mogu proveriti?

Takvi slučajevi izgledaju veoma ubedljivi za one koji su već skloni da veruju u prevaploćenje (reinkarnaciju), ali ova vrsta "dokaza" ne razlikuje se od uobičajenih obaveštenja dobijenih od "duhova" na spiritističkim seansama (koja takođe mogu biti veoma začuđujuća!), pa nema razloga pretpostavljati da ona imaju neki drugi izvor. Kako je sasvim očigledno da su "duhovi" na spiritističkim seansama zapravo demoni, tako i obaveštenja o "prethodnom životu" takođe mogu biti data od demona.

U oba slučaja zli dusi imaju isti cilj - zbuniti čoveka blještavom demonstracijom prividno "natprirodnih" znanja, i samim tim ga obmanuti u vezi istinske prirode zagrobnog života, ostavljajući ga duhovno nepripremljenim za njega.

Čak i okultisti, koji su uglavnom blagonakloni prema ideji o reinkarnaciji, priznaju da se "dokazi" o prevaploćenju mogu shvatiti na različite načine. Jedan američki popularizator okultnih ideja veruje da bi "većina zabeleženih slučajeva koji svedoče o reinkarnaciji, u potpunosti mogli biti slučajevi posednutosti".

"Posednutost" se, prema ovim okultistima, događa kada "mrtva" osoba zaposedne telo žive - čija individualnost se pri tom menja - stvarajući time utisak da se kod te osobe ispoljavaju neke karakteristike iz "pređašnjeg života".

Ova bića koja "ovladavaju" ljudima, jesu, razume se, demoni, ma koliko se oni maskirali u duše umrlih. Nedavno mnogo reklamirana knjiga dr Jana Stivensona "Dvadeset slučajeva koji navode na razmišljanje o reinkarnaciji", zaista predstavlja zbirku ovakvih slučajeva posednutosti.

Rana hrišćanska Crkva borila se protiv ideje o prevaploćenju koja je u hrišćanski svet prodrila preko istočnjačkih učenja srodnih manihejstvu. Tesno povezano sa ovim učenjima bilo je i lažno Origenovo učenje o "preegzistenciji" duša, koje je strogo osuđeno na Petom Vaseljenskom Saboru u Konstantinopolju 553. g., a njegovi sledbenici anatemisani. Mnogi oci Crkve lično su pisali protiv njega, a na Zapadu naročito sveti Amvrosije Mediolanski ("O veri u vaskrsenje", knj. II), sveti Grigorije Niski na Istoku ("O duši i vaskrsenju") i drugi.

Savremenom pravoslavnom hrišćaninu koga sablažnjava ova ideja, ili koji razmišlja o ponuđenim "dokazima", biće možda dovoljno da razmisli o tri osnovna hrišćanska dogmata koji izričito odbacuju i samu mogućnost prevaploćenja.

1. Vaskrsenje tela. Hristos je vaskrsao iz mrtvih u onom istom telu koje je umrlo smrću svih ljudi, i postalo prvo od ljudskih tela koja će u poslednji dan sva vaskrsnuti i ponovo se sjediniti sa dušama da bi večno živela na Nebesima ili u paklu, prema pravednom Sudu Božjem o njihovom zemaljskom životu. Vaskrslo telo, slično telu Samoga Hrista, razlikovaće se od naših zemaljskih tela time što će biti prefinjenije i bliže anđeoskoj prirodi, bez čega ono ne bi moglo da prebiva u Carstvu Nebeskom, gde nema ni smrti, ni truleži, ali će to biti ovo isto telo, čudesno obnovljeno i usavršeno Bogom za život večni, kako je Jezekilju bilo pokazano u njegovom viđenju "kostiju suhих" (Jezek, 37: 1-14). Na Nebesima, spaseni će prepoznati jedni druge. Telo predstavlja neotuđivi deo čovekove ličnosti koja će živeti večno, a ideja o tome da jednoj ličnosti pripada više tela odriče samu prirodu Carstva Nebeskog, koje je Bog pripremio onima koji Ga ljube.

2. Naše spasenje Isusom Hristom. Bog se obukao u telo i Svojim životom, stradanjem i smrću na Krstu spasao nas je od vladavine greha i smrti. Kroz Njegovu Crkvu mi se spasavamo i pripremamo za Carstvo Nebesko, i nismo dužni da ispaštamo za neka naša prošla sagrešenja. Međutim, prema ideji o prevaploćenju, ako se neko i "spasava", to biva tek posle mnogih života posvećenih ispravljanju posledica ranijih grehova. Ovaj hladni i sumorni zakonski formalizam neznabožačkih (paganskih) religija u potpunosti je ukinut Hristovom Krsnom žrtvom: razbojnik sa Njegove desne strane u trenu je dobio spasenje verom u Sina Božjeg, a "loša karma" njegovih zlih dela bila je izbrisana Božjom blagodaću.

3. Sud. "Ljudima je određeno jedanput umreti, a potom sud" (Jev. 9: 27). Ljudski život je jedinstveni, određeni period ispitivanja, posle koga nema "druge šanse", već samo Božji sud (koji je i pravedan i milosrdan) svakome čoveku, prema stanju duše u trenutku smrti.

U ova tri učenja hrišćansko otkrivenje je jasno i određeno, za razliku od neznabožačkih (paganskih) religija, koje ne veruju u vaskrsenje ili iskupljenje, i ništa određeno ne govore ni o Sudu ni o budućem životu. Jedini odgovor na sva moguća iskustva ili "sećanja na prethodne živote" jeste jasno izneto hrišćansko učenje o prirodi ljudskog života i odnosu Boga prema ljudima.

[sadržaj](#)

## ISTINSKI HRIŠĆANSKI DOŽIVLJAJ NEBESA

### 1. "Lokacija" Nebesa i ada - zablude rimokatolika i protestanata

Već smo videli iz mnogih povesti svetih Otaca i iz žitija Svetih, da duša odmah po smrti stupa u podnebesno vazdušno carstvo, čija smo svojstva podrobno razmotrili. Takođe smo videli da se kretanje duše kroz ovo vazdušno carstvo, nakon što telo zbilja umre i duša se odvoji od svega ovozemaljskog, opisuje kao ushođenje kroz mitarstva. Tu počinje "posebni" sud, kako bi se videlo da li je duša dostojna da obitava na Nebesima. Duše obremenjene nepokajanim gresima pali duhovi nizvrgavaju u pakao; one pak, koje uspešno prođu ispitivanje na mitarstvima slobodno ulaze na Nebesa vođene anđelima.

A šta su Nebesa? Gde se nalaze? Imaju li neko određeno mesto? Da li su "tamo gore"?

I ova, kao i druga pitanja koja se odnose na život posle smrti, treba postaviti ne iz puke radoznalosti, nego radi toga da bismo bolje shvatili učenje Crkve o tome i da bismo izbegli zbrku i pometnju koju moderne ideje i neki psihički eksperimenti mogu uneti čak i u duše pravoslavnih hrišćana.

Pitanje mesta, "lokacije" Nebesa (ada), jedno je od onih koje danas mnogi pogrešno shvataju. Ne tako davno, Hruščov se podsmevao verujućima, onima koji su još uvek verovali u Nebesa: eto, on je poslao kosmonaute u svemir, a oni Nebesa tamo nisu videli!

Ni jedan razuman hrišćanin ne veruje, naravno u bezbožničku karikaturu o Raju "na oblacima", mada postoje i takvi naivni protestanti koji su spremni da Nebesa smeste u neku udaljenu galaksiju ili sazvežđe.

Sva vidljiva tvorevina je, međutim, u palom stanju, i nema u njoj nigde mesta za nevidljiva Božja Nebesa, koja su duhovna, a ne materijalna realnost.

Ali mnogi hrišćani su, da bi izbegli podsmeš neverujućih i otklonili ma i najmanju mrlju nekakve materijalističke koncepcije, otišli u drugu krajnost tvrdeći da se Nebesa ne nalaze nigde. Kod rimokatolika i protestanata mogu se naći visokoučene apologije koje dokazuju da su Nebesa "stanje, a ne mesto", da je izraz "tamo gore" samo metafora, da Vaznesenje Hristovo (Lk. 20, 50, 51, Del. ap. 1, 9-11) nije bilo istinsko uznošenje, nego samo "promena stanja". Učinak ovakvih apologija je taj da su Nebesa i ad postali veoma nejasni i neodređeni pojmovi, i da svest o njihovom realnom postojanju postepeno iščezava. Ovo dovodi do pogubnih posledica po život hrišćana, jer su to upravo one realnosti ka kojima je usmeren sav naš zemaljski život.

Po učenju episkopa Ignjatija Brjančaninova, sve te apologije zasnivaju se na pogrešnoj ideji novovekovnog filozofa Dekarta, da sve što nije materijalno, veštastveno, jeste "čisti duh" -neograničen vremenom i prostorom.

Episkop Ignjatije piše: "Dekartovo buncanje o nezavisnosti duhova od vremena i prostora je čista besmislica. Sve što je ograničeno, nužno zavisi od prostora" (t. III, str. 312).

"Mnogobrojni citati iz bogoslužbenih knjiga i iz dela svetih Otaca Pravoslavne Crkve sasvim pouzdano daju odgovor na pitanje gde se nalaze Raj i ad.

Pravoslavna Crkva sasvim jasno ukazuje na to da se Raj nalazi na Nebesima, a ad u utrobi zemlje" (t. III, str. 308-309, podvukao ep. Ignjatije). Ovde ćemo samo ukazati na to kako ovo učenje treba razumeti.

Nesumnjivo je tačno, kako pokazuju mnogobrojni citati kod episkopa Ignjatija, da svi pravoslavni izvori - Sveto Pismo, bogoslužnja, žitija Svetih, dela svetih Otaca, -govore o Raju i Nebesima kao o onome što je "gore", a o paklu kao o onome "dole" pod zemljom. A pošto su Anđeli i duše ograničeni u prostoru (kao što smo videli u poglavlju "Pravoslavno učenje o anđelima"), takođe je istina da se oni moraju uvek nalaziti na jednom određenom mestu - na Nebesima, u adu, ili na zemlji.

Već smo navodili učenje prepodobnog Jovana Damaskina o anđelima da, "kada se oni nalaze na Nebesima, nisu na zemlji, a kada ih Bog pošalje na zemlju, tada nisu na Nebesima ("Tačno izloženje pravoslavne vere" t. II, str. 206), što se sasvim slaže sa učenjem sv. Vasilija Velikog, ("O Duhu Svetom", gl. 23), sv. Grigorija Dvojeslova ("Pouke na knjigu o Jovu", knj. II, 3), i u suštini, sa učenjem svih pravoslavnih Otaca.

Nebesa su dakle, nesumnjivo - mesto, koje se, opet nesumnjivo, nalazi "gore" u odnosu na bilo koju tačku na zemlji, a ad je nesumnjivo "dole", u utrobi zemlje; ali ljudi ta mesta i one koji u njima borave ne mogu videti dok im se ne otvore duhovne oči, kako smo objasnili ranije, govoreći o vazdušnom carstvu.

Osim toga, ova mesta se nalaze van "koordinata" našeg prostorno-vremenskog sistema: avioni ne proleću "nevidljivo" kroz Raj, ni sateliti kroz treće nebo, niti se bušenjem zemljine kore može dopreti do duša koje u adu čekaju Strašni Sud. One su tamo, ali u drugoj vrsti prostora. Taj prostor započinje baš ovde, ali se pruža u sasvim drugom smeru.

I u našem svakodnevnom ovostranom iskustvu ima znakova, ili bar nagoveštaja te druge stvarnosti. Na primer, mnogi Sveti su postojanje vulkana i silne jare u središtu zemlje smatrali znakom postojanja ada u zemljinoj unutrašnjosti.

Naravno, ad nije "materijalan", onako kako je to lava koja izbija iz zemljine unutrašnjosti. Ali, čini se da ipak postoji nekakvo "preklapanje" ovih. dveju vrsta stvarnosti - "preklapanje" koje se može pre svega videti i kod samog čoveka, koji poseduje sposobnost da pod određenim okolnostima, ili po Božjem dopuštenju sagledava obe ove stvarnosti. I savremeni naučnici su morali priznati da više nisu sigurni u to kakva je prava priroda materije i koje su njene granice, odnosno gde ona prestaje, a počinje "duševna" realnost.

Mnogobrojni primeri iz žitija Svetih svedoče o tome kako "onostrano" provaljuje u ovaj naš "normalni" svet. Često se, recimo, događalo da neko vidi dušu novo-prestavljenog čoveka gde uzlazi na Nebesa, kao što je sveti Venedikt video dušu svetog Germana Kapuanskog koju dva Anđela uznose na Nebesa u ognjenoj kugli (sv. Grigorije, "Razgovori", II, 35), ili kao što su žitelji ostrva Atoonjak videli kako duša svetog Germana Aljaskog uzlazi na ognjenom stubu, ili kao što je Starac Filaret Glinski video dušu Svetog Serafima Sarovskog da se uznosi na Nebesa.

Prorok Jelisej je video kako prorok Ilija odlazi na Nebo u ognjenim kolima (III Car. 2, 11).

Drugi su, pak, videli kako duše prolaze kroz mitarstva. Naročito su brojni ovakvi slučajevi u žitijima prep. Nifonta, episkopa grada Konstance na Kipru (slavi se 23. decembra), i svetog Kolumba Jonskog, iz čijeg života smo jedan događaj već naveli u poglavlju o mitarstvima.

U žitiju blaženog Teofila Kijevskog kaže se da je jedan od svedoka njegove pravedničke končine video kako je "pred njegovim očima nešto u trenu prominulo, i neki prohladan dašak pirnu mu u lice. Dimitrije začuđen pogleda uvis, i skameni se: u keliji se pokrov polako podizao, a plavetno nebo kao da je širilo ruke da dočeka svetu dušu umirućeg pravednika ("Život blaženog starca jeroshimonaha Teofila", o. Vladimir Znoske, Kijev, 1906).

Preko tog opšteg saznanja da su Nebesa i ad zbilja "mesta", ali ne mesta u ovome svetu, u našem prostorno-vremenskom sistemu, - naša radoznalost ne bi trebalo da seže. Ova "mesta" se toliko razlikuju od naših zemaljskih predstava "mesta", da ćemo se beznadežno zaplesti ako pokušamo da sačinimo njihov "atlas". U nekim žitijima Svetih se jasno iznosi da su "Nebesa" iznad "Raja"; u drugima se kaže da postoje bar "troja nebesa", ali da nije naše da iznalazimo "granice" ovih mesta niti da utvrđujemo njihova svojstva.

Takvi opisi dati su nam po Božjem promislju, kako bi nas podstakli da hrišćanskim življenjem i smrću dosegneimo ta mesta, a ne da bismo mi na njih primenjivali naše zemaljske kategorije logike i shvatanja koja su potpuno neprimerena.

Sveti Jovan Zlatousti nas ispravno podseća na to šta treba da nam je istinska briga pri proučavanju Nebesa i ada: "Ti pitaš gde je ad, ali zbog čega ti je potrebno da to znaš? Ti treba da znaš da ad postoji, a ne gde se on nalazi... Po mom mišljenju on je negde van ovoga sveta... Potrudimo se da saznamo ne gde se on nalazi, nego kako da ga izbegnemo" (Iz "Besede na Poslanicu Rimljanima" 31, 3-4).

Nama je u ovom životu malo toga dato da znamo o onostranoj stvarnosti, ali znamo dovoljno da bismo mogli odgovoriti racionalistima koji kažu da se Nebesa i ad ne nalaze "nigde", samo zato što ih ne mogu videti. U stvari, ta mesta se "negde" nalaze, i neki žitelji zemlje bili su tamo i vratili se da bi nam o tome pripovedali; ali dok smo u telu mi ta mesta bolje vidimo verom nego neposrednim znanjem. "Jer sad vidimo kao u ogledalu, u zagonetki, a onda ćemo licem u lice; sad znam delimično, a onda ću poznati kao što bejah poznat" (I Kor. 13, 12).

## 2. Hrišćanski doživljaj Nebesa

Istinski hrišćanski doživljaj Nebesa uvek nosi u sebi jedan te isti pečat onostranog iskustva. Oni koji su videli Nebesa nisu prosto putovali na drugo mesto, nego su stupali u potpuno drugačije duhovno stanje. Mi koji to nismo lično doživeli moramo se zadovoljiti opisom određenih spoljašnjih obeležja na osnovu kojih se ovi doživljaji prilično jasno mogu razlikovati od svih onih doživljaja vazdušnog carstva koje smo ranije razmotrili.

U mnogim žitijima Svetih opisuje se kako su ljudi sa zemlje posmatrali uzlaženje duša na Nebesa. U žitiju sv. Antonija Velikog čitamo: "A drugi put Antonije seđaše u gori i podigavši pogled vide kako se neko uznosi po vazduhu, a mnoštvo ga sa radošću susreće. Diveći se tome i veličajući taj sabor, on se stade moliti da mu



se otkrije značenje viđenog. I odmah mu se javi glas: "To je duša Amuna monaha nitrijskog, koji do starosti prebivaše u podvigu" (Žitije sv. Antonija).

Ava Serapion ovako opisuje smrt svetog Marka Tračkog: "Pogledavši gore, ja ugledah kako dušu svetoga -već oslobođenog sveza tela - Anđeli svojim rukama pokrivaju sjajnom belom rizom i uznose na Nebesa. Ja sam pogledom pratio put njenog uznošenja kroz vazduh i video otvorena Nebesa. Tada videh da mnoštvo demona stoji na tom putu i čuh Anđelski glas upućen njima. "Sinovi tame, bežite i sakrijte se od svetlosti pravde!"

Sveta duša Markova beše zadržana u vazduhu oko jedan sat. Onda se začu s Nebesa glas koji govoraše anđelima: "Uzmite i dovedite ovamo toga koji posrami demone". Kada duša prepodobnoga potpuno nepovređena prođe kroz demonske legije i već se bila približavala otvorenim Nebesima, ugledah na priliku desnu ruku koja se pruža s Nebesa da prihvati neporočnu dušu. Zatim se ovo viđenje sakri od mojih očiju i više ništa ne videh" (Žitija Svetih, 5. april).

Iz ovih primera već možemo uočiti tri osobenosti istinskog hrišćanskog doživljaja Nebesa. To su: da se duša uznosi na Nebesa, da je prate Anđeli, i da je dočekuju žitelji Nebesa, čijim se obiteljima ona i pridružuje.

Postoje različiti doživljaji Nebesa. Ponekad duša biva odvedena tamo pre smrti da bi videla tamošnju krasotu ili mesto koje joj je pripremljeno. Tako sveta Mavra, pošto nije prihvatila dva lažna viđenja potekla od palih duhova, tokom svog mučeničkog stradanja (što smo ranije navodili kao primer mogućeg iskušenja u času smrti) ovako opisuje bogodano viđenje koje je potom usledilo: "Takođe videh i trećeg mladića, predivnog izgleda, čije lice sijaše kao sunce. Uzevši me za ruku, on me uzvede na Nebesa i pokaza mi presto, pokriven belom odeždom i prekrasan venac. Zadivljena takvom lepotom, ja upitah mladića koji me je na Nebesa doveo: "Gospodine, čije je ovo?", a on mi reče: "To je nagrada za tvoj podvig... Ali, vrati se sada u svoje telo; ujutru u šest sati doći će anđeli Božji da uzmu vaše duše i uzvedu ih na Nebesa" (Žitija Svetih, 3. maj).

Postoji i doživljaj viđenja Nebesa iz daleka, kao u slučaju prvomučenika Stefana, koji je video "Nebesa otvorena i Sina Čovečijega gde stoji s desne strane Bogu". (Dela 7, 56). Ovde ćemo, međutim, razmotriti samo onaj doživljaj koji je najslbližiji savremenom "posmrtnom" iskustvu - uzlaženje na Nebesa, bilo nakon smrti ili u bogodanom viđenju, "u telu" ili "van" njega.

Sveti Salvije Albinski, galski jerarh iz 6. veka, pošto je bio mrtav skoro ceo dan, vratio se u život, i svom prijatelju Grigoriju Turinskom ispričao sledeće:

"Kada se moja kelija potresla pre četiri dana, a ti me video kako ležim mrtav, dva Anđela su me podigla i donela na sam vrh Nebesa, i meni se činilo da s pod mojim stopalima nalazi ne samo ova jedna zemlja, nego i sunce i mesec, oblaci i zvezde. Zatim su me proveli kroz dveri koje su sijale svetlošću blistavijom od sunca i uveli u zdanje gde su svi podovi blistali kao zlato i srebro. Ta svetlost se ne da opisati. Na tom mestu nalazilo se mnoštvo naroda - po izgledu, ni muškarci, ni žene - koje se prostiralo tako daleko na sve strane da mu se nije mogao sagledati kraj.

Anđeli mi napraviše prolaz kroz tu masu ljudi i mi dođosmo na mesto u koje smo još iz daljine upirali pogled. Nad tim mestom se nadnosio oblak. koji beše blistaviji od bilo kakve svetlosti, iako nigde ne beše ni sunca, ni meseca, ni

zvezda. Zaista, to sami oblak svojim sjajem blistaše jače od njih. Iz oblaka tada dođe glas sličan glasu mnogih voda.

Mene grešnoga pozdraviše s velikom čašću neka bića od kojih jedni behu obučeni u sveštenečke odežde, a drugi u obične haljine. Moji pratioci mi rekoše da su to mučenici i drugi sveti koje mi

na zemlji proslavljamo i kojima se usrdno molimo. Dok sam tamo stajao, zapahnu me takav sladostan miomir da ja, nasićen njime, nisam osećao nikakvu potrebu za hranom ili pićem sve do ovog časa. Zatim začuh glas koji reče: "Neka se ovaj čovek vrati na zemlju jer je potreban našim crkvama". Ja sam čuo glas, ali ne mogah videti ko to govori. Onda padoh ničice na zemlju, zaplakavši: "Avaj, avaj Gospode", rekoh, "zašto si mi pokazao sve ove stvari kad ih ponovo uzimaš od mene?" A glas koji mi govoraše, reče: "Idi u miru, Ja ću se starati o tebi dok te ne dovedem ponovo na ovo mesto". Moji pratioci me tada ostaviše i ja se, plačujući, vratih kroz dveri na koje i uđoh" (Istorija Franaka, knj. VII, 1).

Ovaj doživljaj ukazuje na nekoliko još važnijih obeležja: blistavost nebeske svetlosti, nevidivo prisustvo Božje, čiji glas se čuje, trepetno poštovanje koje Sveti ukazuju Bogu i osetivost Božje blagodati date u vidu neopisivog miomiris. Takođe se jasno kaže da mnoštvo "ljudi" viđenih na Nebesima (pored anđela koji prate dušu) - jesu duše mučenika i svetih.

Isto tako i monah iz Venloka, pošto je od anđela bio uznesen i pošto je prošao mitarstva "ugledao je predivno mesto gde je mnoštvo veoma lepih ljudi likovalo s neizrecivom radošću, pozivajući i njega da podeli sa njima tu sreću i radost ako mu je dopušteno. A od daha ovih blaženih duša koje se naslađivahu zajedničkom radošću do njega dopiraše čudesan miomiris.

Sveti Anđeli mu rekoše da je to mesto Raj Božji.

Vide još i "veličanstvene zidine zadivljujuće dužine i visine koje sijaju blistavim sjajem, a sveti anđeli mu rekoše: "Ovo je taj sveti i slavni grad, nebeski Jerusalim, gde duše svetih prebivaju u večnoj radosti. "On kazivaše da su ove duše i zidine ovog slavnog grada... bile tako zaslepljujuće blistave da nije uopšte mogao da gleda u njih" (Pisma svetog Bonifatija).

Možda je najpotpuniji i najčudesniji doživljaj Nebesa ikada zabeležen u hrišćanskoj literaturi onaj koji je imao sv. Andrej Hrista radi jurodivi (živeo u Konstantinopolju u IX veku). Ovaj doživljaj je, na osnovu kazivanja samog Svetitelja, zapisao njegov prijatelj Nikifor. Ovde navodimo samo pojedine delove. Jednom, za vreme surove zime, sv. Andrej je ležao na ulici promrzao i već na samrti, kad odjednom oseti toplinu i ugleda prekrasnog mladića s licem koje je blistalo poput sunca. Ovaj mladić ga povede u Raj, na treće Nebo.

"Po Božjoj volji ja prebivah dve nedelje u ovom sladostnom viđenju... Videh sebe u prekrasnom i divnom Raju... umom i srcem divljah se neizrecivoj lepoti Raja i naslađivah se hodajući po njemu... Preda mnom iđaše mladić, lica svetlog poput sunca, i odeven u purpurnu haljinu... Idući za njim, ugledah velik i divan Krst, nalik na dugu, oko koga ukružno stajahu ognjevidi pevači. Oni uznošahu milozvučno pjenije, slavošloveći Gospoda, nekada na Krst raspetoga. Mladić koji iđaše preda mnom, priđe Krstu, celiva ga, pa dade i meni znak da i ja celivam Krst... Dok ga celivah, ja se ispunih neizrecivom duhovnom sladošću i osetih miomiris snažniji od onog rajskog. Prošavši pored Krsta, pogledah naniže i

ugledah pod sobom kao morski bezdan... Moj putovođa se okrete i reče mi: "Ne boj se, jer nam se valja popeti još više". I on mi pruži ruku. Kad ga uzeh za ruku, već smo bili iznad drugog neba. Tamo videh divne muževe, njihov spokoj i ljudskim jezikom neiskazivu radost njihovog slavljenja... I gle, uzidismo iznad trećeg neba, gde ja videh i čuh mnoštvo Nebeskih Sila koje pesmom slavoslovljahu Boga. I reče mi mladić što me vođaše: "Kad se ukloni zastor, ugledaćeš Gospoda Hrista. Pokloni se njegovom prestolu". Čuvši ovo, ja se obradovah i sav ustreptah, jer me obuze u isti mah užas i neiskaziva radost. I gle, nekakva plamena ruka otkloni zastor i ja, poput proroka Isaije, ugledah moga Gospoda "gde sedi na prestolu visokom i uzdignutom, i Serafimi stajahu oko Njega" (Is. 6, 1) ... Ugledavši ga ja padoh pred Njim ničice...

Čak i sada, sećajući se tog viđenja, ja se ispunjavam neizrecivom radošću. Potom sva nebeska vojska zapeva predivnu, neizrecivu pesmu i ja se opet - ni sam ne znam kako - obretoh u Raju i hodih po njemu" (Žitija svetih, 2. oktobar). Kada je sveti Andrej pomislio kako nije video Majku Božju na Nebesima, Anđeo mu reče: "Hteo si da vidiš ovde Caricu, Onu koja je sjajnija od nebeskih sila? Nije ovde, otišla je u mnogostradalni svet da pomaže ljudima i teši nevoljnike. Pokazao bih ti njeno sveto mesto, ali više nema vremena, pošto se moraš vratiti natrag". Ovim se još jednom potvrđuje da se Anđeli i Svetitelji u jedno isto vreme mogu nalaziti samo na jednom mestu.

Čak i u XIX veku, slično istinito viđenje Nebesa imao je shimonah Teodor Svirski, učenik starca Pajsija Veličkovskog. Pri kraju svojih zemaljskih dana, on je iskusio silno delovanje Božje blagodati na sebi. Nedugo posle jednog takvog slučaja, on se razboleo, i tri dana bio u nekoj vrsti kome. "Kada je pao u zanos i našao se van sebe, pred njim se pojavi neki nevidivi mladić koji se mogao osetiti i opaziti samo čuvstvom srca. Taj mladić ga povede jednom uskom stazom na levu stranu. Sam o. Teodor je kasnije pričao da je imao osećaj da je već umro i sam sebi je rekao: "Umro sam. Ne znam hoću li se spasiti ili ću poginuti". "Spasen si!" - odgovori mu na te njegove pomisli nevidivi glas. I odjednom nekakva sila poput snažnog vihora poduhvati ga i prenese na desnu stranu.

"Okusi radost rajskog obručenja koju dajem onima koji me ljube" - ču se nevidivi glas. O. Teodoru se učini kao da s ovim rečima Sam Spasitelj položi svoju desnu ruku na njegovo srce i on bi uznesen u neko neizrecivo prijatno, ali potpuno nevidivo i zemaljskim rečima neopisivo obitalište. Iz tog čuvstva on pređe u drugo, još uzvišenije, pa onda u treće, ali sva ta čuvstva, kako on sam govoraše, mogao je samo da zapamti srcem, ali ne i da shvati razumom.

Potom on ugleda nešto kao hram i u njemu, blizu oltara, kao šator, u kome behu petoro ili šestoro ljudi. Misleni glas mu reče: "Radi ovih ljudi se odgađa tvoja smrt. Radi njih ćeš još poživeti". Tada mu beše otkriven duhovni uzrast nekih njegovih učenika, pa mu onda Gospod saopšti kakva će iskušenja zagorčati veće njegovog života... Ali Božanski glas ga uveravaše da ovi besni talasi neće nauditi lađi njegove duše, jer je njen nevidljivi krmanoš - Hristos" (Iz "Životopisa optinskog starca jeromonaha Leonida, 1876. g.).

Mogli bi se navesti i drugi primeri iz žitija svetitelja i podvižnika, ali bi to bilo samo ponavljanje već rečenog. Poučno bi, međutim, bilo radi poređenja sa savremenim "posmrtnim" iskustvima, izneti iskustvo savremenog grešnika na

Nebesima. Tako, autor teksta "Neverovatno za mnoge..." (čije smo svedočanstvo već nekoliko puta navodili), nakon što je izmakao demonima na mitarstvima, blagodareći zastupništvu Majke Božje, opisuje kako je, još uvek vođen Anđelima, nastavio da se kreće naviše, i onda, kaže: "Ugledah iznad sebe jarku svetlost. Ona mi se učini nalik sunčanoj, ali beše mnogo, mnogo snažnija od nje. Tamo mora da je neko carstvo svetlosti..."

I odjednom, velikom brzinom mi uđosmo u oblast te svetlosti, i ona me doslovce oslepi. Ja zatvorih oči podigavši ruke k licu..."

"Bože moj, šta je ovo, kakva li je ovo svetlost? Zašto je ona za mene kao mrkli mrak? Ne mogu da gledam, i kao u tmini ništa ne vidim..."

Ta nemogućnost da vidim, da gledam, još je uvećavala moj strah od neizvesnog, tako prirodan u ovom za mene nepoznatom svetu, i ja, silno uznemiren, pomislih: Šta će biti dalje? Hoću li skoro proći ovu oblast svetlosti i ima li njoj uopšte kraja? Ali, desilo se nešto drugo. Začu se veličanstven, bez gneva, ali vlastan i odlučan glas:

"Nije spreman!". A potom... potom se za tren zaustavismo u našem strelovitom letu naviše - i počesmo brzo da padamo..." (str. 48-49).

U ovom slučaju još jasnije je opisana priroda ove nebeske svetlosti: ona je takva da njeno viđenje može podneti samo onaj ko se, poput svetoga Salvija i Andreja, hrišćanskim životom i podvizima pripremio za to.

### 3. Svojstva istinitog viđenja Nebesa

Pogledajmo sada ukratko glavna obeležja ovih istinitih doživljaja Nebesa i razmotrimo u čemu se razlikuju od iskustava boravka u vazдушnom carstvu opisanih u prethodnim poglavljima.

Istiniti doživljaj Nebesa uvek se otkriva na kraju procesa ushođenja koji se obično odvija kroz mitarstva (ako je duša dužna da tamo "plati" neku "carinu"). S druge strane, u savremenim "vantelesnim" i "posmrtnim" stanjima mitarstva i demoni se nikad ne susreću, a samo ponekad se opisuje proces ushođenja.

Dušu na Nebesa uvek vode Anđeli ili Anđeo, i ona nikad ne "zaluta" tamo slučajno, niti se kreće po svojoj sopstvenoj volji ili sopstvenim silama.

Ovo je jedna od najupečatljivijih razlika između istinitog doživljaja Nebesa i savremenih iskustava pentekostalaca i drugih koji opisuju "posmrtna" stanja u "Raju" i na "Nebesima". Ta nepravoslavna iskustva su u suštini istovetna sa ovosvetskim i čak ateističkim doživljajima "raja", kao što smo već videli ranije, a razlikuju se samo u nebitnim detaljima interpretacije, što lako može biti plod ljudske mašte dok duša boravi na "astralnom planu".

U stvari, u tim nepravoslavnim iskustvima dušu nikada ne vode Anđeli. O ovome je pisao sv Jovan Zlatoust u tumačenju Lukinog Jevanđelja (16, 19-31):

"Lazara tada odvedoše anđeli. Naprotiv, dušu onoga (bogataša) uzeše neke strašne sile, možda i poslane zbog toga. Jer duša ne može sama sebe odvesti u onaj život, to je nemoguće. Ako mi, idući iz grada u grad trebamo vodiča, koliko li će on biti potrebniji duši kada se istrže iz tela i predaje budućem životu?"

(Beseda "Antiohijskom narodu" III, "O Lazaru", citirano po mitr. Makariju "Pravoslavna dogmatika" II, str. 536).

Ovo se zbilja može smatrati probnim kamenom autentičnosti doživljaja Nebesa. U savremenim "posmrtnim" iskustvima duši se najčešće predlaže da izabere - hoće li da ostane u "raju", ili da se vrati natrag na zemlju. Istiniti doživljaj Nebesa, međutim, nikad ne biva po ljudskom izboru, nego po Božjoj zapovesti, koji izvršavaju Njegovi Anđeli. U današnjim "vantelesnim" doživljajima "raja" obično nema potrebe za nekakvim vodičem, zato što se sve zbiva upravo ovde, u vazduhu nad nama, još uvek u ovome svetu. Prisustvo Anđela-vodiča neophodno je tek ako se radi o doživljavanju nečega van ovog sveta, neke drugačije stvarnosti, gde se duša ne može kretati samostalno. (Ovo ne znači da đavoli ne mogu uzeti obličje "Anđela-vodiča", ali oni to u savremenim iskustvima retko čine).

Doživljaj Nebesa zbiva se u blistavoj svetlosti i praćen je jasnim znacima Božje blagodati, naročito divnim miomirisom. Takva znamenja se, istini za volju, ponekad sreću i u današnjim "posmrtnim" iskustvima, ali između ove dve vrste znamenja postoji bitna razlika, čiju važnost teško da možemo preglasiti. Naime, savremena iskustva su površna, čak čulna, ona se ni po čemu ne razlikuju od sličnih iskustava neverujućih ljudi, osim po hrišćanskom dekoru koji posmatrač vidi tokom "vantelesnog" iskustva (ili ga sam dodaje).

Ovo iskustvo ne predstavlja ništa drugo do prirodni osećaj zadovoljstva u "vantelesnom" stanju, prevučen tanušnom "hrišćanskom" glazurom. (Takođe je u nekim slučajevima moguće da demoni pridodaju i svoju obmanu kako bi posmatrača još više uvukli u gordost i učvrstili ga u njegovom površnom poimanju hrišćanstva, ali nema potrebe da sada razmatramo to pitanje).

S druge strane, u istinitim hrišćanskim iskustvima, njihova dubina se potvrđuje zaista čudesnim pojavama: svetoga Salvija je blagouhanje tako "zasitilo" da duže od tri dana nije osećao potrebu ni za hranom ni za vodom.

Tek kada je ispričao svoj doživljaj, miomiris je iščezao, i njegov jezik je otekao i prekrpio se ranama; sveti Andrej je bio odsutan dve nedelje; K. Ikskul je bio "klinički mrtav" tokom 36 sati. U savremenim "posmrtnim" iskustvima svakako se ponekad dešavaju "čudesna isceljenja" u stanjima koja su bliska smrti ili su nalik na nju, ali nikada ništa tako neobično kao u navedenim slučajevima. Takođe, nikada se ne pojavljuje ništa što bi ukazivalo na to da su ti ljudi zbilja bili na Nebesima, već prosto svedoči o tome da su iskusili prijetnost boravka u "vantelesnoj" stvarnosti (tzv. "astralna ravan").

Razlika između ovih savremenih iskustava i istinitih doživljaja Nebesa potpuno je istovetna onoj razlici koja postoji između današnjeg površnog "hrišćanstva" i istinitog Pravoslavlja. Na primer, "mir" koji oseti čovek koji je "prihvatio Isusa kao svog ličnog Spasitelja", ili imao, u naše vreme tako uobičajeno iskustvo da "govori nepoznate jezike" ili imao viđenja "Hrista" (što takođe danas nije retkost), ali koji ne zna ništa o svesnom hrišćanskom življenju u podvigu i pokajanju, niti se ikada pričestio istinskim Telom i Krvlju Hristovom u Svetim Tajnama od samog Hrista ustanovljenim, takav se, dakle "mir" ne može nikako uporediti sa onim mirom koji otkrivamo u žitijima velikih pravoslavnih svetitelja.

4. Savremena iskustva su običan falsifikat istinitog doživljaja Nebesa.

Istiniti doživljaj Nebesa praćen je osećanjem takvog strahopoštovanja pred Božjom veličanstvenošću i osećanjem takve svoje nedostojnosti da se On sagleda (sazercava), kakva se danas retko sreću i među pravoslavnim hrišćanima, a kamoli kod onih koji se nalaze van Crkve Hristove.

Iskreno, iz dubine srca osećanje nedostojnosti svetog Salvija, trepetno poklonjenje svetog Andreja Gospodu Hristu i slepilo K. Ikskula izazvano svetlošću koju nije bio dostojan da gleda, - predstavljaju nešto što se ne može sresti u savremenim iskustvima. Oni koji danas u vazdušnom carstvu vide "raj", osećaju "radost", "sreću", "zadovoljstvo", ali retko kada i nešto više od toga. Ako vide "Hrista", ma u kakvom vidu, to je samo zato da bi sebi priuštili zadovoljstvo da razgovaraju sa Njim, što je, recimo, karakteristično za iskustva u "harizmatiskom" pokretu.

Element Božanskoga i element čovekovog trepetnog stava pred Bogom nije prisutan u ovakvim iskustvima.

Mogli bismo navesti i druga svojstva istinitog doživljaja Nebesa (opisana naročito u Žitijima Svetih), ali i ovo što je dosad rečeno sasvim je dovoljno da bismo istiniti doživljaj mogli jasno razlikovati od savremenih iskustava. Treba međutim imati uvek na umu, kad god se usudimo da govorimo o ovakvim uzvišenim doživljajima onostranog, da su nam oni dati više kao nagoveštaji, nego kao potpuni opisi onoga što se ljudskim jezikom i ne da uopšte valjano opisati: "Što oko ne vide, i uho ne ču, i u srce čoveku ne dođe, ono pripremi Bog onima koji ga ljube" (1 Kor. 2, 9).

## 5. O viđenjima ada

Za pravoslavnog čoveka ad je isto tako realan kao što su i Nebesa. Sam Gospod mnogo puta govori o onima koje će, zbog neispunavanja Njegovih zapovesti, poslati "u oganj večni, pripremljen đavolu i njegovim anđelima" (Mt. 25, 41).

U jednoj od svojih priča, On daje upečatljiv primer bogataša koji, osuđen na adske muke zbog svog rđavog života na zemlji, upire pogled u Raj kojeg se lišio, i moli patrijarha Avrama da Lazaru, ubogom siromahu, za života preziranom od bogataša, dopusti da dođe i "umočivši u vodu vrh svoga prsta rashladi mi jezik, jer se mučim u ovom plamenu". Ali Avram odgovara da je "među nama i vama postavljena velika provalija", te da među spasenima i prokletima nema nikakvog opštenja (Lk. 16, , 24-26).

U pravoslavnoj literaturi viđenja ada su isto tako uobičajena pojava kao i viđenja Nebesa i Raja. Ali, za razliku od viđenja Nebesa, ova viđenja i iskustva se najčešće daju običnim grešnicima, a ne svetim ljudima, i njihova je svrha uvek jasna.

Sv. Grigorije Dvojeslov veli u svojim "Razgovorima":

"U svojoj bezgraničnoj milosti dobri Bog dopušta nekim dušama da se ubrzo nakon smrti vrate u svoja tela, da bi ih prizor ada najzad naučio da se poboje večnih kazni, u šta ih same reči nisu mogle uveriti". Zatim, sveti Grigorije opisuje nekoliko slučajeva viđenja ada i kazuje kakav su utisak ona ostavila na videoce. Tako je neki španski pustinjak Petar umro i video "ad sa svim njegovim mukama i bezbrojnim ognjenim jezerima". Vrativši se u život, Petar je ispričao šta je video

"ali sve i da je to prečutao, njegovo pokajno pošćenje i noćna bdenja bili bi rečiti svedoci jezivog boravka u adu i dubokog straha od grozних mučenja. Bog je objavio svoje bezmerno milosrđe ne dopustivši mu da umre i sve to iskusi posle smrti".

Prečasni Beda, engleski letopisac iz 8. veka, pripoveda o tome kako je neki čovek iz oblasti Nortumbrije oživeo nakon što je bio "mrtav" čitave noći, i potom ispričao svoje viđenje kako Raja, tako i ada.

U adu se on obreo u neprozirnoj tmini. "Često su pred nas izbijali nekakvi tmasti plamenovi koji kao da izbijahu iz bezdane jame, i ponovo se u nju vraćali... Kako se plameni jezici uvećavahu, tako se ispunjavahu ljudskim dušama koje se, poput iskri što vrcaju kroz dim, čas izvijahu visoko u vazduhu, a čas opet padahu dole, u dubine, kada je ognjena para splašnjavala. A povrh svega, neopisiv smrad se širio s tim parama i ispunjavao celo to turobno i mračno mesto...

Odjednom, začuh iza sebe zvuk najočajnijeg i najužasnijeg vapaja, praćenog jezivim cerekanjem. Ugledah čopor zlih duhova kako vuku za sobom u dubine pet duša koje su jaukale i vapile dok su se demoni smejali i likovali...

Istovremeno, iz ognjenih dubina pojaviše se dusi tame i počеше me opkoljavati, streljajući me svojim zažagrenim očima i plašeći me odvratnim plamenom koji izbijаше iz njihovih usta i nozdrva" (Beda Prečasni, "Istorija engleske crkve i naroda" knj. 5, 12).

U žitiju ratnika Taksiota navodi se njegovo kazivanje o tome kako su ga na mitarstvima zaustavili demoni "carinici", nakon čega, priča on "zli dusi počеше da me tuku, pa me odvukoše dole u zemlju, koja se razdvoji da nas primi.

Bejah vođen kroz uske prolaze i tesne i smradne pukotine i kad stigoh do samog dna ada, ugledah tamo duše grešnika zatočene u večnoj tami. To njihovo bitisanje se ne može nazvati životom, jer se sastoji samo od muke, neutešnog plača i neizrecivog škrjuta zuba. To mesto neprestano odjekuje očajnim kricima: "Teško nama! Avaj, avaj!". Nemoguće je opisati sva tamošnja stradanja, sve muke i boli koje sam video. Jauču iz dubine duše, a nikoga da ih požali; plaču, a nikoga da ih uteši; preklinju, a nikoga da čuje i izbavi. I ja bejah zatvoren u tim mračnim mestima užasnih patnji i gorko ridah od trećeg do desetog časa" (Žitija Svetih, 28. mart).

Monah iz Venloka video je sličnu scenu u zemljinoj "preispodnji", gde je "čuo užasno, jezivo, neizrecivo stenjanje i vapaj nesrećnih duša. I anđeo mu reče: "Žamor i jauci koje čuješ dole, dopiru od onih duša do kojih milosrdna ljubav Božja nikada neće doći, nego će ih neugasivi oganj mučiti doveka" (Pisma sv. Bonifacija).

Naravno, ne treba da budemo previše fascinirani detaljnim opisima u ovim iskustvima, a još manje nego u slučaju sa Rajem i Nebesima to treba da nas navede da sastavljamo "geografsku kartu" ada na osnovu ovih iskustava. Zapadnjački izumi - "čistilište" i "limb" (predvorja ada nastanjena dušama nekrštene dece i dohrišćanskih pravednika - prim. prev.) - jesu pokušaj da se načini takva karta.

Pravoslavno predanje, međutim, zna samo za jednu realnost u preispodnji: ad. Štaviše, kao što uči sveti Marko Efeski (vidi njegovu "Drugą besedu o čistilišnom ognju" u prilogu 1-a), to što se vidi u doživljajima boravka u adu često su samo

predslike budućih mučenja, a ne bukvalan opis sadašnjeg stanja onih koji u adu očekuju Strašni Sud. No, bio to opis sadašnjeg stanja, ili viđenje budućeg, doživljaj boravka u adu, kako je dat u pravoslavnim izvorima, predstavlja moćno sredstvo kojim se čovek podstiče da živi u hrišćanskom podvigu. A takav život jeste jedini način da se izbegnu večne muke - zato Bog i daje takva iskustva ljudima.

Ima li nekih sličnih doživljaja ada i u savremenoj "posmrtnoj" literaturi?

Kao što smo već videli, dr Mudi i većina drugih savremenih istraživača gotovo da nisu naišli na slična iskustva. Ranije smo objasnili da je ova činjenica povezana sa "komotnim duhovnim životom današnjeg čoveka koji često nema strah od ada niti zna za postojanje đavola, zbog čega i ne očekuje da tako nešto vidi posle smrti. Međutim, jedna nedavno objavljena knjiga o životu posle smrti nudi drugačije i naizgled jednako dobro objašnjenje, i u isto vreme poriče da je doživljaj ada tako redak kao što se čini da jeste. Ovde ćemo ukratko razmotriti otkrića ove knjige, čiji je naslov - "Iza dveri smrti".

Dr Moris Rolings, lekar iz Tenesija, specijalista za internu medicinu i bolesti srca i krvnih sudova vršio je reanimaciju mnogih ljudi koji su bili "klinički mrtvi".

Razgovori koje je kasnije vodio sa tim ljudima otkrili su mu da "nasuprot većini objavljenih slučajeva o životu posle smrti, posmrtna iskustva nisu baš tako prijatna. Postoji i ad!

Pošto sam shvatio tu činjenicu, počeo sam da prikupljam svedočenja o neprijatnim slučajevima, što su raniji istraživači očigledno propustili da učine. Mislim da se to dogodilo zato što ti istraživači, većinom psihijatri, nisu nikad reanimirali pacijenta, nisu bili u prilici da se zateknu na licu mesta. Moja istraživanja su pokazala da su neprijatna iskustva u najmanju ruku isto tako česta kao i ona prijatna... Ustanovio sam da većina neprijatnih iskustava vrlo brzo biva potisnuta u pacijentovu podsvest. Izgleda da su ova rđava iskustva bolna i mučna, te se zato uklanjaju iz svesti, a pamte se, ako se uopšte nešto i pamti, samo prijatna iskustva" (str. 56).

Dr Rolings ovako opisuje svoj "model" ovih doživljaja ada: "Kao i oni koji su imali prijatna iskustva, tako i ovi koji su imali mučna, teško uspevaju da shvate da su umrli, i to tek kada vide kako ljudi spremaju njihova mrtva tela. Njima se takođe dešava da po izlasku iz sobe prođu kroz mračan prolaz, ali umesto da se nađu na svetlom mestu, dolaze u neko mračno i sumorno mesto gde sreću čudne ljude koji se skrivaju u senkama ili duž ognjenog jezera.

Strahote koje doživljavaju nemoguće je opisati i teško se mogu zapamtiti" (str. 63-64). Postoje različiti opisi (neki od njih potiču od "revnosnih članova crkve" koji su se iznenadili videvši sebe u takvom stanju) nekakvih đavolaka i grotesknih džinova, opisi silaska u tminu i u plamen, u jamu i u ognjeno more.

Uopšteno govoreći, ova iskustva, kako zbog svoje kratkotrajnosti, tako i zbog odsustva anđeoskih ili demonskih vodiča, nemaju osobine istinitih onostranih iskustava, a neka od njih veoma podsećaju na avanture Roberta Monroa na "astralnoj ravni". Pa ipak, ona unose značajnu ispravku u sva ta silna iskustva "naslade" i "raja" posle smrti - "vantelesna" oblast nije ni u kom slučaju samo naslada i svetlost, i oni koji su iskusili njenu "paklenu" stranu bliži su pravoj istini nego oni koji su u tom stanju doživeli samo zadovoljstva. Demoni vazdušnog



carstva delimično otkrivaju takvima svoju pravu prirodu, dajući im čak nagoveštaj muka koje očekuju one što nisu znali za Hrista i nisu ispunjavali Njegove zapovesti.

[sadržaj](#)

## SMISAO SAVREMENIH "POSMRTNIH" ISKUSTAVA

### 1. Šta savremena iskustva "dokazuju"?

Videli smo da se "posmrtna" i "vantelesna" iskustva o kojima se danas toliko žučno diskutuje, veoma razlikuju od nepatvorenih iskustava drugog sveta koja su kroz vekove doživljavali bogougodni ljudi. I više od toga, tokom zadnjih godina savremena iskustva su postala toliko poznata i "popularna" ne zbog toga što su ona zaista "nova" (postoji čitava antologija sličnih slučajeva u Engleskoj i Americi u XIX veku), niti zbog toga što se u naše vreme ona događaju mnogo češće, nego uglavnom zbog toga što je intelektualno stanje javnosti u zapadnom svetu, a naročito u Americi, "spremno" za to.

Ovo opšte društveno interesovanje izgleda da predstavlja reakciju na materijalizam i ateizam XX veka, i znak je većeg interesovanja za religiju.

Pokušaćemo da damo odgovor na pitanje kakav bi mogao biti smisao ovog novog "religioznog" interesovanja.

Ali, recimo najpre još jednom šta ova iskustva "dokazuju" o istinama vere. Većina istraživača se slaže sa dr Mudijem da ova iskustva ne potvrđuju "konvencionalnu" hrišćansku predstavu o Nebesima ("Život posle života"), pa i iskustva onih koji misle da su videli Nebesa ne mogu da izdrže poređenje sa autentičnim vizijama Nebesa u prošlosti. Čak su i iskustva "ada" više nagoveštaji, nego bilo kakvi dokazi stvarnog postojanja ada.

Zbog toga tvrdnju dr Kibler-Ros o tome da savremena istraživanja "posmrtnog" iskustva "potvrđuju ono čemu su nas učili dve hiljade godina - da postoji život posle smrti", i da će nam to pomoći da "znamo, a ne da verujemo" (predgovor za "Život posle života") treba okvalifikovati kao preuveličan.

Praktično, ova iskustva "dokazuju" samo da duša čoveka živi i izvan tela i da nematerijalna stvarnost prosto postoji, ali ne daju izričito nikakva obaveštenja o daljem stanju duše, pa čak ni o tome da li

ona uopšte postoji posle prvih nekoliko minuta od "smrti". Takođe, ova iskustva ne otkrivaju pravu prirodu nematerijalne stvarnosti. Sa ove tačke gledišta, ta iskustva mnogo manje zadovoljavaju od svedočanstava datih kroz vekove u žitijima Svetih i drugim hrišćanskim izvorima.

Iz ovih drugih izvora saznajemo mnogo više -pod uslovom, naravno, da poklanjamo poverenje onome ko nam obaveštenje daje, u onoj meri u kojoj su savremeni istraživači verovali svojim ispitanicima. Ali čak i tada, naš osnovni stav u odnosu prema drugom svetu ostaje vera, a ne znanje. Možemo, sa određenom uverenosti znati da posle smrti postoji "nešto", ali šta je to uistinu, shvatamo verom, a ne znanjem.

Osim toga, ono što se dr Kibler-Ros i njenim istomišljenicima čini sigurnim kada je u pitanju život posle smrti, na osnovu "posmrtnih" iskustava, stoji u otvorenoj protivrečnosti sa onim što o tome veruju pravoslavni hrišćani na osnovu

Hristovog učenja, a takođe i "posmrtnih" iskustava opisanih u pravoslavnoj literaturi.

Čitavo hrišćansko iskustvo života posle smrti potvrđuje postojanje Nebesa, ada i suda, neophodnost pokajanja, borbe (podviga), i straha od mogućnosti večne propasti duše, dok savremena iskustva, slično iskustvima šamana, paganskih "posvećenika" i medijuma, govore o "drugom svetu" kao o "čarobnom carstvu" raznih prijatnih doživljaja, u kome nema suda, već samo spiritualni rast", i o tome da se smrti ne treba plašiti nego je dočekati kao "prijatelja" koji nas uvodi u zadovoljstva "života posle smrti".

U prethodnim poglavljima već smo govorili o uzrocima koji dovode do razlika između ovih dvaju iskustava: hrišćansko iskustvo jeste istiniti svet Nebesa i ada, a spiritističko - samo vazдушna oblast ovoga sveta, "astralna ravan" palih duhova. Savremena iskustva nedvosmisleno pripadaju ovoj drugoj kategoriji, ali mi to ne bismo mogli znati da nismo (verom) primili hrišćansko otkrovenje o prirodi drugog svega. Na sličan način, ako dr Kibler-Ros i drugi istraživači prihvataju, ili se odnose sa simpatijom prema nehrišćanskim interpretacijama ovih iskustava, to nije zbog toga što ih savremeni eksperimenti dokazuju; nego zbog toga što sami istraživači već imaju veru u njihova nehrišćanska tumačenja. Značenje savremenih iskustava, prema tome, leži u činjenici da su ona postala široko poznata baš u pravo vreme da bi poslužila kao "potvrda" nehrišćanskog pogleda na život posle smrti, i koriste se kao deo nehrišćanskog religioznog pokreta. Pogledajmo sada pažljivije prirodu ovog religioznog pokreta.

## 2. Veza sa okultizmom

Kod istraživača "posmrtnih" iskustava uvek iznova može se videti manje ili više očigledna veza sa okultnim idejama i praksom. Okultno (bukvalno - ono što je "skriveno") možemo ovde definisati kao bilo kakav kontakt ljudi sa nevidljivim duhovima i silama na način koji je zabranjen Božjim otkrivenjem (vidi Levit. 19: 31, 20: 6 itd.). Ovaj kontakt mogu tražiti sami ljudi (kao na spiritističkim seansama), ili može biti provociran od strane palih duhova (kada se oni spontano javljaju ljudima).

Suprotnost "okultnom" je "duhovno" ili "religiozno" - termini koji se odnose na kontakt s Bogom, Njegovim anđelima i svetiteljima, na način koji Bog to dopušta: čovekova molitva, s jedne strane, i istinska, blagodatna javljanja Boga, anđela i svetih, s druge.

Kao primer ove okultne veze navešćemo mišljenje dr Hansa Holcera ("Iza ovog života", Los Anđeles, 1977), koji smatra da smisao "posmrtnih" iskustava leži u tome da ona omogućavaju čoveku da komunicira sa mrtvima, i pretpostavlja da se pri tom dobijaju onakve poruke kakve "pokojnici" daju na spiritističkim seansama.

Dr Mudi i mnogi drugi savremeni istraživači, kao što smo već videli, traže objašnjenja ovih iskustava u tekstovima Svedenborga i "Tibetanskoj knjizi mrtvih". Robert Kruk, koji predstavlja možda i najozbiljnijeg istraživača ove oblasti, koristi se kao osnovnim izvorom informacija o "drugom svetu" -podacima dobijenim od medijuma. Robert Monro i drugi koji se bave "izlaskom iz tela"

otvoreno eksperimentišu okultnim tehnikama i praksom, do te mere da primaju rukovodstvo i savete od "bestelesnih bića" sa kojima su stupili u dodir.

Najsimptomatičniji primer ovakve prakse savremenih istraživača pruža nam dr Elizabet Kibler-Ros, žena koja je postala vodeći propagator novog odnosa prema smrti proisteklog iz savremenih "posmrtnih" iskustava.

Nijedan hrišćanin, razume se, ne može a da ne saoseća sa principom koji zastupa dr Kibler-Ros, a to je brižan i human odnos prema smrti, za razliku od hladnog, bespomoćnog, a često i zastrašenog odnosa koji najčešće preovlađuje, ne samo među lekarima i medicinskim osobljem, nego čak i među sveštenstvom koje bi trebalo da ima "odgovor" na pitanja koja postavlja sama činjenica smrti.

Od objavljivanja njene knjige "O smrti i umiranju" (Njujork, 1969), pitanje smrti umnogome je prestalo da bude "tabu" među profesionalnim lekarima, pomažući takođe da se stvori intelektualna klima pogodna za diskusiju o tome šta se događa posle smrti - diskusiju koju je, na svoj način, započela prva knjiga dr Mudija 1975. Nije slučajno da je toliki broj savremenih knjiga s životu posle smrti propraćen predgovorima ili pogovorima dr Elizabet Kibler-Ros.

Nema sumnje da će se svako ko prihvata tradicionalni hrišćanski pogled na život kao na mesto ispitivanja za večnost, i na smrt kao na ulazak u večno blaženstvo ili večne muke, u zavisnosti od vere i zemaljskog života, pročitavši njenu knjigu, osetiti obeshrabrenim. Imati "human" odnos prema umirućem, pomagati mu da se "pripremi" za smrt, a pri tom ne staviti na prvo mesto veru u Hrista i nadu na spasenje, znači - kada je sve već rečeno i učinjeno - ostati na istoj onoj sumornoj stranputici "humanizma" na koju je čovečanstvo odvuklo savremeno bezverje.

Umiranje se može učiniti prijatnijim iskustvom nego što je to uobičajeno u današnjim bolnicama, ali ako ne postoji znanje o tome šta dolazi posle smrti, o tome ima li uopšte nečega posle smrti, rad ljudi kao što je dr Kibler-Ros svodi se na nivo davanja beskorisnih šarenih pilula neizlečivim bolesnicima, kako bi ovi stekli utisak da se "nešto radi".

Tokom svog prvog istraživanja, međutim (iako ona to ne pominje u svojoj prvoj knjizi), dr Kibler-Ros zaista se suočila sa dokazom da posle smrti nešto postoji. Iako ona sve do sada nije objavila svoju sopstvenu knjigu o "posmrtnim" iskustvima, na svojim mnogobrojnim predavanjima i u intervjuima jasno je davala do znanja kako je videla dovoljno da bi sa sigurnošću znala da postoji život posle smrti.

Glavni izvor njenog znanja nije, međutim, "posmrtno" iskustvo drugih, već njeno sopstveno, prilično zapanjujuće iskustvo sa "duhovima". Ovako nešto prvi put joj se dogodilo u kancelariji na Univerzitetu u Čikagu 1967, dok je obeshrabreno razmišljala o tome da prekine sa tek započetim istraživanjima o smrti i umiranju. U njenu kancelariju ušla je žena koja se predstavila kao pacijentkinja koja je umrla pre deset meseci. Dr Kibler-Ros je to prihvatila skeptično, ali evo kako ju je, po njenim rečima, prikaza najzad "ubedila": "Rekla je da zna da sam premišljala o tome da napustim svoj rad sa umirućim pacijentima i da je došla da mi kaže da ga ne prekidam... Posegnula sam da je dotaknem. Proveravala sam da li je to stvarnost. Bila sam naučnik, psihijatar, nisam verovala u takve stvari". Najzad je ubedila "duha" da napiše jednu belešku - upoređivanje rukopisa potvrdilo je da je to rukopis pokojne pacijentkinje. Dr Kibler-Ros konstatuje da se

ovaj slučaj dogodio "na raskrsnici na kojoj bih donela pogrešnu odluku da je nisam poslušala". Mrtvi se nikada ne pojavljuju živima tako naprasno. Ova poseta "sa drugog sveta", u suštini, mogla je poticati jedino od palog duha koji je imao nameru da obmane svoju žrtvu. Savršena imitacija ljudskog rukopisa za takvog duha predstavlja običnu igrariju.

Kasnije, kontakti dr Kibler-Ros sa "svetom duhova" postali su mnogo prisniji. Godine 1978. ispričala je očaranom auditorijumu od 2200 ljudi u Ešlendu, Oregon, kako je prvi put stupila u dodir sa svojim "duhovnim vođama". Na prilično tajanstven način za nju je organizovan skup spiritističkog tipa, po svemu sudeći u Južnoj Kaliforniji: na njemu je 75 ljudi zajedno pevalo kako bi "pojačalo energiju" i kako bi se omogućio "ovaj događaj".

Bila sam pokrenuta i dirnuta time što oni to čine zbog mene. Kroz ne više od dva minuta ugledala sam pred sobom džinovske noge. Preda mnom je stajao čovek gigantskih razmera". Ovaj "čovek" joj je rekao da ona treba da postane učitelj drugima i da joj je zbog toga potrebno lično iskustvo koje će joj dati hrabrost i snagu za rad. "Oko pola minuta kasnije, druga osoba se bukvalno materijalizovala na oko dva santimetra od mojih stopala... Shvatila sam da je to moj anđeo-čuvar.

On me je pozvao po imenu Izabela, i upitao da li se sećam kako smo, pre 2000 godina, zajedno radili sa Hristom". Kasnije se pojavio i treći "anđeo", da bi joj ispričao još nešto o "radosti".

"Moj susret sa vodičima bio je veličanstven doživljaj potpune, bezuslovne ljubavi. I, ja prosto želim da vam kažem da mi nikada nismo sami. Svako ima svog anđela čuvara koji nikad nije dalje dva koraka od nas u bilo koje vreme. Mi možemo prizvati ova bića. Ona će nam pomoći".

Na simpozijumu zdravstvenih radnika u septembru 1976. u San Francisku, dr Kibler-Ros je sa publikom koja se sastojala od 2300 psihijatara, medicinskih sestara i drugih zdravstvenih radnika, želela da podeli "duboko mističko iskustvo" koje joj se dogodilo prethodne večeri. (Ovaj doživljaj je očigledno iste prirode kao i onaj koji je opisala u Ešlendu.)

"Sinoć me je posetio Salem, moj duhovni vođa, sa svoja dva pratioca, Ankom i Vilijem. Bili su sa nama do tri sata ujutru. Razgovarali smo, smejali se, i pevali zajedno. Govorili su i dodirivali me s najneverovatnijom ljubavlju i nežnošću koju je moguće zamisliti. To je bio najvažniji događaj u mom životu". U publici je "kada je završila, nastao trenutni tajac, a zatim je masa ljudi kao jedan skočila na noge u znak odobravanja. Mnogi u publici, koju su činili uglavnom psihijatri i drugi zdravstveni radnici, bili su dirnuti do suza".

U okultnim krugovima dobro je poznato da se "duhovni vodiči" (a to su, razume se, pali duhovi vazdušnog carstva), ne pokazuju tako spremno i otvoreno ukoliko osoba nema veoma izraženu medijumsku prijemčivost. Ali možda još više od veze dr Kibler-Ros sa "druželjubivim dusima" zapanjuje oduševljeni odziv na njenu priču od strane publike, koja se nije sastojala od okultista i medijuma, već od običnih ljudi srednjeg staleža, i stručnjaka. Svakako da je ovo jedan od religioznih "znakova vremena": ljudi su postali prijemčivi za kontakte sa "svetom duhova" i spremni da prihvate okultističko tumačenje ovih kontakata koje protivreči hrišćanskoj istini.

Sasvim nedavno, veliki publicitet dobili su skandali koji su se desili u novootvorenom rehabilitacionom centru dr Kibler-Ros u južnoj Kaliforniji "Šanti Nilaja".

Prema ovim saopštenjima, mnogi skupovi u Šanti Nilaji zasnivali su se na staromodnim medijumskim seansama, a nekolicina bivših učesnika izjavila je da su ove seanse prevara. Može biti da u kontaktiranju dr Kibler-Ros sa "duhovima" ima više izmaštanog nego stvarnog; ali to nema uticaja na učenje o životu posle smrti koje šire ona i njoj slični.

### 3. Okultno učenje savremenih istraživača

Teorije dr Kibler-Ros i drugih istraživača savremenih iskustava o "životu posle smrti" mogu se zaokružiti u nekoliko tačaka. Dr Kibler-Ros, treba napomenuti, izražava ove tvrdnje sa uverenosti nekoga ko smatra da je imao neposredan kontakt sa "drugim svetom", ali naučnici poput dr Mudija, iako mnogo oprezniji i suzdržaniji u tonu, ne mogu izbeći a da ne propagiraju iste teorije.

Evo učenja o životu posle smrti koje lebdi u vazduhu s kraja XX veka i čini se nesumnjivo "prirodnim" svim njegovim sledbenicima koji nemaju jasne predstave o bilo kakvom drugom učenju.

Smrti se ne treba bojati. Dr Mudi piše: "U ovom ili onom obliku, gotovo svi mi govore da se više ne boje smrti" ("Život posle života").

Dr Kibler-Ros dodaje: "Zabeleženi slučajevi pokazuju da je umiranje bolno, ali sama smrt... jeste spokojan događaj, bez bola i straha. Svi, bez izuzetka, govore o osećaju spokojstva i celovitosti".

Ovde se jasno može videti potpuno poverenje prema sopstvenom psihičkom iskustvu koje je karakteristika svih onih koji su podlegli palim duhovima. Ali u današnjim savremenim "posmrtnim" iskustvima nema ničega što bi dokazivalo da i sama smrt predstavlja trajno ponavljanje ovih istih iskustava.

Ovo poverenje prema ugodnim psihičkim iskustvima, deo je opšte religiozne klime u današnje vreme, čija je posledica lažni osećaj blagostanja koji je koban po duhovni život.

Neće biti ni suda, ni ada. Dr Mudi, na osnovu svojih ispitivanja, saopštava da "u većini slučajeva model nagrade ili kazne u budućem životu negiraju i odbacuju čak i oni za koje je bilo uobičajeno da misle u okviru ovih pojmova.

Na svoje sopstveno čuđenje, otkrivali su da čak i kada su svetlosnom biću bila poznata njihova najružnija i najgrešnija dela, ono na njih nije reagovalo sa gnevom i besom, već pre sa razumevanjem, čak humorom" ("Život posle života").

Dr Kibler-Ros napominje, u doktrinarnijem tonu: "Svi imaju osećaj "celovitosti". Bog ne osuđuje, to čini čovek". Ovakvim istraživačima ne pada ni na kraj pameti da nepostojanje suda u "posmrtnim" iskustvima može biti samo posledica prvog, obmanjujućeg utiska, i da prvih nekoliko minuta posle smrti i nisu vreme za sud. Oni jednostavno tumače ova iskustva u skladu sa religioznom duhom vremena, koje ne želi da veruje ni u sud, ni u ad.

"Smrt nije jedinstveno i konačno iskustvo, kako je opisuje hrišćansko učenje, već pre samo bezbolan prelazak u "više stanje svesti". Dr Kibler-Ros ovako definiše smrt: "Smrt je jednostavno odbacivanje fizičkog tela, slično tome kao kad leptir izlazi iz čaure. To je prelaz u više stanje svesti, u kome produžavate da opažate,

shvatate, smejete se, napredujete, a jedino što ste izgubili je ono što vam više nije potrebno, a to je vaše fizičko telo. To je kao kad odlažete zimski kaput jer dolazi proleće... eto šta je smrt". Kasnije ćemo pokazati u kolikoj je ovo suprotnosti sa istinitim hrišćanskim učenjem.

#### 4. Smisao zemaljskog života i života posle smrti

Smisao zemaljskog života i života posle smrti nije večno spasenje duše odn. čoveka, već neograničeni proces "rasta" u "ljubavi", "razumevanju", kao i "samorealizacija". Dr Mudi smatra da su se mnogi vratili u telo posle ovih iskustava sa novim modelom i novim shvatanjem drugog sveta - vizijom koju ne karakteriše jednostrani sud, već pre saradnja u razvoju usmerenom ka konačnom cilju - samo- realizaciji. U skladu sa ovim novim shvatanjima, razvitak duše, naročito u pogledu duševnih svojstava ljubavi i znanja, ne prekida se smrću. Ono se nastavlja i na drugoj strani, možda i večno..." ("Život posle života").

Ovo okultno shvatanje života i smrti ne može poticati samo od fragmentarnih iskustava koja se danas objavljuju. Ono pre potiče od okultne filosofije koja predstavlja duhovnu klimu današnjice.

#### 5. "Posmrtna" i "vantelesna" iskustva

"Posmrtna" i "vantelesna" iskustva sama za sebe predstavljaju pripremu za život posle smrti. Tradicionalna hrišćanska priprema za život posle smrti (vera, pokajanje, pričešćivanje Sv. Tajnama, duhovna borba smatraju se beznačajnim u poređenju sa naraslom "ljubavlju" i "razumevanjem" kojima "posmrtna" iskustva nadahnjuju ljude, pa je, na primer (kao u tretmanu koji su nedavno razradili Kibler-Ros i Robert Monro), moguće pripremiti beznadežne bolesnike da uz pomoć "vantelesnih" iskustava "brzo shvate šta ih čeka na Drugoj Strani, kada umru" (Uiler, "Putovanje na Drugu Stranu"). Jedan od ispitanika dr Mudija kategorično tvrdi: "Razlog što se ne plašim smrti je taj što znam kuda ću otići kada napustim ovaj svet, zato što sam tamo već bio" ("Život posle života"). Kakav tragičan i loše utemeljen optimizam!

Svaka od ovih pet tačaka deo je spiritističkog učenja XIX veka, koje su otkrili sami "duhovi" kroz svoje medijume.

Ovo učenje bukvalno su izmislili demoni sa jedinim i očevidnim ciljem da podriju tradicionalno hrišćansko učenje o zagrobnom životu i izmene čitavo shvatanje vere hrišćanske. Okultna filozofija, koja gotovo neprimetno prati i koloriše savremena "posmrtna" iskustva jeste prosto ezoterijski spiritizam viktorijanske epohe sveden na popularni nivo, što uzrokuje da istinita hrišćanska shvatanja iščezavaju iz umova širokih masa na Zapadu.

"Posmrtno" iskustvo samo po sebi, neko bi mogao primetiti, samo je uzgredno povezano sa okultnom filozofijom koja se putem njega rasprostranjuje, a ovo iskustvo propagira filozofiju okultizma ne zbog toga što je ono samo okultno kao takvo, već zbog toga što su temeljne hrišćanske mere predostrožnosti i hrišćansko učenje nekada štitili ljude od ovakvih uticaja, a danas su one odbačene.

Zbog toga će bukvalno svako "onostrano" iskustvo danas biti iskorišćeno za propagiranje okultizma. U XIX veku samo je mali broj slobodnih mislilaca i necrkvenih ljudi sledio ovu okultnu filosofiju, ali danas je ona u tolikoj meri "u duhu vremena" da će svako ko se svesno ne pridržava sopstvene filosofije biti neminovno, na "prirodan" način, privučen k njoj.

"Misija" savremenih "posmrtnih" iskustava

Ali, najzad, zbog čega danas "posmrtna" iskustva imaju toliko odjeka, i u čemu je njihov smisao kao obeležja "duha vremena"?

Najočigledniji razlog za tako intenzivna istraživanja ovih iskustava u današnje vreme jesu nove metode reanimacije "klinički umrlih", otkrivene tokom poslednja godina, zbog kojih su ovakva iskustva postala uobičajenija nego ikad ranije. Ovo objašnjenje, bez sumnje, pomaže kada je u pitanju kvantitativno povećavanje broja izveštaja o iskustvima "posle smrti", ali je ono isuviše površno da bi objasnilo duhovno delovanje ovih iskustava na čovečanstvo i promenu pogleda na zagrobni život koju su ova iskustva uslovlila.

Dublje razloge moguće je pronaći u narastajućoj otvorenosti i osetljivosti ljudi za "spiritualna" i "psihička" iskustva uopšte, pod snažnim uticajem okultnih ideja sa jedne strane, i slabljenja kako humanističkog materijalizma tako i hrišćanske vere, sa druge. Čovečanstvo još jednom dolazi u situaciju da prihvati mogućnost kontakta sa "drugim svetom".

Štaviše, ovaj "drugi svet" kao da se sam "otkriva čovečanstvu koje žudi da ga ispita". "Eksplozija okultizma" poslednjih godina bila je potpomognuta, a zauzvrat i sama potpomagala - neverovatni porast "paranormalnih" iskustava svih vrsta. "Posmrtna" iskustva nalaze se na jednom kraju spektra ovih iskustava. Ona zahtevaju sasvim malo ili nimalo svesnog napora volje za kontakt sa "onim svetom".

Na drugom kraju ovog spektra nalaze se savremeno čarobnjaštvo i satanizam, kod kojih je već u pitanju svestan pokušaj opštenja ili čak služenja silama "drugog sveta". Negde između ove dve krajnosti nalazi se bezbroj varijanti savremenih psihičkih iskustava, od "krivljenja kašika" Urija Gelera i parapsiholoških eksperimenata sa "vantelesnim" putovanjima, do kontakata sa "vanzemalcima".

Važno je naglasiti da su većinu ovih "paranormalnih" iskustava imali "hrišćani", a jedna vrsta ovih pojava (one "harizmatičke") široko su prihvaćene kao izvorni hrišćanski fenomeni. Uistinu, međutim, uplitanje hrišćana u ovakva iskustva predstavlja upozoravajući signal do koje mere se u naše vreme izgubila hrišćanska svest o tome kakva je suština ovih iskustava.

Jedan od najčuvenijih autentičnih proroka 20. veka, pokojni Artur Ford (njegova popularnost, koja se sve više širi kako među "hrišćanima", tako i među neverujućim humanistima, sama po sebi predstavlja jedan od "znakova vremena"), dao je jasan nagoveštaj o tome u čemu je smisao današnje masovne rasprostranjenosti okultnih iskustava i otvorenosti ljudi prema njima:

"Dan profesionalnog medijuma bliži se kraju. Bili smo korisni zamorčići.

Zahvaljujući nama, naučnici su otkrili nešto o uslovima neophodnim da bi se ono

(kontakt sa "svetom duhova") dogodilo". To znači, okultno iskustvo, do sada ograničeno na uzak krug "posvećenika", sada postaje dostupno hiljadama običnih ljudi! Razume se, ovo u suštini nije posledica naučnog razvitka, već sve većeg otuđivanja ljudi od hrišćanstva i njihove žeđi za novim "religioznim" doživljajima.

Pedesetak ili sedamdesetak godina ranije, samo su medijumi i okultisti (takoreći na ivici društvene zajednice) imali kontakte sa "duhovima pomoćnicima", vežbali "izlazak iz tela", ili "govorili nepoznatim jezicima". Danas su ova iskustva postala gotovo uobičajena i prihvaćena kao nešto svakidašnje na svim nivoima društva. Ovaj primetni porast "onostranih" iskustava bez sumnje predstavlja jedno od znamenja da se približava kraj sveta. Sveti Grigorije Dvojeslov, posle opisa mnogih vizija i doživljaja zagrobnog života u svojim "Razgovorima" zapaža da nam se "duhovni svet sve više približava, ispoljavajući se kroz vizije i otkrovenja... Što se ovaj svet više primiče svom kraju, svet večnosti postaje bliži... Kraj sveta stapa se sa početkom večnog života" (IV, 43).

Sveti Grigorije, međutim, dodaje da putem ovih vizija i otkrivenja (koje su još mnogo češće u naše, nego u njegovo vreme) mi istine budućeg veka vidimo još uvek nesavršeno, zbog toga što je svetlost još "prigušena i bleđa, kao svetlost sunca u rane jutarnje sate, tik pred zoru".

Kako je ovo istinito kada su u pitanju savremena posmrtna iskustva! Nikada ranije nisu bila čovečanstvu data tako potresna i snažna svedočanstva, ili, u krajnjoj meri, "nagoveštaji" o tome da postoji drugi svet; da se život ne okončava smrću tela, da duša preživljava smrt i da je čak još svesnija i još "življa" posle smrti.

Onome ko jasno shvata hrišćansko učenje o stanju duše odmah po smrti, čak i savremeni okultistički eksperimenti mogu samo da potvrde postojanje i prirodu vazdušnog carstva palih duhova.

Ali, drugom delu čovečanstva, uključujući tu i većinu onih koji sebe još uvek nazivaju hrišćanima, savremena iskustva umesto da potvrđuju hrišćanske istine, služe kao vodič u suptilnu samoobmanu i lažno učenje koje priprema nadolazeće carstvo antihrista.

Zaista, čak ni oni koji vaskrsavaju mrtve ne mogu da ubede čovečanstvo da treba da se pokaje: "Ako ne slušaju Mojsija i proroke, ako neko i iz mrtvih vaskrsne, neće se uvjeriti" (Luka 16: 31).

Na kraju krajeva, shvatiti istinsko značenje savremenih iskustava mogu samo oni koji su verni "Mojsiju i prorocima", tj. punoći otkrivene istine. Ono što iz ovih iskustava doznaje ostatak čovečanstva, nije svest o potrebi pokajanja i blizini Božjeg suda, nego čudno, sablažnjivo novo "evanđelje" prijatnih doživljaja "onog sveta" koje ukida ono što je Bog ustanovio da bi pobudio u čoveku svest o realnosti drugog sveta, sveta Nebesa i ada, a to je - strah od smrti.

Artur Ford sasvim otvoreno izjavljuje da se celokupna misija medijuma kakav je on ispunjava u tome da "iskoriste sve izuzetne talente koji su mu dati kako bi strah od prelaska u smrt uklonio jednom za svagda iz zemaljskih umova".

To je takođe i misija dr Kibler-Ros, a to su i rezultati "naučnih" istraživanja poput onih dr Mudija: "Onaj svet" je prijatan i ne treba se plašiti stupiti u njega.



Pre dva veka, Svedenborg je ovako sumirao "duhovnost" onih koji ovako veruju: "Meni je bilo dozvoljeno ne samo da se naslađujem radostima tela i čula, poput onih koji žive na zemlji, već takođe i dopušteno da se naslađujem takvim ushićenjima i životnim radostima kakve, u to sam uveren, nije osetio niko na čitavom svetu, i koje daleko prevazilaze sve što bi bilo ko mogao zamisliti i poverovati... Verujte mi, kad bih znao da će me Gospod pozvati k Sebi već sutra, ja bih pozvao muzikante, da se još jednom proveselim u zemaljskom svetu". Kada je svojoj domaćici govorio o danu svoje smrti, bio je tako veseo "kao da se sprema za praznik, ili za neko slavlje".

Suprotstavimo sada ovome odnosu istiniti hrišćanski odnos prema smrti tokom vekova. Tako ćemo videti koliko je za dušu pogubno ako ne pravi razliku u pogledu "duhovnih iskustava", i odbacuje predostrožnost svojstvenu hrišćanskom učenju.

### Hrišćanski odnos prema smrti

Okultno učenje, mada zavodi daleko u stranu od istinite prirode stvari, započinje sa jednom nesumnjivom hrišćanskom istinom: smrt tela nije kraj čovečijeg života, već samo početak novog stanja ljudske ličnosti koja produžava da postoji odvojena od tela.

Smrt, koja nije Bogom stvorena, već je u stvorenja dospela grehom Adama u Raju, jeste najizrazitiji vid pada ljudske prirode sa kojim se čovek suočava. Sudbina ličnosti u večnosti umnogome zavisi od toga kako se ona odnosila prema sopstvenoj smrti i kako se pripremala za nju.

Istiniti hrišćanski odnos prema smrti uključuje i elemenat straha, nesigurnosti, tj. upravo onih emocija koje okultizam želi da odbaci. Međutim, hrišćanski odnos prema smrti nema ničeg zajedničkog sa primitivnim strahom kakav mogu osetiti oni koji umiru bez nade u večni život. Hrišćanin dočekuje smrt sa umirenom savešću, spokojno, i, po Božjoj milosti, čak i sa određenom sigurnošću.

Pogledajmo sada hrišćansku smrt nekoliko velikih egipatskih sveštenomona iz V veka.

"Kada je nastupilo vreme svetome Agatonu da se prestavi, tri dana je proveo u potpunoj sabranosti, ne progovarajući ni sa kim. Najzad ga braća upitaše: "Oče Agatone, gde si ti?". "Stojim pred sudom Hristovim", odgovori on. "Zar se čak i ti bojiš, oče?", upitaše braća. On odgovori: "Istina, ja sam se iz sve snage starao da izvršim zapovesti Božje, ali ja sam čovek, pa ne znam da li su moja dela Bogu ugodna". "Zar zaista ne polažeš nadu na svoj život, koji je bio u skladu sa voljom Božjom?", upitaše opet braća.

"Ne mogu da imam takvu nadu", odgovori on, "jer jedno je sud čovečiji, a drugo sud Božji". Htedoše još nešto da ga upitaju, ali im on reče: "Ljubazno vas molim da sad ne govorite više sa mnom, jer sam zauzet". Rekavši to, on radosno izdahnu.

"Videsmo ga radosnog", govorili su njegovi učenici, "kao da se susreo i pozdravlja se s dragim prijateljima".

Čak i veliki Svetitelji, koji su umirali sa jasnim svedočanstvima Božje milosti prema njima, čuvaju trezveno smirenje u pogledu svoga ličnog spasenja.

"Kada je Sisoju Velikom došlo vreme da umre, ozari se njegovo lice, i on reče okupljenim ocima:

"Evo, došao je Avva Antonije". Počutavši malo, opet reče:

"Evo, dođe lik proroka". Onda postade još svetliji i reče:

"Evo, došao je lik apostola". I opet, njegovo lice ozari se dvostruko jače. On poče sa nekim da razgovara. Starci ga upitaše sa kim je razgovarao. On odgovori:

"Anđeli su došli da me povedu, ali ja ih preklinjem da me ostave još neko vreme, radi pokajanja". Starci mu rekoše: "Oče, tebi pokajanje nije potrebno". On im odgovori:

"Uistinu, ne znam da li sam postavio i početak pokajanja". A svi su znali da je savršen. Tako je govorio i osećao istinski hrišćanin, iako je još za života vaskrsavao mrtve jednom rečju i bio preispunjen darovima Duha Svetoga. I opet zasija njegovo lice još jače, blistajući poput sunca. Svi se uplašise. On im reče: "Gledajte, Gospod je došao i rekao: "Donesite mi izabrani sasud iz pustinje". S ovim rečima on ispusti duh. Videše sevanje munje, a hram se ispuni miomirom". (Skitski Paterik, Episkop Ignjatije, knj. III, str. 110).

Koliko se samo ovaj dubok i trezven hrišćanski odnos razlikuje od površnog pristupa nekih od današnjih nepravoslavnih hrišćana koji smatraju da su već "spaseni", da čak neće biti ni podvrgnuti sudu kao svi ljudi, te da nemaju zašto ni da se plaše smrti.

Slično shvatanje (koje je veoma rasprostranjeno među savremenim protestantima i koje praktično nije daleko od okultističkih ideja) jeste i ono da se smrti ne treba plašiti, jer večnih muka nema. Bez sumnje da je, ako i nenamerno, i ovo shvatanje potpomoglo formiranju savremenog odnosa prema smrti.

Blaženi Teofilakt Bugarski (XI v.), u svome komentaru Evanđelja piše: "Mnogi se obmanjuju lažnom nadom, misle da će zadobiti Carstvo Nebesko i ujediniti se sa saborom onih koji počivaju na vrhuncu vrlina. Ovakvi gaje visoko mišljenje o samima sebi u srcu... Mnogi su zvani, jer Bog zove mnoge, odnosno sve; ali malo je izabranih, malo je spasenih, malo je dostojnih Božjeg izbora" (Tumačenje Mat. 22: 14).

Sličnost između okultne filozofije i savremenih protestantskih pogleda predstavlja možda glavni razlog zbog čega su pokušaji nekih protestanata - evangelista da kritikuju savremena "posmrtna" iskustva s tačke gledišta "biblijskog hrišćanstva" bili toliko neuspešni.

I sami kritičari su toliko izgubili od tradicionalnog hrišćanskog učenja o zagrobnom životu, podnebesnom carstvu, delovanju demona i njihovim obmanama, da je i njihova kritika često rasplinuta i proizvoljna, a njihova moć prosuđivanja u ovoj oblasti nije ništa bolja nego kod svetovnih istraživača, zbog čega i dopuštaju da ih obmanu lažna, nazovi "hrišćanska" ili "biblijska" iskustva u vazdušnom carstvu.

Istinski hrišćanski odnos prema smrti zasniva se na svesti o korenitoj razlici između ovog i budućeg života.

Mitropolit Makarije Moskovski (Bulgakov) sledećim rečima podvlači biblijsko i svetootačko učenje po ovom pitanju: "Smrt je međa koja ograničava vreme podviga za čoveka, i na kojoj počinje vreme otplaćivanja, tako da po smrti nije

moguće ni pokajanje, ni ispravljanje života. Ovu istinu izrazio je Hristos Spasitelj svojom pričom o bogatašu i Lazaru, iz koje se vidi da su i jedan i drugi, odmah posle smrti, dobili zasluženo, a bogataš, ma koliko se mučio u adu, nije mogao pokajanjem da se oslobodi svojih muka" (Lk. 16: 26, knj. II, str. 524). (Ali to još nije konačni sud - prim. prev.)

Zbog toga smrt i jeste upravo ta realnost koja u čoveku pobuđuje svest o razlici između ovog i budućeg sveta i nadahnjuje na život ispunjen pokajanjem i očišćenjem, dok još imamo dragocenog vremena.

Kada je svetog avvu Doroteja neki brat upitao za sebe, zašto mu se dešava da nemarno provodi vreme u svojoj keliji, on mu je odgovorio: "Zbog toga što ti još nisi shvatio ni očekivanu nagradu, ni buduća mučenja. Jer, kada bi ti ovo uistinu znao, ti bi, čak i da ti je kelija puna crva i da stojiš u njima sve do grla, trpeo i to ne raslabljujući se". (Avva Dorotej, pouka 12 "O strahu od budućih muka".

Na sličan način uči i sveti Serafim Sarovski, u ovo naše, moderno vreme: "Kada bi znao kakva radost očekuje dušu pravедnika na Nebesima, ti bi se odvažio da u ovom privremenom životu podneseš muku, gonjenje i klevetu s blagodarnošću. Kad bi i čitava ova kelija naša bila puna crva, i kad bi ti crvi grizli plot našu tokom čitavog ovog privremenog života, to bi od sveg srca trebalo na to pristati, da se ne bi lišili one nebeske radosti koju je Bog pripremio onima koji Ga ljube".

Nepostojanje straha pred licem smrti kod protestanata, kao i kod okultista, predstavlja direktnu posledicu njihove neosvedočenosti o tome šta ih očekuje u budućem životu i šta je moguće učiniti sada, da bi se za smrt pripremili.

Istinski doživljaj ili viđenje zagrobnog života potresa do dubine duše i (ukoliko čovek nije do tada revnosno vodio hrišćanski način života (dovode do korenite promene čitavog života radi pripreme za buduću). Kada je prepodobni Atanasije Kijevo-Pečerski umro i kroz dva dana oživeo, iguman i brataja se "užasnuše, videvši da je oživeo, pa počеше da mu postavljaju pitanja o tome kako je oživeo, i šta je video i čuo u trenutku kad se razdvajao od tela. Na sva ta pitanja on je odgovarao samo rečima: "Spasavajte se!".

Kako ga je bratija uporno molila da im kaže nešto korisno, on im zavešta poslušanje i neprestano pokajanje. Odmah potom Atanasije se zatvorio u pećinu, u kojoj je proveo, ne izlazeći, dvadeset godina, prebivajući tu dan i noć u neprestanim suzama, uzimajući samo malo hleba i vode i ne progovarajući ni sa kim za sve to vreme. Kada je došao čas njegove smrti, on je ponovio okupljenoj bratiji svoju pouku o poslušanju i pokajanju i s mirom počinuo u Gospodu". (knj. III, str. 129, Kijevo-Pečerski paterik, Sv. Atanasije, nazvan "Vaskrsli", predstavio se 2. decembra).

Isto tako, na Zapadu, Prečasni Beda pripoveda kako je neki stanovnik Nortumbrije, koji je bio mrtav čitavu noć, povrativši se u život, rekao: "Zaista, ja sam ustao iz zagrljaja smrti, i ponovo mi je dopušteno da živim među ljudima. Ali od sada ne treba da živim kao ranije, već treba da vodim sasvim drugačiji život". On je razdao sve svoje imanje i udaljio se u manastir. Docnije je govorio da je video Nebesa, ad, ali "taj čovek Božji nije želeo da govori o tome sa ljudima neprijemčivim i nemarnog života, nego samo sa onima koji su imali strah od

kazne ili se radovali nadom na večni život, i koji su želeli da prime njegove reči u srce i uzrastaju u svetosti".

Čak i u naše vreme, autor teksta "Mnogima neverovatan, ali istinit događaj" bio je tako potresen svojim istinskim iskustvom onostranog sveta, da je u potpunosti izmenio svoj način života, postao monah i napisao povest o svom iskustvu da bi probudio sebi slične koji žive u lažnoj bezbrižnosti, ne verujući u budući život. Ovakvi slučajevi često se sreću u životima Svetih i drugim pravoslavnim izvorima, i oni stoje u oštrm kontrastu sa iskustvima savremenih ljudi koji su videli "Nebesa" i "onaj svet", ostajući i dalje u lažnoj uverenosti da su već "spremni" za život posle smrti i da se same smrti nema razloga bojati.

Značaj sećanja na smrt u hrišćanskom životu moguće je videti iz udžbenika hrišćanskog podviga - "Lestvice" prepodobnog Jovana Lestvičnika, čiji je šesti stepen specijalno tome posvećen:

"Kao što je hleb potrebniji od svake druge hrane, tako je i pomišljanje na smrt nužnije od svih drugih delanja... Za čoveka je neizvodljivo delo da dan provede bogougodno, ukoliko ne misli da je to poslednji dan njegovog života" (Stepenica 6: 4, 24). Pismo dobro kaže: "U svim rečima svojim sećaj se svoga kraja, i doveka nećeš sagrešiti" (Sir. 7: 39). Veliki svetitelj, prep. Varsonufije iz Gaze, savetovao je bratu: "Neka tvoje pomisli ukrepi sećanje na smrt, čiji čas nije nikome poznat. Pohitajmo da činimo dobro do ishoda našeg iz ovoga života - jer mi ne znamo u koji ćemo dan biti pozvani - da se ne pokažemo nepripremljenima i ne ostanemo, zajedno sa pet ludih devojaka, izvan bračne ložnice".

Veliki avva Pimen, doznajući o smrti egipatskog podvižnika pre. Arsenija Velikog, reče: "Blaženi Arsenije, ti si oplakao sebe tokom zemnog života! Ako ne oplakujemo sebe ovde, plakaćemo večno. Nemoguće je izbeći plač: ili ovde - dobrovoljno, ili tamo, u mukama, nevoljno". (Paterik Skitski, vidi kod ep. Ignjatija, knj. III, str. 108).

Samo onaj ko poseduje ovakav trezveni hrišćanski pogled na život, može se osmeliti da kaže zajedno sa apostolom Pavlom da ima "želju otići i s Hristom biti" (Fil. 1: 23).

Samo onaj, koje vodio hrišćanski život podviga, pokajanja i oplakivanja svojih grehova, može da kaže sa svetim Amvrosijem Milanskim: "Budale se boje smrti kao najvećeg zla, a mudri je traže kao odmor od napora i kraj muka" ("Smrt kao blago", 8: 32).

Preosvećeni Ignjatije (Brjančaninov) završava svoju znamenitu "Besedu o smrti" rečima koje danas, posle sto godina, zvuče za nas kao priziv da se vratimo jedinom ispravnom odnosu prema smrti - hrišćanskom, odbacivši sve ružičaste iluzije našeg sadašnjeg duhovnog stanja, kao i sve lažne nade u pogledu budućeg života: "... korisno je buditi u sebi sećanje na smrt posećivanjem grobalja, posećivanjem bolesnika, prisustvom pri samrtničkim posteljama bližnjih i sahranama, čestim razmišljanjem i obnavljanjem u sećanju različitih smrti savremenika, koje smo videli ili o kojima smo slušali... Spoznavši koliko je kratak naš zemni život i sujetna sva zemaljska bogatstva i počasti, shvativši kakva užasna budućnost očekuje one koji su, prenebregavajući Iskupitelja i iskupljenje, prineli sebe sasvim na žrtvu grehu i truleži - odvratimo naše duhovne oči od neprestanog gledanja obmanjujuće i varljive lepote sveta, koja lako ulovi ljudsko

srce da je ljubi i služi joj; obratimo ih strašnom, ali spasonosnom prizoru - smrti koja nas očekuje.

Oplakujmo sebe blagovremeno, umijmo, operimo suzama i ispovedimo naše grehe zapisane u knjigama Svedržitelja.

Steknimo blagodat Svetoga Duha - taj pečat, to znamenje izabranja i spasenja, jer nam je ono neophodno da bi slobodno prošli kroz vazdušno prostranstvo i stekli pristup nebeskim dverima i obiteljima.

... Izgnanici iz raja! Ne radi veselja, ne radi slavlja, ne radi igranja živimo mi na zemlji, nego zbog toga da bi verom, pokajanjem i krstom ubili smrt koja nas je ubila, i povratili sebi izgubljeni raj.

Neka milostivi Gospod daruje čitaocima ovih reči i piscu da se sećaju smrti za vreme zemnog života, i sećajući se nje, umrtvivši se za sve sujetno, životom za večnost odstrane od sebe žalac smrti kada njen čas nastupi, i pređu u blaženi, večni, istiniti život. Amin" (t. III, 181-183).

[sadržaj](#)

## PRAVOSLAVNO UČENJE O SUDBINI DUŠE POSLE SMRTI

Arhiepiskop Jovan (Maksimović) Život posle smrti

U prvih devet poglavlja ove knjige pokušali smo da izložimo neke osnovne aspekte pravoslavnog shvatanja o životu posle smrti, suprotstavljajući ih široko rasprostranjenim savremenim shvatanjima, koja su se u mnogo čemu udaljila od prvobitnog hrišćanskog učenja.

Na Zapadu se istinito pravoslavno učenje o Anđelima, o vazdušnom carstvu palih duhova, o prirodi ljudskog opštenja sa duhovima, o Nebesima i adu - ili izgubilo, ili je izvitopereno, usled čega se današnja "posmrtna" iskustva tumače na potpuno pogrešan način. Jedini zadovoljavajući odgovor na ova pogrešna tumačenja daje pravoslavno učenje.

Ova knjiga je nevelikog obima i ne izlaže u potpunosti pravoslavno učenje o onostranoj stvarnosti i životu posle smrti. Zadatak nam je mnogo uži - da prikazemo ovo učenje samo toliko koliko je potrebno da bi odgovorili na pitanja koja su pokrenula savremena "posmrtna" iskustva i da bi uputili čitaoca na one pravoslavne tekstove u kojima je ovo učenje sadržano. U zaključku, ovde ukratko prikazujemo pravoslavno učenje o sudbini duše posle smrti.

Podlogu prikaza čini članak koji je, godinu dana pre svoje končine, napisao arhiepiskop Jovan Maksimović, jedan od poslednjih velikih ruskih bogoslova u naše vreme. Njegove reči štampane su uskim stupcem, a objašnjenja, komentari, i citati iz dela svetih Otaca, štampani su na uobičajen način.

Čekam vaskrsenje mrtvih i život budućeg veka. Nikejski Simvol vere  
Beskrajna i neutešna bila bi naša žalost za bližnjima koji se upokojiše, da nam Gospod nije dao večni život. Naš bi život bio besciljan, ako bi se okončavao smrću.

Kakva bi onda bila korist od vrlinskog življenja i dobrih dela?

Tada bi bili u pravu oni koji govore: "Jedimo i pijmo, jer ćemo sutra umreti". Ali, čovek je sazdan za besmrtnost, i Hristos je svojim vaskrsenjem otvorio dveri Carstva Nebeskog, večnog blaženstva za one koji su verovali u Njega i živeli pravedno.

Naš zemaljski život je priprema za budući život, a ta priprema se završava smrću. "Ljudima predstoji jedanput umreti, a potom sud (Božji)" (Jevr. 9, 27). Tada čovek ostavlja sve svoje zemaljske brige, njegovo telo se raspada, da bi ponovo ustalo prilikom Opšteg Vaskrsenja.

No, njegova duša produžava da živi ne prestajući da postoji ni za jedan tren. Na osnovu mnogobrojnih javljanja pokojnika bilo nam je dato da delimično znamo šta se zbiva sa dušom kada napusti telo. Kad prestaje viđenje telesnim očima, započinje viđenje duhovno.

Obraćajući se u pismu svojoj umirućoj sestri, episkop Teofan veli: "Ali ti nećeš umreti. Tvoje će telo umreti, a ti ćeš preći u drugi svet, živa, svesna sebe i svega što te okružuje" (Dušekorismo štivo, avgust, 1894.).

Nakon smrti, duša je živa i još svesnija nego pre smrti. Sveti Amvrosije Milanski uči: "Pošto duša ostaje živa i posle smrti, i dobro ostaje živo i ne gubi se sa smrću, nego se još uvećava. Dušu ne zadržava nikakva prepreka koju postavlja smrt, nego je čini još delatnijom, jer deluje u "domaćem" ambijentu, bez ikakve veze sa telom koje je za nju teret pre nego li neka korist". (Sveti Amvrosije Milanski, "Smrt kao dobro").

Prepodobni ava Dorotej, (6. vek) ovako sumira učenja ranih Otaca po ovom pitanju: "Jer, kako nam Oci govore, duše umrlih pamte sve što se ovde zbilo - i reči, i dela, i pomisli - i ništa ne mogu zaboraviti. A što je u psalmu rečeno: "U taj dan će propasti sve pomisli njegove" (Ps. 146, 4), rečeno je o pomislama, ovoga veka: o kućama, o imanju, o roditeljima i deci, o poslovima i zaradi. Sve ovo propada čim duša iziđe iz tela... A što je učinila u pogledu vrline ili strasti, ona sve pamti i ništa od toga ne propada... I, kao što rekoh, duša ne zaboravlja ništa od onoga što je učinila u ovome svetu, nego po izlasku iz tela, oslobodivši se njegove zemnosti, sve pamti još bolje i jasnije". (Ava Dorotej, 12. pouka).

Odgovarajući jereticima koji su verovali da duša posle smrti nije u svesnom stanju, veliki podvižnik V veka, prepodobni Jovan Kasijan, jasno iznosi stav o aktivnom, delatnom stanju duše nakon smrti tela: "Posle razlučenja od tela, duše nisu nedelatne, niti bez svesti; ovo potvrđuje jevanđelska priča o Lazaru i bogatašu (Lk. 16, 22-28)... Duše preminulih ne samo da nisu lišene svesti, nego zadržavaju i svoja raspoloženja - nadu i strah, radost i tugu, i nešto od onoga što očekuju za sebe na budućem Sudu one već počinju da predokušaju... One postaju još življe i još revnosnije proslavljaju Boga.

I zbilja, ako na osnovu Svetog Pisma zaključujemo, koliko je to u našoj moći, o prirodi duše, neće li biti, da ne kažem baš - bezumlje, ali recimo, budalaština - i najmanje sumnjati da najdragoceniji deo čoveka (tj. duša), u kojoj su, po blaženom Apostolu, sadržani lik i podobije Boga (I Kor. 11, 7; Kol. 3, 10), posle odlaganja telesne ogrublosti u kojoj ona prebiva u sadašnjem životu - postaje nesvesna, ona koja, posedujući u sebi svu silu razuma čini svojim prisustvom da i besvesna i besčuvstvena materija tela bude svesna i čuvstvena?

Otuda sledi, a i razum to nalaže, da se duh, odloživši ovu telesnu ogrubelost koja ga sada raslabljuje, ne lišava svojih razumnih sila, nego ih privodi u bolje stanje, čineći ih još čistijim i još utančanijim". (str. 178-179).

Savremena "posmrtna" iskustva su na potresan način otkrila današnjim ljudima istinu o svesnom stanju duše nakon smrti, o tome da su njene umne sposobnosti tada još izoštrjenije i prefinjenije. Ovo saznanje nije, međutim, samo po sebi dovoljno da bi onoga ko se u tom stanju nalazi zaštitilo od obmana u "vantelesnoj" sferi.

Neophodno je u tančine poznavati hrišćansko učenje o ovom pitanju.

### Početak duhovnog viđenja

Često (ovo duhovno viđenje) počinje kod umirućih još pre smrti, tako da oni, još uvek videći one koji ih okružuju, i čak razgovarajući s njima, vide i ono što drugi ne vide.

Za ovo iskustvo umirućih zna se odvajkada, i zato slični slučajevi koji se zbivaju sa umirućima danas - nisu novost. Pa ipak, treba ponoviti ono što je rečeno ranije (I Glava, 2 deo): samo prilikom blagodatnih poseta pravednicima, kada im se javljaju Svetitelji i Anđeli, mi zaista možemo biti sigurni u to da su se javila bića sa drugog sveta.

U običnim slučajevima, kada umiruća osoba počne da viđa preminule rođake i prijatelje, to iskustvo može biti i samo jedno "prirodno" upoznavanje sa nevidivim svetom, u koji toj osobi predstoji da uđe. Istinska priroda likova pokojnika koji se pojavljuju poznata je verovatno samo Bogu, i mi nemamo potrebe da se u to upuštamo.

Jasno je da Bog umirućem daje ovo iskustvo kako bi mu na najočigledniji način pokazao da onostrani svet nije sasvim nepoznato i strano mesto, nego da je i tamo život ispunjen ljubavlju koju čovek gaji prema bliskim osobama.

Prepodobni Teofan Zatvornik na dirljiv način iznosi ovu misao pišući umirućoj sestri:

"Tamo će te susresti otac i majka, braća i sestre. Pokloni im se, prenesi im i naše pozdrave i zamoli ih da se mole za nas. Okružiće te tvoja deca i radosno te pozdraviti. Biće ti bolje tamo nego ovde".

### Susret s duhovima

Ali po ishodu iz tela, duša će se obresti među drugim duhovima, dobrim i zlim. Ona obično teži onima koji su joj bliži po duhu, i ako je ona još u telu bila pod uticajem nekih od njih, to će ona i po ishodu iz tela ostati zavisna od njih, ma kako se odvratnima oni pokazali pri tom susretu.

Ovde nam se opet ozbiljno ukazuje na to da onostrani svet, iako za nas neće biti sasvim stran i nepoznat, ipak neće biti tek prijatan susret sa onima koje volimo u nekakvoj "zemlji snova", nego će biti jedan duhovni sukob u kome će se ispitati stanje naše duše u ovom životu - da li se ona, živeći vrlinski kroz ispunjavanje Božjih zapovesti priklanjala anđelima i svetima, ili je, lenjošću i neverjem učinila sebe prikladnom za opštenje s palim duhovima.

Preosvećeni Teofan Zatvornik dobro je rekao (vidi kraj VI glave) da će se i ispitivanje na vazдушnim mitarstvima možda pokazati pre kao iskušavanje nego kao optuživanje.

I premda je sama činjenica suda u zagrobnom životu -"posebno" odmah posle smrti, i Strašnog u poslednji dan - van svake sumnje, javno izrečena Božja presuda će biti samo odgovor na unutrašnje raspoloženje duše koje je ona u sebi izgradila u odnosu prema Bogu i duhovnim bićima.

Prva dva dana posle smrti

Tokom prva dva dana duša uživa u relativnoj slobodi i može da posećuje draga joj na zemlji mesta, a trećeg dana odlazi u druge sfere.

Ovde arhiepiskop Jovan samo ponavlja još od IV veka u Crkvi prisutno učenje, koje je Anđeo poverio prepodobnom Makariju Aleksandrijskom kada mu se javio u pustinji i objasnio mu značaj crkvenog pominjanja upokojenih trećeg dana po njihovoj smrti:

"Kada u treći dan biva u crkvi prinos, duša preminulog prima od svog Anđela Čuvara utehu u žalosti koju oseća zbog razdvajanja od tela. Ona dobija utehu zato što je u Crkvi Božjoj za nju obavljen prinos i uzneto slavoslovlje, što u njoj rađa dobru nadu.

Jer, tokom (prva) dva dana duši je dopušteno da se, u pratnji Anđela koji su uz nju, kreće kud joj je volja. Zato duša koja je volela telo ponekad luta oko kuće u kojoj se razlučila od tela, ili oko groba u kome je položeno telo, i tako provodi dva dana kao ptica koja traži sebi gnezdo. A vrlinska duša posećuje ona mesta gde je imala običaj da čini dobra dela. A u treći dan Onaj Koji je vaskrsao iz mrtvih zapoveda svakoj duši hrišćanskoj da se, podražavajući Njegovom Vaskrsenju, uznesu na Nebesa i pokloni Bogu svih (Reči sv. Makarija Aleksandrijskog o ishodu duša pravednih i grešnih").

U pravoslavnom obredu opela mirjana prepodobni Jovan Damaskin živo opisuje stanje duše koja, rastavljena od tela, još uvek boravi na zemlji, ali ne može da opšti sa voljenim licima koja je u stanju da vidi: "Avaj, kako duša tada rida, a nikog da je pomiluje! Ka anđelima oči uzdiže, uzalud se moleći; ka ljudima ruke pruža i niko da pomogne. Zato, voljena braćo moja, pamteći kako je kratak život naš, izmolimo od Hrista upokojenje preminulome, i dušama našim veliku milost" (Čin opela mirjana, stihira samoglasna, gl. 2).

Teofan Zatvornik, pišući mužu svoje umiruće sestre, kaže: "Sama sestra neće umreti. Telo umire, a ličnost umirućeg ostaje, ali prelazi u drugi poredak života. Ona nije u telu koje leži na odru, i u grob nju neće položiti.

Ona je na drugom mestu. Ona će biti živa isto kao što je i sada. Prvih sati i dana ona će biti tu oko vas. Samo što neće ništa govoriti, i vi nećete moći da je vidite. Ali biće tu, imajte to na umu.

Mi koji ostajemo plaćemo za onima koji su se predstavili, ali njima je odmah lakše, jer je to stanje blaženije, radosnije. Oni koji su umrli, pa bili vraćeni u telo, smatrali su ga vrlo neudobnim staništem. To će i sestra osećati. Njoj je tamo bolje, a mi se kidamo od tuge kao da se njoj nešto strašno desilo!

Ona će to gledati i sigurno biti zapanjena time" (Dušekorisno štivo, avg. 1894).



Treba imati na umu da je ovaj opis prva dva dana nakon smrti jedno opšte pravilo koje nikako ne obuhvata sve slučajeve. Zaista, većina u ovoj knjizi navođenih odlomaka iz pravoslavne literature ne potpada pod ovo pravilo, i to iz očiglednog razloga: Svetitelje, koji nisu vezani za zemaljske stvari nego žive u stalnom iščekivanju prelaska u onaj svet, ne privlače ni mesta gde su tvorili dobra dela, nego odmah počinju da se uznose na Nebesa. Drugi, kao K. Ikskul, počinju da se, po Božjem Promislu, uznose pre kraja drugog dana iz nekog posebnog razloga. S druge strane, sva savremena "posmrtna" iskustva, ma kako ona bila fragmentarna, uklapaju se u ovo pravilo: "vantelesno" stanje je tek početak prvog perioda bestelesnog "lutanja" duše po mestima na zemlji za koja je vezana.

Ali niko od tih ljudi nije bio dovoljno dugo u stanju smrti, čak ni toliko da bi sreo dva anđela koji su određeni da budu pratioci.

Neki kritičari pravoslavnog učenja o životu posle smrti, smatraju da su ovakva odstupanja od opšteg pravila dokaz "protivrečnosti" u pravoslavnom učenju. Ali oni sve shvataju previše bukvalno. Opis prva dva dana (kao i sledećih) ni u kom slučaju ne predstavlja nekakav dogmat. To je naprosto "model" koji pokazuje uobičajeni poredak posmrtnog iskustva duše.

Mnogi slučajevi, kako u pravoslavnoj literaturi, tako i u savremenim "vantelesnim" iskustvima, kada su se umrli na tren javljali živima prvog ili drugog dana po smrti (ponekad u snu) jesu primeri koji dokazuju da duša zaista obično ostaje pri zemlji za neko kratko vreme.

Ali trećeg dana (a često i ranije), ovaj period boravka pri zemlji se okončava.

## Mitarstva

U to vreme (trećeg dana) duša prohodi kroz legion zlih duhova, koji joj zaprečavaju prolaz, optužujući je za razne grehe u koje su oni sami uvukli dušu. Prema različitim otkrovenjima, postoji dvadeset takvih prepreka, takozvanih "mitarstava" (carinarnica) i na svakom od njih se istražuje ovaj ili onaj greh; prošavši jedno mitarstvo, duša stiže na sledeće, i tek kada ih sve uspešno prođe, ona može da produži svoj put izbegavši da odmah bude bačena u ad.

Kako su užasni ti demoni i mitarstva može se videti po tome što je sama Majka Božja, kada ju je arhangel Gavriilo izvestio o skoroj smrti, molila Svog Sina da izbavi njenu dušu od tih demona. Kao odgovor na njenu molitvu, sam Gospod Isus Hristos pojavio se sa Nebesa da primi dušu svoje Prečiste Majke i odvede je na Nebesa. Odista je užasan treći dan za dušu preminulog, i zato su njoj molitve tada naročito potrebne.

U 6. poglavlju navedeno je mnoštvo svetoatačkih i agiografskih tekstova o mitarstvima, tako da nema potrebe da bilo šta ovde dodajemo. Možemo, međutim, opet napomenuti da opisi mitarstava predstavljaju "model" onoga što duša doživljava posle smrti, a da pojedinačna iskustva mogu značajno odstupati od tog "modela".

Manje važni detalji (kao što je, recimo, broj mitarstava) imaju drugostepeni značaj u odnosu na glavnu činjenicu - da se duša ubrzo posle smrti podvrgava sudu ("posebni" sud) na kome se sumiraju rezultati "nevidivog rata" koji je ona vodila (ili propustila da vodi) na zemlji protiv palih duhova.

Produžavajući svoje pismo mužu umiruće sestre, episkop Teofan Zatvornik piše: "Kod preminulih uskoro nastupa borba za prolazak kroz mitarstva. Njoj je tamo nužna pomoć! Pomislite tada na ovo, i čućete njen vapaj upućen vama: "Pomozite!".

Eto na šta bi trebalo da usmerite svoju pažnju i ljubav koju imate prema njoj. Ja mislim da će najistinitije svedočanstvo vaše ljubavi biti ako se vi, od trenutka ishođenja njene duše, prepuštajući drugima da se pobrinu oko njenog tela, udaljite negde i, osamivši se, pogružite se u molitvu za nju koja u novom stanju ima nove, neočekivane potrebe.

Počevši tako, vi u narednih šest sedmica, pa i duže, nemojte prestajati s vapajima k Bogu da joj pomogne. Po rečima blažene Teodore, vreća iz koje su Anđeli zahvatali da bi je izbacili od mitara - bile su molitve njenog duhovnog oca. I vaše molitve biće to isto. Ne zaboravite da tako učinite. To je ljubav!".

Kritičari pravoslavnog učenja često nepravilno shvataju "vreću sa zlatnicima" iz koje su anđeli na mitarstvima "isplatili dugove" blažene Teodore.

Tu vreću ponekad pogrešno upoređuju sa rimokatoličkim shvatanjem o "višku zasluga" Svetitelja. I u ovom slučaju kritičari previše bukvalno shvataju pravoslavne tekstove. Ovde se ne radi ni o čemu drugom do o molitvama Crkve za predstavljene, odnosno o molitvama svetog čoveka i duhovnog oca. Forma u kojoj je to opisano je - treba li i to reći - metaforička.

Pravoslavna Crkva smatra učenje o mitarstvima tako važnim, da ih spominje u mnogim bogoslužnjima (vidi neke citate u poglavlju o mitarstvima). Crkva ovo učenje svim svojim umirućim čedima naročito izlaže u "Kanonu na ishod duše" koji sveštenik čita kraj odra svakog umirućeg člana Crkve. U Kanonu se nalaze i sledeći tropari:

"Udostoj me da, odlazeći sa zemlje, ne budem zadržan od vazdušnog kneza, nasilnika i mučitelja, što na strašnom putu stoji i ispituje" (pesma 4).

"Predaj me, o Vladičice, u sveštene i časne ruke Svetih Anđela, da njihovim krilima zaklonjen, ne ugledam beščasna, smradna i mračna lica demona" (pesma 6).

"Ti koja rodi Gospoda Svedržitelja, daleko od mene odagnaj gorkih mitarstava poglavara i vladara ovoga sveta, kad budem na samrti, da bih te proslavljao vavek, sveta Bogorodice" (pesma 8).

Takvim rečima Crkva priprema umirućeg pravoslavnog hrišćanina za predstojeća ispitivanja.

## Četrdeset dana

Zatim, uspešno prošavši kroz mitarstva i poklonivši se Bogu, duša u sledećih trideset i sedam dana posećuje nebeske obitelji i bezdane ada, ne znajući još uvek gde će ostati; i tek u četrdeseti dan određuje joj se mesto gde će prebivati do vaskrsenja mrtvih.

Nema, naravno, ničega čudnog u tome što duša, prošavši kroz mitarstva i okončavši zanavek sa onim što je zemaljsko, treba da se upozna sa stvarnošću onostranog sveta, u čijem će jednom delu večno prebivati. Prema otkrivenju koje je prepodobni Makarije Aleksandrijski dobio od Anđela, preminuli se u Crkvi

"pominju naročito devetog dana po prestavljenju (pored opšte simbolike vezane za devet anđelskih činova) zato što su do tada duši bile pokazivane krasote raja, a posle toga, do kraja četrdesetodnevnog perioda, njoj se pokazuju mučenja i užasi ada, da bi joj četrdesetog dana bilo određeno mesto gde će čekati vaskrsenje mrtvih i Strašni Sud.

I ovde broj ukazuje na opšte pravilo ili "model" posmrtno realnosti, ali, nesumnjivo, ne završavaju svi preminuli svoj put saglasno ovom pravilu. Mi znamo da je Teodora, u stvari, završila svoje putovanje kroz ad tek u četrdeseti dan (mereno zemaljskim vremenom).

## Stanje duša do Strašnog Suda

Posle četrdesetog dana neke duše prebivaju u stanju predokušanja večne radosti i blaženstva, a druge - u strahu od večnih muka koje će u potpunosti nastupiti posle Strašnog Suda.

Do Strašnog Suda se stanje duša još može promeniti, osobito prinošenjem za njih Beskrvne Žrtve (pominjanjem na Liturgiji) kao i drugih molitava.

Učenje Crkve o stanju duša na Nebesima i u adu do Strašnog Suda detaljnije je izloženo u rečima svetoga Marka Efeskog (v. prilog br. 1).

Kakva je korist duši u adu od molitve, bilo zajedničke, bilo lične, opisano je u žitijima Svetih, u podvižničkim i svetootačkim tekstovima. U žitiju mučenice Perpetue (III vek) na primer, sudbina njenog brata Demokrata njoj je bila otkrivena kroz predstavu cisterne pune vode koja se nalazila previsoko, tako da je njen brat, iz smradnog i neizdrživo vrelog mesta na kome je bio zatvoren, nije mogao dohvatiti. Zahvaljujući njenoj usrdnoj molitvi tokom celog dana i noći, on je uspeo da se domogne cisterne, i ona ga je ugledala na svetlom mestu. Na osnovu toga ona je shvatila da je on izbačen od kazne (Žitija Svetih, 1. februar). Sličan primer nalazimo u žitiju monahinje Atanasije (Anastasije Logočove), podvižnice koja se upokojila u našem, XX veku: "U to vreme ona je uzela na sebe podvig da se moli za rođenog brata Pavla koji se udavio u pijanom stanju. Najpre se uputila blaženoj Pelagiji Ivanovnoj, koja je živela u Divjejevskom manastiru, da se sa njom posavetuje šta da učini kako bi olakšala zagrobnu sudbinu svome bratu koji je nesrećno i nečasno skončao svoj zemaljski život. Dogovorile su se ovako: da se Anastasija zatvori u svoju keliju, da posti i da se moli za njega, pročitavši 150 puta "Bogorodice Djevo". Po isteku 40 dana, ona je videla duboku provaliju, na njenom dnu krvav kamen na kome ležahu dva čoveka sa gvozdanim okovima oko vrata. Jedan od te dvojice bio je njen brat.

Kada je ispričala ovo svoje viđenje blaženoj Pelagiji, ona je posavetova da ponovi podvig. Po isteku drugih 40 dana ona ugleda istu provaliju, isti kamen i ista dva čoveka sa okovima oko vrata. Samo ovoga puta njen brat ustade, iđeše oko kamena i opet pade na njega, a okovi se opet nađoše na njegovom vratu. Pošto opet izvesti Pelagiju Ivanovnu o ovom viđenju, ona joj reče da ponovi podvig i po treći put. Posle još 40 dana Anastasija vide istu provaliju i isti kamen, na kome se sada nalazio samo jedan, njoj nepoznati čovek, dok je njen brat otišao nekuda i ona ga nije mogla videti. Čovek koji je ostao na kamenu govorio je:

"Blago tebi, ti imaš silne molitvenike na zemlji".

Posle ovoga, blažena Pelagija je rekla:

"Tvoj brat se oslobodio od muka, ali nije zadobio blaženstva" ("Dušekorisno štivo", jun 1902).

Sličnih slučajeva ima mnogo u životima pravoslavnih Svetitelja i podvižnika.

Onima koji su skloni da ovakva viđenja shvate previše bukvalno trebalo bi možda reći da forma u kojoj se ova viđenja pojavljuju (obično u snu) nije nužno fotografski snimak položaja duše na onom svetu, već pre slikovita predstava koja saopštava duhovnu istinu da se stanje duše popravlja molitvama nas koji smo ostali na zemlji.

## Molitva za umrle

Koliko je važno pominjanje na Liturgiji može se videti iz sledećeg slučaja: još pre proslavljenja svetoga Teodosija Černjigovskog (1876. g.) jeromonah (čuvani starac Aleksej iz Gologjejevskog skita Kijevo-Pečerske Lavre, koji je umro 1916. g.), preoblačeći njegove mošti, umoran, sede kraj moštiju.

Zadremavši na tren, on ugleda pred sobom Svetitelja koji mu reče: "Hvala ti što se trudiš oko mene. Još bih te zamolio da, kad budeš služio Liturgiju, pomeneš moje roditelje" - i dade mu njihova imena (jerej Nikita i Marija).

"Kako možeš ti, Svetitelju, da tražiš moje molitve, kad ti sam stojiš pred Nebeskim Prestolom i nizvodiš ljudima Božju blagodat?", upita jeromonah.

"Da, to je tačno", odgovori sveto Teodosije, "ali prinošenje na Liturgiji moćnije je od mojih molitava".

Znači, parastosi i domaće molitve za umrle njima koriste, kao i dobra dela koja se čine njima u spomen - milostinja i prilozima za crkvu.

Ali naročito je za njih korisno pominjanje na Božanstvenoj Liturgiji. Bilo je mnogo javljanja umrlih i drugih događaja koji potvrđuju kako je korisno pominjanje umrlih.

Mnogi koji nisu živeli u pokajanju, ali su se na samrtni pokajali, bili su oslobođeni od muka i dostigli pokoj. U Crkvi se stalno uznose molitve za upokojenje umrlih, dok se na dan Silaska Svetog Duha (Pedesetnica), u kolenopreklonoj molitvi na večernjem, uznosi posebna prozba "za one što su u adu".

Sveti Grigorije Dvojeslov, odgovarajući u svojim "Razgovorima" na pitanje:

"Postoji li nešto što bi dušama posle smrti moglo koristiti?", uči: "Sveto žrtvoprinošenje Hrista, naše spasiteljne Žrtve, od velike je koristi dušama čak i posle smrti, pod uslovom da njihovi gresi (jesu takvi da) mogu biti oprosteni u budućem životu.

Zato duše umrlih ponekad mole da se za njih odsluži Liturgija... Naravno, sigurnije je da mi za života učinimo za sebe ono što se nadamo da će drugi činiti za nas posle naše smrti. Bolje je učiniti da izlaz bude slobodan, negoli tražiti oslobođenje kad si u okovima. Zato bi trebalo da od sveg srca prezremo svet, čija je slava već prošla, i da svakodnevno Bogu prinosimo žrtvu naših suza, kada na žrtvu prinosimo Njegovo sveto Telo i Krv.

Samo ta žrtva ima moć da spase duše od večne smrti, jer ona tajanstveno prisutnjuje smrt Jedinorodnog Sina ("Razgovori" IV, 57, 59).

Sveti Grigorije navodi nekoliko slučajeva kada su se umrli javljali živima moleći ih da se odsluži Liturgija za njihovo upokojenje, ili im blagodarili što su to učinili. Jednom se desilo i to da je neki zarobljenik, za koga je njegova žena mislila da je mrtav i zato određene dane zakazivala Liturgiju za njega, vrativši se iz zarobljeništva ispričao kako su ga u određene dane oslobađali od okova - baš u one dane kada je za njega služena Liturgija (IV, 57, 59).

Protestanti obično smatraju da su crkvene molitve za umrle nekako nespojive sa neophodnošću da se spasenje zadobije prevashodno u ovom životu:

"Ako tebe Crkva može spasti i posle smrti, zašto bismo se onda opterećivali borbom ili traženjem vere u ovom životu? Hajde da jedemo, pijemo i veselimo se...".

Naravno, niko od onih koji su se ovakvih shvatanja pridržavali nikada nije dostigao spasenje crkvenim molitvama. Očigledno da je ovakav argument površan i čak licemeran - molitva Crkve ne može spasti onoga ko ne želi da se spase ili ko se nikada u svom životu nije potrudio za to.

Može se reći da je molitva Crkve ili pojedinih hrišćana za umrlog, u izvesnom smislu, još jedan plod života tog čoveka: za njega se ne bi molili da on za svog života nije učinio nešto što bi moglo da podstakne na molitvu za njega nakon njegove smrti.

Sveti Marko Efeski takođe razmatra pitanje crkvene molitve za umrle i olakšanja koje ona njima donosi, pa u tom smislu navodi primer da se sveti Grigorije Dvojeslov molio za rimskog imperatora Trajana, i da je ta molitva bila nadahnuta nekim dobrim delom tog paganskog imperatora (v. prilog br. 1).

### Šta možemo učiniti za umrle

Ako neko želi da pokaže svoju ljubav prema umrlima i da im realno pomogne, to može najbolje učiniti tako što će se moliti za njih, a naročito davanjem njihovih imena da se pomenu na Liturgiji kada se čestice, izvađene za žive i umrle, spuštaju u Krv Gospodnju uz reči:

"Omij, Gospode, svetom Krvlju tvojom grehe ovde pomenutih slugu tvojih, (po) molitvama Svetih Tvojih".

Ništa veće ni bolje ne možemo mi učiniti za preminule, od toga da se molimo za njih, pominjući ih na Liturgiji.

Njima je to uvek neophodno, a naročito tokom prvih četrdeset dana, kada duša umrlog gredi ka večnim naseljima. Telo tada ništa ne oseća: ono ne vidi okupljene bližnje, ne udiše miris cveća, ne čuje nadgrobne besede. Ali duša oseća molitve koje se uznose za nju, i blagodarna je onima koji ih uznose, i duhovno im je bliska.

O, srodnici i prijatelji preminulih! Činite za njih ono što je njima potrebno, a u vašoj je moći.

Upotrebite svoj novac ne na spoljašnje ukrašavanje grobova nego udelite taj novac ubogima za pokoj duše svojih preminulih, ili ga priložite crkvi u kojoj se za njih uznose molitve. Budite milosrdni prema preminulima, postarajte se za njihove duše.

Taj put čeka i vas, i znajte da ćemo svi mi tada čeznuti da nas neko pomene u molitvi! Budimo zato i sami milostivi prema umrlima.

Čim se neko prestavi, odmah pozovite sveštenika ili ga obavestite, kako bi mogao da pročita "Molitve na ishod duše" koje treba pročitati nad svakim pravoslavnim hrišćaninom posle njegove smrti.

Postarajte se da se, ukoliko je moguće, opelo odsluži u crkvi i da se nad preminulima sve do opela čita Psaltir. Opelo i sahrana ne moraju biti besprekorno organizovani, ali je apsolutno neophodno da se opelo odsluži bez skraćivanja, u potpunosti. Pomislite tada na pokojnika, sa kojim se zauvek rastajete, a ne na to šta je vama lakše. Ako u crkvi ima više pokojnika, nemojte odbiti da se održi zajedničko opelo, ako to neko predloži. Bolje je da se istovremeno odsluži opelo za dva ili više pokojnika kada je molitva njihovih bližnjih usrdnija, nego da se održi više opela jedno za drugim, a da ta opela, zbog nedostatka vremena i umora, budu skraćena.

Ovo zbog toga što je svaka reč molitve za umrle kao kap vode za žednoga. Odmah se pobrinite i za to da se preminuli svakodnevno pominje na Liturgiji tokom sledećih četrdeset dana. Obično se u crkvama gde se bogoslužjenje obavlja svakodnevno i pokojnici koji su tu opevani pominju 40 dana pa i duže. Ali, ako je opelo odsluženo u hramu gde nema svakodnevnih bogoslužjenja, sami rođaci su dužni da se pobrinu i obezbede četrdesetodnevno pominjanje na Liturgiji u onim hramovima gde se služba Božja obavlja svakog dana. Takođe je dobro poslati za pokojnika prilog u manastire, kao i u Jerusalim gde se na svetim mestima uznosi neprestana molitva.

Četrdesetodnevno pominjanje treba započeti odmah po smrti, kada je duši osobito potrebna molitvena pomoć, i zato je neophodno započeti pominjanje u najbližem mestu gde se vrši svakodnevno bogoslužjenje. Postarajmo se da učinimo sve što god možemo za one koji su otišli na drugi svet pre. nas, sećajući se reči: "Blaženi milostivi, jer će biti pomilovani" (Mt. 5, 7).

## Vaskrsenje tela

Jednoga dana će ovom propadljivom svetu doći kraj, a nastupiće večno Carstvo Nebesko u kome će duše spasenih, sjedinjene opet sa svojim vaskrslim telima zanavek, besmrtne i nepropadljive, prebivati sa Hristom. Tada će delimična radost i slava koje čak i sada duše na Nebesima poznaju, biti zamenjene punoćom radosti nove tvorevine za koju je čovek i bio sazdan. Ali oni koji nisu prihvatili spasenje koje je Hristos doneo na zemlju, mučiće se večno, zajedno sa njihovim vaskrslim telima - u paklu.

U završnom poglavlju "Tačnog izloženja pravoslavne vere" prep. Jovan Damaskin dobro opisuje konačno stanje duše posle smrti: "Verujemo takođe i u vaskrsenje mrtvih. Jer će se ono zaista dogoditi, zaista će biti vaskrsenja mrtvih. Ali, govoreći o vaskrsenju, mi podrazumevamo vaskrsenje tela. Jer vaskrsenje je ponovno podizanje onoga što je propalo. Međutim, pošto su duše besmrtne, kako će vaskrsnuti? Ako se smrt određuje kao odvajanje duše od tela, onda je vaskrsenje naravno, ponovno sjedinjavanje duše i tela i ponovno podizanje razdvojenog i (pro)palog živog bića. Dakle, upravo ono telo koje se raspalo,

vaskrsnuće kao neraspadljivo. Jer, Onaj Koji ga je na početku stvorio od praha zemaljskog, može ga i vaskrsnuti nakon što se ono, po odluci Tvorca, raspalo i vratilo natrag u zemlju iz koje je i uzeto...

Naravno, da je samo duša prebivala u podvigu vrlinskog življenja, samo bi ona i bila ovenčana. I da se samo ona povazdan predavala zadovoljstvima, bilo bi pravedno da samo ona i bude kažnjena. Ali, pošto ni u vrlini ni u poroku duša nije učestvovala bez tela, pravedno je da oni zajedno prime ono što su zaslužili...

Tako ćemo mi vaskrsnuti, jer će se duše opet sjediniti sa telima koja će postati besmrtna i nepropadljiva, i onda ćemo stati pred strašno Hristovo sudilište.

I đavo i njegovi demoni, i njegov čovek, Antihrist, i nečastivi ljudi i grešnici biće predani večnom ognju; ali to nije veštastveni, materijalni oganj (tj. vatra) kakav mi poznajemo, nego oganj kakav zna samo Bog.

A oni koji su činili dobro zablistaće zajedno s anđelima u večnom životu, zajedno s Gospodom našim Isusom Hristom, uvek na Njega gledajući i od Njega budući vođeni, i naslađivaće se neprekidnom od Njega ishodećom radošću, proslavljajući Ga sa Ocem i Svetim Duhom u beskonačne vekove vekova. Amin.  
" (str. 267-272).

[sadržaj](#)

PRILOZI

PRILOG I

Pravoslavno učenje Sv. Marka Efeskog o stanju duše posle smrti

Mnogi, čak i sami pravoslavni hrišćani, često ne razumeju kako treba pravoslavno učenje o stanju duše posle smrti, a relativno nedavna pojava učenja o "čistilištu" dovela je do još veće zabune u umovima ljudi.

Samo pravoslavno učenje nije ni na koji način dvosmisleno ili netačno. Ono je najjasnije izloženo u delima svetoga Marka Efeskog na Saboru u Firenci 1436. g., sačinjenim upravo sa ciljem da daju odgovor na latinsko učenje o "čistilištu". Za nas su ovi radovi naročito dragoceni zbog toga što su potičući neposredno od poslednjeg vizantijskog oca, pisani pre ovih naših dana punih raznih bogoslovskih konfuzija. Njegovi radovi otkrivaju nam izvore pravoslavnog učenja, i upućuju nas kako tim izvorima treba pristupati i razumeti ih.

Takve izvore predstavljaju Sveto Pismo, svetootačke besede, crkvene službe, žitija svetih, a takođe i neka otkrovenja i viđenja zagrobnog života, poput onih koja se opisuju u IV knjizi "Razgovora" svetoga Grigorija Dvojeslova.

Savremeni akademski bogoslovi pokazuju nepoverenje prema poslednja dva-tri ovde pomenuta izvora, zbog čega se često osećaju nelagodno kada govore na tu temu, a ponekad ispoljavaju i "agnostičku suzdržanost" u odnosu prema njima.

S druge strane, spisi svetoga Marka nam pokazuju sa koliko se lakoće ovim izvorima bave istinski pravoslavni bogoslovi, a oni kojima je "nelagodno" možda samim tim neočekivano otkrivaju svoju zaraženost savremenim neverjem.

Od četiri odgovora svetoga Marka o čistilištu sačinjenih na Saboru u Firenci, prva beseda sadrži najjasnije izlaganje pravoslavnog shvatanja u polemici protiv latinskih zabluda, zbog čega ona čini glavni deo ovog priloga. Ostali odgovori sadrže, uglavnom, materijal koji ilustruje razmatrana pitanja, a takođe i odgovore na neke specifičnije latinske navode.

"Latinska poglavlja" na koja odgovara sv. Marko, napisao je kardinal Čezarini, i u njima je izloženo latinsko učenje o stanju duše posle smrti koje je uobičajeno ranije, na "unijatskom saboru" u Lionu (1270. g.).

Ovo učenje zapanjuje pravoslavnog čitaoca svojim bukvalnim i "zakonskim" karakterom. Latini su u to vreme već počeli da Nebesa i ad posmatraju kao na izvestan način "okončane" i "apsolutne", a na one koji se tamo nalaze - kao da su već u potpunosti u onom stanju koje će imati posle Strašnog Suda, zbog čega nema potrebe moliti se za one koji su na Nebesima (jer su oni već postigli savršenstvo), niti za one u adu (jer oni nikada ne mogu biti izbačeni ili očišćeni od greha).

Međutim, kako mnoštvo vernika umire u "srednjem" stanju - nedovoljno savršeni za Nebesa, ali i nedovoljno poročni za ad - to je logika latinske argumentacije potrebovala nekakvo treće mesto za očišćenje, gde čak i oni čiji su gresi već oprošteni, treba da pretrpe kaznu ili daju "zadovoljenje" za svoje grehe, pre no što se dovoljno očiste za ushođenje na Nebesa. Ove zakonske teze čisto ljudskog "pravosuđa" (koje praktično odbacuje neizrecivu dobrotu i čovekoljublje Božje), Latini su dokazivali bukvalnim tumačenjem nekih svetootačkih tekstova i nekih viđenja.

Gotovo sva ta tumačenja veštački su iskonstruisana i sporna, jer čak ni stari latinski Oci nisu spominjali takvo mesto kakvo je "čistilište", već su govorili samo o



"očišćenju" grehova posle smrti pomoću "ognja", kako su (moguće, alegorijski) pisali neki od njih.

Sa druge strane, u pravoslavnom učenju koje izlaže sveti Marko, vernici koji su umrli ne ispovedivši neke neznatne grehe, ili ne prinevši plodove pokajanja kod ispovedenš grehova, očišćuju se od njih ili samim tim što iskuse smrt sa strahom koji ona nosi, ili pak posle smrti (kada oni bivaju držani u adu), molitvama, Lituršjama Crkve i dobrim delima koja verni (živi) čine njih radi. Čak i grešnicima, određenim za večne muke, moguće je na taj način doneti izvesno olakšanje. Međutim, sada ne postoji oganj koji muči grešnike u adu (jer će vsčni oganj početi da ih muči tek posle Strašnog Suda), a tim pre ne postoji ni na nekakvom trećem mestu poput "čistilišta".

Sva viđenja ognja, koja su ljudi imali, predstavljala su slike, ili proročanstva o onome što će biti u budućem veku. Svaki oproštaj grehova posle smrti daje se, uz sadejstvo ljudskih molitava, samo po blagodati Božijoj, koja se prostire čak i do onih koji se nalaze u adu, i nikakva "otplata" ili "zadovoljenje" za već oproštene grehe nisu potrebni.

Treba napomenuti da spisi svetoga Marka pokreću, uglavnom, konkretno pitanje o stanju duše posle smrti i gotovo se ne dotiču razmatranja onoga što se sa dušom događa neposredno posle smrti. O tom pitanju postoji obimna pravoslavna literatura, ali u Firenci ono nije bilo razmatrano.

Prva beseda:

Opovrgavanje latinskih poglavlja koja se tiču očišćujućeg ognja

1. Pošto smo dužni, čuvajući naše Pravoslavlje i crkvene dogmate koje smo od Otaca primili, s ljubavlju odgovoriti na ono što ste vi izrekli, mi ćemo svaki argument i dokaz, koje ste vi pismeno naveli kao opšte pravilo, prvo navesti, da bi zatim sledio kratak i jasan odgovor i razjašnjenje svakoga od njih.

I tako, u početku vaše poslanice vi ovako kažete: "Ako su oni koji se iskreno kaju otišli iz ovoga života u ljubavi (prema Bogu) pre no što su uspeli dostojnim plodovima da pruže zadovoljenje za svoja sagrašenja ili postupke, njihove duše očišćuju se posle smrti očišćujućim mukama; ali radi olakšanja (ili "oslobođenja") od ovih muka, njima kornsti ona pomoć koja im se ukazuje od strane živih vernika, kao što su. molitve, Liturgije, milostinja i druga dobra dela".

Na ovo ja odgovaram sledeće: to da upokojenima u veri, nesumnjivo, pomažu za njih odslužene Liturgije, molitve i milostinja, običaj koji je na snazi od davnina, svedoče mnoge i različite izreke učitelja, kako latinskih, tako i grčkih, rečene ili napisane u raznim vremenima i na raznim mestima. A što se tiče toga, da se duše oslobađaju zahvaljujući nekakvim očišćujućim mukama, koje imaju karakter pomoći, i privremenom ognju, koji ima takvu (očišćujuću) moć - to mi ne nalazimo ni u Pismu, ni u molitvama i pjenijima za pokojnike, niti u rečima Učitelja.

No, mi smo primili da se čak i dušama koje se drže u adu i već su predate na večne muke, bilo zaista i iskustveno, ili u beznadežnom iščekivanju istih, može ukazati neka mala pomoć, mada ne na takav način da bi one u potpunosti bile oslobođene muka i dobile nadu na konačno oslobođenje.

A ovo se vidi iz reči Makarija Velikog, egipatskog podvižnika, koga je lobanja koju je našao u pustinji, po delovanju sile Božje, poučila o ovome. I Vasilije Veliki, u molitvama koje se čitaju na Pedeseticu, doslovno kaže sledeće: "Koji i na ovaj svesavršeni i spasonosni praznik očišćenja, udostojavaš nas da ti se molimo i za one koji su u adu držani, obećavajući nam veliku nadu na poboljšanje onima koji su zarobljeni zbog grehova koji ih zarobiše, i da ćeš Ti nisposlati Tvoju utehu" (treća kolenopreklona molitva na večernjem).

Ako su duše otišle iz ovog života u veri i ljubavi, pa ipak noseći na sebi neki greh - bilo da su to mali gresi, za koje se ona uopšte nije kajala, ili veliki, za koje, mada se kajala, nije uspela da prinese plodove pokajanja, takve duše, mi verujemo, dužne su da se očiste od takve vrste grehova, ali ne na nekakvom mestu ispaštanja (jer nam tako nešto, kao što rekosmo, niukoliko nije bilo predato); već jedino da se očiste uz pomoć samog straha prilikom ishoda iz tela, kao što to izričito kaže sveti Grigorije Dvojeslov (v. IV, knj. "Razgovora"); dok će druge biti prinuđene da se očiste posle ishoda iz tela, ili još prebivajući na tom zemnom mestu, pre no što dođu na poklonjenje Bogu i udostoje se udela u blaženstvu, ili, ako su njihovi gresi bili teži i dugotrajniji -to će one biti držane u adu, ali ne radi toga da bi zauvek prebivale u ognju i mukama, već kao oni koje u tamnici drže pod stražom.

Svima takvima, mi tvrdimo, pomažu molitve i Liturgije koje se za njih čine, uz sadejstvo Božjeg milosrđa, koje sagrešenja učinjena po nemoći ljudskoj odmah prezire i prašta, kako govori Dionisije Veliki u "Razmišljanjima o tajni sveštenoupokojenih", a druge grehe posle izvesnog vremena pravednim sudom ili takođe razrešuje i prašta, i to - savršeno, ili olakšava odgovornost za njih do konačnog Suda.

I zbog toga ne vidimo nikakvu potrebu za kakvom drugom kaznom ili očišćujućim ognjem. Jer, jedne očišćuje strah, a druge griža savesti proždire mučnije od ma kakvog ognja, a neke očišćuje sam užas pred Slavom Božjom i neizvesnošću budućeg, koje dolazi.

A da je to mučenje i kazna znatno veća nego šta drugo, pokazuje i samo iskustvo, i sveti Jovan Zlatoust svedoči nam u gotovo svim ili većini svojih moralističkih omilija, tvrdeći ovo, a takođe i božanstveni podvižnik Dorotej u svome slovu "O savesti".

A što se tiče toga da neizvesnost budućeg više razdire kažnjene nego sama kazna, o tome govore Učitelji, kao na primer sveti Grigorije Dvojeslov, koji u besedi "povodom razaranja grada", kaže sledeće: "Ove će primiti neiskaziva svetlost i viđenje Svete i Carstvene Trojice, a one, zajedno sa ostalima - bolje reći, pre nego druge -mučenje: biti odbačenim od Boga, i griža savesti, kojoj nema kraja".

2. I tako, mi se Bogu molimo i verujemo da će se time spasti umrli, a ne kakvim drugim mučenjima ili nekom drugačijem ognju, od onih muka i ognja za koje je objavljeno da će biti večni. I to da se duše umrlih, po molitvama, oslobađaju od zatočeništva u adu, kao iz neke tamnice, svedoči, među mnogim drugima, Teofan Ispovednik, nazvan Načertani, jer je reči svoga svedočanstva za ikonu Hristovu, na čelu ispisane, krvlju svojom zapečatio. U jednom od kanona za

umrle on se ovako moli za njih: "Suza i uzdisanja rabe Tvoje koji u adu prebivaju, oslobodi, Spase" (Oktoih, subotnji kanon zaupokojene, gl. 6, pesma 6. "Slava"). Čuješ li? - "suza", rekao je, i "uzdisanja", a ne nekakvih kazni i očišćujućeg ognja. Ako se ponekad u ovim pesmama i molitvama i pominje oganj, to nije neki privremeni oganj koji ima očišćujuću silu, već oganj večni i kazna kojoj nema kraja.

3. Sveti, podsticani čovekoljubljem i sažaljenjem prema svome rodu, poželeše i drznuše se na gotovo nemoguće - da se mole za izbavljenje u veri umrlih. Jer, tako govori i sveti Teodor Studit, koji je i sam Ispovednik i svedok Istine, na samom početku svog kanona za upokojene: "Svi se pomolimo Hristu, opominjući se od veka umrlih, da upokojene u veri i nadi na život večni, izbavi od večnog ognja" (Velikoposni Triod, mesopusna subota, kanon, pesma 1). I zatim, u drugom troparu, petoj pesmi kanona, govori sledeće: "Ognja večnopalećeg i tame nerasvetive, škrguta zuba, i crva koji beskonačno muči, izbavi, Spase, sve koji u veri umreše". Gde je tu "očišćujući oganj"?

I kada bi on uopšte postojao, gde bi Svetome bilo prikladnije da ga spomene, nego ovde?

Bivaju li sveti uslišeni od Boga, kada se za ovo mole, to mi ne treba da istražujemo, ali oni sami su imali znanje o tome, i Duh, koji je u njima obitavao, i Kojim pokretani su oni i govorili, i pisali, znao je to: a u istoj meri znao je i Vladika Hristos, Koji je dao zapovest da se molimo za neprijatelje svoje, i Koji se molio za one koji su Ga raspeli i nadahnuo prvomučenika Stefana, kad su ovoga kamenovali, da čini isto.

I mada će, može biti, neko kazati, da kada se mi molimo za takve ljude, ne bivamo uslišani od Boga, ipak mi sve što od nas zavisi ispunjavamo; a eto, neki od Svetih koji se moljahu ne samo za verne, već i za bezbožnike, behu uslišeni, i svojim molitvama ih izbaviše od večnih muka, kao na primer prvomučenica Tekla - Teklonilu i Božanstveni Grigorije Dvojeslov, kako se pripoveda - cara Trajana). (U III poglavlju pokazuje se da se Crkva moli takođe i za one koji se već naslađuju blaženstvom u Bogu, i koji, razume se, nisu dužni da prolaze kroz "očišćujući oganj").

4. Posle ovoga, nešto dalje, vi pokušavate da dokažete navedeni dogmat o očišćujućem ognju, pozivajući se najpre na rečeno u Knjizi o Makavejcima, u kojoj se kaže: "Sveto je i spasonosno moliti se za umrle, da bi oni bili razrešeni od grehova", a zatim uzevši iz Evandjelja po Mateju ono mesto gde Spasitelj objavljuje da "koji reče na Duha Svetoga, neće mu se oprostiti ni u ovome vijeku, ni u budućem", vi govorite da se iz ovoga može videti da ima otpuštenja grehova u budućem životu.

No da iz ovoga ni na koji način ne proističe pojam očišćujućeg ognja, to je jasnije od sunca: jer čega zajedničkog može biti između oproštaja i - očišćenja ognjem i kažnjavanjem?

Jer, ako se otpuštenje događa zbog molitava ili jedino božanskim čovekoljubljem, onda nema potrebe za kaznom ili očišćenjem. Ako su kazna, kao i očišćenje (Bogom) ustanovljeni - jer se prvo odvija blagodareći drugome, i oni nisu uzaludni jedino ako zahvaljujući njima, kao posledica, proističe očišćenje -onda se, kako izgleda, uzaludno vrše molitve (za umrle) i proslavlja čovekoljublje

Božije. I tako, ovim navodima ne samo da se ne dokazuje postojanje očišćujućeg ognja, već se ono opovrgava: jer se njima oproštenje grehova onima koji su zgrešili predstavlja kao delovanje carske vlasti i čovekoljublja, a ne kao oslobođenje od kazni ili očišćenje.

5. Kao treće, ona izreka, uzeta iz Prve poslanice blaženog Pavla Korinćanima, u kojoj on, rasuđujući o zidanju na Temelju koji je Hristos: "zlatom, srebrom, dragim kamenjem, drvetom, sjenom, slamom" - dodaje: - "jer će Dan pokazati, jer će se ognjem otkriti, i svačije će se djelo ognjem ispitati kakvo je.

Ako ostane čije djelo što je nazidao, primiće platu. Ako čije djelo izgori, biće oštećen, a sam će se spasti, no tako kao kroz oganj" (I Kor. 3: 11-13) - čini se da više od svega drugoga dokazuje pojam očišćujućeg ognja, a u samoj stvari više ga od svega opovrgava.

Jer, kao prvo, božanski Apostol nije ga nazvao očišćujućim, već ispitujućim; zatim, on je objavio da kroz njega treba da prođu takođe i dobra i časna dela, a takvima, jasno, nije potrebno nikakvo očišćenje. Zatim, on kaže da će oni, koji prinose zla dela, pošto njihova dela sagore, pretrpeti štetu - a, međutim, oni koji se očišćuju, ne samo da ne trpe štetu, već još veća zadobijaju - da bi zatim rekao da se to ima dogoditi "u onaj dan", upravo u dan Suda i budućeg veka, a pretpostavljati da će postojati očišćujući oganj posle toga strašnog Dolaska Sudije i konačne presude, nije li to - savršena glupost?

Jer, Pismo nam ne predaje ništa tome slično, no Sam Onaj Koji će nam suditi, govori: "I ovi će otići u muku vječnu, a pravednici u život vječni", (Mt. 25: 46), i još: "I izići će oni koji su činili dobro u vaskrsenje života, a oni koji su činili zlo u vaskrsenje suda" (Jn. 5: 29). Tako da ni na koji način ne ostaje nikakav međuprostor; i pošto je sve kojima se sudi razdelio na dva dela, jedne postavivši desno, a druge čak - levo, i prve nazvao "ovcima", druge "jarcima".

Ni na koji način, međutim, nije objavio da ima i takvih koji treba da se očiste tim (očišćujućim) ognjem. Izgleda da je oganj o kome govori Apostol upravo onaj o kome govori prorok David: "pred njim je oganj koji proždire, oko njega je bura velika" (Ps. 50: 3), i još: "Oganj pred njim ide, i pali naokolo neprijatelje njegove" (Ps. 97: 3). Prorok Danilo takođe govori o ovome ognju: "Rijeka ognjena izlažaše i tecijaše ispred njega" (Dan. 7: 10).

Kako Sveti ne nose na sebi nakvog zlog dela i zlog pečata, ovaj oganj će ih projaviti još svetlijima, kao zlato u peći iskušano, ili kao kamen amijant, koji, kako kažu, kada se stavi u vatru izgleda kao da je potamneo, ali kada se izvadi iz vatre pokazuje se još čistiji, kao vodom omiven; kao što su se pokazala tela sveta Tri Otroka u peći vavilonskoj.

Grešnike, pak, koji sa sobom nose zlo, zahvativši, kao materijal pogodan za ovaj oganj, on će odmah zapaliti, i "delo" njihovo, to jest njihovo zlo nastrojenje ili delovanje, sagoreti i sasvim uništiti, i lišiće ih onoga što su sa sobom doneli, to jest lišiće ih zlog tereta, dok će njih same "spasti" - to jest biće zauvek čuvani i održani da se ne bi podvrgli uništenju zajedno sa svojim zlom.

6. I božanski Otac Zlatoust (koga zovemo "ustima Pavlovim", kao što ovoga "ustima Hristovim") takođe smatra neophodnim da ovako protumači ove redove u svom komentaru Poslanice (9 beseda na I Kor.), pri čemu Pavle govori kroz

Zlatousta, kako je to bilo javljeno zahvaljujući viđenju Prokla, njegovog učenika i nasljednika njegovog prestola<sup>3</sup>).

Sveti Jovan Zlatousti je posvetio poseban traktat isključivo ovoj izreci, zbog toga da origenisti ne bi ove apostolske reči navodili kao potvrdu svoga načina mišljenja (koje, čini se, više odgovara njima nego vama), i da ne bi nanosili zlo Crkvi, uvodeći (učenje) o kraju adskih muka i konačnom ispravljanju i obnovljenju (apokatastasis) grešnika.

Jer, izreka da će se grešnik "spasti kao kroz oganj", označava da će on biti mučen u ognju, a neće biti uništen zajedno sa svojim zlim delima i zlim duševnim usmerenjem. O tome govori i Vasilije Veliki u "Moralijama", tumačeći rečeno u psalmu:

"Glas Gospodnji sipa plamen ognjeni" (Ps. 29: 7): "Oganj, pripremljen za mučenje đavola i angela njegovih, razdvaja se glasom Gospoda, tako da posle ovoga u njemu bivaju dve sile: jedna - koja pali, i druga - koja prosvetljuje; sila tog ognja koja muči i kažnjava sačuvana je za one koji su zaslužili muke, a prosvetljujuća i osvećujuća sila namenjena je da osijanju likujućih.

I tako, zbog toga, glas Gospoda raseca i razdvaja plamen ognja, da bi mračni deo bio mučen ognjem, a nesagoriv deo prebivao u svetlu radosti" (Sveti Vasilije Veliki, Beseda na Ps. 28).

I tako, kao što se može videti, ovo razdvajanje i razdeljivanje ognja biće onda kada svi bez izuzetka budu morali da prođu kroz njega: svetla i sjajna dela pokazaće im se još svetlijim, a oni koji ih nose postaće naslednici svetlosti i primiće večnu nagradu; a oni koji donose dela zla i pogodna za sagorevanje, biće kažnjeni izgubivši ih, i večno će prebivati u ognju, nasledivši spasenje koje je gore od propasti, jer upravo to i označava, u ovom smislu, reč "spasti", da im se ne bi dogodilo da uništavajućom silom ognja budu i sami sasvim uništeni... Sledeći ove Oce, i mnogi drugi od naših Učitelja shvatili su ovu izreku u tom smislu. Ako bi neko ovo drugačije tumačio, i "spasenje" shvatio kao "oslobođenje od kazne", a "prolaženje kroz oganj" - kao "Čistilište", onda on, ako se možemo tako izraziti, tumači izrečeno na potpuno pogrešan način.

I nije ni čudno, jer on je čovek, a mnogi čak i među učiteljima različito tumače reči Pisma, i nisu svi u istoj meri dostigli tačan smisao. Nije moguće da jedan isti tekst, koji se predaje u različitim tumačenjima, odgovara u jednakom stepenu svim svojim tumačenjima; ali mi treba, izabравši najvažnija među njima i ona koja najviše odgovaraju crkvenim dogmatima, ostala tumačenja da postavimo na niži stepen.

Zbog toga mi nećemo napustiti gore navedeno tumačenje Apostolovih reči, čak i ako su Avgustin, ili Grigorije Dvojeslov, ili ko drugi od naših Učitelja dali takvo (neodgovarajuće) tumačenje; jer takva tumačenja ne svedoče toliko u korist shvatanja privremenog očišćujućeg ognja, koliko idu na ruku Origenovom učenju, koje je, budući da je govorilo o konačnom ispravljanju duša kroz ovaj oganj i oslobođenju od muka, bilo zabranjeno i anatemisano od Petog Vaseljenskog Sabora i konačno zajednički odbačeno od Crkve kao bezbožno.

(U poglavljima 7-12, sveti Marko odgovara na prigovore izazvane citatima iz blaž. Avgustina, svetog Amvrosija, svetog Grigorija Dvojeslova, svetog Vasilija Velikog, i drugih svetih Otaca, pokazujući da su oni bili ili nepravilno shvaćeni ili, moguće,

pogrešno citirani, i da ovi Oci u stvari uče pravoslavnom učenju, a ukoliko ne, njihovo učenje u tom pogledu ne treba prihvatati.

Dalje, on ukazuje na to da sveti Grigorije Niski uopšte ne uči o "Čistilištu", već se pridržava još i gore Origenove zablude da će večni oganj imati svoj kraj, mada je moguće da su ta mesta u njegove tekstove kasnije umetnuli origenisti.)

13. I, na kraju, vi govorite: "Da je ranije navedeno istina, jasno je na osnovu pravosuđa Božjeg, koje ne ostavlja nekažnjenim ništa od onoga što je bezakono učinjeno, i otuda neminovno proističe da za one, koji nisu pretrpeli kaznu ovde, i ne mogu da je isplate na Nebesima, niti u adu, treba dopustiti da postoji još neko, treće mesto, na kome se ovo očišćenje događa, zahvaljujući kome se svako (takav) očišćuje, i odmah uzvodi nebeskim radostima".

Na ovo mi odgovaramo sledeće, i obratite pažnju, kako je to jednostavno, i u isti mah pravedno: opšte je priznato da je oproštenje grehova u isto vreme i oslobođenje od kazne, jer onaj ko dobije oproštenje, biva istovremeno i oslobođen od kazni koje za njih sleduju.

Ono se daje u tri vida i u različita vremena:

prvo - u vreme krštenja,

drugo - posle krštenja, kroz pokajanje i vršenje odgovarajućih dobrih dela u ovom životu,

treće - posle smrti, blagodareći molitvama, milostinji, i drugome što Crkva čini za umrle.

I tako, prvo oproštenje grehova ne zahteva nikakav trud, događa se jedanput, i opšte je za sve, kao sijanje svetlosti, gledanje sunca i promene godišnjih doba, jer je to - isključivo blagodat, i od nas se ne traži ništa više, osim vere.

Drugo je, međutim, mučno, kao onome ko "svaku noć kvasi odar svoj, suzama svojim natapa postelju svoju" (Ps. 6: 6), kome su bolni i sami tragovi grehovnih udara, koji hodi plačući i skrušena lica i podražava obraćenju Ninivljana i smirenju cara Manasije.

Treće je takođe mučno, jer je povezano sa raskajanjem i savešću koja je skrušena i pati zbog nedostavka dobra, ali, u isto vreme, nipošto nije svezano sa kaznom, ukoliko zaista predstavlja oproštenje grehova, jer oproštenje i kazna ni na koji način ne mogu biti istovremeni.

Štaviše, u prvom i poslednjem vidu oproštenja grehova najveći udeo ima blagodat Božija, pri sudelovanju molitava, a sasvim se malo traži od nas. Srednji vid, naprotiv, malo ima od blagodati, a veći deo pripada našem naporu. Prvi vid otpuštenja grehova razlikuje se od poslednjeg i po tome što je prvo - u jednakoj meri otpuštenje svih grehova, a poslednje - samo onih grehova koji nisu smrtni i za koje se čovek za života kajao.

Tako misli Crkva Božja, i moleći za oproštenje od grehova umrlih i verujući da im se ono daruje, ona ne određuje, kao zakon, ma kakvu kaznu za njih, dobro znajući da Božja blagodat u takvim slučajevima prevazilazi Njegovo pravosuđe.

Druga beseda  
o čistilišnom ognju

(...)

3. Mi tvrdimo, da ni pravednici još nisu u potpunosti primili svoj udeo i ono blaženo stanje koje su sebi ovde pripremili kroz dela - niti da se grešnici posle smrti odvede na mesto večne kazne u kome će se večno mučiti.

I jedno i drugo neminovno treba da se dogodi posle Strašnog Suda i opšteg vaskrsenja. Sada, pak, i jedni i drugi nalaze se na sebi svojstvenim mestima: prvi - u savršenom spokoju i slobodni, nalaze se na Nebesima, s Anđelima i pred Samim Bogom, i kao da su već na neki način u Raju iz koga je Adam nispao, a pre njih ušao blagorazumni razbojnik - i često nas posećuju u onim hramovima u kojima se oni slave, i slušaju one koji ih prizivaju i mole se Bogu za njih, primivši od Njega taj izuzetni dar i čine čudesa preko svojih moštiju, i naslađuju se sozercavanjem Boga i otuda poslanim ozarenjem, mnogo savršenije i mnogo čistije nego pre, dok su bili u životu;

drugi pak, zatočeni su u adu, "u tmimi i senci smrti, u rovu preispodnjem" (Ps. 87: 6) kako govori David, a zatim Jov: "U zemlju tamnu kao mrak i u sjen smrtni, gdje nema promjene i gdje je vidjelo kao tama" (Jov. 10: 21-22).

I prvi prebivaju u svakoj radosti i veselju, očekujući obećano im Carstvo i neizrečena blaga koja tek što nisu dobili, a drugi, naprotiv, prebivaju u svakoj skučenosti i neutešnim stradanjima, kao kakvi osuđenici koji iščekuju presudu Sudije i predviđaju buduće muke.

Niti su prvi još primili nasleđe Carstva i onih blaga "što oko ne vide, i uho ne ču, i u srce čovjeku ne dođe" (I Kor. 2: 9), niti su drugi još predati na večne muke i gorenje u neugasivom ognju. Ovo učenje mi držimo kao predato od Otaca iz davnina, a lako možemo do njega doći i preko samog Svetog Pisma.

10. I tako, iz svega toga jasno je da ono, što su neki od Svetitelja videli u viđenjima i otkrivenjima u pogledu budućih muka i onih koji u njima prebivaju, bezbožnika i grešnika, predstavlja samo neku vrstu praslike budućih stvari, i kao na slici prikazano, a ne nešto što se uistinu sada zbiva.

Tako, na primer, Danilo, opisujući ovaj budući Sud, kaže: "Gledah dokle se postaviše prijestoli; sud sjede i knjige se otvoriše" (Dan. 7: 9, 10), a međutim jasno je da se ovo nije u stvarnosti zbivalo, već je u duhu unapred otkriveno Proroku.

19. K tome, kada razmatramo vaše dokaze koje ste naveli iz knjige o Makavejcima i Evanđelja, mi, govoreći prosto i s ljubavlju prema istini, vidimo da oni nikako ne sadrže svedočanstva o nekakvoj kazni ili očišćenju, već govore samo o opraštanju grehova.

Vi ste načinili neku začuđujuću podelu, govoreći da svaki greh treba shvatati iz dva ugla:

1 - samoožalošćivanje Boga, i

2 - kazna koja za ovo sledi.

Prema ovome - ožalošćivanje Boga zaista može biti oprošteno posle raskajanja i odvrćanja od zla, ali kazni podleže u svakom slučaju, tako da, na osnovu ovakvog shvatanja, nužno sledi da oni kojima su gresi oprošteni i dalje podležu kazni za njih.

No mi dozvoljavamo sebi da kažemo da takva postavka ovog pitanja protivreči jasnim i opštepoznatim istinama: ako se ne događa da Car pošto je proglasio amnestiju i oprostio, opet podvrgava kazni prestupnike, tim pre Bog, kod Koga je

među mnogim drugim osobinama naročito izraženo čovekoljublje, ako i kažnjava čoveka pošto je ovaj zgrešio, posle oproštenja odmah ga oslobađa od kazne. I to je - prirodno. Jer, ako ožalošćivanje Boga dovodi do kazne, onda kada je krivica razrešena i kada je došlo do pomirenja, sama posledica krivice, tj. kazna, nužno prestaje.

Napomene uz prilog I

1 - U "Otečniku" episkopa Ignjatija čitamo: "Jednom je avva Makarije, idući pustinjom, naišao na ljudsku lobanju koja je ležala na zemlji. Kada avva dotače lobanju palmovom palicom koju je držao u ruci, lobanja se oglasi ljudskim glasom. Starac reče: ko si ti? Lobanja odgovori: ja sam bio žrec idolopoklonika koji su živeli u ovom mestu, a ti si - avva Makarije, imaš u sebi Svetoga Duha Božjeg, i kada se sažališ nad onima koji se nalaze u večitim mukama i moliš se za njih, onda oni dobijaju izvesnu utehu". Potom je lobanja, ispričavši svetome Makariju o adskim mukama, ovako završila: "Nama, koji nismo znali za Boga, ukazuje se makar izvesno milosrđe; ali oni, koji su poznali Boga i odrekli Ga se, i nisu ispunjavali volju Njegovu, nalaze se niže od nas" ("Otečnik", str. 311-312).

2 - O ovom poslednjem slučaju govori se u nekima od ranih žitija sv. Grigorija, kao na primer u njegovom engleskom žitiju iz osmoga veka: "Neki naši ljudi takođe pripovedaju povest, koju su ispričali Pimljani, o tome, kako je duša imperatora Trajana bila osvežena i čak krštena suzama svetoga Grigorija, povest divnu i za pripovedača i za slušaoce. Neka se niko ne čudi kada kažemo da je bio kršten, jer bez krštenja niko neće Boga videti, a treći vid krštenja, to je -krštenje suzama. Jednom, prelazeći preko Foruma - veličanstvene tvorevine, koju je, kako pričaju, podigao Trajan - svetoga Grigorije je otkrio, pažljivo proučavajući Trajanov život, da je on, iako je bio idolopoklonik, čak učinio jedno delo tako velikog milosrđa, da se ono činilo više delom hrišćanina, nego paganina. A to se desilo kada je jednom prilikom Trajan na čelu vojske žurno kretao protiv neprijatelja, i sažalivši se nad rečima jedne udovice, imperator čitavog sveta se zaustavio. Ona je rekla: "Gospodaru Trajane, evo ljudi koji su ubili moga sina i neće da mi plate odštetu". On odgovori: "Ispričaj mi o tome kada se vratim, i ja ću im narediti da ti plate odštetu". Ali ona odgovori: "Gospodaru, ako se ti nikada ne vratiš, meni neće imati ko da pomogne". I tada, stojeći pod punom bojnomo spremom, on naredi krivcima da istog časa u njegovom prisustvu plate odštetu koju su bili dužni. Kada je Grigorije čuo ovu priču, shvatio je da je to ono o čemu čitamo u Pismu: "Dajte pravicu siroti, branite udovicu. Tada dođite, veli Gospod, pa ćemo se suditi..." (Is. 1: 17, 18).

Kako Grigorije nije znao šta da učini da bi utešio dušu čoveka koji ga je na ove reči podsetio, on je pošao u crkvu Svetoga Petra i prolivao potoke suza, kako je bio u njega običaj, sve dok, najzad, nije putem Božanskog otkrivenja dobio uverenje da su njegove molitve uslišene, pošto se nikada nije usuđivao da ovo moli ni za kog drugog idolopoklonika". ("Najranije žitije Grigorija Velikog", sastavio nepoznati monah iz Uitbija).



Kako Crkva ne prinosi zajedničke molitve za umrle nevernike, jasno je da je ovo izbjavljenje iz ada bilo plod lične molitve sv. Grigorija. Mada je ovo redak slučaj, on ipak daje nadu onima čiji su bliski ljudi umrli izvan vere.

3 - U žitiju svetoga Prokla (20. novembar) pripoveda se da je, kada je sveti Jovan Zlatousti radio na komentarima na poslanice ap. Pavla, sveti Proklo je video samog ap. Pavla kako se nagnuo nad svetim Jovanom Zlatoustim i šapuće mu u uho.

[sadržaj](#)

## PRILOG II

Molitva za nepravoslavne

Molitva pravoslavnih hrišćana za umrle van krila Crkve

Kako se Pravoslavna Crkva moli za svoja umrla verna čeda, bilo je pokazano u X poglavlju. Ali, kako je sa onima koji su umrli van krila Crkve? Po pravilu, Crkva sledi princip koji je jasno izložio mitropolit Filaret Moskovski (Drozdov), da su se nepravoslavni samim svojim nepravoslavljem odelili od Svetih Tajni Pravoslavne Crkve, zbog čega se ne pominju u Svetoj Tajni Evharistije.

Shodno tome, u Crkvi nema posebnog pominjanja nepravoslavnih i onih koji su van nje umrli i više joj se ne mogu prisajediniti.

Kako onda pravoslavni hrišćanin može da iskaže svoju srdačnu pobudu da se moli za rođake i prijatelje koji su se udaljili od Crkve?

Odgovor Crkve u isto vreme je strog i saosećajan, kako se može videti iz niže navedenog odlomka, koji predstavlja poslednji deo opširnog članka u kome se iznose razlozi zbog kojih se Crkva na Liturgiji ne moli za nepravoslavne.

Jeromonah Josif Iguman Optinskog skita

Mogu li pravoslavni hrišćani da se mole za hrišćane nepravoslavne, i na koji način to treba da čine?

Govoreći o strogosti Pravoslavne Crkve u pogledu pominjanja nepravoslavnih hrišćana, mi ne kažemo da naša sveta Crkva zapaveda nama, njenim čedima, da se uopšte ne molimo za njih. Ona nam samo zabranjuje samovoljnu molitvu, tj. da se molimo kako hoćemo i kako nam padne na pamet.

Mati naša, Pravoslavna Crkva, sugeriše nam da sve što činimo, uključujući i molitvu, činimo uredno i blagoobrazno (I Kor. 14: 40).

Mi se i molimo na svim našim crkvenim bogosluženjima za sve raznorodne narode i čitav svet, a da najčešće ni sami nismo toga svesni. Mi se upravo i molimo onako, kako je Gospod naš Isus Hristos naučio svoje Apostole da se mole u molitvi koju im je ostavio: "Da bude volja Tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji!".

Ova sveobuhvatna molba uključuje u sebe sve potrebe naše i naših jedovernih, kao i potrebe naše nepravoslavne braće. Mi tu molimo Sveblagog Gospoda i za duše umrlih nepravoslavnih hrišćana, da On sa njima učini ono što je bogougodno Njegovoj svetoj volji.

Jer, Gospod neizmerno bolje od nas zna kome i kakvu milost da ukaže. Stoga, pravoslavni hrišćanine! - ma ko da si: mirjanin ili jerej Božji, ako ti u vreme ma kog crkvenog bogoslužjenja osetiš žarku želju da se pomoliš za nekog, tebi bliskog, Karla ili Edvarda; onda prilikom čitanja ili pevanja uzdahni za njega ka Gospodu i reci:

"Da bude sa njim sveta volja Tvoja Gospode!", i ograniči se na ovu molitvu, jer si tako naučen da se moliš od Samoga Gospoda. I veruj da će ovakva tvoja molitva biti hiljadu puta ugodnija Gospodu, i za dušu tvoju korisnija od svih tvojih samovoljnih crkvenih pominjanja.

Recimo sada nekoliko reči o ličnoj molitvi. Poznat je u našoj Pravoslavnoj Crkvi gotovo jedinstven primer da je lična molitva jednog ugodnika Božjeg pomogla dušama umrlih inoveraca, čak idolopoklonika... Tako je, govoreći o sebi, rekao prepodobni Makarije Egipatski (vidi napomenu 1, Prilog I).

Iz ove povesti blaženog oca mi, pre svega, vidimo da njegova molitva za one koji duševno pate nije bila zajedničko-crkvena, već lična. To je - molitva isposnika koji prebiva u sabranosti, i moli se u tajnoj kleti svoga srca... Ova molitva može i nas ostale pravoslavne hrišćane da podstakne da se molimo za žive i umrle inoverne, ličnom, domaćom molitvom. Ali ovo samo kao podstrek, nipošto kao pravilo, jer nam je Prepodobni saopštio kako se on nije molio za idolopoklonike samovoljnom molitvom, već onako kako ga je vodio Duh Božji, Koji je obitavao u njegovom čistom srcu, i Koji ne samo da ga je usmeravao, već ga je i podsticao da se moli za čitav svet - za sve ljude, žive i umrle, kako je to i inače svojstveno ljubećim srcima svih ugodnika Božjih; kako je i sv. Apostol Pavle pisao Korinćanima: "Srce naše postade široko: nije tijesno u nama" (II Kor. 6: 11, 12). Stoga, mi se sada možemo saglasiti da se pravoslavni hrišćani mogu moliti za nepravoslavne hrišćane, žive i umrle, ličnom, domaćom molitvom, ali pri tom, opet i opet ću to napomenuti, ne molitvom samovoljnom - ne tako kako zamislimo i kako nam se prohte (da umesto blagovoljenja ne bismo navukli na sebe gnev Božji), već kako su nas poučili ljudi iskusni u duhovnom životu.

Za života Optinskog starca Leonida (u shimi Lava, upokojio se 1841. G.), desio se jedan slučaj. Jednom njegovom učeniku, Pavlu Tombovcevu, umro je otac, nesrećnom i neprirodnom smrću - samoubistvom. Sin koji ga je voleo, bio je duboko ožalošćen saznajući za ovo, zbog čega je ovako pred starcem izlio svoju bol: "Nesrećni kraj moga roditelja za mene je težak krst. Da, ja sam sada na krstu i ovaj bol će poći sa mnom u grob. Zamislijam užasnu večnost grešnika, u kojoj više nema pokajanja, i mučim se predstavljajući sebi večne muke koje očekuju moga oca, bez pokajanja skončaloga. Reci oče, čime mogu da se utešim u ovoj tuzi?"

Starac odgovori: "Predaj, kako sebe, tako i udeo svoga roditelja volji Gospodnjoj, premudroj i svemogućoj. Ne istražuj čudesa Višnjega. Postaraj se da smernoumljem održavaš sebe u granicama umerene tuge.

Moli se Preblagome Tvorcu, ispunjavajući time dug ljubavi i sinovljevu dužnost". Učenik upita: "Ali na koji način se treba za takve moliti?". - "U duhu dobrodeteljnih i mudrih", odgovori starac, "ovako: Potraži, Gospode, poginulu dušu oca mojega; ako je moguće, pomiluj! Neistraživi su sudovi Tvoji. Ne uzmi

mi za greh ovu moju molitvu. Nego, da bude Sveta volja Tvoja! - moli se prosto, ne ispitujući, predajući svoje srce u desnicu Svevišnjeg. Razume se, nije bila volja Božja da tvoj otac ovako žalosno skonča, ali sada je on sasvim u volji Svemogućeg, Koji ima vlast dušu i telo da baci u peć ognjenu, i Koji smiruje i podiže, umrtvljuje i oživljava, nizvodi u ad i uzvodi iz njega. Pri tom je On milosrdan, svemoguć i pun ljubavi, toliko da su sve dobre osobine na zemlji rođenih pred Njegovom Najuzvišenijom dobrotom -ništavne. Zbog toga ne treba prekomerno da tuguješ. Reći ćeš: "Ja volim svoga oca, i zato neutešno tugujem" - Ispravno. Ali, Bog ga je neuporedivo više od tebe voleo i voli ga. Znači, tebi ostaje da prepustiš večni udeo svoga roditelja blagosti i milosrđu Boga, Koji, ako blagoizvoli da pomiluje, ko mu se može usprotiviti? Eto ta, ovde navedena, lična, kelijna ili domaća molitva, koju je u duhovnom životu iskusni starac Leonid predao svome učeniku, može da posluži pravoslavnom hrišćaninu kao primer ili obrazac molitve za kakvog god njemu bliskog nepravoslavnog hrišćanina. Može, na primer, da se moli i u ovom smislu: "Pomiluj, Gospode, ako je moguće, dušu raba Tvoga (ime), koji otide u život večni odvojen od Svete Tvoje Pravoslavne Crkve! Neistraživi su sudovi Tvoji. Ne uzmi mi u greh ovu moju molitvu. Nego, da bude Sveta volja Tvoja!" ("Dušekorisno štivo", 1901, br. Z, str. 328-333).

[sadržaj](#)

### PRILOG III

#### Odgovor kritičaru

Dok je ova knjiga štampana u nastavcima u časopisu "Pravoslavna reč", ("Orthodox Word"), urednik drugog pravoslavnog periodičnog glasila počeo je da objavljuje seriju članaka u kojima napada učenje o životu posle smrti koje mi izlažemo u ovoj knjizi (časopis "Tlinging Nerald", izdanje Američke Pravoslavne Crkve, Sietl, Vašington, t. 5., br. 6 i dalje). Ovi napadi su bili usmereni ne samo protiv učenja izloženog u našoj knjizi, nego i protiv učenja izloženog u publikacijama manastira Svete Trojice u Džordanvilu (naročito u časopisu "Pravoslavni život", br. jul-avgust 1976, i antologiji "Večne zagrobne tajne"; zatim protiv besede arhiepiskopa Jovana Maksimovića "Život posle smrti" koja se pojavila u "Pravoslavnoj reči" br. 4 za 1971. g. i koja je štampana u desetom poglavlju ove knjige; protiv celokupnog učenja episkopa Ignjatija Brjančaninova, koje je i bilo nadahnuće za ovu knjigu; i uopšte protiv učenja koje je izloženo u mnogobrojnim pravoslavnim izvorima tokom poslednjih nekoliko vekova i čak i danas izražava živu pobožnost Pravoslavlja.

Nakon što sam pročitao ove napade, nisam našao za potrebno da menjam bilo šta od onoga što sam napisao; samo sam tu i tamo dodao neki pasus da bih pojasnio pravoslavno učenje koje se, po mom mišljenju, grubo izvrće i pogrešno tumači u ovim napadima.

Nema smisla odgovarati kritičaru tačku po tačku. Njegovi citati iz Svetih Otaca gotovo nikada ne dokazuju ono što on misli da dokazuju, i jedino što se kao odgovor na njih može reći jeste da su citati pogrešno upotrebljeni.

Tako, na primer, svi citati koji pokazuju da se čovek sastoji iz tela i duše (7: 2, str. 26) - ne osporavaju da posle smrti duša postoji nezavisno od tela. Naprotiv, u korist takve tvrdnje postoji toliko mnoštvo svedočanstava da se to pitanje, ako imamo poverenja u pravoslavne izvore, smatra sasvim nespornim.

Mnoga mesta u Svetom Pismu i svetoatačkim tekstovima gde se smrt metaforički naziva "snom" ne kazuju ništa u prilog bukvalnog tumačenja ove metafore.

Samo mali broj hrišćanskih učitelja je tokom vekova tako učio, i to je nesumnjivo u suprotnosti sa učenjem koje je prihvaćeno u Crkvi, itd. Zbirka "dokazujućih tekstova" ima smisla samo ako ona odista dokazuje ono o čemu se raspravlja, a ne ako govori o nečemu što je od predmeta različito ili o njemu ne govori jasno i određeno.

Iako kritičar s jedne strane nagomilava duge odlomke često neumesnih citata, njegova uobičajena polemička tehnika se sastoji u tome da svoje oponente pokušava da učutka nekakvim paušalnim tvrdnjama koje nisu potvrđene dokazima, ili otvoreno protivreče većini dokaza.

Tako, kada kritičar hoće da ospori mogućnost dobijanja ma kakvih svedočanstava od ljudi koji su se iz smrti vratili u život, on kategorički izjavljuje: "To jednostavno nije moguće" (5: 5, str. 25) uprkos činjenici da pravoslavna literatura sadrži mnoštvo takvih svedočanstava. Kada odbacuje tvrdnju da ljudi posle smrti vide demone, on izjavljuje - "Oci tome ne uče" (6: 12, str. 24), uprkos činjenici da Sveti Oci na mnogo mesta spominju prolazak kroz mitarstva posle smrti.

Ako kritičar i priznaje postojanje svedočanstava koja opovrgavaju njegovo stanovište, onda ih odbacuje uz paušalnu optužbu da su to sve "alegorije" i "poučne basne" (5: 6, str. 26).

Kritičar se takođe često služi grubim argumentima ad hominem (koji se ne temelje na logici, već na osećanjima slušalaca) kojima želi da diskredituje svakoga ko drugačije misli: "Zanimljivo je da neki ljudi, zajedno s Latinima, očigledno smatraju da nije neophodno biti u saglasnosti sa Svetim Pismom" (6: 12, str. 30), kaže on tek što je "razbio" učenje episkopa Ignjatija (Brjančaninova), čime je ovaj, makar i indirektno, takođe optužen za nepoštovanje Svetog Pisma. Gledišta drugih, koja nisu u saglasnosti sa kritičarevim gledištima, žigošu se epitetima kao: "origenovski" (6: 12, str. 31) ili "bogohulni" (5: 6, str. 23), a sami oponenti se optužuju da imaju "platonovsko-origenistički um" ili da su "pod snažnim latino-sholastičko-jelinističkim uticajem, u stanju duhovne obmane... ili jednostavno da su potpune neznalice" (6: 12, str. 39).

Verovatno je već palo u oči da polemički nivo kritičara u njegovim napadima na uvažene pravoslavne bogoslovske autoritete nije na nekoj visini. Ali, pošto izgleda da ovaj kritičar, na svoj način, odražava pogrešna shvatanja nekih pravoslavnih hrišćana koji nisu baš najbolje upoznati sa pravoslavnom literaturom o životu posle smrti, možda će biti korisno da odgovorimo na neke prigovore koje je on uputio tradicionalnom (predanjskom) pravoslavnom učenju o zagrobnom životu.

"Protivrečnosti" pravoslavne literature o stanju duše poslije smrti Uprkos rasprostranjenom mišljenju da je pravoslavna literatura o životu posle smrti

"naivna" i "prosta", ako pažljivije pogledamo, otkrićemo da je ona ustvari veoma duboka i čak "istančana".

Neke njene delove, istina, može čitati i shvatati na svom nivou i dete - kao kakvu zadivljujuću "priču", što važi i za neke događaje u životima Svetih (u kojima se nalazi deo pravoslavne literature o zagrobnom životu).

Ali ove materijale Crkva nam je dala ne zbog njihovih "pripovedačkih" kvaliteta, nego zato što su oni istina. Zaista glavni izvor ovih materijala čine asketska dela Svetih Otaca u kojima je ovo učenje izneto trezveno i otvoreno, a ne u vidu nekakve "priče". Zato mislimo da produbljenije izučavanje ovog materijala može biti plodonosno.

Mi smo pokušali da to učinimo u šestom poglavlju ove knjige, u delu sa podnaslovom "Kako razumeti mитарства".

Tamo smo, sledeći objašnjenja svetoga Grigorija Dvojeslova i drugih pravoslavnih autoriteta koji su se bavili ovim pitanjem, načinili razliku između duhovne realnosti sa kojom se duša posle smrti susreće, s jedne, i figurativnim ili pripovedačkim sredstvima, koja se ponekad koriste radi izražavanja te duhovne realnosti, sa druge strane. Pravoslavni vernik, dobro upoznat sa ovom vrstom literature (često još od detinjstva iz priča odraslih), čita je automatski na svom nivou i tumači njene slike u skladu sa sopstvenim duhovnim uzrastom.

Odrasli čitaoci svakako ne shvataju doslovno izraze poput "vreća sa zlatom", "lomača", "zlatna obitališta", i druge slične pojave u zagrobnom životu, tako da kritičarev pokušaj diskreditovanja ovih pravoslavnih izvora zbog toga što oni sadrže ovakve slikovite izraze, samo pokazuje da on ne zna kako ih valja čitati. Dakle, mnoge od tobožnjih "protivrečnosti" u pravoslavnoj literaturi o zagrobnom životu postoje samo u glavama onih koji je čitaju isuviše bukvalno, - u glavama odraslih koji se veštački trude da je shvate na dečiji način.

S druge strane, pokazuje se da neke druge "protivrečnosti" uopšte i nisu protivrečnosti. To što neki Svetitelji i drugi ljudi, (čije je iskaze Crkva prihvatila kao verodostojne) govore o svom "posmrtnom" iskustvu, a neki ne, nije ništa veća protivrečnost nego to što se neki Svetitelji protive prenošenju svojih moštiju, a drugi to blagosiljaju.

Jednostavno, to je pitanje individualnih okolnosti i potreba. Kritičar navodi primer prepodobnog Atanasija Vaskrsnutog iz Kijevo-Pečerske lavre koji nije hteo ništa da govori o onome što je proživeo posle smrti, i na osnovu toga izvodi kategoričan zaključak:

"I nikada nam takvi ljudi ne kazuju ništa o onome što se dogodilo" (7: 1, str. 31).

Međutim, vojnik Taksiot (Žitija Svetih, 28. mart), sveti Salvije Albijski, i mnogi drugi, govorili su o svojim iskustvima, pa je odbacivanje njihovih svedočenja svakako dokaz o potpuno nenaučnom i selektivnom korišćenju izvora. Neki su se, poput svetoga Salvija, u početku kolebali da li da govore o tom iskustvu, ali su ipak govorili o njemu. Tako ova činjenica, umesto da dokazuje da posmrtno iskustvo ne postoji, samo ukazuje na to da je reč o veoma dubokom iskustvu koje je veoma teško saopštiti živima.

S druge strane, činjenica da mnogi Sveti Oci (i Crkva u celini) upozoravaju verne da ne prihvataju demonske vizije (i to ponekad čine veoma kategorično, zavisno

od okolnosti) uopšte ne protivreći činjenici da je Crkva mnoga istinita viđenja prihvatila.

U svojim napadima kritičar često neku svetootačku tvrdnju, istrgnutu iz konteksta, pogrešno primenjuje na neodgovarajuću konkretnu situaciju. Kada, na primer, sveti Jovan Zlatousti u svojim "Besedama na jevanđelista Mateja" (gl. 28, stih 3) tvrdi kako je "nemoguće da duša razlučena od tela produžuje da se skita ovuda" on jasno govori protiv paganskog shvatanja da duše umrlih mogu postati demoni i ostati beskonačno dugo na zemlji: ali ta uopštena tvrdnja nikako ne protivreći konkretnoj činjenici da, kao što pokazuju mnogobrojna pravoslavna svedočanstva, mnoge duše ostaju nekoliko časova ili dana pri zemlji, pre nego što zaista odu na "onaj" svet.

U istom tom pasusu sveti Jovan Zlatousti dodaje da se "posle odlaska odavde duše odvede na neko mesto i nemaju više moći da se same od sebe vrate ovamo".

Međutim, ovo takođe ne protivreći tome da se, po Božjoj zapovesti i promislu, neke duše zaista javljaju živima.

Opet, činjenica da je Hristos, po učenju svetoga Atanasija Velikog, očistio vazduh od demonske zlobe, nipošto ne opovrgava postojanje demonskih vazdušnih mitarstava, kako to misli kritičar (6: 8-9, str. 13). Zbilja, sam kritičar na drugom mestu citira pravoslavno učenje o tome da zli dusi, koji se još uvek nalaze u vazdušnom prostranstvu izazivaju mnoga priviđenja i iskušenja (6: 6-7, str. 33). Crkva uči da su pre nego što nas je Hristos iskupio, svi ljudi odlazili u ad, ne mogavši od demona proći kroz vazdušno prostranstvo na Nebesa. A sada, pošto nas je Hristos iskupio, ljudima je postalo moguće da prođu oblast demona podnebesja.

Demonska vlast je sada ograničena na one ljude koje osuđuju njihovi sopstveni gresi. Isto tako, mi znamo da, iako je Hristos "razorio silu ada" (kondak Vaskrsenja) svako od nas se može naći u paklu ako ne prihvati spasenje u Hristu.

Isto tako, činjenica da se naš duhovni rat protiv "načalstava i vlasti" podnebesja odvija u ovom životu, ni u čemu ne protivreći činjenici da se ovaj rat nastavlja i kada odemo iz ovog života. Odeljak u šestom poglavlju ove knjige, naslovljen "Doživljaj mitarstava pre smrti", objašnjava povezanost ova dva aspekta nevidivog pravoslavnog rata.

To što se pominjanje preminulih u treći, deveti i četrdeseti dan po smrti ponekad objašnjava simvolikom Svete Trojice, devet Anđelskih činova i Vaznesenja Gospodnjeg, ne poriče ni na koji način da je pominjanje upokojenog u ove dane povezano sa onim što se sa njegovom dušom zbiva u to vreme (prema "modelu" opisanom u desetom poglavlju).

Ni jedno objašnjenje nije dogmat, i ni jedno ne "protivreći" drugome, tako da pravoslavni hrišćanin ne mora ni jedno od njih da odbacuje.

Neospornoj činjenici da naša zagrobna sudba zavisi od našeg života, nikako ne protivreći druga, isto tako nesporna činjenica da molitva za umrle može olakšati njihovu sudbinu, i čak izmeniti njihovo stanje. To je pravoslavno učenje koje izlaže sveti Marko Efeski, a prihvaćeno je i inače u Pravoslavnoj Crkvi (vidi poglavlje deseto i prilog br. 1).

Kritičar je toliko opsednut iznalaženjem "protivrečnosti" u ovom učenju da ih pronalazi i kod jednog te istog pravoslavnog učitelja. Tako, on tvrdi da sveti Jovan Kronštatski ponekad uči u "svetootačkom duhu", a ponekad zastupa "sholastička shvatanja" (7: 3, str. 28).

Sveti Marko Efeski je takođe kriv za istovetne "protivrečnosti", jer pored učenja o molitvi za umrle, koje kritičar smatra "svetootačkim", on isto tako jasno zastupa i učenje da se "duše umrlih molitvama oslobađaju iz ada kao iz neke tamnice (vidi napred prilog br. 1), a kritičar to smatra "sholastičkom koncepcijom" jer on misli da je nemoguće da molitve za umrle mogu izmeniti njihovo stanje ili im doneti upokojenje (7: 3, str. 23).

Odgovor na sve ove i mnoge druge tobožnje "protivrečnosti" koje je kritičar pronašao u pravoslavnom učenju o životu duše posle smrti leži u poštenijem i oštromnijem čitanju samih tih pravoslavnih tekstova.

Svetootački i agiografski tekstovi nisu "protivrečni" sami sebi - ako budemo dublje i potpunije čitali pravoslavnu literaturu o zagrobnom životu, videćemo da problem nije u tekstovima, nego u tome što ih mi pogrešno razumemo.

Postoji li "vantelesno" iskustvo (pre ili posle smrti) i "onaj svet" gde obitavaju duše?

Mišljenje kritičara o "vantelesnim" iskustvima je kategorično: "To je prosto nemoguće" (5: 6, str. 25). Za tu svoju tvrdnju on ne navodi nikakve dokaze osim sopstvenog mišljenja da su mnogobrojni pravoslavni tekstovi u kojima se razmatra ovo pitanje samo alegorije i "poučne basne" (5: 6, str. 26).

Po njegovom shvatanju Nebesa, Raj i ad nisu mesta, nego "stanja" (6: 2, str. 23); "duša ne može funkcionisati sama po sebi, nego tek posredstvom tela", veli kritičar (6: 8-9, str. 22) i zato ne samo da ne može biti ni na kakvom "mestu" posle smrti, nego uopšte ne može ni funkcionisati (6: 8-9, str. 19). Pretpostavka da se iza granica ovog života nalazi nekakva složena, drugačija realnost -jeste čisto bezumlje" (6: 6-7, str. 34).

No, da li je moguće da je duša po sebi samo nešto "unutarnje", nekakav "pokoj", a da nema nikakvog "spoljašnjeg" aspekta niti "mesta" gde bi delovala?

Za pravoslavnog hrišćanina to je svakako radikalno učenje i ukoliko bi bilo istinito, svakako bi zahtevalo (što kritičar i predlaže) radikalno preispitivanje i čak reviziju svetootačkih i agiografskih tekstova koji, kao što znamo, opisuju aktivnost duše čisto "spoljašnjim" obeležjima: ona zna, vidi, razgovara itd.

Dakle, jedna je stvar (kao što bez razlike uče svi pravoslavni autoriteti koji su se bavili ovim pitanjem) ne shvatati previše bukvalno i prizemno pravoslavne tekstove o zagrobnom svetu i zagrobnom životu, jer se onostrana stvarnost očigledno umnogome razlikuje od zemaljske stvarnosti, a sasvim je nešto drugo jednostavno "otpisati" ove tekstove i tvrditi da su to puke "alegorije" i "bajke" koje se ne odnose ni na šta spoljašnje (realno postojeće). Pravoslavna literatura po ovom pitanju opisuje kao zbilju ono što se događa osobi za vreme vantelesnog iskustva, a Pravoslavna Crkva i njeni vernici su oduvek ove opise prihvatili kao verni odraz realnosti, imajući pritom na umu i to da se radi o osobenoj, onostranoj prirodi te realnosti.

Mislimo da neće biti preuveličavanje ako kažemo da nijedan hrišćanski pisac nije bio tako "dogmatičan" u objašnjavanju prirode onostrane realnosti, kao što je

"dogmatičan" ovaj kritičar u potpunom negiranju te realnosti. To nije oblast pogodna za kategoričke tvrdnje.

Apostol Pavle, opisujući uopštenim izrazima sopstveni duhovni doživljaj, oprezno kaže: "Da li u telu - ne znam; da li van tela - ne znam, Bog zna" (2 Kor. 12, 2).

Tumačeći ovaj odlomak, sveti Jovan Zlatousti ispoljava isti oprez: "Da li su samo njegov duh i duša bili uzneseni a telo ostalo mrtvo? Ili je i telo bilo uzneseno? Ne može se utvrditi sa sigurnošću. Ako ne zna sam Pavle, koji je bio uznesen i udostojio se mnogih i neizrecivih otkrovenja, još manje to znamo mi... A ako neko kaže: kako je moguće biti uznesen bez tela? Drugo je još teže od prvog: kako je moguće biti uznesen sa telom? To je još teže od onog prethodnog ako rasuđujemo samo razumom, a ne pokoravamo se veri (Beseda 26, 1 na 2. Kor.). Na sličan način sv. Andrej Hrista radi jurodivi, naknadno opisujući svoje stanje, kaže: "Video sam tamo sebe kao bez tela, jer nisam osećao telo... Naizgled kao da sam bio u telu, ali nisam osećao težinu tela; nisam osećao nikakve telesne potrebe tokom čitave dve nedelje koliko dugo sam bio uznesen. To me navodi na pomisao da sam bio bez tela. Ne znam kako da to sa sigurnošću kažem: to zna srceznalac Gospod" (iz njegovog opširnog žitija koje je napisao jerej Nikifor, citirano po episkopu Ignjatiju Brjančaninovu).

Dakle, svi ovi pravoslavni autoriteti - Apostol, veliki Otac Crkve i Svetitelj najuzvišenijeg života - smatraju da je, u najmanju ruku, moguće govoriti o "vantelesnom" doživljavanju Nebesa; takođe je potpuno jasno, na osnovu njihovih reči, da ova iskustva bilo "u" ili "van" tela imaju nešto telesno i spoljašnje u sebi, inače ne bi uopšte bilo neophodno govoriti o "telu" u vezi sa tim iskustvima. U ovoj knjizi pokušali smo opisati ova iskustva, što je moguće jednostavnije, jezikom samih

pravoslavnih izvora, ne trudeći se pritom da tačno odredimo samo to stanje. U svom tumačenju na reči ap. Pavla (2. Kor. 12, 2) episkop Teofan Zatvornik kaže verovatno sve što je o ovom pitanju potrebno reći: "Unutar ovog vidivog sveta, u njegovoj dubini, nalazi se skriven drugi svet, isto tako realan kao i ovaj; da li je on duhovan ili tanano materijalan, Bog zna, ali je nesumnjivo da Anđeli i Svetitelji prebivaju u njemu... On (ap. Pavle) ne kaže da li je u telu ili van tela (2. Kor. 12, 2) bio uznesen, nego veli: Bog zna. Znači nama i nije neophodno da to znamo... Nema potrebe za takvim detaljima, i ne treba očekivati, kada već i sam apostol Pavle o tome ćuti, da se o tome može nešto reći sa potpunom sigurnošću... (ep. Teofan, "Tumačenje Druge poslanice Korinćanima", Moskva 1894.).

Verovatno je svakom pravoslavnom hrišćaninu, kada, čitajući Žitija Svetih, naiđe na "onostrane" elemente, na određeni način jasno da je prirodu tog "drugog" sveta, kao i tih iskustava, nemoguće tačno odrediti. To kako su oni opisani u pravoslavnim izvorima predstavlja najprikladniji i najtačniji opis na jeziku ovog našeg sveta. A pokušaj da se ta iskustva opovrgnu tako što će biti proglašena za "alegorije" i "bajke" koje se navodno nikako nisu mogle dogoditi tako kako su opisane - jednostavno nema opravdanja u pravoslavnom učenju i predanju.

Da li posle smrti duša "spava"?



Kritičar je do te mere negativno nastrojen protiv bilo kakvog učenja o delatnom stanju duše u onom svetu, a naročito nakon smrti (kako je opisano u mnogobrojnim životinjskim Svetih), da na kraju zasniva čitavu teoriju o "pokoju" ili "dremanju" duše posle smrti, - što onda bilo kakvu aktivnost duše čini jednostavno nemogućom!

On tvrdi: "Po Pravoslavnom shvatanju duši je nakon smrti, po Božjoj volji, određeno stanje pokoja, mirovanja, i ona prebiva u uslovima neaktivnosti, nalik spavanju, tako da tada nije delatna, ne vidi, niti čuje" (6: 8-9, str. 19). U tom stanju duša "niti bilo šta zna, niti se bilo čega seća" (6: 2, str. 23).

Čak i među nepravoslavcima slično učenje o "spavanju" duše može se danas sresti samo kod nekoliko sekta udaljenih od istorijskog hrišćanstva (Jehovini svedoci, Adventisti sedmog dana), pa je utoliko poraznije videti da se ovo učenje tako kategorično propagira kao pravoslavno!

Ako su dvojica ranih učitelja Crkve (Afrat Sirijiski i sveti Anastasije Sinajski), kako tvrdi kritičar, nedvosmisleno i govorili tako, ipak je sasvim jasno da Pravoslavna Crkva nikada nije sledila njihovo učenje, nego je u svojim bogoslužjenjima, u delima Svetih Otaca, u podvižničkim spisima i životinjskim Svetih jasno učila da duša posle smrti ostaje delatna i "budna". Zato radikalnost kritičarevog učenja prosto zapanjuje.

I sam kritičar izgleda nije načisto šta ustvari znači to "spavanje" duše - ponekad ga određuje izrazima uzvišenog "isihastičkog" rečnika, što donekle ublažuje njegovu radikalnost. Ali, u svakom slučaju, on je dosledan u tvrdnji da tobožnji "san" duše (posle čovekove smrti) podrazumeva apsolutnu nemogućnost ma kakvog "spoljašnjeg" iskustva duše.

Uvek kada govori o smrti kao o stanju "neaktivnosti" u kojem duša "ne može bilo šta da zna niti da se bilo čega seća", jasno je da za njega reč "san" ima više nego metaforičko značenje.

Ne bi imalo mnogo smisla tražiti kod Svetih Otaca mesta koja specijalno "opovrgavaju" ovo učenje, jer je ono retko kada u Crkvi shvatano tako ozbiljno da bi ga bilo potrebno specijalno opovrgavati. U desetom poglavlju ove knjige naveli smo učenje svetoga Amvrosija da je duša "još aktivnija" kada se posle smrti oslobodi od tela, zatim reči ave Doroteja da duša po izlasku iz tela "sve pamti" i to bolje i jasnije kad se oslobodi "zemnog tela", i učenje svetoga Jovana Kasijana da po smrti duša "postaje još življa"; slične tvrdnje mogle bi se pronaći kod mnogih Svetih Otaca.

Ali, ovi citati su tek mali deo pravoslavnih argumenata kojima se pobija teorija o "snu duše". Celokupna pravoslavna pobožnost i bogoslužbena praksa koja se tiče umrlih članova Crkve, nesumnjivo su zasnovani na shvatanju da je duša na "onom" svetu "budna" i da se njena sudba može olakšati; obraćanje pravoslavnih hrišćana kroz molitvu Svetiteljima, i njihov odgovor na tu molitvu nezamislivi su bez svesnog delovanja Svetitelja na Nebesima. Nebrojena pravoslavna literatura o javljanju Svetitelja nakon njihove smrti ne može jednostavno biti odbačena kao kakva "bajka". Ako je kritičar u pravu, onda je Crkva tokom mnogih vekova bila "u zabludi"!?

Kritičar je pokušao na nepošten način da iskoristi činjenicu da učenje Pravoslavne Crkve o zagrobnom životu ima mnogo "nedovoljno jasno" određenih

elemenata. Ali to nije zato što Crkva nema jasno mišljenje o ovom pitanju, nego zato što je stvarnost "onog" svega (ponovimo tu očiglednu činjenicu još jednom) potpuno različita od stvarnosti ovog sveta i ne podleže lako "dogmatskom" pristupu koji je prema njoj zauzeo kritičar.

Živo opštenje Svetitelja na Nebesima, a ponekad i drugih umrlih, sa Crkvom na zemlji poznato je pravoslavnim hrišćanima iz ličnog iskustva, i to ne zahteva bilo kakvo precizno definisanje. A odsustvo takvog "preciznog određenja" uzeti kao izgovor za učenje da su čak i duše svetitelja u stanju "zamrlosti", bez mogućnosti bilo kakvog "spoljašnjeg" opštenja sa ljudima na zemlji - prelazi granice pravoslavnim hrišćanima dozvoljenog verovanja.

Među drugim "posmrtnim" iskustvima sa kojima se teorija o "snu" duše obračunava, nalazi se i jedno u koje se od samog osnivanja Crkve svuda čvrsto verovalo: to je silazak umrlog Hrista u ad: "U grobu telom, u adu dušom kao Bog, u raju s razbojnikom, i na Prestolu si bio, Hriste, sa Ocem i Duhom, sve ispunjavajući, Neopisivi" (tropar na časovima Pashe, koji se čita u okviru molitava posle heruvimske pesme na Božanstvenoj Liturgiji). Prvo pokolenje hrišćana je jasno znalo da je Hristos dok je kao "usnuo" bio u grobu (kako se kaže u odaniju Pashe u kondaku Velike Subote itd.) "sišao i propovedao duhovima u tamnici (adu)" (1 Petr. 3, 19). Je li i ovo "alegorija"?

Crkveno predanje takođe tvrdi da je, i pre ovoga, sveti Jovan Preteča "i onima u adu radosno blagovestio Boga javivšeg se u telu", kako se kaže u troparu Usekovanja glave svetoga Jovana Krstitelja. A šta su trojica učenika videla na Tavoru kada se pojavio Mojsije, ako ne Mojsijevu dušu, koja im se javila u potpuno "spoljašnjem" obličju? (Mt. 17, 3). Ovo javljanje kao da ustvari potvrđuje nedoumicu apostola Pavla da li je on "u" telu ili "van" tela imao viđenje Nebesa, jer - Ilija se nalazi na Nebesima "u" telu, pošto on nije umro, a Mojsije tamo prebiva "van" tela, koje se nalazi u grobu.

No njih dvojica su se javili prilikom Hristovog Preobraženja. Mi, zemni, ne možemo čak ni odrediti u čemu je razlika između ova dva stanja, ali to nije ni potrebno. Jednostavan opis ovih javljanja kao i iskustva "umrlih" koja su imali na "onom" svetu jesu najbolji način da shvatimo ove stvari, i nema potrebe da se trudimo da ih razumemo drukčije nego onako kako nas Crkva uči.

Za kritičara očigledno važi ona ista optužba koju on upućuje na račun drugih: "san", koji je slikovit izraz za smrt i u Crkvi je opšteprihvaćen kao metafora, on je protumačio kao "bukvalnu istinu". On često i ne primećuje da sami izvori koje on navodi kao dokaz za svoje ideje zapravo predstavljaju najjače oružje protiv nje. On citira reči svetoga Marka Efeskog da "pravednici na Nebesima zajedno sa Anđelima stoje pred samim Bogom i već kao u raju iz kojeg je Adam izgnan (a u koji je blagorazumni razbojnik ušao pre drugih) i često nas posećuju u onim hramovima gde ih proslavljamo, i čuju one koji ih prizivaju, i mole se za njih Bogu..." (6: 12, str. 18).

Ako sve ovo (što svakako podrazumeva "spoljašnju" aktivnost (može da čini duša koja tobože "spava" - tj. nalazi se "u stanju neaktivnosti u kome niti je delatna, niti čuje, niti vidi" (6: 8, 9 str. 19), onda teorija o "usnuloj duši" ne služi ničemu, jer ama baš ništa ne objašnjava, a njome kritičar samo zbunjuje pravoslavne.

Da li su mitarstva izmišljotina?

Najveći gnev kritičara usmeren je protiv pravoslavnog učenja o demonskim mitarstvima na koje duša nailazi posle smrti, i izgleda da ga je upravo želja da uništi i samu ideju o mitarstvima dovela do protivrečne teorije o "usnulosti duše". Jezik kojim on opisuje "mitarstva" do kraja je kategoričan i neodmeren. On govori o "izmišljenim posmrtnim mitarstvima" (6: 8-9, str. 18) i svedočanstva koja o njima postoje u pravoslavnoj literaturi naziva "groznim bajkama" (6: 8-9, str. 24) i "jezivim pričama smišljenim da bi čoveka bacili u očaj i neverje" (7: 1, str. ZZ); "mit o mitarstvima je potpuno stran Bogu i Njegovoj Svetoj Crkvi" (7: 1, str. 23). Ali kada on pokuša da iznese sopstveno shvatanje mitarstava, to rezultira takvom besmislenom karikaturom da je teško i poverovati da je on ovaj tekst uopšte i čitao.

Po njemu, svedočanstva o "mitarstvima" bi htela da nas uvere kako satana vlada "putem za Carstvo Božije" i može da prikuplja carinu od onih koji tuda prolaze. "Demoni dopuštaju prolaz u zamenu za prekomerne zasluge Svetitelja" (kako su verovali neznabošci); to je "okultna koncepcija o putovanju duše koje se plaća molitvama i milostinjom" (6: 2, str. 26).

On traži "strane uticaje" da bi objasnio kako je uopšte ta koncepcija i dospela u Pravoslavnu Crkvu i zaključuje (bez ikakvih dokaza, osim što iznosi, iste one maglovite paralele koje su i antropologe navele na zaključak da je hrišćanstvo -samo još jedan paganski "kult vaskrsenja") da je "mit o mitarstvima direktan proizvod istočnjačkih astroloških kultova koji drže da se tvorevina ne nalazi pod okriljem pravednog i punog ljubavi Boga" (7: 2, str. 23); da su "ta mitarstva prosto nelogična mutacija ovih paganskih mitova" (6: 8-9, str. 24). On misli da su mitarstva, u krajnjoj liniji, istovetna sa latinskim učenjem o "čistilištu", i tvrdi da je "razlika između mita o čistilištu i mita o vazдушnim mitarstvima u tome što se u prvom Bogu pruža neophodna zadovoljština kroz fizička mučenja, a u drugom - kroz mentalno mrcvarenje" (6: 12, str. 23).

Svedočenje blažene Teodore o prolaženju kroz mitarstva (Žitija Svetih, 26. mart) kritičar naziva "pričom krcatom jeresi" (6: 8-9, str. 1) zasnovanoj na halucinacijama (7: 2, str. 14) čoveka koji bi u starozavetno vreme "s pravom bio izveden napolje i kamenovan na smrt", jer se "nalazio u stanju duhovne obmane" (6: 6-7, str. 28). (Nije jasno zašto je kritičar tako srdit na svedočanstvo Teodore, jer je to samo jedno od mnoštva sličnih svedočanstava i ne sadrži ništa čime bi se razlikovalo od ostalih. Ta svedočanstva su tako međusobno slična da nisam smatrao potrebnim ni da ga navodim u poglavlju o mitarstvima).

Ove žestoke optužbe su lično kritičarevo mišljenje koje se ne zasniva ni na kakvim dokazima. Nije, međutim, jasno zašto on insistira na sopstvenom tumačenju mitarstava a odbija da ih protumači onako kako ih je Crkva oduvek shvatala.

Karikatura koju on iznosi nepoznata je pravoslavnom učenju i nemoguće je saznati iz kog izvora je on preuzeo svoje naopako i besmisleno tumačenje. Tokom šesnaest vekova Oci Crkve su govorili o mitarstvima kao o delu

pravoslavnog podvižničkog učenja, kao o konačnoj i odlučujućoj fazi "nevidivog rata" koji na zemlji vodi svaki hrišćanin.

U isto vreme mnogobrojna žitija Svetih i drugi pravoslavni izvori opisivali su istinska iskustva pravoslavnih hrišćana - kako Svetitelja, tako i grešnika - koji su prolazili kroz mитарstva posle smrti (a ponekad i pre smrti). Svima, osim valjda deci, jasno je da pojam "mitarstva" ne treba shvatati u bukvalnom smislu. To je metafora koju su istočni Oci smatrali pogodnom za opisivanje one realnosti s kojom se duša susreće posle smrti.

Takođe je očigledno da su neki elementi u opisima tih mитарstava metaforični ili figurativni. Ali sama svedočanstva nisu ni "alegorije" ni "bajke", nego istinita kazivanja o ličnom iskustvu, izložena onim jezikom koji je sam pripovedač smatrao najprikladnijim. Ako se opisi mитарstava nekima učine "žestokim" to je verovatno zato što ti ljudi ne poznaju istinsku prirodu nevidivog rata koji se vodi tokom ovog života. Nas i sada opsedaju demoni kušači i tužitelji, ali su naše duhovne oči zatvorene, pa mi vidimo samo rezultat njihovog delovanja - grehe u koje padamo i strasti koje se razvijaju u nama. Međutim, posle smrti duši se otvaraju oči, tako da ona vidi duhovnu realnost i (obično po prvi put) ona bića koja su nas napadala tokom života.

Nema u ovim pravoslavnim svedočanstvima o mитарstvima nikakvog paganstva, ni okultizma, ni "istočnjačke astrologije", niti "čistilišta". Mитарstva nas ustvari uče tome da svaki čovek odgovara za svoje grehe i da se posle smrti "svodi račun" njegovih pobeda i poraza u borbi sa grehom ("poseban" sud); takođe nas uče i tome da demoni, koji su nas celog života iskušavali, preduzimaju svoj poslednji napad, no imaju vlast samo nad onima koji su se za života slabo borili u tom duhovnom ratu.

Što se tiče književnog oblika, mитарstva su zastupljena u bogoslužbenim knjigama (crkvena poezija), i u asketskim spisima Svetih Otaca, kao i u Žitijima Svetih.

Niko od pravoslavnih ne čita ove tekstove bukvalno kako ih je čitao kritičar, nego im pristupa sa uvažavanjem i strahom Božjim, tražeći u njima duhovnu korist. Svaki duhovni otac koji se trudio da svoja duhovna čeda odgaja u vekovnoj tradiciji hrišćanske pobožnosti, može posvedočiti koliko je imao koristi od onih pravoslavnih izvora koji pominju mитарstva. Na primer, pokojni arhiepiskop Andrej Novodivjejevski - veoma omiljen i poštovan duhovni otac - koristio je dvadeset mитарstava kroz koja je prošla Teodora, kao osnovu za uspešnu pripremu svoje duhovne dece za svetu Tajnu ispovesti.

Ako postoji nekakva "disharmonija" između ovih tekstova i čoveka 20 veka, razlog za to leži u razneženosti i raslabljenosti ovog našeg vremena, što rađa neverovanje u zbilja strašne realnosti onoga sveta (naročito ada i suda) i ohrabruje nemaran i bezbrižan odnos prema tim realnostima.

Učenje o mитарstvima nikada u pravoslavnim izvorima nije definisano kao "dogmat"; ono više pripada tradiciji pravoslavne pobožnosti. Međutim, to ne znači da je ovo učenje nešto "nevažno" ili da je stvar "ličnog mišljenja".

Ono je bilo prisutno uvek i svuda u Crkvi kao deo pravoslavnog podvižničkog predanja. Ako se ovo pitanje nalazilo van sfere interesovanja mnogih savremenih pravoslavnih bogoslova, to je samo zato što oni prevashodno pripadaju akademskim krugovima, a ne podvižničkoj tradiciji.

Bogoslovi tradicionalnijih usmerenja, kao i oni za koje je podvižničko predanje -život sam posvetili su ovom pitanju veliku pažnju. Van Ruske Pravoslavne Crkve, gde su učenje o mitarstvima detaljno razmatrali i uporno štitili episkop Ignjatije (Brjančaninov), episkop Teofan Zatvornik, mitropolit moskovski Makarije, sveti Jovan Kronštatski, arhiepiskop Jovan (Maksimović), protoprezviter Mihail (Pomazanski) i mnogi drugi učitelji i bogoslovi, ovo učenje je bilo naročito izraženo u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi, gde zauzima značajno mesto u "Dogmatskom bogoslovlju" (tom III) pokojnog arhimandrita Justina Popovića. Poslednjih godina ono ipak privlači sve veću pažnju, naporedo sa prevođenjem pravoslavnih bogoslužbenih i podvižničkih tekstova na zapadne jezike. Ovde ćemo navesti nekoliko odlomaka o mitarstvima iz tekstova prevedenih na engleski jezik poslednjih godina, koje nismo u ovoj knjizi do sada citirali. Iz "Pedeset duhovnih beseda" prepodobnog Makarija Velikog, jednog od najznačajnijih spisa pravoslavne podvižničke literature: "Kada duša čoveka izađe iz tela, zbiva se tada velika tajna. Jer ako je ona kriva za grehe, onda prilaze čopori demona, i ovi pali anđeli i tamne sile ščepaju dušu i odvuku je brzo na svoju stranu. Neka se niko ne čudi ovome. Jer ako se, živeći na ovom svetu čovek potčinjavao tim silama i udovoljavao im, načinivši od sebe njihovog roba, tim pre će on, kada napusti ovaj svet, biti zadržan u njihovoj vlasti" (Beseda 22, str. 178).

"Kao što ubirači poreza vrebaju u zasedi i presreću prolaznike tražeći od njih porez, tako i demoni motre na duše i zaustavljaju ih; ako duše nisu potpuno očišćene, njima nije dozvoljeno, kada izađu iz tela, da uđu u nebeska obitališta i predstanu svome Vladiki, nego ih demoni podnebesja odvlače dole. Ali dok su još u telu, one mogu, uz veliki trud i napor, zadobiti blagodat sviše od Gospoda i onda će, zajedno sa onima ko su, živeći vrlinski dostigli u pokoj, otići ka Gospodu, kao što je On sam obećao..." (Beseda 43, str. 231.).

Iz "Lestvice", drugog klasičnog dela pravoslavnog podvižništva "Drugi (od umirućih) s bolom govorahu: "Da li pređe duša naša uzburkanu vodu duhova u vazduhu? A govorili su tako zato što još ne imahu smelosti, nego izdaleka gledahu ono što se zbiva na tome suđenju" (Pouka 5: 22).

Zbilja, u pismu ave Jovana Raitskog, koje služi kao uvod u "Lestvicu", ukazan je cilj s kojim je napisana ova knjiga: "Kao što lestvica koja vrhom dotiče nebeske dveri (ova knjiga) uzvodi one koji žele da dođu na Nebesa, kako bi oni, čitavi i neozleđeni, slobodno prolazili kroz čopore duhova zlobe, poglavnika tame i knezova u vazduhu" (str. 11).

Iz "Besede o trezvenoumlju i molitvi" prepodobnoga Isihija Prezvitiera u II tomu "Dobrotoljublja": "Ako duša ima Hrista sa sobom, ostaće nepostiđena od neprijatelja čak i posle smrti, kada uziđe pred nebeske dveri; i tada će im, kao i sada, smelo protivstati. Samo neka joj ne dosadi dan i noć prizivati ime Gospoda Isusa Hrista, Sina Božijeg; i on će je odbraniti ubrzo, po svom nelažnom božanskom obećanju koje je izrekao u priči o nepravednom sudiji: "Kažem vam da će ih ubrzo odbraniti" (Lk 18, 8) - i u ovome životu, i po izlasku njenom iz tela" (Odelj. 149, str. 199).

"Doći će i nama smrtni čas, i nećemo ga moći izbeći. O, kada bi knez u vazduhu, poglavnik sveta, došavši tada, našao da su bezakonja naša mala i ništavna, te

da nas ne uzmogne s pravom okriviti! Inače ćemo uzalud tada plakati" (Odelj. 161., str. 202).

Onaj ko ne živi trezvenoumno "neće se osloboditi od rđavih pomisli, reči i dela. Takav neće moći slobodno da prođe pored poglavara tartara koji će ga presresti kada bude umro" (Odelj. 4, str. 166).

Iz "Beseda o duhovnom znanju" svetoga Dijadoha Fotičkog: "Ako ne budemo ispovedali kako valja i one nevoljne i neznane grehe naše, u vreme smrti osetićemo u sebi neki mučan strah. A mi koji volimo Gospoda treba da se molimo da u to vreme budemo slobodni od svakog straha. Jer ko tada bude bio u strahu, taj neće slobodno proći pored knezova pakla zato što oni tu ustrašenost duše smatraju znakom njenog saučestvovanja u njihovom zlu. A duša koja se raduje u ljubavi Božjoj, uznosi se, u čas smrti, sa Anđelima mira iznad tamnih čopora" ("Dobrotoljublje", tom III, odelj. 100, str. 73).

Iz "Sto poučnih poglavlja monasima u Indiji" prepodobnog Jovana Karpatskog, iz III toma "Dobrotoljublja": "Neprijatelj drsko preteći nasrće na dušu čim ona napusti telo, besno je psujući i optužujući za učinjene grehe. Međutim, bogoljubiva i verna duša, makar i bila mnogo puta ranije ranjena grehom, ne boji se njegovih napada i pretnji. Nju Gospod snaži, ona je okriljena radošću, sveti Anđeli koji je vode, ulivaju joj hrabrost, svetlost vere je okružuje i štiti, i ona s velikom smelošću uzvraća zlom đavolu... Kada duša sve to izgovori bez straha, đavo na kraju uz jeziv krik odstupa, ne mogući da se odupre Hristovom imenu" (Odelj. 25, str. 82).

Tropar Majci Božjoj iz "Oktoiha": "U strašni me čas smrti od demona tužitelja i svake muke Ti izbavi" (6. pesma kanona nedeljne polunoćnice, gl. I).

Može se primetiti da su neki od citata nepotpuni i da ne daju celovit uvid u pravoslavno učenje po ovom pitanju. To je nesumnjivo zato što navedeni citati upućuju na učenje s kojim su autori i čitaoci asketskih i himnoloških dela već dobro upoznati i koje su usvojili, tako da nema potrebe "definirati" ili obrazlagati to učenje prilikom svakog pominjanja. Pokušaj kritičara koji je i sam čitao neke od ovih odlomaka, da načini razliku između iskustava koja se Javljaju "pre i onih koja nastaju "posle smrti, i potom odbaci i samu mogućnost postojanja iskustava "posle" smrti (6: 12, str. 24) sasvim je veštački i predstavlja samo "logičku dedukciju" izvedenu iz njegovog sopstvenog pogrešnog učenja o "usnulj duši", koje nema nikakve osnove ni u podvižničkim, ni u bogoslužbenim tekstovima. Realnost demonskog "ispitivanja" je uvek jedna te ista, a mitarstva su poslednja faza tog ispitivanja, koje se zbiva ponekad pred samu smrt, a ponekad tek posle smrti. Tako kritičar, citirajući molitvu svetoga Evstratija (služba subotnje polunoćnice): "Da ne ugleda duša moja mračni pogled zlih demona, nego da je prihvate svetli i blistavi Tvoji anđeli" (6: 12, str. 23) uzima ove reči kao dokaz da duša ne vidi (i nije u stanju da vidi) demone posle smrti, jer mu je to neophodno za njegovu teoriju da duša tada "spava".

No svakom objektivnom čitaocu sasvim je jasno da je značenje upravo obrnuto: svetitelj se moli da on ne ugleda demone, jer je to nešto što se dušama posle smrti redovno dešava! To je još jasnije iz celokupnog konteksta molitve svetoga Evstratija, u kojoj gore navedenim rečima prethode ove: "Jer je smetena duša moja i sva u bolu dok napušta proketo i skverno ovo telo. Neka je ne snađe zla

namisao protivnika da je vrgne u tamu za neznane i znane grehe što počinih u ovom životu".

Jasno je da je učenje o demonskom ispitivanju nakon smrti (zvalo se ono "mitarstva" ili nekako drugačije) bilo poznato sv. Evstratiju i da ono čini potku ove molitve i daje joj odgovarajući smisao; zato ep. Ignjatije smatra ovu molitvu dokazom da je ovo učenje bilo dobro poznato Crkvi od najranijih vremena (početak IV veka). (Ep. Ignjatije, t. III, str. 140-141).

Kritičar takođe citira odgovor svetoga Varsonufija iz Gaze nekom monahu koji ga moli da ga prati kroz vazduh na tom, njemu nepoznatom, putu, jer taj odgovor, svetoga Varsonufija, navodno, opovrgava ideju o mitarstvima. No i ovde je potpuno jasno da je kontekst i pitanja i odgovora - jedan, odnosno i u pitanju i u odgovoru vazдушna mitarstva su nešto što se podrazumeva, a želja svetoga Varsonufija "da učini (Hristos) da izlazak duše tvoje bude neometan, i da te udostoji da se pokloniš Svetoj Trojici smelo, kao "onaj ko je oslobođen" - samo izražava jedan element učenja o mitarstvima koje je bilo opšteprihvaćeno u podvižničkom predanju i Gaze i celog Istoka (sv. Varsonufije i Jovan, "Pitanja i odgovori", br. 145).

Ovo je takođe jedan od mnogih svetoatačkih citata koje je episkop Ignjatije iskoristio za odbranu učenja o mitarstvima (str. 154).

Drugi citati episkopa Ignjatija iz spisa Otaca-podvižnika, koji nedvosmisleno uče o mitarstvima.

Sv. ava Dorotej iz Gaze: "Kada dušu pritisne neosetljivost, korisno je često čitati Božanstveno Pismo i besede Svetih Otaca koje privode umiljenju, sećati se Strašnog Suda, izlaska duše iz tela i susreta sa strašnim silama uz čiju pomoć je ona tvorila zlo tokom ovog kratkog i bednog života" (str. 146).

Sveti Teognost, čiji su spisi ušli u "Dobrotoljublje": "Neizreciva je i neiskazana sladost u duši koja odlazi iz tela prethodno obaveštena o svom spasenju... U društvu Anđela (poslatih po nju) ona bez zadržavanja prolazi kroz vazdušno prostranstvo nimalo neuznemiravana od zlih duhova; radosno i odvažno ushodi, ona upućujući toplu blagodarnost Bogu, i najzad dolazi da se pokloni svome Tvorcu" (147. str.).

Skitski monah Evagrije: "Opomeni se dušo i pomisli kako ćeš podneti iznenadno razlučenje od tela, kada strašni anđeli dođu po tebe i ščepaju te u čas kada ne očekuješ i u vreme o kome ništa ne znaš! Kakva ćeš dela poslati pred sobom u vazduh kada te počnu ispitivati za dela tvoja neprijatelji tvoji što borave u vazduhu?" (148-149 str., Prolog 27. oktobra).

Sveti Jovan Milostivi: "Kada duša iziđe iz tela i počne da uzlazi na Nebesa, presreću je čopori demoni i podvrgavaju mnogim ispitivanjima. Oni je ispituju za laž; klevetu, (itd. - sledi dugačak spisak grehova, sličan onome od dvadeset grehova navedenog u životu sv. Vasilija Novog). "Dok duša uzlazi sa zemlje na Nebesa ne mogu joj pomoći ni sami sveti anđeli: pomaže joj samo njeno pokajanje, njena dobra dela, a pre svega milostinja. Ako se usled zaboravnosti ne pokajemo ovde za kakav greh, možemo se milostinjom izbaviti od nasilja na demonskim mitarstvima" (143. str., Prolog 19. decembar).

Još jedan Otac iz "Dobrotoljublja", sveti Petar Damaskin, kaže: "U vreme smrti demoni će opkoliti moju bednu dušu držeći spisak svih zala koje počinih". (U njegovim Delima, Kijevo-Pečerska Lavra, 1905. G., 68. str.).

Kako smo već videli, u bogoslužbenim tekstovima ima mnogo molitava, naročito onih upućenih Majci Božjoj, u kojima se podvižničko učenje o mitarstvima ili podrazumeva, ili se o njemu direktno govori.

Podosta ih je već citirano u ovoj knjizi. Dajući mnogo više citata (iz "Oktoiha", "Trebnika", molitava na ishod duše, akatista i kanona Majci Božjoj i raznim svetiteljima), episkop Ignjatije zaključuje: "Učenje o mitarstvima... predstavlja opštepoznato i opštepriznato učenje u celokupnoj bogoslužbenoj praksi Pravoslavne Crkve. Ona saopštava to učenje svojoj deci i opominje ih kako bi u njihovim srcima posejala dušespasiteljni strah i pripremila ih za uspešan prelazak iz privremenog u večni život (t. Š, str. 149).

Tipičan tropar za pravoslavne "Mineje" (dvanaest tomova u kojima su sabrane službe Svetiteljima za svaki dan), jeste tropar iz službe sv. Jovanu Zlatoustom (27. jan.).

U petoj pesmi kanona Presvetoj Bogorodici koji je napisao "Jovan" (očigledno prepodobni Jovan Damaskin), kaže se: "Podaj mi, Vladičice, da bez tuge prođem pored mislenih tirana i hordi mučitelja u vazduhu, da bih Tebi, pozdravljenoj radosno (od Anđela), i ja radosno uskliknuo: Raduj se, svim ljudima nado nepostidna".

Nema smisla nagomilavati citate iz pravoslavne literature koji bi pokazali da je ovo učenje bilo jasno izloženo u Crkvi tokom vekova; episkop Ignjatije iznosi te citate na punih dvanaest strana, a moglo bi biti navedeno i mnogo drugih. No onaj kome to učenje nije po volji može ga uvek "protumačiti na svoj način ili ga pretvoriti u karikaturu. Čak je i naš kritičar ipak prinuđen da prizna postojanje makar izvesnog broja pravoslavnih tekstova koji govore o demonskom ispitivanju" posle smrti; da bi odbranio svoju tvrdnju o mitarstvima kao o nekakvoj "izmišljotini", kritičar veli da se "takva viđenja mogu izbeći ako se borimo u ovome životu, ako se kajemo za svoje grehe i umnožavamo vrline" (6: 12, str. 24).

A to upravo i jeste smisao učenja o mitarstvima koje je on, pretvorivši ga u karikaturu, odbacio. Učenje o mitarstvima nam je i dato da bismo se trudili sada, borili se sada, u ovom životu sa demonima koji prebivaju u vazduhu, i tada će se susret sa njima posle smrti pretvoriti u pobedu, a ne u poraz. Koliko je podvižnika ovo učenje nadahnulo na takav trud i borbu! Ali ko od nas može reći da je on već dobio taj rat i da se ne mora bojati demonskog ispitivanja posle smrti?

Mi se dobro sećamo svih onih službi za upokojenje arhiepiskopa Jovana (Maksimovića) 1966. g., čiji je vrhunac bio na dan njegove sahrane. Svi prisutni su osećali da je to sahrana Svetitelja: tugu zbog razdvajanja s njim smenila je radost zbog sticanja novog nebeskog zastupnika.

Pa ipak je nekoliko prisutnih arhijereja (a naročito episkop Sava Edmontski) pozivalo narod da se moli usrdnije, govoreći o "strašnim mitarstvima" kroz koja mora proći i ovaj Svetitelj, ovo čudo Božje blagodati u naše vreme.

Niko od prisutnih nije mislio da će naše molitve izbaviti arhiepiskopa Jovana od demonskog "ispitivanja", niti je iko zamišljao uplaćivanje carine u nekakvoj



carinarnici na Nebesima. No ti pozivi su doprineli da se pojača molitva vernih za arhiepiskopa Jovana i nesumnjivo mu pomogli da prođe kroz mitarstva. Sam vrlinski i milosrdni život ovog svetog čoveka, zastupništvo svetih koje je on na zemlji proslavljao, molitva vernih, koja je u stvari i sama još jedan plod njegove ljubavi prema njima - sve to, samo Bogu poznatim putevima, koje mi ne treba da istražujemo, nesumnjivo mu je pomoglo da odbije napade tamnih duhova u vazduhu. I kada je episkop Sava doputovao u San Francisko da bi prisustvovao službama u četrdeseti dan po smrti arhiepiskopa Jovana, rekao je vernima: "Došao sam da bi se zajedno sa vama molio za upokojenje njegove duše u ovaj važni i odlučujući četrdeseti dan, kad se određuje gde će prebivati do opšteg i strašnog Božjeg Suda"- i time ponovo pobudio molitvu vernih, podsećajući ih na drugi predmet pravoslavnog učenja -život posle smrti. U naše vreme pravoslavni hrišćani retko slušaju o ovome, i zato treba još više da cenimo veze koje imamo sa takvim predstavnicima pravoslavnog podvižničkog predanja.

Među ruskim pravoslavnim bogoslovima, odbacivanje učenja o mitarstvima odavno je smatrano kao jedan od znakova crkvenog "modernizma". Zato je sveti Ignjatije Brjančaninov značajan deo svog toma o zagrobnom životu posvetio tom učenju, koje je bilo izloženo napadima u Rusiji još sredinom XIX veka.

Nasuprot neosnovanom mišljenju kritičara da mitarstva prihvataju samo oni koji su pod "uticajem Zapada", treba znati da rimokatolički i protestantski Zapad uopšte ne poznaje pojam mitarstava.

Pojam mitarstava javlja se samo u pravoslavnom podvižničkom učenju. Napad na njih danas u Crkvi vrše oni koji su (u nekim savremenim pravoslavnim učilištima) umnogome primili "zapadnjački" način mišljenja i veoma malo uvažavaju tradicionalnu (predanjku) pravoslavnu pobožnost.

Nedavno je protojerej Mihail Pomazanski, jedan od najvećih savremenih bogoslova u Pravoslavnoj Crkvi, napisao članak u odbranu učenja o mitarstvima, koji delom predstavlja odgovor našem kritičaru (objavljen u časopisu "Pravoslavna Rusija", 1979 g., br. 7). U njemu on upozorava na to da se u današnjem pravoslavnom društvu često postavljaju pitanja o našoj veri. Ta pitanja postavljaju, o njima raspravljaju, sa nepravoslavnih pozicija, predstavnici drugih veroispovesti, a ponekad i pravoslavni hrišćani koji nisu čvrsto utemeljeni u Pravoslavlju...

Poslednjih godina sve se više zapaža kritički stav prema čitavom nizu crkvenih verovanja koja se nazivaju "Primitivnima", proizvodom "naivnog" shvatanja sveta i "naivne" pobožnosti, i kao takva žigošu se rečima poput "mitovi", "magija" i sl. Naša je dužnost da odgovorimo na takve stavove".

Episkop Teofan Zatvornik daje ovaj, možda najtrezveniji i najjednostavniji odgovor onima koji ne žele da prihvate pravoslavno podvižničko učenje: "Ma kako se našim umnicima besmislenom činila ideja o mitarstvima, ipak će i oni morati da prođu kroz njih".

Mitarstva nisu nikakva "poučna basna" izmišljena za "prost narod", kako to kritičar misli (5: 6, str. 26) niti su "mit" i "plod mašte", niti "grozna bajka" kako on kaže - nego istinito svedočanstvo o onome što nas čeka posle smrti,

svedočanstvo koje je u pravoslavnom podvižničkom predanju sačuvano od najranijih vremena hrišćanstva.

[sadržaj](#)

## ZAKLJUČAK

Očuvanje mnogovekovnog predanja pravoslavne pobožnosti u ovom današnjem svetu postaje neravnopravna bitka protiv bezbrojnih neprijatelja. Pravoslavne parohije su se toliko sekularizovale da pravoslavni sveštenik koji želi da oživi to predanje i u njemu vaspitava svoju pastvu, lako može da padne u očajanje i od same pomisli na Tako nešto.

Većina sveštenika i episkopa završe time da nepastirski idu za svojom pastvom i prilagođavaju predanje ovozemaljskom načinu mišljenja, usled čega predanje sahne i odumire.

Može se zapaziti da su u većini Pomesnih Pravoslavnih Crkava knjige koje sveštenstvo posvećuje pitanju zagrobnog života, zadržale veoma malo od predanjskog pravoslavnog učenja i pobožnosti. Ako se onaj svet uopšte i pominje, to je onda ili u najopštijem i najapstraktnijim terminima, ili pak u vidu šala na račun "sv. Petra" i "bisernih dveri" Gornjeg Jerusalima, što se često čuju među obezduhovljenim rimokatoličkim i protestantskim sveštenstvom. Za većinu pravoslavnih hrišćana onaj svet je postao nešto udaljeno i veoma maglovito, sa čime nema živog dodira i o čemu se uopšte i ne može reći ništa određeno.

Stradalna Crkva u Rusiji - možda blagodareći njenim stradanjima a takođe i urođenom konzervativizmu -sačuvala je u mnogo većoj meri nego druge Pravoslavne Crkve tradicionalni pravoslavni odnos prema onom svetu.

U slobodnom svetu skoro da jedino Ruska Zagranična Crkva nastavlja da objavljuje tradicionalnu pravoslavnu literaturu o ovom pitanju, produžavajući tradiciju "Prologa" i drugih dušekorisnih zbornika stare Rusije. Zato se mogu smatrati srećnim oni pravoslavni hrišćani kojima je dostupna ova literatura i koji je prihvataju u prostoti i pobožnosti, izbegavajući duh "kriticizma" koji je mnoge, osobito među novoobraćenima, udaljio od istinskog predanja i osećanja pravoslavlja.

Ima li uopšte potrebe podsećati na to kako svet, čak i pravoslavni svet - smatra "staromodnim" (!?) one koji objavljuju i čitaju ovakvu literaturu.

Glavni cilj ove knjige je bio - učiniti ovu "staromodnu" literaturu razumljivom i dostupnom savremenim hrišćanima, kojima bi samo moglo biti od koristi da čitaju ono što je tokom mnogo vekova donosilo bogate duhovne plodove pravoslavnim čitaocima.

Cilj našeg kritičara je upravo suprotan: potpuno diskreditovati ovu literaturu, odbaciti je uz optužbu da je reč o "poučnim basnama" i "groznim bajkama" i podvrgnuti bogoslužjenje i Žitija Svetih svestranoj "kritici" kako bi se iz njih odstranili svi ovakvi elementi (vidi npr. njegovo revnosno nastojanje da diskredituje žitije prep. Vasilija Novog zbog toga što se u njemu nalazi opis mitarstava, "Tlinging Herald, 7: 2, str. 14).

Nazovimo ovaj poduhvat imenom koje on i zaslužuje: to je delo istog onog zapadnog racionalizma koji je u prošlosti tako mnogo napadao Pravoslavnu Crkvu i u mnogima zatro istinsko shvatanje i istinski osećanje Pravoslavlja. Na rimokatoličkom i protestantskom Zapadu ovi napadi su doživeli potpuni uspeh, a iz preostalih Žitija Svetih tamo su odstranjeni svi natprirodni elementi, tako da se ona često i smatraju samo "poučnim basnama". Optužujući sve protivnike njegovog učenja za "sholasticizam", sam kritičar se pokazuje mnogo većim sholastičarem od svih: njegovo učenje se ne zasniva na jasnim i jednostavnim tekstovima koji su deo Predanja Crkve od najranijih vremena do danas, nego na nizu njegovih sopstvenih "logičkih dedukcija" koje predstavljaju radikalno drugačije tumačenje i reviziju jasnog smisla osnovnih hrišćanskih tekstova. I sam ton i jezik kritičara su tako grubi da on pravoslavno učenje koje napada pretvara u ružnu karikaturu, a prema mnogim poštovanim pravoslavnim učiteljima koji su pravoslavnu predanjsku pobožnost očuvali živom sve do naših dana, on iskazuje krajnje nepoštovanje.

Evo šta on, na primer, govori o propovedi "Život posle smrti" arhiepiskopa Jovana Maksimovića (vidi pogl. 10), čoveka svetog života i značajnog savremenog bogoslova: "To je "grozna bajka" o duši koju posle njenog izlaska iz tela demoni podvrgavaju ispitivanju i mučenju... U toj bajci se vernima govori da, kad neko umre, oni treba odmah da zakazuju službe za upokojenje duše umrlog, jer su njoj naše molitve veoma potrebne, a smrt je strašan događaj (očigledno, Bog nije mogao Sam od sebe a se smiluje na stradalnu dušu ili da joj pomogne, nego su na to morali da ga podstaknu vapaji i krici smrtnih ljudi). Ova bajka takođe sadrži i nesumnjivo bogohulni opis Uspenja Majke Božije (6: 2, str. 22)". Ovde nije spomenuto ime arhiepiskopa Jovana, ali je iz rečenog potpuno jasno na koju besedu kritičar misli.

Ovakav jezik međutim znak je nedopustivog neuvažavanja, bez obzira ko je taj pravoslavni autoritet kojeg kritičar napada.

Ono što je zaista tragično jeste činjenica da kritičar na sve moguće načine pokušava da liši pravoslavno Hrišćanstvo onoga što i inače naglo iščezava kod nas: predanjski pobožnog shvatanja onoga sveta i verovanja u nj, izraženog ne samo kroz literaturu koju čitamo (a koju kritičar hoće da omalovaži), nego i kroz naš odnos prema umrlima i onome što činimo za njih. Očigledno je iz gore navedenog citata da kritičar, za razliku od arhiepiskopa Jovana, smatra da nije nužno moliti se za umrle odmah po njihovoj smrti i uveren je da duši nisu potrebni, niti joj išta mogu pomoći, naši "uzdasi i vapaji"!

On izričito tvrdi da su "stvari koje mi u molitvi ištemo za umrle samo objavljivanje onoga što će oni ionako dobiti" (7: 3, str. 27), i da to nema nikakvog uticaja na njihovu večnu sudbinu, previđajući da ovim učenjem on ne samo da protivreči Svetim Ocima, nego uklanja i glavni motiv koji ljude pobuđuje da se mole za umrle.

Kakav nemilosrdan odnos prema umrlima!

Kakav grub odnos prema živima!

Kakvo nepravoslavno učenje!

Oni koji se mole za umrle sigurno ne doživljavaju svoje molitve kao nekakve "magijske bajalice" (7: 3, str. 23) ili kao "mito ili magijsko sredstvo za

umilostivljenje Boga" (str. 26), kako bezobzirno tvrdi kritičar, nego se mole s iskrenom verom (kao i u svakoj drugoj molitvi) da će Bog po svojoj milosti zaista podariti ono što ištemo od Njega. "Sinergija" Božije volje i naših molitvi ne može se razumeti uz pomoć suve logike, gore i od "sholastičke", kojom se služi kritičar. Oni koji se još uvek napajaju na izvorima pravoslavnog predanja danas predstavljaju manjinu koja polako iščezava. U današnje vreme ljudima treba pomoći da shvate našu predanjsku pobožnost, a ne nipodaštavati učitelje takve pobožnosti, a nju samu podrivati i rušiti.

Antipravoslavno učenje ovog kritičara o zagrobnom, životu je utoliko opasnije jer ugađa onim najtananim strastima savremenog čoveka. Pravoslavno učenje o zagrobnom životu uopšte nije "slatko"; ono od nas zahteva trezven pristup, pun straha Božjeg.

No čovečanstvo je danas veoma razmaženo i egoistično i ne želi da sluša o takvim neprijatnim stvarima kao što su sud i odgovornost za grehe.

Mnogo je prijatnije uzvišeno učenje "isihazma" koje nam govori da Bog "ustvari" i nije tako strog kako ga opisuje pravoslavno podvižničko predanje, da "ustvari" i ne treba da se plašimo smrti i za njom dolazećeg suda, da ćemo, ako se okrenemo uzvišenim duhovnim idejama poput onih u "Dobrotoljublju" (odbacujući pritom kao alegorije sve one odlomke o mitarstvima), biti "sigurni" pod okriljem "ljubećeg Boga" koji neće tražiti od nas odgovor za počinjene grehe, uključujući i zaboravljene i neznane...

Takva, "uzvišena" razmišljanja završavaju se stanjem ne mnogo različitim od stanja raznih "harizmatika" i ostalih koji su već sigurni u svoje spasenje, ili onih koji prihvataju okultno učenje da u smrti nema ničega strašnog. Istinsko pravoslavno učenje o zagrobnom životu, naprotiv, rađa strah Božji u čoveku i nadahnjuje ga da se bori za Carstvo Nebesko protiv svih nevidivih neprijatelja koji mu staju na put.

Na tu borbu su prizvani svi pravoslavni hrišćani i veliku nepravdu im nanose oni koji razblažuju pravoslavno učenje da bi ga učinili "udobnijim".

Neka svako čita one pravoslavne tekstove koji najviše odgovaraju duhovnom uzrastu na kome se on nalazi. Ali neka mu niko ne govori da može njemu neprijatne tekstove odbaciti, proglašivši ih za "bajke".

Moda i mišljenje se kod ljudi mogu menjati, ali pravoslavno predanje ostaje uvek isto, ma koliko da je mali broj onih koji ga slede. Budimo uvek njegova verna čeda.